

**Інновації партнерської взаємодії
освіти, економіки та соціального
захисту в умовах інклюзії та
прагматичної реабілітації соціуму**

**матеріали II Міжнародної
науково-практичної конференції**

**26-27 квітня 2018 року
м. Кам'янець-Подільський**

**Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту
в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму**

ПОДІЛЬСЬКИЙ СПЕЦІАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОЛЕДЖ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
UNIWERSYTET EKONOMICZNY WE WROCLAWIU
WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI (BYDGOSZCZ)
KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II (LUBLIN)
JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TECHNICKÁ UNIVERZITA V KOŠICIACH (KOŠICE)
BATUMI SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY

*Інновації партнерської взаємодії освіти,
економіки та соціального захисту
в умовах інклюзії та прагматичної
реабілітації соціуму*

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції

**26-27 квітня 2018 року
м. Кам'янець-Подільський**

УДК 378:364.3

Головний редактор:

ТРПАК Мар'ян Миколайович, к.е.н., доцент, директор Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу.

Заступник головного редактора:

КОРКУШКО Олег Никодимович, к.е.н., доцент, заступник директора з наукової роботи Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу.

Редакційна колегія:

Anetta Zielińska, Dr hab. Prof.; **Bożena Ryszawska**, Dr hab. Prof.; **Івашук І.О.**, доктор економічних наук, професор; **Кириленко О.П.**, доктор економічних наук, професор; **Язлюк Б.О.**, доктор економічних наук, професор; **Скрипник А.Ю.**, доктор історичних наук, доцент; **Федорчук В.М.**, кандидат психологічних наук, доцент; **Слободян В.Д.**, кандидат економічних наук, доцент; **Кушнір Л.А.**, кандидат економічних наук, доцент; **Годнюк І.В.**, кандидат економічних наук, доцент; **Гуменюк І.Л.**, кандидат економічних наук; **Киселюк М.П.**, кандидат технічних наук; **Комарніцький О.Б.**, кандидат історичних наук, доцент; **Білецька Т.В.**, кандидат соціологічних наук, доцент; **Присакар В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Топорівська Я.В.**, кандидат педагогічних наук; **Шевчук О.В.**, кандидат педагогічних наук; **Палилюлько О.М.**, кандидат історичних наук; **Боровисюк Т.В.**, заступник директора з навчально-виховної роботи Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу; **Волощук М.Б.**, редактор.

Рекомендовано до друку Вченою радою Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу (протокол № 16 від 03.05.2018 р.)

Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. – м. Кам'янець-Подільський, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. – 2018. – 354 с.

ISBN 978-966-654-490-5

Збірник містить матеріали II міжнародної науково-практичної конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму», яка відбулася 26-27 квітня 2018 р. (Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, м. Кам'янець-Подільський), з актуальних питань сучасної економічної науки, освіти та соціальної реабілітації в умовах інклюзії.

Відповідальність за висвітлений матеріал у публікаціях несуть автори наукових праць.

© Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, 2018

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Кам'янець-Подільський – одне з найкращих і найзагадковіших середньовічних міст України. У цьому впевнений не лише я, маючи честь представляти його громаду, про це свідчать численні національні та міжнародні туристичні довідники, укладені рейтинги світових туристичних порталів і, власне, відгуки самих мандрівників.

Розташований на справжньому кам'яному острові, Кам'янець – одне із семи чудес України, при цьому унікальне місто-фортеця, яке обрамлює каньйон віком у 230 тисяч років. Наше місто відоме й багатьма історичними подіями, але в першу чергу - щирими відкритими вільними людьми, які люблять своє місто і понад усе мріють про те, щоб воно для всіх і кожного було й залишалося затишним куточком мрії. Науковці, спортсмени, педагоги, митці, підприємці, представники найрізноманітніших професій, учнівська та студентська молодь – ось ті, хто сьогодні не просто бажає змін, але й сам працює над ними.

Переконали, що Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж – один із тих закладів, де кують професійні кадри і виховують гідне молоде покоління. Адже саме освіта – це основа основ й найбільша інвестиція в майбутнє.

Тож удачі, розвитку й реалізації найсміливіших планів!

Міський голова Михайло Сімашкевич

**Шановні учасники II Міжнародної науково-практичної конференції
«Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту
в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму»!**

В усі часи освіта і наука – це престиж держави, рівень розвитку культури, золотий резерв її морального та інтелектуального поступу. Сьогодні саме на освітян й науковців покладена надважлива місія виховання нової генерації прогресивної молоді, формування її власного світогляду.

Сучасний фахівець – це не тільки скарбниця знань, умінь, досвіду, а й людина, яка усвідомлює важливість прийнятих рішень, відчуваючи власну відповідальність за результат, активно впроваджує передовий зарубіжний досвід у життя.

Зараз, як ніколи, суспільству потрібні нові ідеї, перспективні проекти та зважені прогнози у сфері освіти. Роль і значущість наукового пошуку набувають особливої ваги саме у наш час, коли необхідно нарощувати оборонний потенціал держави, забезпечувати економічне зростання країни.

Тематика конференції є надзвичайно актуальною, адже об'єднує одні з найважливіших питань сьогодення. Обговорюючи їх, обмінюючись думками з провідними фахівцями іноземних закладів вищої освіти, поєднуючи теоретичні напрацювання з практичною діяльністю, знайдемо правильні та дієві шляхи вирішення нагальних проблем, зможемо окреслити подальші напрями співпраці.

Бажаю усім учасникам II Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» плідної роботи, ефективних рішень та якісних результатів наукової зустрічі.

З повагою
в.о. ректора Тернопільського національного
економічного університету, доктор економічних
наук, професор, заслужений діяч науки
і техніки України

А. І. Крисоватий

Зміст

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни Paradygmat rehabilitacji w systemie ekonomii kraju

Тріпак М. М. СОЦІАЛЬНО-ОЗДОРОВЧА РЕАБІЛІТАЦІЯ В УМОВАХ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КОЛЕДЖУ	19
Bożena Ryszawska INCLUSIVE GROWTH AS A PRIORITY OF STRATEGY EUROPE 2020	25
Grabowska Monika AKTYWIZACJA ZAWODOWA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POLSCE	28
Іващук І. О., Бригадир В. О. ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	31
Кириленко О. П., Огінська А. Ю. ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	32
Язлюк Б. О. РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ КОНТРОЛЮ ЗА НИМ	36
Вісин В. В. СОЦІАЛІЗАЦІЯ КОЛАБОРАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	38
Нікішина О. В. ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО СЕКТОРУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ХЛІБА	40
Журавель В. І. КАЗУЇСТИЧНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ МЕНЕДЖМЕНТУ	42
Пуцентейло П. Р. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ З УРАХУВАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ ЛЮДЕЙ З ФІЗИЧНИМИ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	45

Коркушко О. Н. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ЛЮДЕЙ З ФІЗИЧНИМИ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	47
Гуменюк І. Л. ІНВЕСТИЦІЙНО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІКИ	49
Шашкевич О. Л. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	52
Дерлиця А. Ю. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМИ ФІНАНСАМИ	54
Годнюк І. В. СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЧАСТИНІ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ	57
Кушнір Л. А. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ: ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНИМИ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	60
Слободян В. Д., Довгань І. А. ПЛАНІ РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ І МОЛДОВИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЛАСІВ РАХУНКІВ	63
Мазур О. О., Годованюк А. В. МАРКЕТИНГ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПОЛІТИКИ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	66
Гераймович В. Л. САМОВРЯДУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	69
Коваль Л. В. ОБЛІК ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	71

Белова І. М. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ	72
Богач Л. В. ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ	75
Бутов А. М., Костецький В. В. ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЛОГІСТИКИ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА	78
Гриценко О. М. ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЗАПАСІВ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ	81
Гуменюк О. О. АНАЛІЗ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	83
Дідоренко Т. В. ПОНЯТТЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	86
Завитій О. П. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	88
Коваль С. Л. ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ЗРОСТАННЯ	90
Лободіна З. М., Бліндер І. М. ПРІОРИТЕТИ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ПОБУДОВИ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ	93
Олійник О. С. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ОЦІНКИ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	95
Руденко Н. І., Терешкова О. В. ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	97

Сидор І. П. СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗРОСТАННЯ	100
Савчук С. В., Комінко З. М. БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	103
Штельма Н. О. СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	105
Герман Л. Т., Іващук О. В. НОВІТНІ ТРЕНДИ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН В ГЛОБАЛЬНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР	107
Герасимова Т. І. ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	109
Гльос І. Р. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ, НАЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	111
Ілюшик О. І., Дзямуніч М. І. ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА ТА ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ	113
Казьмір В. А., Чорненька Л. Г. ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ РИНКУ ЗЕРНОВИХ В УКРАЇНІ	116
Карасьова В. О., Іванова Л. Б. ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ РОБІТНИКІВ З ФІЗИЧНИМИ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	119
Кириленко С. В. НОВИЙ БАНКІВСЬКИЙ ПРОДУКТ ДЛЯ ІНКЛЮЗІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	121
Комарніцька О. М. КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ПРАГМАТИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ СОЦІУМУ	123

Мельяченко О. О. КОНВЕРГЕНТНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ – РЕАЛЬНА ІДЕОЛОГІЧНА АЛЬТЕРНАТИВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	126
Пиріжок О. Г. ФІЗИЧНІ МОДЕЛІ І МЕТОДИ В ЗДОБУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ	128
Сандурська О. Й. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ	131
Складанівський О. Л. ДЕРЖАВНА АУДИТОРСЬКА СЛУЖБА УКРАЇНИ – ЦЕНТРАЛЬНИЙ ОРГАН ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ	133
Цікра А. О. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МЕТОДІВ У ПРОВЕДЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	135
Шевчук Н. С. БУХГАЛТЕРСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	137
Пономаренко М. М., Цехановська О. П., Якшина Т. П. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ, НАЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	140
Яшина А. В. ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ЕКОНОМІКИ – НОВЕ МІРИЛО ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ	142
Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії Edukacja i nauki humanistyczne w warunkach integracji	
Фасоля О. І. ПРО СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОБЛАСТІ	145

Anetta Zielińska, Agnieszka Gałka DOSTĘPNOŚĆ UCZELNI DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH	149
Włodzimierz Olszewski PARADYGMAT HUMANISTYCZNY EDUKACJI INKLUZYJNEJ	151
Скрипник А. Ю. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ВИКЛАДАННЯ ПОЛІТОЛОГІЇ БАКАЛАВРАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»	154
Миронова С. П. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ІНКЛЮЗІЯ ЧИ ДИСКРИМІНАЦІЯ?	156
Сорока О. В. ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК ОБ'ЄКТ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ	158
Ашиток Н. І. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: СТАНОВЛЕННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ	160
Кульбіда С. В. ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ДО СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДВОМОВНОСТІ	163
Галкіна О. А. ІНКЛЮЗІЯ – ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (З ДОСВІДУ ХДСЕК)	165
Шевченко В. М. РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	168
Ванюга Л. С., Топорівська Я. В. ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСЦЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	170
Присакар В. В. ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	173

Дмітрієва О. І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	175
Савицька О. В. ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	177
Столяренко О. Б. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ ПЕДАГОГІВ	179
Бригадир М. Б. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	181
Комарніцький О. Б. ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДГОТОВКУ УЧИТЕЛІВ-ДЕФЕКТОЛОГІВ У 1930-х рр.	183
Сербалюк Ю. В. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ШЛЯХ У МАЙБУТНЄ»)	186
Дорофей С. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	188
Докучина Т. О. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ	191
Бачинська О. М. ІНКЛЮЗИВНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	193
Гевчук Н. С., Жиляк Н. В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГУ З МЕТОЮ ЗМІНИ НЕГАТИВНИХ УСТАНОВОК ЩОДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	195
Киселюк М. П. ДОСЛІД НА ПЕРЕРВІ	197

Іванюк В. А., Іванюк Т. М. ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ МАТЕМАТИЧНИХ ПАКЕТІВ ПРИКЛАДНИХ ПРОГРАМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	199
Овод Ю. В. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	201
Чопік О. В. ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ	203
Шевчук О. В. ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТВОРІВ СТУДЕНТІВ ПОДІЛЬСЬКОГО СПЕЦІАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО КОЛЕДЖУ	206
Александрова В. В. ІНКЛЮЗИВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ	208
Богач О. В. ПСИХОЛОГІЯ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ВЕЛИКИХ ОБ'ЄМІВ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ MIND MAP	210
Боршуляк Н. С. ІНКЛЮЗІЯ ОДНА ІЗ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ЗДІБНОСТЯМИ	213
Волощук М. Б. ФОРМАЛЬНЕ ТА НЕФОРМАЛЬНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	215
Гапоненко Н. П. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ З КУЛЬТУРОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	217
Гарбарець І. А. ІНКЛЮЗИВНА МОДЕЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПОДІЛЬСЬКОГО СПЕЦІАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО КОЛЕДЖУ	219

Гнатюк А. С., Гупаловська М. Б. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ	224
Голозубова О. В., Нечитайло Л. Г. ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	226
Загалеви́ч В. Л. ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ШЛЯХОМ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ЗАДАЧ З ІСТОРІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	229
Кінзерява І. В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	231
Комарніцька Л. М. АЛЛА ІВАНІВНА БУДАНЦЕВА: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ПРОФЕСІОНАЛА	234
Крошка С. А. СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	237
Кузьміна Л. А., Левченко Н. В. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ПРИ ВИКЛАДАННІ КОМП'ЮТЕРНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	239
Кушнір Т. І. ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПСИХОФІЗИЧНІ ВАДИ	241
Марковська Н. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	244
Михайлова І. А. ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ВІДЕО ПРИ ВИКЛАДАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАТИКА І КОМП'ЮТЕРНА ТЕХНІКА»	246

Науменко В. С. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	248
Пагор В. В. СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОНЕВРОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1920-1930-ТІ РР.)	250
Петрашева І. І. ВІД МУЛЬТИСЕНСОРНОЇ КОМАНДИ СУПРОВОДУ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	252
Ратушняк Н. О. ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	254
Саньоцька Г. Б. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	257
Свирида О. В. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ (КЕЙС-МЕТОДУ) ПРИ ВИКЛАДАННІ ОБЛІКОВИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	260
Сидорук Л. М. З ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОЛЕКЦІЙ З МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	262
Снісаренко О. І. ІНКЛЮЗІЯ В УКРАЇНІ – ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	264
Толстова О. М. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПРОБЛЕМАМИ	267
Фаїн А. В. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ХІМІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	269

Шевченко Ю. В. НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	271
Щегельська Н. В. ІНТЕГРУВАННЯ МОЛОДІ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ПРОСТІР ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	274
Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку Rehabilitacja społeczna: współczesne warunki i perspektywy rozwoju	
Adam Plachciak RELIGIA A RESOCJALIZACJA SKAZANYCH	277
Maja Prudzienica WYKLUCZENIE SPOŁECZNE – IDENTYFIKACJA POJĘCIOWA	280
Матвейчук Л. О. ЕЛЕКТРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ – ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	282
Криловець М. Г. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	285
Тріпак М. М., Боровисюк Т. В. РЕАБІЛІТАЦІЯ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СПЕЦІАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИДИ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ, ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ	287
Федорчук В. М., Сторожук Н. Р. ТРЕНІНГОВА ПРОФІЛАКТИКА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ	291
Дуткевич Т. В. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	293

Білецька Т. В. ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ	295
Голова Н. І. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД	298
Дудченко В. С. ДУХОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПРАГМАТИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ СОЦІУМУ	300
Кравець Н. П. ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВ З ПОРУШЕНИМ ІНТЕЛЕКТОМ	303
Москалюк О. І. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	306
Панчук Н. П. ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	308
Гіряк Г. С., Домбровський І. В. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	310
Островська Н. О. КУЛЬТУРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК НАПРЯМ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА	313
Палилюлько О. М. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	316
Глізнєцова Л. О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	318

Гуменюк І. М. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ НА ПРАЦЮ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	320
Дужева О. Г., Пещанюк Н. О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ВАДАМИ ЗОРУ	323
Коваль К. П. УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ ПОСЛУГ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	325
Кравченко Є. О., Кудрявцева Т. Є. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ХАРКІВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ СОЦІАЛЬНО - ЕКОНОМІЧНОМУ КОЛЕДЖУ	327
Марціновська І. П. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ	329
Очеретенко Т. Ю., Андрущенко А. С. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТА МЕДИКО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МІСТА КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО	332
Палагнюк М. Я. КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА	336
Пасічник О. І. ПСИХОКОРЕКЦІЯ НЕДОЛІКІВ ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	338
Складанівський О. Л. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВО - ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ДОПРИЗИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	340
Стохла С. М. ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ НАДМІРНОЇ РУХЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	343

Чемерейко Н. В.

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ПРОЯВІВ ЕМОЦІЙНОГО
НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 345

Шевчук Т. Ю.

ПСИХОКОРЕКЦІЯ РОЗВИТКУ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБАМИ
СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ 347

Шульга В. М.

БАДМІНТОН, ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ 350

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Paradygmat rehabilitacji w systemie ekonomii

Тріпак М. М.

кандидат економічних наук, доцент, директор Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

СОЦІАЛЬНО-ОЗДОРОВЧА РЕАБІЛІТАЦІЯ В УМОВАХ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КОЛЕДЖУ

Інклюзія в освіті визначається як процес включення дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади і забезпечення права на одержання освіти, якість якої не відрізняється від освіти здорових дітей [1, с.97]. Адаптація осіб з інвалідністю у суспільство в сучасних умовах економіки шляхом їх навчання для подальшого працевлаштування є проблемою будь-якої держави. Сьогодні державними органами влади прийнято ряд правових актів, розроблено спеціальні програми для розвитку інклюзивної освіти щодо забезпечення доступу до навчальних закладів, проте в Україні гостро відчувається проблема надання освітніх послуг недостатньо мобільним особам, тобто людям, не здатним пересуватися без додаткових засобів [2]. Підставою для цього є неспроможність перебудови навчальних приміщень відповідно до встановлених державними органами влади норм та стандартів, через відсутність фінансування з боку держави. Саме це вимагає внесення змін у законодавство, яке регулює перерозподіл бюджетних коштів, за допомогою яких можна вирішити проблему інклюзивного навчання в Україні.

Прикладом інклюзивного вузу в Україні є Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, де елементи інклюзивної освіти впроваджуються послідовно і цілеспрямовано з початку його заснування (1971 р.) [3]. Діяльність навчального закладу фінансувалося до 2017 р. за рахунок коштів Державного бюджету України (з січня 2018 р. з обласного бюджету), які надаються безповоротно так, як заклад працює не заради отримання прибутку, а для провадження на високому рівні освітньої діяльності. Коледж отримує кошти на виконання власного кошторису доходів і видатків.

Реалізуючи вищевказані види видатків по відповідних групах, на основі принципу субсидіарності з урахуванням критеріїв повноти надання гарантованих послуг та наближення їх до безпосереднього споживача, щодо необхідності першочерговості формування та фінансування кошторису вузу

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

пропонується оптимізувати видатки в умовах обмеженості бюджетних ресурсів. Запропоновано логічні ланцюжки структури ефективного планування та фінансування видатків кошторису, які повинні позитивно впливати на стан розвитку вузу.

Отже, видатки загального фонду кошторису Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу були заплановані у 2018 р. і традиційно вони будуть спрямовуватись – на оплату праці і нарахування на зарплату; видатки на державне управління; видатки на охорону здоров'я та реабілітацію; оплату комунальних послуг та енергоносіїв; на соціальний захист, харчування та соціальне забезпечення студентів; на виховну, гурткову роботу та фізкультурну реабілітацію.

Отже, проаналізуємо взаємовплив названих видатків кошторису у контексті вибору альтернативних програм оптимізації їх планування та фінансування. До однієї з найвизначальніших видів видатків кошторису можна, на нашу думку, віднести фінансування «виховної та гурткової роботи», яка здатна формувати й переформовувати світогляд студентів вищого навчального закладу. Світогляд має фундаментальне значення, оскільки від нього залежить самооцінка соціальними суб'єктами свого стану, їх бажання до розвитку або до пасивності, яка призводить в решті решт до деградації. Без бажання до саморозвитку ніяка фінансова підтримка соціальних програм не буде використана ефективно. У плані формування активного й соціально прийняттого світогляду величезне значення має духовність, якщо вона набуває соціально прийнятних форм. Тому розвиток виховної та гурткової роботи у вузі можна започаткувати з фінансування альтернативної програми духовно-оздоровчого розвитку студентів, яка має бути спрямована на закріплення соціально-прийнятних норм поведінки в практичній діяльності аналізованого вузу.

Так, як зазначає професор Пасічник Ю. В., що через недостатню виховну роботу, особливо з молоддю в ідеологічному напрямку, відповідний вакуум, який утворився, був заповнений ідеологією верховенства товарів, моралі, стилю життя інших народів ми практично не помічаємо, яких втрат зазнають місцевий бюджет, державний бюджет, а заодно і зведений бюджет, від засилля товарів електронного, матеріального чи фінансового змісту [5, с.273].

Розвиток і стимулювання окремих програм в галузі формування видатків бюджету на підготовку студентів, виховну та гурткову роботу у вузі взаємопов'язаний з видом видатків кошторису, як фізкультурна реабілітація, оскільки позитивні емоції, отримані особистістю в її культурному розвитку, сприятимуть зміцненню фізичного здоров'я і скріплюватимуть позитивну соціальну орієнтацію, яка закладається духовною спрямованістю.

Така позитивно соціально-зорієнтована особистість студента є конкурентоспроможною на ринку праці, а також може сама брати активну участь у створенні робочих місць. Програми такого соціального розвитку забезпечать позитивну соціальну орієнтацію студентів-випускників, що повинно привести до зменшення кількості злочинів, а значить і до зменшення навантаження на

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

видатки бюджету на громадський порядок (муніципальну міліцію), безпеку та судову владу. Позитивна орієнтація буде підсилюватися програмами культурно-виховного розвитку територіальної громади.

Важливим позитивним результатом такої діяльності є і те, що фізична реабілітація студентів та профілактична робота зменшать фінансування кошторису на охорону здоров'я. Тому розвиток аналізованих видів видатків кошторису загального фонду коледжу є визначальним при забезпеченні фінансування охорони здоров'я, а також зменшення його обсягів.

В умовах реформування охорони здоров'я в країні, яка на основі використання програмно-цільового методу забезпечить комплексний підхід до збереження та зміцнення здоров'я людей Кабінет Міністрів України затвердив план реалізації заходів Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» на 2018 рік. Рішення прийнято з метою створення в суспільстві умов для оздоровчої рухової активності та здорового способу життя заради формування здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності в державі. Прийняття зазначеного акта дозволить виконати завдання, визначені Національною стратегією. Зокрема, забезпечити скоординовану діяльність суб'єктів різних секторів соціально-економічної сфери державної політики для заохочення зміни поведінки співгромадян на користь оздоровчої рухової активності та ведення здорового способу життя [6].

Перед тим, як запропонувати оптимальні напрямки перерозподілу фінансових ресурсів вузу, вважаємо за доцільне визначити підсумкові показники видів видатків кошторису, з врахуванням впливу всіх чинників, які визначають їх стан. Так зокрема, для охорони здоров'я можна запропонувати – частоту захворюваності студента у інклюзивному вузі. Тоді як, структура видатків кошторису на 2018 р. загального фонду коледжу у процесі підготовки та навчання студента становить у відсотках – оплата праці і нарахування на зарплату – 47,5 %; видатки на державне управління – 9,2%; видатки на охорону здоров'я та реабілітацію – 3,5%; оплата комунальних послуг та енергоносіїв – 7,6%; соціальний захист, харчування та соціальне забезпечення студентів – 31,7%; а також на виховну, гурткову роботу та фізкультурну реабілітацію – 0,5% [4].

Отже, для ефективного перерозподілу коштів кошторису загального фонду коледжу використовуємо математичну модель, яка визначає основні фактори діяльності вищого навчального закладу в умовах соціально-культурної та оздоровчої реабілітації. Як підсумкові показники пропонуються частоти «бажаних та небажаних» чинників, що характеризують стан функціональної класифікації видатків кошторису, а також їх співвідношення до кількості задіяних у видатків кошторису, тобто показники інтенсивності. Зокрема, частота H прояву результуючих чинників видів видатків кошторису коледжу може бути оцінена таким чином:

$$H_{ij} = \frac{Kf_{ij}}{Gsk}, \quad (1)$$

де i – код виду видатків кошторису;

j – номер підсумкового показника виду видатків кошторису;

Kf – кількість проявів фактора;

Gsk – контингент студентів у коледжі.

Показник інтенсивності In інклюзивного навантаження за цим чинником можна визначити так:

$$In_{ij} = \frac{H_{ij}}{V_i}, \quad (2)$$

де V_i – чисельність студентів з фізичними обмеженими можливостями i .

Високі частотні показники при таких же показниках їх інтенсивності інклюзивного навантаження – свідчення ефективної організації праці у структурі видатків кошторису, вони становлять предмет спеціального вивчення фактичного стану справ, аналізу причин високої ефективності й узагальнення позитивних новацій та розповсюдження їх в інклюзивній освітній діяльності України. Високі частотні показники при низькій інтенсивності дають можливість зробити можливі висновки, як щодо підвищення інтенсивності без шкоди для результируючих показників, так і стосовно збереження цієї інтенсивності, як бажаної для конкретного виду видатків кошторису. Низькі відносні показники – свідчення неефективної організації праці та необхідності впровадження передового світового досвіду.

При цьому слід зазначити, що в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів необхідно обережно ставитися до кадрових питань і зберігати кваліфіковані кадри, можливо збільшивши ефективність їх праці та вкладу в покращення результируючих показників оптимізації структури видатків кошторису коледжу.

На основі запропонованих формул розглянемо показники діяльності виду видатків кошторису на охорону здоров'я та реабілітацію інклюзивного вузу. Таким чином, визначаються логічні ланцюжки структури загального фонду кошторису, які мають позитивно впливати на стан соціального розвитку інклюзивного вузу. Це ніяк не применшує ролі традиційних програм бюджетування охорони здоров'я, освіти, державного управління, культури та мистецтва, фізичної культури і спорту, інших напрямів. Вони закладають основу соціального саморозвитку громад та попереджають прояви й наслідки негативних явищ у їхньому житті, не маючи можливості безпосередньо впливати на їх причини.

Тому формування оптимальної моделі кошторисного фінансування інклюзивного вищого навчального закладу, щодо запобігання соціально небажаних явищ у коледжі, пропонуємо здійснювати шляхом оптимізації структури видатків загального фонду кошторису коледжу. Надзвичайно важливо стимулювати діяльність адміністрації коледжу (відповідних структурних управлінь вузу) з позитивною соціальною програмою індивідуального розвитку особистості (студента, працівника коледжу).

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

У спеціальному навчально-реабілітаційному закладі вищої освіти створене «оздоровчо-реабілітаційного управління», де працюють медичні працівники (лікарі різних кваліфікаційних категорій, медсестри), які здійснюють цілодобове медичне обслуговування; працівники харчоблоку (шеф-кухар, дітсестра) для організації збалансованого дієтичного харчування; фахівці-реабілітологи, викладачі лікувальної фізичної культури з кваліфікацією реабілітолога.

Отже, побудуємо економіко-математичну модель, яка б дала змогу обґрунтувати оптимізацію планування відповідних коштів загального фонду кошторису коледжу на оздоровчо-реабілітаційне управління. З цією метою оцінимо видатки кошторису для блокування соціально небажаних явищ (наркотична, алкогольна залежність, схильність до правопорушень, висока захворюваність). Введемо в розгляд коефіцієнти ймовірності соціально небажаних явищ snj :

$$snj_i = \frac{KNNJ_i}{Gsk}, \quad (3)$$

де i – вид небажаного явища;

$KNNj$ – кількість носіїв небажаних явищ у коледжі;

Gsk – контингент студентів у коледжі.

На наступному етапі оцінимо середні витрати кошторису на блокування небажаного явища $svknj$:

$$svknj_i = \frac{SKBNJ_i}{KNNJ_i}, \quad (4)$$

де $SKBNJ$ – стаття кошторису для боротьби з небажаними явищами.

Припустимо, що серед студентів коледжу k коефіцієнти ймовірності соціально-небажаних явищ $kisnj_{k,i} \leq ssk_i$ значно нижчі від середньостатистичних коефіцієнтів. В цьому випадку у вузі оптимізовано економія коштів загального фонду кошторису коледжу на суму :

$$Ekzfk_k = \sum_i (kisnj_{k,i} - ssk_i) \cdot svknj_i \quad (5)$$

Отже, як відрізнити значущі відхилення статистичних показників від випадкових коливань.

Для усунення впливу випадковостей доцільно використовувати усереднені дані. Таке усереднення можна здійснювати методом ковзного середнього. При цьому останні спостереження потрапляють до розряду крайніх точок і їм віддається преференція перед попередніми значеннями за рахунок спеціально підібраних ваг. Для забезпечення чутливості методу до реальних змін доцільно використовувати згладжування невисокого порядку. Для більшого ефекту згладжування можна проводити повторно.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

З врахуванням вищесказаного здійснимо згладжування раніше поданих показників:

$$SNJ_i = \frac{1}{W} \sum_{m=1}^1 w_m snj_i, \quad (6)$$

$$KISNJ_{k,i} = \frac{1}{W} \sum_{m=1}^1 w_m kismj_{k,i}, \quad (7)$$

$$W_i = \sum_{m=1}^1 w_m, \quad (8)$$

де w_i – вагові коефіцієнти трьох-крапкового шаблону методу ковзного середнього.

Модифікуємо попередні розрахункові формули, замінивши поточні значення показників snj_i , $kismj_{k,i}$ їх згладженими значеннями SNJ_i , $KISNJ_i$.

Якщо інклюзивний вищий навчальний заклад додатково отримуватиме бюджетні асигнування, або додаткові субвенції з бюджету в сумі

$$ds_k = r \cdot dek_k, \quad (9)$$

то держава стимулюватиме інклюзивну вищу освіту країни, а вуз отримає тенденцію до зменшення негативних соціальних явищ.

Тут коефіцієнтом r позначено частку від зекономлених коштів, яку виділяють для стимулювання інклюзивного вищого навчального закладу.

На основі показника захворюваності студентів у вузі за допомогою методу експертних оцінок згенеровано можливі ряди значень захворюваності в коледжі упродовж трьох періодів спостереження. В результаті порівняння усереднених коефіцієнтів захворюваності студентів в коледжі встановлено суттєве зменшення цієї величини. Помножуючи цю величину на кількість студентів коледжу, вартість одного ліжка-дня та середню кількість ліжка-днів, що припадає на одного хворого, отримаємо орієнтовну величину економії бюджетних видатків.

Не менша економія коштів оцінюється від позитивного впливу працівників вузу – психолога та соціального педагога на ситуацію у коледжі. Окрім того, покращення стану здоров'я та психологічного клімату в сім'ях стимулюватиме ширше залучення студентів до занять спортом, культурно-естетичного та професійного самовдосконалення як за рахунок бюджетних коштів, так і на платній основі, що стимулюватиме розвиток як загального так і спеціального фондів коледжу.

Література:

1. Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С., Микитюк О. М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я: монографія. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. 117 с.

2. Кравцова А. О. Розвиток інклюзивної освіти в умовах ринкової економіки // Наукові праці / Економіка. Випуск 177. Том 189 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2012/189-177-29.pdf>.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

3. Статут Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, затверджений загальними зборами ПодСпецНаРСЕК від 06.12.2016 р., протокол № 70. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://posek.km.ua/images/stories/doc/statut.pdf>.

4. Фінансова звітність Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://posek.km.ua/images/stories/doc/statut.pdf>.

5. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монограф. / Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. 642 с.

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. №548-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» на 2018 рік» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250213047>.

7. Грищенко І. М. Професійна освіта в системі економічних досліджень: монографія / Київ : Грамота, 2014. 384 с.

Bożena Ryszawska

*Professor
Wroclaw University of Economics,
Poland*

INCLUSIVE GROWTH AS A PRIORITY OF STRATEGY EUROPE 2020

Introduction

In the European Union a document entitled: *Europe 2020* – Strategy for smart and sustainable development and social integration was adopted in 2009. The new strategy puts forward three mutually reinforcing priorities:

- Smart growth: developing an economy based on knowledge and innovation.
- Sustainable growth: promoting a more resource efficient, greener and more competitive economy.
- Inclusive growth: fostering a high-employment economy delivering social and territorial cohesion [1, p.6].

The motor of this strategy is sustainable growth which will help to decouple economic growth from the use of resources, support the shift towards a low carbon

economy, increase the use of renewable energy sources, modernize our transport sector and promote energy efficiency.

Inclusive growth

The purpose of inclusive growth is implemented by the concept of the social economy, which is a sector having a significant contribution to employment creation, sustainable growth and to a fairer income and wealth distribution. This sector has recognized the economic crisis much better than others analyzing the impact of the economic crisis on the social economy and studying how the social economy can and will contribute to the implementation of the Europe 2020 Strategy [1].

The social economy is the part of the economy that is neither privately nor publicly controlled. It is sometimes referred to as the third, citizen, or plural sector. In seeking to leverage the efficiencies of the private sector in pursuit of traditionally public goals such as improving social well-being, the social economy is a pragmatic response to the economic and social challenges of globalization [3]. The social economy is defined as a set of private, formally-organised enterprises, with autonomy of decision and freedom of membership, created to meet their members' needs through the market by producing goods and providing services, insurance and finance, where decision-making and any distribution of profits or surpluses among the members are not directly linked to the capital or fees contributed by each member, each of whom has one vote, or at all events take place through democratic and participative decision-making processes [2, p.22].

The main and most important trend that can be observed in the recent evolution of the social economy is its consolidation in European society as a *pole of social utility* between the capitalist sector and the public sector, made up of a great plurality of actors: cooperatives, mutual societies, associations, foundations and other similar companies and organizations [2, p.102]. The new social economy is taking shape as an emerging sector which is increasingly indispensable if an adequate response to the new challenges of the global economy and society is to be provided. The social economy is the fastest growing sector of society, generating jobs faster than traditional business. Across the globe, social entrepreneurs are applying innovative approaches to addressing social problems that have not been satisfactorily addressed by the public or private sectors.

Financing inclusive growth in Poland

Poland is implementing *Europe 2020*. In the financial perspective 2007-2013, the country has got 9,7 bln euro for Operational Program Human Capital, one of the aims was a reduction of areas of social exclusion and development of social economy. The financial support from EU enhanced the action in that area.

Priorities of the new financial perspective are present in Partnership Agreement 2014-2020. It is a document defining the directions of intervention in the years 2014-2020 of three EU policies in Poland - Cohesion Policy, Common Agricultural Policy and Common Fisheries Policy, the emphasis is on the development of human capital and moving towards a knowledge-based economy. It is a form of contract between Poland and the European Commission to continue implementation of Europe 2020 goals.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

One of the most important social objectives are:

- supporting employment and employee mobility (eg funds for setting up companies, for training employees);
- supporting social inclusion and combating poverty (eg supporting people at risk of exclusion - through integration and creation of social infrastructure);
- investing in education, skills and lifelong learning (eg funds for creating kindergartens, extracurricular activities, courses for adults);

In the Partnership Agreement Operational Program Knowledge Education Development (OP KED) 2014-2020 represents social priorities. Its aims are, inter alia, the improvement of the quality of public services, health care and access to medical services; the integration of young people into the labor market, an adaptation of employees and entrepreneurs to the changing economy and guarantee access to education and dynamic cooperation between universities and companies. OP KED 2014-2020 is sponsored by the European Social Fund (ESF) (EUR 4.6 billion) as well as from the budget line of the Youth Employment Initiative (EUR 0.7 billion). This program encourages pupils and students to smoothly transition from education to employment, supports gender equality, and helps adapt to reforms in the industrial and manufacturing sectors. All these activities are aimed at achieving a high level of employment, increasing access to the labor market and improving the quality of jobs.

Conclusion

Especially the state policy and actions are important, without them the movement towards inclusive growth would not happen. The state role as rule-setter and enforcer is crucial for successful implementation of social economy. The economy-as-usual cannot get us to sustainability or secure economic and social prosperity; these can be achieved only through radical change, starting now. An important instrument in that transformation process pays European funds.

References:

1. Europa 2020, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela 2010 www.europa.eu.
2. Evers A., Laville J.L, (ed), The Third Sector in Europe, Edward Edgar Publishing 2004.
3. Nancy Neamtan, The Social Economy: Finding A Way Between The Market And The State, Policy options 2005.

Grabowska Monika

*Doctor
Katedra Ekonomii i badań nad Rozwojem
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocław*

AKTYWIZACJA ZAWODOWA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POLSCE

Problematyka zatrudnienia osób niepełnosprawnych to nie tylko temat naszego polskiego rynku pracy. To kwestia również innych krajów. Osoby niepełnosprawne to część społeczeństwa globalnego, która bierze udział w życiu zarówno społecznym jak i gospodarczym. Ze względu na swoje niedostosowanie się do środowiska i otoczenia, osobom tym zabiera więcej czasu przystosowanie się do nowych warunków pracy, ale ich to nie wyklucza. Niepełnosprawność niewątpliwie jest czynnikiem utrudniającym wejście lub powrót na rynek pracy, jednak nie powinna być powodem do wykluczenia z obszaru zawodowego.

Praca dla każdej osoby jest elementem funkcjonowania w społeczeństwie, oraz co ważne daje możliwości zarobkowania i docenienia własnej osoby oraz umiejętności. Praca jest po prostu składnikiem życia. W dzisiejszym świecie jest nieodzownym elementem w gospodarce dla wszystkich ludzi. Nadmienić należy, że dla osób niepełnosprawnych odgrywa szczególną rolę, można by powiedzieć, że nawet większą niż dla zdrowych i pełnosprawnych osób. Właśnie dla tych ludzi praca odgrywa rolę terapeutyczną i stanowi element rehabilitacji społecznej. Podejmując pracę, osoby niepełnosprawne mają większe szanse na wejście w relacje z otoczeniem. Zyskują możliwość zdobycia kompetencji społecznych, przełamania obaw przed kontaktem z innymi oraz uczą się utrzymywania tego kontaktu. Osoby niepełnosprawne dzięki pracy nie pozostają zamknięte ze swoimi problemami same w domu. Ponadto budują zdrową samoocenę, która daje im siłę do samodzielnego stawiania czoła trudnościom. Jednym słowem praca dla każdego, a tym samym dla osób niepełnosprawnych jest niezbędnym warunkiem dobrego jakościowo życia.

Od lat dziewięćdziesiątych w Polsce poprawia się sytuacja osób niepełnosprawnych. Niestety na początku przemian gospodarczych zmiany te dokonywały się bardzo powoli, zarówno te legislacyjne, jak i te faktyczne w rzeczywistości. Rząd polski poniósł znaczne wydatki na poprawę warunków życia, funkcjonowania społecznego oraz pracy osób niepełnosprawnych. Niestety nadal znaczna część tych osób doświadcza różnych ograniczeń utrudniających im pełne funkcjonowanie w społeczeństwie. Działania władz publicznych, a także wielu podmiotów prywatnych zmierzają do likwidacji barier i przeciwdziałania ich powstawaniu. Równoległe zapisy polskiego prawa nakazują dostosowywanie przestrzeni publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Osoby niepełnosprawne nie mają takich samych szans na zatrudnienie jak osoby sprawne. Może to wynikać zarówno z mniejszej wydajności, jak i niemożności pracy na wszystkich stanowiskach pracy. Większość miejsc pracy wymaga specjalnego dostosowania dla zatrudnienia osób niepełnosprawnych, co ponosi za sobą dodatkowe koszty, a czasami nie jest możliwe odpowiednie dostosowanie takich miejsc pracy. Pracodawca zatrudniający osobę niepełnosprawną musi więc brać pod uwagę konieczność poniesienia dodatkowych kosztów na adaptację miejsca pracy lub kosztów mniejszej produkcji. Dlatego też w większości państw UE, a co za tym idzie i w Polsce powstały specjalne systemy kompensacji kosztów ze środków publicznych dla pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne.

Poprawie zatrudnienia osób niepełnosprawnych na rynku pracy pomocne są specjalnie stworzone instrumenty rynku pracy. Polegają one na aktywizacji zawodowej tych osób. Można w tym przypadku skorzystać z:

1. Specjalistycznych szkoleń
2. Poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej
3. Pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy
4. Pośrednictwie pracy

Stosowanie tych instrumentów odbywa się najczęściej jednocześnie, gdyż należy w wielu przypadkach korzystać z kilku tych instrumentów razem. Podniesienie poziomu aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych wymaga od instytucji rynku pracy szeregu działań przygotowujących ich klienta do podjęcia zatrudnienia. Znane z ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy usługi, takie jak pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe, planowanie rozwoju zawodowego, organizacja szkoleń czy też pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy, są punktem wyjścia w projektowaniu działań dla osób długotrwale bezrobotnych. Ważne jest jednak, aby ich użycie przynosiło wymierny efekt w postaci trwałego powrotu bezrobotnego na rynek pracy. Na uwagę zasługuje fakt, że polski rynek pracy nie jest jeszcze wystarczająco przygotowany, aby tworzyć miejsca pracy dostosowane do potrzeb takich osób, na przykład z zaburzeniami i chorobami psychicznymi. Mimo, że instrumenty rynku pracy są wciąż doskonałe, tak aby były jak najbardziej dostosowane do potrzeb swoich odbiorców nadal jest wiele do zrobienia w tej kwestii.

Dlaczego tak trudno dostosować rynek pracy dla osób niepełnosprawnych, skoro instrumenty rynkowe i administracyjne są permanentnie wdrażane i udoskonalane? Odpowiedzi należy upatrywać tym razem w wewnętrznych problemach zakorzenionych w psychice tych osób. Co z drugiej strony nie jest bezpodstawne. A mianowicie są to bariery psychologiczne i mentalne.

Ograniczenia psychologiczne, obejmują przede wszystkim trudności dotyczące zaakceptowania sytuacji związanej z posiadaną niepełnosprawnością. Łączą się z silnymi emocjami, które utrudniają racjonalne spojrzenie na sytuację i blokują podejmowanie odpowiednich działań. Owe bariery psychologiczne mogą również

dotyczyć braku wiary w poprawę obecnej sytuacji życiowej. Brak właściwej kondycji psychicznej przejawia się utratą nadziei, rezygnacją a niekiedy załamaniem. Trudności mentalne związane są z kolei z negatywnymi postawami i reakcjami otoczenia względem osób niepełnosprawnych. Niechęć, dyskryminacja oraz obojętność, to często reakcje okazywane przez sprawną część społeczeństwa wobec problemów osób niepełnosprawnych. Różnorakie bariery prowadzą w konsekwencji do izolacji. Mogą zniechęcać do podejmowania działań w sferze aktywności zawodowej i społecznej.

Ważną rolę w procesie aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych odgrywają w głównej mierze najbliżsi oraz otoczenie, w którym osoby te spędzają najwięcej czasu. Nie bez znaczenia jest też pomoc fachowców i specjalistów, którzy potrafią i chcą wspierać osoby potrzebujące odnaleźć się na rynku pracy. Należą do nich doradcy zawodowi, trenerzy pracy, prawnicy i psychologowie. Każda wskazówka, zachęta i wsparcie dla osób niepełnosprawnych, które chcą znaleźć swoje miejsce na rynku pracy, prowadzi do podniesienia poczucia własnej wartości i skutkuje ich ogromnym zaangażowaniem. Wsparcie osoby niepełnosprawnej w procesie aktywizacji zawodowej jest niekiedy długotrwałe. Wymaga pracy na wielu płaszczyznach. Przynosi jednak wymierne efekty w postaci uzyskanej pracy i satysfakcji dla samej osoby niepełnosprawnej, która czuje się potrzebna, kompetentna i tak samo wartościowa jak każdy z nas.

Literatura:

1. Bartkowski J, Charakterystyka społeczno-ekonomiczna zakładów pracy, jako determinanta zatrudnienia osób niepełnosprawnych (w) Zatrudnij niepełnosprawnych. Wiedza, opinie i doświadczenia pracodawców, Warszawa, 2009.
2. Kantyka S, Rynek pracy dla osób niepełnosprawnych, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice, 2010.
3. Lis A, Nowak E, Niepełnosprawni wspierani przez case management, Monitor Informacyjny Powiatowego Urzędu Pracy w Częstochowie, 2015.
4. Ustawa z dnia 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. DZ.U. z 2018 r. poz. 511.

Іващук І. О.

доктор економічних наук, професор кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету, м. Тернопіль, Україна

Бригадир В. О.

кандидат економічних наук, викладач кафедри міжнародних економічних відносин Тернопільського національного економічного університету, м. Тернопіль, Україна

ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Розвиток світового господарства під впливом процесів глобалізації супроводжується трансформаціями не лише в економічній, але й соціальній сферах. Традиційне сприйняття розвитку як похідної від економічного зростання нині наштовхується на конструктивну критику з боку дослідників. Так, останнє десятиліття показало, що країни, демонструючи суттєві темпи економічного зростання та залучення до міжнародних економічних відносин, поза увагою залишали людину з її потребами, можливостями, здібностями.

Глобальні трансформації супроводжувалися низкою як позитивних, так і негативних ефектів для національних економік, останні з яких суттєво проявилися після наслідків світової економічної кризи, зокрема, спостерігалось сповільнення темпів економічного зростання в економічно розвинених країнах, перехід країн в стан рецесії. За прогнозами міжнародних організацій отримано оптимістичні розрахунки подальшого економічного зростання, наприклад, за попередніми розрахунками у 2017 р. воно становило 3,5%, а у 2018 р. досягне 3,6% [1]. Разом з тим, погіршення економічної ситуації в останні десятиліття актуалізувало проблеми соціальної нерівності та стратифікації глобального простору, адже саме фінансові чинники стали причиною зростання таких ризиків як зростання числа мігрантів, в тому числі й нелегальних, невирішеність проблем голоду, незважаючи на зусилля та численні програми міжнародних організацій, недостатність медичного забезпечення тощо, для вирішення яких потрібне розширення міжнародного співробітництва, зміна напрямів використання фінансової та технічної допомоги міжнародних організацій, впровадження інклюзивних підходів [1].

Нові глобальні виклики вказують на актуальність питань регулювання процесів соціально-економічної стратифікації, як на глобальному, так і на національному рівнях для забезпечення людського розвитку. Одним із напрямків зменшення впливу глобальних викликів на людський розвиток стає соціальне партнерство. Саме воно виступає ключовим інструментом стратифікаційного вирівнювання, оскільки базується на принципах соціальної відповідальності бізнесу і передбачає постійний діалог представників усіх страт для визначення спільних позицій щодо бажаних соціально-економічних стандартів та способів їх досягнення. Разом з тим, з допомогою соціального

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

партнерства забезпечується інклюзивність соціально-економічного розвитку.

Більшість країн, що розвиваються, незважаючи на експлуатацію їхнього потенціалу розвиненими країнами, показують позитивну динаміку у розв'язанні проблем людського розвитку [2], проте є ряд проблем, які вони не можуть вирішити власними силами. Людський розвиток на майбутнє повинен стати основним пріоритетом, як глобального економічного розвитку, так і розвитку національних економік, зважаючи на нові механізми досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 року, в яких людина є базисом подальшого прогресу.

Література:

1. World Economic Outlook: Gaining Momentum? April 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2017/04/04/world-economic-outlook-april-2017#>.

2. Human Development Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/2016-report>.

Кириленко О. П.

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
фінансів імені С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

Огінська А. Ю.

*аспірантка кафедри фінансів імені С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

У сучасному світі в процесі реалізації програм, що стосуються людського розвитку, все частіше використовуються підходи, які базуються на дотриманні основних прав та свобод людини. Поряд з ідеями забезпечення соціальних прав, свобод та добробуту громадян на протязі останніх десятиліть розвивалась концепція соціального відторгнення або соціальної ізольованості. У Національній доповіді про людський розвиток «Україна: на шляху до

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

соціального залучення» [3] визначено групи населення, які перебувають у зоні ризику соціального відторгнення. До цих груп належать: діти-сироти, багатодітні сім'ї, інваліди, мігранти, діти трудових мігрантів, ВІЛ-інфіковані, безпритульні. Саме тому актуальним питанням сьогодні в Україні є формування Концепції соціального залучення або соціальної інклюзії, що є протилежною до концепції соціального відторгнення, та пошук джерел фінансування програм по забезпеченню соціальної інклюзії. Європейський Союз визначає соціальну інклюзію як процес, що забезпечує тих, у кого є ризик бідності і соціального відторгнення, можливостями та ресурсами, необхідними для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті, досягти рівня життя та добробуту, що відповідають встановленим стандартам у суспільстві, в якому вони живуть [4].

Одним із ключових напрямів соціальної інклюзії є соціальний захист населення, а провідним джерелом його фінансування виступають бюджетні кошти. В сучасних умовах видатки бюджету на соціальний захист відіграють пріоритетну роль в поліпшенні добробуту вразливих верств населення. Від обсягів і спрямованості фінансових ресурсів держави залежить не тільки рівень добробуту суспільства, але й перспективи розвитку вітчизняної економіки та стабільність суспільно-політичної ситуації в державі. Втім, через недостатній рівень розвитку вітчизняної економіки та перманентний дефіцит фінансових ресурсів держави нарощування обсягів бюджетних видатків на соціальні цілі не дає можливості досягнути суттєвих зрушень у питанні вирішення найважливіших соціальних проблем.

Зважаючи на проведення в Україні реформи децентралізації, все більше уваги прикуто до фінансування соціального захисту населення за рахунок коштів місцевих бюджетів у відповідності до принципу субсидіарності і необхідності максимального наближення надання суспільних благ і послуг до споживача. Так, за рахунок коштів місцевих бюджетів реалізується широке коло соціальних програм, які охоплюють різні верстви та демографічні групи населення. Одним із пріоритетних напрямів фінансування соціальних видатків є соціальний захист сім'ї, дітей та молоді. Про це свідчить той факт, що до 2015 року відповідний напрям займав найбільшу частку видатків місцевих бюджетів на соціальний захист, у 2012–2014 рр. вона становила близько 2/3, а в 2015 році – понад половину. Тільки внаслідок безпрецедентного нарощування у 2016–2017 рр. обсягів фінансування програми житлових субсидій через розширення кола реципієнтів та зростання середнього розміру призначень близько половини сукупних видатків місцевих бюджетів на соціальний захист населення склали видатки на допомогу у вирішенні житлового питання.

Місцеві бюджети забезпечують фінансування переважної більшості бюджетних програм соціального захисту непрацевдатних, ветеранів війни та праці, інших заходів у царині соціального захисту, а з 2017 року – в повному обсязі соціальний захист безробітних за рахунок бюджетних коштів. Видатки з місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення населення за 2010–2017 рр. зросли у 4 рази. Втім, якщо розглянути темпи щорічного

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

приросту видатків, то можна помітити, що у 2010–2014 рр. вони мали низхідну динаміку. Зокрема, якщо у 2010 році порівняно з 2009 роком темп приросту становив 29,2%, то у 2011/2010 рр. – уже 18,9%, у 2013/2012 рр. – 12,9%. У 2013 році зменшення темпів приросту фінансування соціального захисту з місцевих бюджетів було пов'язане із зниженням приросту видатків на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді, а також скороченням фінансування соціального захисту ветеранів війни та праці на 10,1% і допомоги у вирішенні житлового питання – на 113%. У 2014 році темпи приросту видатків були безпрецедентно низькими – всього 1,6%, що пов'язане з першочерговим спрямуванням коштів на військові потреби в умовах розгортання воєнного конфлікту на Сході України, а також із необхідністю запобігання фінансовій катастрофі. У зв'язку з цим, по більшості напрямів соціального захисту у 2014 році спостерігалось незначне зниження фінансування.

У 2015–2017 рр. спостерігалось різке нарощування видатків місцевих бюджетів на соціальний захист, обумовлене в першу чергу збільшенням витрат на допомогу у вирішенні житлового питання. Так, якщо у 2015 році сукупні видатки місцевих бюджетів за усіма напрямками соціального захисту зросли в 1,3 рази, то на допомогу у вирішенні житлового питання – в 6,5 рази; у 2016 році – в 1,4 рази та 2,4 рази; у 2017 році – в 1,3 рази та 1,7 рази, відповідно [2]. Така динаміка пов'язана із різким збільшенням видатків на фінансування програми житлових субсидій.

В цілому за 2012–2017 рр. видатки місцевих бюджетів на соціальний захист населення зросли в 2,8 рази, в тому числі на соціальний захист у випадку непрацевдатності – 2,0 рази, пенсіонерів – в 1,8 рази, ветеранів війни і праці – в 1,2 рази, сім'ї, дітей і молоді – в 1,5 рази, на допомогу у вирішенні житлового питання – в 27,3 рази. В абсолютному вимірі найбільше зросли видатки за цей період на допомогу у вирішенні житлового питання – на 64,6 млрд. грн., а також соціальний захист сімей, дітей та молоді – на 14,2 млрд. грн., на інші напрями видатків зростання обсягів фінансування було доволі незначним [2].

Не зважаючи на збільшення обсягів видатків місцевих бюджетів України на соціальний захист населення та великий спектр здійснюваних програм, роль місцевих органів влади у реалізації політики соціального захисту є незначною. Так, якщо проаналізувати структуру відповідних видатків місцевих бюджетів у розрізі джерел фінансування бюджетних програм, то виявиться, що майже 9/10 їхнього обсягу складають видатки на соціальний захист населення за рахунок субвенцій з державного бюджету [1]. Зокрема, у 2011–2014 рр. видатки за рахунок субвенції на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям склали понад 2/3 сукупних видатків місцевих бюджетів на соціальний захист, у 2015–2016 рр. – близько 1/2, у 2017 році – понад 1/3 їх обсягу. В абсолютному вимірі ці видатки збільшились з 27,7 млрд. грн. у 2011 році до 51,6 млрд. грн. у 2017 році.

У зв'язку з наслідками іноземної агресії проти нашої держави у 2015–2017 рр. склад видатків місцевих бюджетів України доповнився бюджетною

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

програмою, призначеною для забезпечення житлом сімей загиблих військових – учасників АТО, а також для інвалідів I-II групи з числа учасників АТО. На її виконання з місцевих бюджетів були спрямовані кошти відповідної субвенції з державного бюджету в обсягах 0,35 млрд. грн. у 2015 році, 0,30 млрд. грн. – в 2016 році, 0,49 млрд. грн. – у 2017 році.

Оцінюючи структуру видатків місцевих бюджетів на соціальний захист населення у розрізі основних програм можемо констатувати, що вона свідчить про обмежені можливості місцевого самоврядування щодо впливу на політику соціального захисту і практично повну її залежність від рішень центральних органів влади. Таким чином, місцеві бюджети виконують функцію транзитної ланки, через яку кошти з державного бюджету надходять до реципієнтів різних програм соціального захисту. Водночас, видатки на реалізацію місцевих програм соціального захисту складають всього близько 1/10 сукупних обсягів відповідних видатків місцевих бюджетів. Більш того, має місце тенденція до подальшого зниження питомої ваги цих видатків у структурі фінансування з місцевих бюджетів соціального захисту населення, що на наш погляд, є вкрай небажаним явищем.

Література:

1. Бідність – головна загроза безпеці громадян у 2017 р. / Аналітична доповідь. Український інститут дослідження екстремізму. Київ, 2016. 87 с.

2. Звіти про виконання Зведеного, Державного та місцевих бюджетів України у період 2008-2017 рр. Державна казначейська служба України. Звітність про виконання бюджетів. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

3. Національна доповідь про людський розвиток 2011 «Україна: на шляху до соціального залучення» URL: http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf.

4. Соціальна інклюзія. Науково-методичний центр інклюзивної освіти. URL: http://nmcio.ippo.kubg.edu.ua/?page_id=44.

Язлюк Б. О.

*доктор економічних наук, професор,
декан факультету аграрної економіки і менеджменту
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ КОНТРОЛЮ ЗА НИМ

Проблема державного регулювання функціонування ринків фінансових послуг України характеризується рядом недоліків, серед яких найбільш вагомими є нечіткий розподіл повноважень державних регуляторів та неузгодженість їх компетенції, відсутність єдиної системи засобів впливу. Нагляд і контроль на ринку фінансових послуг повинні бути максимально гармонізовані, виходячи з єдності ринку капіталів та необхідності уніфікації здійснення операцій з фінансовими інститутами.

На шляху до Європейського співтовариства створення ефективного правового механізму регулювання ринку фінансових послуг є одним із ключових завдань сучасного українського суспільства. На сьогодні в Україні РФП демонструє негативні тенденції розвитку, які обумовлені надскладними умовами ведення бізнесу у фінансовому секторі країни. Напружена політична ситуація, нестабільність економічних засад функціонування всього господарського комплексу країни, зовнішня агресія та низка інших деструктивних причин призвели до формування турбулентного середовища діяльності фінансових установ і загалом ринку фінансових послуг в Україні. Окреслені причини не дозволяють сформувати стабільну та міцну платформу його подальшого розвитку. Така ситуація вимагає не лише проведення дослідження РФП, але і застосування нових наукових підходів до оцінки сучасного стану цього ринку.

Необхідним є розгляд існуючого нормативно-правового регулювання ринків фінансових послуг в межах державного регулювання. Державне регулювання ринків фінансових послуг в Україні забезпечується шляхом реалізації таких основних законів і законодавчих актів: Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. № 2664-III, Положення «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг», затверджене Указом Президента України від 23 листопада 2011 р. №1070, Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV, Закону «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 р. №448, Положення «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» затвердженого Указом Президента України від 23 листопада 2011 р. №1063 ; Закону «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. №679, Закону «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. №2121.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Хоча чинне законодавство України у сфері фінансових послуг і відповідає основним стандартам законодавства ЄС, однак поряд з низкою позитивних змін, які були зроблені у напрямку адаптації до ЄС, існують деякі не вирішені питання. А саме, питання неузгодженості дій органів державної влади на ринках фінансових послуг щодо здійснення контролю та нагляду на ринках, відсутність окремих інструментів регулювання у відповідних. Вирішенням цих проблем, як наслідок, є запровадження таких інститутів на регіональному рівні, а також, виокремлення функції у певного регулятора, що відповідав би за пруденційний нагляд на ринках фінансових послуг, як це запроваджено у країнах ЄС.

Основним фактором посилення позитивного впливу державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг є створення належних умов для підвищення показників активності такого регулювання. Це передбачає подальше удосконалення нормативно-методичної бази щодо створення, реєстрації, ліцензування, умов надання послуг, складання та подання звітності, прозорості діяльності фінансових установ і їх взаємодії зі споживачами фінансових послуг. Унаслідок такого удосконалення знизиться необхідність у проведенні контрольних перевірок і впровадженні заходів впливу, що нівелює негативний вплив низької ефективності державного регулювання на рівень розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг.

Література:

1. Положення «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг», затверджене Указом Президента України від 23 листопада 2011 р. № 1070.
2. Закон «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV.
3. Закон «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 р. № 448.
4. Положення «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» затвердженого Указом Президента України від 23 листопада 2011 р. № 1063.
5. Закон «Про НБУ» від 20 травня 1999 № 679.
6. Закон «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 № 2121
7. НБУ (2015). Постанова НБУ Про затвердження Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.
8. USAID. (2017). Регулювання ринку цінних паперів (досвід США, Великої Британії та Німеччини) Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29253.pdf>.
9. Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act, 2010 <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-111publ203/html/PLAW-111publ203.htm>.

10. Андрейків, Т. Я., Шморгай, В. Б.(2015). Сучасні механізми регулювання фінансового ринку в Україні, *Технологический аудит и резервы производства*, 1/7(21), с. 60-64. <http://dx.doi.org/10.15587/2312-8372.2015.38751>.

Вісин В. В.

*доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук і права
Луцького національного технічного університету,
м. Луцьк, Україна*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ КОЛАБОРАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасний світ у своєму розвитку переживає один із найскладніших періодів своєї історії. В першу чергу, це зумовлено глобалізацією, яка змінює сутність міжнародних відносин, які виходять за рамки лише міждержавних. Постійний розвиток інформаційних технологій, новітніх засобів комунікації, транспортних можливостей, глобальних платіжних систем формує мережу різноманітних міжнародних контактів між багатьма суб'єктами. Відкриваються насправді глобальні можливості для будь-яких сфер людської діяльності, насамперед розвитку бізнес проектів. Глобальні трансформації призводять як до позитивних структурних якісних та кількісних зрушень у світовій економіці, так і до загострення глобальних проблем людства, у тому й економічних. За таких умов важливим є розуміння нових явищ, щоб визначити ефективну стратегію поведінки міжнародних суб'єктів від підприємства до держав, міждержавних союзів й світового співтовариства загалом.

Одним з таких явищ, породжених глобальними процесами, стала поява у кінці першого десятиліття ХХІ ст. колаборативної економіки. Вона розглядається як альтернативна економічна модель, заснована на спільному використанні товарів і послуг, бартері й оренді замість купівлі-продажу. Ця модель виникла на перетині онлайн-соціальних мереж, мобільних технологій та громадського руху у відповідь на глобальну економічну кризу та скорочення купівельної спроможності людей.

Нова концепція економіки може стати чинником не лише економічних, але й соціальних змін, адже передбачає зміни у взаємодії між людьми, де значно більше значення мають довіра один до одного, доброта та чесність, на

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

відміну від принципів традиційної економіки, де кожен окремий актор (підприємець, власник бізнесу) шукає вигоди тільки для себе. Важливість появи колаборативної економіки засвідчив Європейський парламент, який 15 червня 2017 р. прийняв резолюцію про «Європейську програму колаборативної економіки» [1]. У ній визнано потенціал економіки спільної участі у створенні нових можливостей для громадян, споживачів, підприємців і працівників.

Проектуючи товари і послуги й формуючи економічні відносини навколо невідредагованих або масово уповноважених функцій – тимчасового доступу до активів, дезінтермедіацію, рівноправний обмін й розподіл мережі – колаборативна економіка порушує майже всі сектори, кидаючи виклик конкурентоспроможності традиційних підприємств. У свою чергу, четверта промислова революція, характерна автоматизацією, робототехнікою, штучним інтелектом, цифровими технологіями з одного боку й наростаючі суспільні проблеми – з іншого – ставлять перед новою моделлю нові завдання. Питання в тому, чи зможе, і у якій мірі колаборативна економіка адаптуватися до такого мінливого сценарію не тільки для забезпечення зайнятості, а швидше для заохочення зростання багатства на користь усіх.

Безперечно, колаборативна економіка викликала зрушення й серйозні наслідки в багатьох сферах таких як чесна конкуренція, право, на працю, захист споживачів, якість послуг і прозорість. Загалом усі ці аспекти зводяться до загальної стурбованості новими формами експлуатації й концентрації багатства, заснованих на багатьох «платформах», ставлячи під сумнів демократичний характер «суспільства знань» і його головного «озброєного крила» – Інтернет. Тема колаборативної економіки стала нагальним питанням для політиків, дослідників і практиків на всіх рівнях.

Сьогодні жодне з визначень не може охопити весь спектр підходів і моделей для означення терміну колаборативна економіка. Uber, Airbnb, Blablacar, Corify, Loomio, як деякі приклади, дуже різноманітні з точки зору масштабу й того, як вони сприяють використанню розпорошених активів і мереж, створенню співтовариств й полегшенню комунікації між однодумцями [2]. Як у мові існує двозначність у тлумаченнях, так і колаборативна економіка стирає межі між економікою, яка підтримує розширення прав громадян з одного боку й бізнес-стратегіями зі своєю хижацькою логікою з іншого.

Резолюція Європарламенту підкреслює необхідність відповідального розвитку колаборативної економіки у напрямку інклюзивних соціально-орієнтованих форм економічної організації, роблячи її соціально й екологічно стійкою. Цим утверджується європейський шлях до спільної економіки з міцними цінностями демократії, рівними можливостями й правами. Колаборативна економіка має стати дещо більшим ніж «сукупністю нових бізнес-моделей товарів і послуг...», а швидше «новою формою інтеграції між економікою й суспільством» [3].

Література:

1. European Agenda for the collaborative economy European Parliament resolution of 15 June 2017 on a European Agenda for the collaborative economy

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

(2017/2003(INI)) [Electronic resource]. Access mode: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0271+0+DOC+PDF+V0//EN>.

2. Inman P. Uber and Airbnb show the sharing economy is on its way – like it or not [Electronic resource] / Phillip Inman // The Guardian. – 2014. Access mode: <http://www.theguardian.com/business/economics-blog/2014/jun/15/sharing-economy-uk-mobile-technology-uber-airbnb>.

3. Collaborative economy in the EU, (P8_TA(2017)0271, par. 9, 11.) [Electronic resource]. Access mode: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0271+0+DOC+XML+V0//EN>.

Нікішина О. В.

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник відділу
ринкових механізмів та структур Інституту проблем ринку та
економіко-екологічних досліджень НАН України,
м. Одеса, Україна*

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО СЕКТОРУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ХЛІБА

Важливою умовою ефективного функціонування ринку хліба в Україні є забезпечення платоспроможного попиту на якісну й безпечну продукцію, збільшення взаємозв'язків між виробничим і споживчим секторами ринку. На фоні інституційних трансформацій і цінової дерегуляції продовольчого ринку відбувається зниження економічної доступності хлібопродуктів. Дане твердження доводять результати проведеного аналізу (таблиця 1).

Порівняльний аналіз темпів росту цін хліба та заробітної плати у номінальному вимірі за 2014-2016 рр. свідчить про дещо вищий рівень темпів росту цін хлібної продукції порівняно з аналогічним показником для заробітної плати (у 2016 р. темпи росту майже зрівнялися й склали 1,23 пункти), незважаючи на методи адміністративного цінового регулювання. Таку тенденцію підтверджують і значення базисних індексів: 12,8 пункти у 2016 р. порівняно з 2005 р. для ціни хліба і 6,4 пункти для доходів населення; у 2016 р. порівняно з 2010 р. показники досягли 2,7 пункти і 2,3 пункти відповідно.

Для переходу від номінального до реального значення використано перерахунок показників у доларовому еквіваленті. У реальному вимірі ситуація змінюється: за 2014–2016 рр. спостерігаються темпи зниження показників, при цьому темп зниження заробітної плати (0,717 пункти у 2014 р. та 0,656 пункти в 2015 р.) є глибшим порівняно з аналогічним показником для цін хлібної

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

продукції (0,749 і 0,849 пункти відповідно); у 2016 р. темпи зниження майже однакові – 0,99 пункти. Таку пропорцію підтверджують значення базисних індексів: у 2016 р. порівняно з 2010 р. скорочення цін основного соціально значимого продукту на 20 % супроводжувалося зменшенням реальної заробітної плати на 30 % (див. табл. 1). Відтак, маємо *ціновий диспаритет у споживчому секторі*, тобто невідповідність зміни цін пропозиції хліба та реальних доходів його споживачів.

Таблиця 1.

Співвідношення темпів росту цін хліба й заробітної плати в Україні у номінальному та реальному вимірі*

Показники	Роки						Базисний індекс: 2016 р. до:	
	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2005	2010
1. Ціна хліба пшеничного: грн./т	702,0	3275	4223	4702	7338	9003	12,8	2,7
дол. США/т	136,9	412,7	528,3	395,6	335,9	331,1	2,4	0,8
2. Темп росту цін, пункти:								
у національній валюті	X	4,67	1,076	1,114	1,561	1,227	X	X
в іноземній валюті	X	3,01	1,076	0,749	0,849	0,986	X	X
3. Середньомісячна заробітна плата: грн./особу	806	2239	3265	3480	4195	5183	6,4	2,3
дол. США/особу	157,3	282,1	408,5	292,8	192,0	190,6	1,2	0,7
4. Темп росту заробітної плати, пункти:								
у національній валюті	X	2,778	1,079	1,066	1,205	1,236	X	X
в іноземній валюті	X	1,794	1,079	0,717	0,656	0,993	X	X

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [1]

Для українських ринків інших продовольчих товарів теж притаманна тенденція диспаритетного випередження інфляції продовольчих цін над темпами зростання доходів населення [2]. Проявом диспаритетного руйнування купівельної спроможності населення є знижувальний тренд середньодушового споживання продуктів харчування. Так, споживання хлібопродуктів зменшилося з 108 кг/особу в 2013 р. до 101 кг/особу в 2016 р., досягнувши раціональної норми, однак при цьому таке скорочення не компенсувалося зростанням споживання м'ясних і молочних продуктів, обсяги якого зменшилися з 56 до 51 кг/особу (64 % від раціональної норми) і з 221 до 211 кг/особу (56 %) відповідно; за 2013-2016 рр. зросло тільки споживання картоплі з 135 до 144 кг/особу (116,1 % від норми) [1].

Доступність харчування вимірюється витратами на продовольчі потреби. Бідною вважається країна, в якій на продовольство витрачається більше 60 % середнього бюджету домогосподарств [2]. У 1990 р. середня сім'я витрачала на харчування 31 % свого доходу, у 2000 р. – 82 %, у 2016 р. – 45,6 % [1], тобто рівень економічної доступності продовольства в Україні підвищився порівняно з 2000 р., однак він не досягнув показника 1990 р. У структурі сукупних витрат

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

домогосподарств частка продовольчих витрат зменшилася з 64 % в 2000 р. до 49,8 % в 2016 р., водночас у країнах ЄС вона складає близько 20 %.

Подолання цінового диспаритету у споживчому секторі хлібного ринку передбачає впровадження *механізму продуктових дотацій* для найменш захищених груп українських споживачів. Можна використати досвід США щодо системи продуктових карток, тобто банківських карток з певною сумою для цільового придбання певних видів товарів вітчизняного виробництва; у 2016 р. розмір таких дотацій склав 70 млрд. дол. Такий механізм виконує подвійну функцію: підтримує найменш забезпечені верстви населення та вітчизняних виробників продовольства. Регуляторна політика США є вдалим прикладом одночасної підтримки та захисту інтересів виробників і споживачів продовольства. Українська інтеграційна політика в ринковому вимірі практично не охоплює споживчий сектор продовольчих ринків. Відтак, розробка та впровадження механізму продуктових дотацій покликана збільшити кількість інтеграційних зв'язків між виробничим і споживчим секторами хлібного ринку, знизити ціновий диспаритет у споживчому секторі, підвищити рівень національної продовольчої безпеки в умовах глобалізації.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Пасхавер Б. Й. Тенденції та проблеми національного продовольчого споживання // Економіка АПК. 2014. № 10. С. 5-13.

Журавель В. І.

*доктор медичних наук, професор,
професор кафедри менеджменту охорони здоров'я
Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця,
Україна*

КАЗУЇСТИЧНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ МЕНЕДЖМЕНТУ

Поняття «менеджмент», «управління», «керівництво», «механізми», «системи», «організація», «функції» і інші стали звичними, а нерідко модними, у нашому повсякденному житті. Через їх загальну основу (специфіку і зміст діяльності) семантично терміни, наприклад, «менеджмент» та «управління» переважно подаються синонімами. Однак їх істинний зміст вельми різниться і

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

термін «управління» не є ідентичним терміну «менеджмент» тому що (узагальнено):

– *менеджмент* – це сфера знань, навички, правила, досвід щодо професійної управлінської діяльності, об'єктами якої є переважно люди, колективи, організації;

– *управління* – це процес досягнення цілей та завдань організованої системи (галузі, служби, підприємства, установи, закладу, розділу роботи тощо);

– в українській мові не *вживаються контексти* як «здійснення менеджменту стратегії соціальної інклюзії або «медико-психологічної реабілітації дітей та підлітків», а «управління стратегією соціальної інклюзії або медико-психологічної реабілітації дітей та підлітків».

Тлумачення менеджменту як *виду діяльності, типу управління, процесу і професії* [1] є більш виваженим, однак, на наше переконання, надає неповноту й неточність визначенню цього поняття тому, що:

– *вид діяльності* у змістовному відношенні поняття ширше, характеризує будь-які динамічні перетворення або дії, які потребують управління;

– *тип управління* швидше вказує на задіяну схему-модель управлінської діяльності, особливості службово-посадових взаємин і ін.;

– *процес* – ця властивість будь-якої праці, виду діяльності, наприклад, інклюзії, типу управління тощо;

– *професія* більшою мірою характеризує предмет, вид діяльності людини, які, знову ж таки, потребують управління.

Менеджмент, як: комплексна, інтегральна, багатоаспектна, міждисциплінарна *наука* інтегрує історичний досвід, здобутки суміжних наук, охоплює організаційні, технічні, економічні, психологічні, соціальні і інші аспекти, і метою якої є розробка теоретико-методологічних наукових підходів, принципів і методів із забезпечення управлінської діяльності; *мистецтво* – акумулює навички, вміння впроваджувати теоретичні знання у практику управління, сукупність прикладів, зразків, еталонів вдалого розв'язання управлінських проблем на різних рівнях [2].

Менеджмент та управління мають спільні засади: *теоретично-методологічну* (теорії, закони, методи, принципи, функції, механізми, шляхи та ін.; системність, процесність, функціональність, комплексність, ситуаційність тощо) і *науково-практичну основу* (схеми-моделі, процес і мистецтво управління; робота з кадрами; мотивація тощо); *зовнішнє і внутрішнє середовище; практичний досвід*.

З позицій сьогодення менеджмент це – *сукупність теоретично обґрунтованих і перевічених на практиці законів, теорій, принципів, функцій, методів, механізмів, правил, прийомів і рекомендацій щодо організації та реалізації цілеспрямованої управлінської діяльності системи по досягненню цілей та завдань*.

Слід розмежовувати застосування понять «управляти» і «керувати». Природно, управляти можна неживим об'єктом (державою, галуззю, організацією, підрозділом, розділом роботи, знаряддями праці, інформацією, фінансами, знаннями, досвідом, транспортним засобом тощо). Керувати ж можна одушевленим об'єктом (людьми, колективом, підлеглими тобто).

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Не завжди доречно використовується і термін *механізми*. В управлінській діяльності механізм є *інструментарієм* впливу (*політичним, організаційним, функціональним, правовим, фінансово-економічним, мотиваційним*) [3].

Ще багато «білих» плям у теорії управлінських систем. Нерідко системою називають мало не все. Але система – це не все! На засадах менеджменту *організована система – це цілісне, динамічне і структуризоване формування, що впорядковане на системно-функціональній і комплексно-процесній основі під конкретну мету, складається із сукупності виробничонеобхідних і повноцінних компонентів/елементів, цілеспрямована взаємодія яких забезпечує нові, інтегровані якості та властивості, що не притаманні їм окремо взято.*

Разом з поняттям «система» в управлінській практиці є поширеним і поняття «*організація*». Стосовно управлінських систем термін «організація» слід вживати не в загалі, абстрактно, для демонстрації обізнаності, а принаймні у трьох смислових призначеннях щодо [4]: *а) системи в цілому і її складових (суб'єкт управління, об'єкт управління, блок наукового регулювання); б) процесу – функціонування, впорядкування, стан об'єкту тощо; в) функції – організація діяльності з налагодження, координації, раціонального функціонування цілісної системи і т.д.*

Таким чином, *система, організація і управління – це оркестр і диригент, вожак і стадо тварин, журавлиний клин.*

Зміст і характер управлінської діяльності, управлінської праці визначаються не структурою, і не чотирма (*організація, планування, контроль, мотивація*), а принаймні 14, функціями управління як *цілевизначення, організація, координація, прийняття управлінського рішення, планування, доорганізація, регулювання, контроль, робота з кадрами (у т.ч. з резервом), мотивація, лідерство, адміністрування, представництво і підписання угод.*

Література:

1. Завадський Й. С. Менеджмент (у 3-х т.): підруч. Київ, 2002. 640 с.
2. Менеджмент інформаційної безпеки: підруч. у 2 ч. / А. К. Гринь, О. Д. Довгань, В. І. Журавель та ін.; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ, 2013. Ч.1. 456 с.
3. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління//Демократичне врядування: Наук. Вісник, вип. 1. 2008 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik/zmist.html>.
4. Основи менеджменту: навч. посіб. / уклад. Ігнатенко О.С., Наливайко А.Д., Марічев В.Є., Семендяй М.М. Київ, 2010. 162 с.

Пуцентейло П. Р.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку та економіко-правового
забезпечення агропромислового бізнесу
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ З УРАХУВАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ ЛЮДЕЙ З ФІЗИЧНИМИ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Проведення в країні економічних перетворень призвело до зростання ролі регіонів у всіх сферах життя суспільства. При цьому їх функціонування обумовлює необхідність формування ефективної системи управління, здатної реалізовувати економічну політику в умовах ринку, зокрема спрямовану на адаптацію людей з фізичними обмеженими можливостями до умов реального середовища, адже нині для України стратегія економічного розвитку економіки регіонів є головним завданням їх розвитку. Саме тому доцільним є визначення стратегічних пріоритетів регіональних суб'єктів господарювання для забезпечення сталого розвитку країни, скорочення їх асиметрій і міжрегіональних диференціацій. З цією метою здійснюється розробка систем стратегічного управління регіональним економічним розвитком. Проте нині ще не в достатній мірі здійснюються заходи спрямовані на вирішення потреб людей з фізичними обмеженими можливостями для зменшення їх дискомфорту, тому що ці питання в розвитку регіонів знаходяться на початкових етапах становлення.

Нині відбувається зміна парадигм регіонального економічного розвитку і регіональної політики, здійснюється пошук шляхів підвищення ефективності територіальним розвитком, формування новітніх форм, методів і механізмів спрямованих на індивідуальні підходи до вирішення проблем людей з фізичними обмеженими можливостями.

Ресурси регіональних органів влади мають бути зосереджено на забезпеченні поточного функціонування соціальної інфраструктури. Стратегічна компонента, що стосується вибору пріоритетів дій, характеру розподілу ресурсів, як правило, здійснюється в режимі вироблення реакції на виникаючі найбільш гострі проблеми. Такий підхід, безумовно, повинен мати місце. Це неминуча складова практики управління відкритими економічними системами, схильними до дії слабо контрольованих і важко прогнозованих зовнішніх і внутрішніх сил. Однак, якщо даний підхід домінує у формуванні управлінських рішень, тоді поведінка керованої системи набуває пасивного характеру – реакція системи завжди буде запізнюватися по відношенню до динаміки економічного розвитку. Це збільшує ризики, призводить до непродуктивного використання ресурсів, позбавляє суб'єкти управління

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

можливості здійснити реальний вибір свого майбутнього.

Суб'єктом управління виступають місцеві органи влади, котрі визначають розвиток регіону у взаємозв'язку із загальною національною стратегією розвитку, проте з обов'язковою прив'язкою до потреб людей з фізичними обмеженими можливостями. Система стратегічного управління дає змогу ефективно управляти економікою в умовах невизначеності зовнішніх і внутрішніх чинників і параметрів економічного розвитку. Стратегія визначає напрямки майбутнього розвитку регіону, яким місцева громада буде слідувати в довгостроковій перспективі, закладає основу для розробки програм економічного розвитку території, цільових програм і проектів, пов'язаних з реалізацією стратегії, вирішенням питань локального характеру, розвитком територіальних спільнот базового рівня. Сутнісна специфіка стратегічного управління, на відміну від інших методів управління економічним розвитком регіону, полягає в прийнятті та реалізації управлінських рішень на основі розробки і офіційної легітимізації стратегії розвитку регіону. Для регіону стратегія його довгострокового розвитку – це інструмент цілеспрямованого впливу регіональних органів влади на основних суб'єктів території з метою підвищення якості життя місцевої громади та конкурентоспроможності регіону і врахуванням запитів і потреб людей з фізичними обмеженими можливостями. Тобто, створити комфортне середовище у регіонах для забезпечення максимальних можливостей людям з фізичними обмеженими можливостями. У зв'язку з цим повинні бути забезпечені всі умови і інфраструктурна оснащеність таким споживачам, в тому числі:

- спеціальне місце на паркувальній зоні;
- обладнаний пандус для під'їзду, а також відповідний готельний номер на першому поверсі, або ж ліфти для безперешкодного доступу до номерів;
- відсутність високих порогів у будинках і установах;
- досить широкі дверні отвори в приміщеннях, ручки і вимикачі, гачки, вішалки для рушників і одягу, розташовані на доступному рівні.

Сьогодні існує проблема працевлаштування і підтримки зайнятості людей з фізичними обмеженими можливостями в регіонах країни. Тому потрібно негайно сформулювати таку систему працевлаштування людей з фізичними обмеженими можливостями, коли на паритетних засадах будуть враховані їх інтереси, інтереси суспільства і роботодавців. Це стає можливим при поєднанні таких чинників, як:

- соціально-психологічна позитивна орієнтація на трудову діяльність як з боку людей з фізичними обмеженими можливостями, так і з боку членів суспільства;
- правове регулювання працевлаштування людей з фізичними обмеженими можливостями в регіонах;
- нормативне регулювання взаємовідносин: органів соціального захисту та охорони здоров'я, навчальних закладів по профпідготовці людей з фізичними обмеженими можливостями, центрів зайнятості, підприємств та інших роботодавців на регіональному рівні;

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

- забезпечення рівності прав людей з фізичними обмеженими можливостями та контроль за їх дотриманням на регіональному рівні;
- державне фінансування соціального захисту людей з фізичними обмеженими можливостями з урахуванням реальних регіональних потреб.

Отже, метою стратегії економічного розвитку регіонів має стати розширення прав та повноважень людей з фізичними обмеженими можливостями щодо забезпечення гідного життя, відповідних умов праці і саморозвитку. Тому завданням на регіональному рівні є створення умов для розвитку толерантності через виховання з любов'ю, добротою і милосердям, в дусі миру і поваги до людей з фізичними обмеженими можливостями.

Коркушко О. Н.

*кандидат економічних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи Подільського спеціального
навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ ЛЮДЕЙ З ФІЗИЧНИМИ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Аналіз ситуації в Україні показує, що люди з інвалідністю складають частину вторинного ринку в системі сегментації праці, який характеризується низькою оплатою праці, нестабільною роботою, невисокими шансами отримання кваліфікації, працевлаштування та просування по службі.

Одна з ознак цивілізованого суспільства – турбота про людей з обмеженими можливостями. В останні роки в Україні в цьому напрямку зроблено чимало: ратифікована Конвенція про права інвалідів, реалізується ряд державних програм, спрямованих на підвищення якості та рівня їх життя, попередження інвалідності та реабілітацію. Однак багато питань залишається не вирішеним. Одним із них є працевлаштування людей з інвалідністю.

Права і свободи людей з інвалідністю, як і інших громадян країни, гарантовані Конституцією України. При цьому люди з обмеженими фізичними можливостями є однією з особливо уразливих груп та потребують додаткового захисту і гарантії з боку держави.

Дискримінація за ознакою інвалідності починається з того, що для дітей з обмеженими можливостями існують спеціальні садочки і школи. З одного боку, це турбота про них: в спецзакладах приділяється більше уваги їх реабілітації та адаптації. Але з іншого боку, тим самим вони відокремлюються і віддаляються

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

від решти однолітків. Діти не знають, як спілкуватися один з одним. Звичайні діти в кращому випадку соромляться або шкодують інвалідів, а в гіршому – сміються і знущаються. Захисна реакція у дітей з обмеженими можливостями проявляється по-різному: одні відповідають агресією на агресію, інші закриваються від суспільства, більш сильні духом намагаються чогось досягти, щоб довести – «я теж можу».

Діти з інвалідністю мають навчатися разом зі здоровими дітьми в звичайних школах. Саме навчання в простій школі краще допомагає адаптуватися в суспільстві.

Україна потихеньку переходить до інклюзивної освіти. Мається на увазі однакова доступність навчання для всіх дітей і пристосування навчальних закладів до потреб кожного учня чи студента. Тобто не дитина повинна підлаштовуватися під заклад освіти, а заклад освіти під потреби конкретного учня, студента.

Питання вибору професії і навчального закладу є проблемним для всіх учнів 9 – 11-х класів, і тим більше для людини з інвалідністю. Часом у дітей з обмеженими можливостями необґрунтовані прагнення, пов'язані з недостатністю знань про свої здібності, можливості, протипоказання. У той же час інтереси і здібності старшокласників з порушеннями бувають ширші тих можливостей, які надає існуюча система професійного навчання. Часом, ще однією проблемою стає працевлаштування після навчання. Наприклад, медкомісія дозволяє вчитися за певною спеціальністю, а на підприємстві виявляється, що працювати там протипоказано. Немає взаємодії між Міністерством освіти і науки та Міністерством соціальної політики України.

Не можна оцінювати людину за її можливості виконувати обов'язки на певному робочому місці. Потрібно розглядати її перш за все як особистість, яка має більш широкий функціонал.

Серед проблем в сфері зайнятості людей з інвалідністю найбільш часто згадуються нестача кваліфікації шукачів роботи з інвалідністю, облаштування для них робочих місць, недосконалість правових норм, що регулюють питання працевлаштування. Відповідальність за наявність проблем в сфері зайнятості людей з інвалідністю покладається найчастіше на роботодавців, в другу чергу (хоч і з мінімальним розривом) – на державу [1, с.38].

Проте, людина з інвалідністю, яка бажає одержати роботу, може обрати для себе певні варіанти щодо працевлаштування:

- звернутися в центр зайнятості населення, тому що саме на цю організацію в першу чергу покладено державне завдання працевлаштування людей з інвалідністю. Фахівці центру зайнятості мають повноваження збирати всі вакансії регіонів, в тому числі спеціальні вакансії для людей з інвалідністю, а сприяти пошуку відповідного місця роботи - їх прямий обов'язок;

- звернутися в громадські організації та об'єднання із захисту прав людей з інвалідністю;

- самостійно вивчати вакансії вільного ринку праці. Останнім часом у HR-агентств з'явилася специфіка в сфері інвалідності. Пропозиції поки не

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

відповідають тому спектру і різноманітності форм інвалідності, які існують, – це лише перші спроби кадровиків якось спростити працевлаштування людей з інвалідністю. Але вакансію з позначкою «можна людям з інвалідністю» тепер знайти простіше, а це – вже позитивний момент.

В ході дослідження ми прийшли до висновку, що, незважаючи на те, що актуальність проблеми працевлаштування людей з інвалідністю очевидна, мабуть, для всіх суб'єктів, що мають відношення до цієї сфери, її вирішення впирається в ряд перешкод як матеріального та ресурсного, так і соціокультурного характеру. Поступовий рух до подолання цих перешкод можливий тільки при зміні підходу до формування та реалізації соціальної політики в сфері працевлаштування людей з інвалідністю.

Література:

1. Коркушко О. Н. Працевлаштування людей з фізичними обмеженими можливостями: державна соціальна політика // Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Збірник науково-методичних праць Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу : «ВЕКТОР». Вип. 2. Кам'янець-Подільський : «Аксиома», 2017. С. 37-39.

Гуменюк І. Л.

*кандидат економічних наук, викладач облікових дисциплін
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ІНВЕСТИЦІЙНО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІКИ

Однією з найактуальніших проблем розвитку ОСГ в системі національної економіки залишається їх інвестиційно-фінансове забезпечення (таблиця 1).

Таблиця 1

Склад інвестиційно-фінансових джерел забезпечення розвитку ОСГ

<i>Внутрішні джерела</i>	<i>Зовнішні джерела</i>
<ul style="list-style-type: none"> ➤ доходи отриманні від ведення господарської діяльності з виробництва і реалізації сільськогосподарських продуктів; ➤ доходи, отримані від організації діяльності з сільського та зеленого туризму, а також інших супутніх для сільського господарства видів діяльності; ➤ доходи від надання послуг чи виконання робіт в інших ОСГ; ➤ накопиченні раніше фінансові ресурси; ➤ заробітна плата від роботи членів ОСГ у суспільному секторі; ➤ пенсії, стипендії, інші грошові виплати і винагороди, які отримують члени ОСГ з джерел їх походження поза межами ОСГ; ➤ кошти від продажу не використовуваних або неефективно використовуваних активів; ➤ плата за надання в оренду земельних ділянок; ➤ доходи від пайової участі у діяльності сільськогосподарських та інших підприємств, інші фінансові доходи від участі в капіталі. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ комерційні кредити банків; ➤ пільгові кредити, механізм надання яких передбачає участь держави у погашенні частини відсотків; ➤ лізинг, у тому числі лізинг з участю держави у погашенні частини платежів; ➤ прямі інвестиції, у тому числі інвестиції переробних підприємств та холдингів у рамках вертикальної й горизонтальної інтеграції; ➤ фінансова допомога держави, у томі числі у вигляді прямих доплат чи субсидій; ➤ фінансова допомога, що може у прямий чи не прямий спосіб надходити від регіональних органів та органів місцевого самоврядування при реалізації регіональних та місцевих програм підтримки ОСГ; ➤ кошти, що залишаються у розпорядженні ОСГ через задіяння механізмів пільг; ➤ засоби сільськогосподарських кооперативів та об'єднань ОСГ; ➤ кошти інших, у тому числі громадських, організацій та приватних фондів.

Джерело: розроблено автором [2, с.267].

Враховуючи ментальність українських селян, обмеженість державних можливостей щодо фінансової підтримки комерційних процесів, нестачу приватних інвестиційних і кредитних ресурсів та реалії сучасного господарювання на селі, саме внутрішні джерела у найближчій перспективі будуть визначальними у формуванні умов та тенденцій виробничо-господарської діяльності ОСГ. Водночас необхідно враховувати, що з подальшим розвитком ринкових засад господарювання та збільшенням рівня комерціалізації ОСГ зовнішні джерела набуватимуть все важливішого значення.

ОСГ – одна з найважливіших складових системи сільської території. У нашому дослідженні вони розглядаються як її база, системотворча ланка. Тому соціальне й організаційно-економічне забезпечення функціонування ОСГ в системі сільських територій є проблемою, що потребує невідкладного розв'язання.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Важливим аспектом підвищення соціально-економічної результативності функціонування ОСГ є їхній розвиток в органічній єдності з тією сільською територією, яка забезпечує їм просторову, а також ресурсну базу для виробничої діяльності. Водночас вона являє собою середовище, у якому формуються, утверджуються й розвиваються господарства населення. У свою чергу ОСГ – одна з найважливіших складових системи сільської території. У нашому дослідженні вони розглядаються як її база, системотворча ланка. Тому соціальне й організаційно-економічне забезпечення функціонування ОСГ в системі сільських територій є проблемою, що потребує невідкладного розв'язання. [1, с.286].

Розвиток господарств населення в системі сільських територій є двостороннім, взаємофункціональним процесом, який, з одного боку, через соціально-економічну результативність функціонування ОСГ (у їх поєднанні з іншими суб'єктами господарювання) відображає рівень розвиненості та становлення сільської території, а з іншого, – залежно від сприятливості підприємницького середовища, зумовлює формування, становлення й утвердження господарюючих суб'єктів.

Незважаючи на значну участь у формуванні пропозиції сільськогосподарської продукції, ОСГ залишаються недостатньо залученими в інституційне середовище агропромислового виробництва, що суттєво стримує їх розвиток. Інтегрувати їх у це середовище та надати рівні поряд з іншими виробниками сільськогосподарської продукції умови діяльності можна через сприяння трансформації товарних ОСГ у нові організаційно-правові структури та вдосконалення нормативно-правової бази. Такі заходи сприятимуть подальшому розвитку не лише ОСГ, а й економіки країни в цілому. Найбільш ефективним, на нашу думку, буде варіант інтеграції з виокремлення на законодавчому рівні з категорії «ОСГ» окремого елемента – умовно-комерційного ОСГ (сімейної ферми), яке б мало товарне спрямування. Особливостями діяльності комерційних ОСГ має стати специфічний процес реєстрації, спрощена фінансова звітність і облік, фіскальні преференції в частині оподаткування при залученні паїв. [3, с.11].

Література:

1. Гуменюк І. Л. Формування інфраструктури особистих селянських господарств // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2011, Вип. 19. С. 286-290.
2. Гуменюк І. Л. Проблеми та перспективи збуту аграрної продукції в особистих селянських господарствах [Електронний ресурс] // Глобальні та національні проблеми економіки. 2014, Вип. № 2. С. 487-492. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/vipusk-1-2014/140-gumenyuk-i-l-problemi-ta-perspektivi-zbutu-agrarnoji-produktsiji-v-osobistikh-selyanskikh-gospodarstvakh>.
3. Збарський В. К., Канінський П. К. Тенденції розвитку особистих селянських господарств // АгроІнком. 2008, №5-6. С. 56-61.

4. Могильний О. М Державна політика у розвитку сільських територій // Міжнародний науково-виробничий журнал. Інститут аграрної економіки. Економіка АПК. 2010, № 10. С.125-131.

Шашкевич О. Л.

*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри податків та фіскальної політики
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Перш за все, слід зазначити, що законодавство України не передбачає нормативного визначення терміну «державний сектор економіки».

У Господарському кодексі України визначено склад суб'єктів господарювання державного сектора економіки як суб'єктів, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єктів, державна частка у статутному капіталі яких перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів [1].

У свою чергу, Методика визначення частки державного сектору у складі економіки [2], передбачає, що до суб'єктів господарювання державного сектору економіки належать:

- 1) суб'єкти, що діють на основі лише державної власності: державні підприємства, у тому числі казенні підприємства, об'єднання державних підприємств та інших організаційно-правових форм та їх дочірні підприємства;
- 2) суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків;
- 3) суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких становить величину, що забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Питома вага державного сектору у складі економіки в Україні за останні роки перевищує 10 відсотків. За даними Фонду державного майна України станом на 1 липня 2017 року в Україні налічувалося 3591 суб'єкт господарювання державного сектору економіки. Варто зауважити, що у державному секторі працює одна четверта офіційно працевлаштованих осіб з обмеженими функціональними можливостями.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

На сьогодні в практиці контролю за діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки застосовують три організаційні форми:

- 1) незалежний аудит фінансової звітності, що здійснюється аудиторськими фірмами на договірних умовах;
- 2) внутрішній аудит, який здійснюється підрозділами внутрішнього аудиту суб'єкта господарювання;
- 3) державний фінансовий аудит державного майна та фінансових ресурсів, який здійснюється органами державного фінансового контролю (Рахунковою Палатою України та Державною аудиторською службою України).

Відповідно нормативно-правове регулювання, ініціатори та кінцеві користувачі інформації, мета та завдання, предмет та об'єкти, суб'єкти аудиту, їх організаційно-правова незалежність, реалізація результатів цих форм аудиту є різними.

На нашу думку найбільш ефективною формою аудиту суб'єктів господарювання державного сектору є саме зовнішній державний фінансовий аудит, що здійснюється органами Державної аудиторської служби України.

Державний фінансовий аудит діяльності суб'єктів господарювання – це різновид державного фінансового контролю, який полягає у перевірці та аналізі фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю суб'єктів господарювання державного сектору економіки, а також інших суб'єктів господарювання, що отримують (отримували в період, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів та державних фондів або використовують (використовували у період, який перевіряється) державне чи комунальне майно.

Основними завданнями аудиту діяльності є:

- 1) проведення оцінки рівня управління фінансово-господарською діяльністю об'єкта аудиту;
- 2) виявлення факторів ризику (ризикових операцій), а також внутрішніх резервів для підвищення ефективності управління фінансово-господарською діяльністю об'єкта аудиту;
- 3) підготовка обґрунтованих рекомендацій для підвищення ефективності управління фінансово-господарською діяльністю об'єкта аудиту, усунення наявних порушень, проблем і недоліків та запобігання їм у подальшому.

Результати аудиту діяльності можуть надаватися різним стейкхолдерам.

Органи Держаудитслужби здійснюють моніторинг та облік стану впровадження пропозицій, відображених в аудиторському звіті, чи інформації про результати аудиту діяльності.

Державний фінансовий аудит безпосередньо залежить від рівня розвитку громадянського суспільства та органів державної влади. Він є відповіддю на запити суспільства щодо законності та ефективності використання суспільних фінансів та майна а також оцінки управлінських рішень безпосередніх розпорядників публічних фінансових ресурсів, державного та комунального майна.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

В сучасних умовах розвитку економіки система державного фінансового аудиту трансформується та пристосовується до першочергових вимог суспільства, поступово замінюючи традиційні для етатичної моделі економіки методи контролю (ревізія) на методи, що виправдали себе в демократичних країнах з ліберальною економікою (державний аудит).

Література:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

2. Методика визначення частки державного сектору у складі економіки, затверджена наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1466 від 20.12.2012 р., зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14.01.2013 р. за № 110/22642 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0110-13/page>.

Дерлиця А. Ю.

*кандидат економічних наук, докторант кафедри
фінансів ім. С.І. Юрія Тернопільського
національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМИ ФІНАНСАМИ

Суспільно-політичні трансформації в Україні за роки незалежності зумовлюють поступову зміну змісту та форми фінансових процесів. Доходи та видатки держави набувають рис публічності, змістовно перетворюючись від моделі класичних «державних фінансів», притаманних авторитарним режимам, до встановленої у розвинутих демократичних країнах формації «суспільних фінансів». Одним із ключових аспектів, який відрізняє обидві моделі є управлінський. Адже для оптимального функціонування фінансів держави необхідним є координація зусиль та поведінки багатьох учасників з метою їх організації, впорядкування та спрямування їх у русло єдиної політики. Управління публічними фінансами, яке можна визначати як цілеспрямований вплив, необхідний для узгодження спільної діяльності індивідів, економічних

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

структур та фінансових інститутів з метою регулювання фінансових відносин у суспільстві, в умовах демократії та авторитаризму має концептуальні розбіжності.

Управлінська наука виділяє наступні види управління, в залежності від того, хто виступає суб'єктом управлінського впливу:

- *державне управління*, коли суб'єктом управлінського впливу є держава у особі відповідних органів та владних інститутів;
- *менеджмент*, коли суб'єктом управлінського впливу є підприємець, власник;
- *суспільне управління*, – суб'єктом управлінського впливу є народ, суспільство.

До сфери публічних фінансів мають пряме відношення усі три вказані види управління. Держава в особі фінансових органів здійснює пряме управління власними фінансами, тому державне управління є одним із найважливіших складових управління її фінансами. Держава є також менеджером, виступаючи власником значної частини економічних активів, які становлять державний сектор економіки та державну власність. Не меншу роль відіграє і суспільне управління публічними фінансами, яке реалізується в сучасних розвинутих державах за допомогою демократичних механізмів, діяльності парламенту, політичних партій, процедури виборів і т.д..

Сутність системи управління публічними фінансами у певному суспільстві у глибинному сенсі залежить від того, хто причетний до розробки та реалізації управлінських рішень та має реальні важелі впливу на неї. Мова іде про дві ключових складових управління публічними фінансами:

– *цілевизначення*, – ким і у який спосіб відбувається з'ясування того, якими повинні бути цілі суспільства у сфері публічних фінансів. Це політична основа управління публічними фінансами. В демократичних державах вона реалізується шляхом застосування механізмів загальносуспільного прийняття рішень шляхом виборного формування представницької влади. У авторитарних та тоталітарних державах цілевизначення у сфері фінансової політики є прерогативою вузького кола осіб та знаходиться у рамках нав'язаної суспільству ідеології;

– *цілереалізація*, – діяльність по втіленню та реалізації суспільних пріоритетів щодо публічних фінансів. Це адміністративний аспект управління публічними фінансами, який забезпечується за допомогою функціонування органів законодавчої та виконавчої влади, розподілом прав, обов'язків та повноважень на шляху до досягнення попередньо визначених цілей.

Виходячи із характеру організації цілевизначення та цілереалізації щодо сфери публічних фінансів і особливостей поєднання державного та суспільного управління у певній державі, можна виокремити дві альтернативні моделі управління публічними фінансами – *демократичну* та *авторитарну*.

Відповідно до демократичних ідеалів суб'єктом верховних прав у суспільстві є народ. Тому будь-яка бюджетна ініціатива в демократичній

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

державі повинна виходити від народу, його представників і покликана реалізовувати інтереси громадян. Це стосується і сфери державних фінансів у цілому – їх функціонування головною і єдиною метою повинне бути направлене на задоволення потреб суспільства.

На практиці ці принципи реалізуються за допомогою демократичного механізму різноманітними методами. В першу чергу, шляхом голосування громадян на виборах, у парламенті формується репрезентативний склад депутатів, які представляють наявні у суспільстві інтереси. Крім цього, вплив на прийняття фінансових рішень з боку суспільства відбувається також за допомогою формування виконавчої гілки влади, окремі із посад у якій є виборними. Діяльність партій, лобістських груп, різноманітних громадських організацій є ще одним засобом постійного впливу на уряд і законодавчий орган з метою проведення бажаних змін у фінансовій політиці. А загалом демократія виступає моделлю управління публічними фінансами і способом прийняття фінансових рішень на загальносуспільному рівні. У цій моделі виключну роль відіграє суспільне управління, забезпечуючи базові основи формування та постійного коригування політики держави щодо публічних фінансів відповідно до загальносуспільного ціле визначення. Інші два види – державне управління та менеджмент у даній моделі виконують підпорядковану роль. Таким чином, таку модель організації фінансів правомірно називати суспільними фінансами.

Альтернативним варіантом є диктаторська, або авторитарна модель управління фінансами. У ній реалізується інша комбінація трьох видів управління: мінімізується роль суспільного управління щодо сфери публічних фінансів та максимізується значення державного управління та менеджменту. Держава самостійно, без огляду на суспільство займається цілевизначенням та цілереалізацією, що дає підстави характеризувати фінансову систему такого суспільства власне як державні фінанси.

Виходячи із наведених міркувань, використання терміну «державні фінанси» є більш коректним для авторитарних держав, яскравим прикладом такої моделі був колишній Радянський Союз. У сучасному ж демократичному соціумі, де ефективно реалізується право громадян на участь в управлінні публічними фінансовими ресурсами за допомогою механізму суспільного вибору, фінансову формацію слід характеризувати як «суспільні фінанси».

Годнюк І. В.

*кандидат економічних наук, доцент, викладач кафедри економіки,
фінансів, обліку та оподаткування
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЧАСТИНІ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Фінансово-господарська діяльність підприємств у сучасних умовах економічної нестабільності потребує виваженого підходу до формування власної облікової політики, яка передбачає вибір комплексу методичних прийомів, способів і процедур організації та ведення бухгалтерського обліку з числа загальноприйнятих у державі. Ретельно продумана облікова політика забезпечує ефективну фінансово-господарську діяльність підприємства, а також максимальний ефект від ведення обліку.

Проте, через постійні зміни зовнішніх чинників, виникає необхідність визначення сутності та змісту облікової політики, дослідження факторів впливу на облікову політику, порядок її формування та контроль за її дотриманням, удосконалення облікової політики підприємства з урахуванням вимог сучасного господарювання.

Згідно ст.1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності. Метою облікової політики є врегулювання правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності [4].

До основних недоліків, пов'язаних з формуванням облікової політики, можна віднести:

- формальність при складанні наказу про облікову політику, необґрунтованість елементів і дублювання окремих пунктів нормативних документів;

- ігнорування змін нормативної документації та не відображення їх в наказі про облікову облік;

- відсутність структуризації наказу про облікову політику, неповне висвітлення питань формування обліку нематеріальних активів;

- не розробляється облікова політика щодо формування обліку, а саме: не наводиться в ній або додатках до неї робочий план рахунків, графік документообігу, перелік облікових реєстрів тощо;

- відсутність розробки облікової політики щодо управлінського обліку [2].

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Облікова політика підприємства в частині нематеріальних активів, є сукупністю вибраних підприємством методик, форм, техніки ведення і організації бухгалтерського обліку нематеріальних активів, виходячи з встановлених виходячи з встановлених правил і особливостей діяльності підприємства.

Процес розробки облікової політики щодо нематеріальних активів включає наступні етапи:

Ідентифікація нематеріальних активів та визначення первісної вартості

Амортизація нематеріальних активів

Встановлення строку корисного використання об'єкта нематеріальних активів

Оцінка (переоцінка) нематеріальних активів

Комерціалізація нематеріальних активів

Порядок документування операцій з нематеріальними активами

Робочий план рахунків для відображення руху нематеріальних активів

Формування внутрішньої звітності про інтелектуальний капітал

Всі ці етапи формування облікової політики в частині нематеріальних активів мають бути відображені в Наказі про облікову політику підприємства, який відповідає на три важливі запитання: Що?, Коли?, та Як? відображати в обліку та звітності підприємства.

Під час формування облікової політики підприємства складними моментами залишаються оцінка нематеріальних активів, у зв'язку з відсутністю розробки методики визначення вартості нематеріальних активів створених власними силами. Також вітчизняним законодавством не врегульовано порядок здійснення оцінки придбаних нематеріальних активів за справедливою вартістю. В П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» зазначені лише випадки, в яких має використовуватися оцінка за справедливою вартістю, але не наведено жодних чітких інструкцій щодо застосування даного виду оцінки. Крім того, на законодавчому ж рівні, не визначено метод, за яким необхідно оцінювати нематеріальні активи що, з одного боку, дає можливість власнику підприємства управляти величиною прибутку у звітності, а з іншого – створює додаткову можливість використовувати оцінку нематеріальних активів у власних інтересах [1, 3, 5].

Проблематичним є формування амортизаційної політики в частині нематеріальних активів, а саме: формування єдиного підходу до організації та методики ведення бухгалтерського обліку амортизації придбаних (створених) нематеріальних активів; забезпечення періодичності проведення контролю за правильністю відображення в системі бухгалтерського обліку амортизації нематеріальних активів; надання достовірної інформації про амортизацію нематеріальних активів управлінському персоналу; визначення відповідальності за порушення норм бухгалтерського та податкового законодавства.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

І звичайно, невирішеним залишається розробка форм та показників відображення складових інтелектуального капіталу у внутрішньої звітності підприємства.

Отже, для досягнення оптимальної та ефективної облікової політики необхідно враховувати фактори, які мають вплив на її розробку. Формування облікової політики в частині нематеріальних активів повинно бути орієнтовано на прийняття управлінських рішень щодо розподілу та ефективного використання ідентифікованих нематеріальних активів і отримання фінансових результатів. Як результат, грамотно розроблена облікова політика підприємства дає змогу вибирати ефективну схему для ведення бухгалтерського обліку, знижувати фінансові і податкові ризики, оптимізувати схему оподаткування, що в підсумку забезпечить належну ефективність, прийнятих економічних рішень і господарської діяльності підприємства.

Література:

1. Капля І. В. Інтелектуальний капітал як об'єкт обліку, особливості його оцінки // Збірник наукових праць. Випуск № 19. Кам'янець-Подільський, 2011. С. 206–211
2. Олійник С.О. Облікова політика: сутність, проблеми та особливості застосування на підприємствах // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://naukajournal.org/index.php/Paradigm/article/viewFile/1219/1325>
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8. Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки: Стандарт, міжнародний документ від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_020.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_buhgalters_kij_oblik_ta_finansovu_zvitnist/download.htm
5. Національний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» від 18.10.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show>

Кушнір Л. А.

*кандидат економічних наук, доцент
кафедри економіки, фінансів, обліку і оподаткування
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ: ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНИМИ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

На теперішній час в Україні нараховується близько 2,5 млн. чол. населення з інвалідністю, що складає майже 5,5 % від загальної кількості населення країни [1]. Зрозуміло, що серед них є діти і молодь, яка потребує надання освітніх послуг, здобуття професії та подальшої інтеграції у суспільне життя. А тому для таких категорій населення важливим і пріоритетним постає питанням здобуття освіти та подальше формування особистості людей з особливими потребами. Ще в 2010 році Верховною Радою був ухвалений Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї». Ця Конвенція передбачає, що держави-учасниці зобов'язуються забезпечувати реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод та відповідно забезпечити особам із особливими потребами нарівні з іншими ефективний доступ до освіти через розвиток форм інклюзивної освіти [2]. Таким чином навчальні заклади зобов'язуються: вживати всіх належних заходів для запобігання проявів дискримінації щодо студентів з особливими потребами, а також сприяти впровадженню нових технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, засобів, що полегшують мобільність, допоміжного обладнання та інше. Проте, на сьогоднішній день, інклюзивна освіта в переважній більшості українських навчальних закладах далека від ідеалу. Відсутність спеціально облаштованих аудиторій в необхідній кількості та гуртожитків, спеціально підготовлених кваліфікованих викладачів, відсутність спеціально розроблених програм та методик щодо довузовської підготовки, комунікаційні і архітектурні перешкоди, що заважають вільному пересуванню студентів з обмеженими можливостями та інше; все це вказує на недосконалість системи інклюзивної освіти в вищих навчальних закладах країни [4].

В переважній більшості молоді люди з фізичними обмеженими можливостями обирають економічні спеціальності, а саме з обліку і оподаткування, економіки, аудиту, аналізу, фінансів, інформаційні технології тощо. Адже такі спеціальності в процесі професійної діяльності потребують менше фізичних зусиль, а більше – інтелектуальної праці.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Оскільки реформування вищої освіти України відбувається в умовах гармонізації європейських освітніх систем, що супроводжується тенденціями мобільності використання методик та організації навчального процесу підготовки фахівців за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями. Особливої уваги заслуговує напрям професійної підготовки в сфері обліку. Адаптація національної системи бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів потребує професіоналів, спроможних обґрунтовано приймати виважені управлінські рішення в умовах ризику. Облік як основа ведення бізнесу стає складовою підготовки майбутнього управлінського персоналу, здатного володіти філософією ринкового механізму, професійно оцінювати інформаційні потоки та визначати подальший ефективний розвиток системи в межах чинного правового поля. З цих позицій посилюється роль в навчальному процесі науково-дослідної роботи. Спрямування наукової частини в межах професійної підготовки майбутніх фахівців направлено на формування компетентності різносторонньо розвиненої особистості, що зможе використовувати свій творчий потенціал на вирішення практичних задач в умовах динамічного зовнішнього середовища [5]. Основними завданнями науково-дослідної компоненти є забезпечення розуміння студентами сутності, особливостей методологічних підходів до надання та розкриття облікової інформації, змісту та форм адаптації законодавства України з питань бухгалтерського обліку, фінансової звітності та аудиту до вимог Європейської спільноти; формування та відпрацювання навичок науково-дослідної роботи в інтегрованій системі обліку; формування здатності у студентів подальшого розвитку професійної компетентності, яка надасть їм можливість ефективно управляти над [3].

Вирішення цих завдань вимагає пошуку нових більш ефективних шляхів і принципів організації навчального процесу, дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання студентів та розробка на цій основі шляхів удосконалення процесу підготовки кваліфікованого спеціаліста, а також їх наукову і професійну підготовку відповідно до вимог держави. Цілком очевидно, що для молодих людей з особливими потребами крім навчального процесу, на початках, завдяки не лише їх особистісним зусиллям, а й завдяки увазі та допомозі батьків, товаришів по навчанню, викладачів, медперсоналу навчальних закладів, потрібно адаптуватися до студентського життя і здобуття економічного фаху.

Таким чином, для навчання студентів з певними вадами в інтегрованому навчальному закладі мають бути створені відповідні умови та соціальний, психологічний і педагогічний супровід. Але, привалюючим при цьому, має бути отримання практичних навичок і професійної компетентності. Тому, під час викладання циклу професійно-орієнтованих дисциплін для майбутніх фахівців економічного профілю слід використовувати основні з них: бухгалтерський облік, фінансовий облік, управлінський облік, облік у

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

зарубіжних країнах, облік зовнішньоекономічної діяльності, контроль і ревізія, податковий облік, звітність підприємства, інформаційні системи в обліку та інші. Надати можливість студентам всебічно і послідовно засвоїти теоретичні основи та чинну практику облікового процесу, систему керівництва ним відповідно з вимогами закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» шляхом проведення лекцій, практичних, лабораторних і семінарських занять, виробничих та навчальних практик, курсових і наукових робіт, рефератів, есе, використання комп'ютерних технологій і on-line інтерактивного навчання тощо.

Література:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Київ: Верховна Рада України 1994-2017. URL: : <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення 05. 04.18).
2. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Київ : ЄБА, 1999-2017 Всеукраїнський фонд «Крок за Кроком». URL.: <http://www.ussf.kiev.ua>(дата звернення 03. 04.18).
3. Корчагіна В. Г. Методика викладання облікових дисциплін: роль сучасних наукових досліджень // Викладання економічних дисциплін в умовах глобалізації та європейської інтеграції України : збірник матеріалів Міжнародної науково-методичної конференції, 02 червня 2017 р. Харків : ХНАДУ, 2017.122 с.
4. Панченко А.В., Герега Я.Т., Ряскова О.О. Інклюзивна освіта в Україні Викладання економічних дисциплін в умовах глобалізації та європейської інтеграції України : збірник матеріалів Міжнародної науково-методичної конференції, 02 червня 2017 р. Харків : ХНАДУ, 2017. 122 с.
5. Саюн А. О. Проблеми підготовки фахівців з обліку, аналізу та аудиту / А. О. Саюн // Фінансовий простір. 2013. №1 (9).С. 147-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2015_2_1 (дата звернення 05. 04.18).

Слободян В. Д.

*кандидат економічних наук, доцент,
викладач кафедри економіки, фінансів,
обліку і оподаткування Подільського спеціального
навчально-реабілітаційного соціально-економічно коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Довгань І. А.

*асистент кафедри інформаційних технологій
Подільського державного
аграрно-технічного університету,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПЛАН РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ І МОЛДОВИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЛАСІВ РАХУНКІВ

План рахунків бухгалтерського обліку є одним з найбільш важливих нормативних документів, який визначає побудову системи бухгалтерського обліку в цілому. Адже з його допомогою формується весь інформаційний масив стосовно діяльності підприємств, установ та організацій, який послуговує в прийнятті управлінських рішень. Очевидно, що побудова Плану рахунків повинна адекватно відображати реально існуючі процеси господарської діяльності та об'єкти, що беруть участь в цих процесах. З огляду на це є актуальним оцінити вітчизняну практику бухгалтерського обліку в руслі загальних міжнародних тенденцій.

Після розпаду Радянського Союзу кожна з бувших республік, які використовували єдиний План рахунків бухгалтерського обліку, враховуючи особливості сучасної економіки своєї країни, внесли у більшості випадків суттєві зміни та уточнення в національний бухгалтерський облік. Це було зроблено в значній мірі у зв'язку з переходом країн на ринкові відносини та виходом на міжнародну арену. Зрозуміло, що у зв'язку з цим значно розширився перелік об'єктів бухгалтерського обліку, що автоматично привело до необхідності розшири перелік рахунків та задовольнити менеджмент новою інформацією.

Це в повній мірі відноситься до України та сусідньої Молдови, де суттєвим чином змінені раніше існуючі Плани рахунків або, точніше, затверджені і введені в практику діяльності підприємств принципово інші плани рахунків. Здійснюючи їх порівняльний аналіз важливо знайти суттєві аспекти їх ідентичності та розбіжностей з метою удосконалення вітчизняної практики бухгалтерського обліку. Першим етапом такого дослідження є порівняння загальної структури планів рахунків.

Приведені дані (таблиця) дозволяють зробити висновок про те, що при побудові планів рахунків бухгалтерського обліку підприємств України і

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Молдови розробники притримувались аналогічних концепцій, які орієнтовані на міжнародні стандарти фінансової звітності. Це стосується в першу чергу групування об'єктів бухгалтерського обліку та послідовності їх розміщення.

По-перше, групування активів, капіталу та зобов'язань здійснено у відповідності до структури балансу підприємства, а їх розміщення проведено:

для активів - з найменшою ліквідністю (необоротні активи) до з найбільш високою (грошові кошти); для пасивів - з найбільшим ступенем закріпленості за підприємством (власний капітал) до з найменшим ступенем закріпленості (поточні зобов'язання). Є несуттєві відмінності в назві класів рахунків та їх кількості. Зокрема, план рахунків України передбачає для обліку оборотних активів 2 класи (запаси та грошові кошти та інші активи), а план рахунків Молдови – 1 клас (поточні активи). Крім того, є не суттєві відмінності в назві класів: необоротні активи і довгострокові активи, поточні зобов'язання і короткотермінові зобов'язання тощо.

Таблиця

Структура планів рахунків бухгалтерського обліку підприємств України і Молдови [1,2]

Україна				Молдова				
Класи рахунків	Найменування	Кількість рахунків		Класи рахунків	Найменування	Кількість рахунків		
		1-го рівня	2-го рівня			1-го рівня	2-го рівня	3-го рівня
1	Необоротні активи	10	49	1	Довгострокові активи	4	17	52
2	Запаси	9	28	2	Поточні активи	5	27	63
3	Грошові кошти, розрахунки та інші активи	9	30	3				
4	Власний капітал і забезпечення зобов'язань	10	18	4	Власний капітал	5	14	19
5	Довгострокові зобов'язання	6	15	5	Довгострокові зобов'язання	2	10	15
6	Поточні зобов'язання	10	32	6	Короткотермінові зобов'язання	3	18	38
7	Доходи і результати діяльності	7	30	7	Доходи	2	5	28
8	Витрати за елементами	6	22	8	Рахунки управлінського обліку	2	5	16
9	Витрати діяльності	9	28	9	Витрати	3	8	34
0	Забалансові рахунки	9	14		Забалансові рахунки	5	16	16
Разом		85	266		Разом	31	120	281

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

По-друге, для обліку витрат та доходів запроваджено практично ідентичні за назвою та змістом класи рахунків. Є відмінність в тому, що в Україні запроваджено 8 клас рахунків «Витрати діяльності», а в Молдові – 8 клас «Рахунки управлінського обліку». Також в обох планах рахунків є відповідні класи «Забалансові рахунки».

По-третє, наведені дані свідчать що існує деяка відмінність в побудові планів рахунків стосовно градації рахунків. Так, в плані рахунків України передбачено рахунки 1-го рівня (синтетичні - 85 найменувань) та 2-го рівня (субрахунки – 256). В плані рахунків Молдови крім рахунків 1-го рівня (31 найменування) передбачено використовувати рахунки 2-го рівня (120 найменувань) та 3-го рівня (281 найменування). В цілому в плані рахунків України передбачено 351 найменування, а в Молдові 432, що на 81 позицію більше. Щодо інформаційної ємності двох планів рахунків, то потрібні додаткові дослідження на рівні не тільки класів рахунків, а їх розгляд нарівні рахунків 1-го, 2-го та третього рівнів.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що плани рахунків України та Молдови не мають суттєвих розбіжностей і цілком орієнтовані на міжнародні стандарти фінансової звітності. Для більш детального висновку про їх інформаційні можливості потрібні додаткові дослідження.

Література:

1. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Мінфіну України від 30.11.1999 № 291 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11> (дата звернення 16.04.2018).

2. Общий план счетов бухгалтерского учета Приказ Министерства финансов республики Молдавия № 119 от 06.08.2013 <http://old.mf.gov.md/files/files/Acte%20Legislative%20si%20Normative/CONTABILITATE/ordine/Plan%20de%20conturi%20ru.pdf> (дата звернення 16.04.2018).

Мазур О. О.

кандидат економічних наук, викладач кафедри економіки, фінансів, обліку та оподаткування Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Годованюк А. В.

викладач кафедри економіки, фінансів, обліку та оподаткування Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

МАРКЕТИНГ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПОЛІТИКИ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Маркетинг регіонів і міст набуває все більшої популярності і значно впливає на економічний успіх та рівень життя, зокрема місцевого самоврядування. Територіальний маркетинг, можна розглянути, як процес, що підтримує управління територіальною одиницею, стає передумовою ефективною політики територіального планування в районі громади. Територіальні маркетингові заходи здійснюються різними типами юридичних осіб, включаючи органи місцевого самоврядування і неурядові, громадські, приватні групи та окремі організації. Послідовна діяльність і взаємне співробітництво всіх маркетингових ініціаторів та промоутерів у певній області сприятиме більш ефективному та швидкому досягненню поставлених цілей.

Маркетинг може бути визначений як «специфічний спосіб мислення, що формує успіх у сучасному бізнесі». Згідно з цим визначенням, територіальний маркетинг є «філософією України» – досягнення встановлених цілей розрахунковими одиницями в умовах конкуренції за обмежені ресурси, що засноване на переконанні в тому, що належна орієнтація на клієнтів-партнерів має критичний вплив на досягнуті результати. Найважливішою метою муніципального маркетингу є створення конкурентної переваги, розробляючи і застосовуючи належний «набір інструментів та заходів, які мають за мету підвищення конкурентоспроможності окремої та розвиненої території (міста, туристичного району) по відношенню до інших територіальних одиниць такого типу».

Муніципальний (територіальний) маркетинг являє собою комплекс заходів, який здійснюється промоутерами з метою покращення іміджу даного регіону та об'єднання місцевих та зовнішніх спільнот з цим регіоном (містом, селом). Це досягається шляхом надання певній спільноті належного напрямку розвитку у відповідних сферах життя, що впливає з аналізу геополітичних, соціальних, економічних та іміджевих умов даної місцевості.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Аналіз досвіду багатьох іноземних та польських міст показує, що реалізація принципів територіального маркетингу, навіть, визначає досягнення поставлених цілей і сприятливо впливає на динамічний розвиток регіонів.

Для втілення маркетингу на місцевості територіальних громад необхідно розробити процедуру побудови маркетингової стратегії у формі послідовних етапів, які включають: аналіз вартісно-орієнтованого та ціннісно-орієнтованого управління, потенціал розвитку, слабкі сторони суб'єкта, а також інвентаризацію та оцінку поточної маркетингової діяльності громади, очікування і потреби одержувачів, можливості та потенціал використання інструментів територіального маркетингу для досягнення мети оптимальних цілей розвитку територіальних громад.

Проведене дослідження спрямоване на доведення тез про те, що територіальний маркетинг є найважливішим елементом у покращенні розвитку України через активізацію місцевої громади, а також побудову зв'язків серед членів територіальної громади.

Територіальний маркетинг здійснюється в межах територіальної одиниці. Маркетингова діяльність регіону повинна бути спрямована на отримання нових ресурсів і вдосконалення якості та ефективності проекту, здійсненого територіальною одиницею, яка спрямована на формування особливих потреб громади. У стратегічному вимірі цілі територіального маркетингу можуть визначатись як три головні стратегії:

- формування позитивного іміджу громади, регіону та місцевих підрозділів;
- підвищення якості послуг, що надаються державними органами (у контексті важкодоступних послуг для суб'єктів господарювання та мешканців);
- підвищення рівня привабливості та конкурентоспроможності міст-конкурентів, сільських громад, регіонів та інших районів.

У процесі формулювання стратегічних цілей важливе значення набуває їхня безперервність, в той час як їх подальша реалізація повинна бути незалежною від змін між територіальними органами влади. Будь-які можливі модифікації стратегії розглядаються з точки зору використовуваних інструментів та способу реалізації запланованих цілей.

Найпопулярніша сукупність маркетингових інструментів, що передані територіальному маркетинговому виміру, складаються з таких елементів, як: продукт, ціна, розповсюдження та просування. З точки зору маркетингу, продукт є широким терміном і містить багато елементів, які важко виміряти, наприклад: місце розташування, клімат, природне середовище, рекреаційні ресурси, людський капітал, транспортні та організаційні умови, що складають цінність територіальної одиниці.

Однією з головних цілей територіального маркетингу є пошук нових тенденцій та причин залучення людей. Належна реалізація маркетингових цілей територіальними одиницями вимагає систематизації та планування всього впливу процесу на адресатів. Це може досягатись за допомогою маркетингової стратегії, яка є особливим поєднанням передбачених маркетингових заходів,

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

прийнятих територіальною одиницею для впливу на певні групи споживачів.

Розробка маркетингової стратегії адміністративної одиниці призводить до необхідності проведення ряду апріорних дій, пов'язаних з діагностикою стану та потреб даної територіальної одиниці у світлі соціальної, економічної та геополітичної ситуації, людського і природного капіталу.

Територіальний маркетинг дедалі більше використовується органами місцевого самоврядування для досягнення поставлених цілей. Територіальний маркетинг, як комплекс заходів, відноситься не тільки до просування регіону, але формує весь спектр інструментів, що впливають на ринок, таких як: визначення особливостей територіального продукту, його правильного поширення, належне спілкування з соживачами або створення позитивного іміджу району, області. Маркетинг територіальної громади дає можливість застосовувати знання та інструменти, що покращують розвиток територіальної одиниці та економічний розвиток, регіону, області та країни в цілому, що автоматично підвищує макроекономічні показники. Визначення потреб та цілей даної територіальної одиниці повинно базуватися на детальному аналізі його сильних та слабких сторін, потенціалі чи очікуванні споживачів.

Правильно розроблена та впроваджена маркетингова стратегія є ефективним інструментом, який допомагає принести численні переваги територіальної одиниці, зокрема, підвищенню її конкурентоспроможності, використовуючи практику застосування територіального маркетингу, щоб активізувати місцеву громаду і будувати зв'язки, що дозволяють провести сильну стимуляцію розвитку громади.

Література:

1. Дробязко І. М. Територіальний маркетинг як механізм підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. / Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. Вип. 2 (21). С. 149–153.
2. Ільченко Н. В., Григор М. К. Маркетинг громади – засіб економічного розвитку громади // Збірник матеріалів X Міжнародної конференції «Теорія і практика сучасної економіки» / Черкаси : ЧДТУ, 2009. Т. 2. С.37–39.
3. Князева И. В., Шевцова Е. В. Маркетинг территорий // Новосибирск : СибАГС, 2007. 200 с.
4. Савчук Т. В. Территориальный маркетинг // СПб. : Питер, 2009. 368 с.
5. Старцев Ю. Н. Территориальный маркетинг : [учеб. пособие] // Челябинск : Челяб. гос. ун-т, 2004. 285 с.

Гераймович В. Л.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри
глобальної економіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

САМОВРЯДУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Активізація самоврядування територіальних громад є сучасним трендом децентралізаційних змін в країні та її регіонах. Територіальним громадам необхідно чітко окреслювати власні потреби та бути достатньо мотивованими в економічному зростанні і соціальному піднесенні, тобто в збалансованому врівноваженому розвитку. Оновленою Стратегією збалансованого розвитку ЄС, ухваленою Європейською Радою у Брюсселі 16 червня 2006 р., визначено, що досягнення цієї мети має відбуватися на демократичних засадах верховенства права та рівних можливостей задля формування соціально згуртованого суспільства. Цілі та завдання досягнення збалансованого розвитку мають бути достатньо інтегрованими в процес розроблення і реалізації державної політики на всіх рівнях управління. У документі, відомому як Глобальні цілі збалансованого розвитку до 2030 року, ухваленому під час 70-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН (25–27 вересня 2015 р.), запропоновано 17 таких цілей та 169 завдань. Серед них важливе місце посідає 11 ціль – зробити поселення інклюзивними, безпечними, життєстійкими та збалансованими [1, с. 9]. Основною ознакою на сучасному етапі розвитку місцевого самоврядування є активне залучення до процесу здійснюваних реформ усіх суб'єктів, кожний із яких є важливим і цінним незалежно від соціальної приналежності та перспективності тобто інклюзивність. Концепцію інклюзивного розвитку намагаються реалізувати уряди багатьох країн, як економічно розвинуті, так і бідні, розуміючи що це є дієвий засіб від наслідків ускладнення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в країні та світі. Будь-які соціальні програми і проекти мають ґрунтуватися на ідеї соціальної інклюзії.

Інклюзія (з англ. – «долучення до будь-кого або до будь-чого») – термін, який увійшов у вітчизняний словниковий запас наприкінці ХХ ст. У 1945 році ООН прийняла Загальну декларацію про права людини, в якій проголосила, що права людини не залежать від статі, кольору шкіри, національності, релігії тощо. Усі незалежні країни, зокрема й Україна, закріпили ці права у своїх Конституціях. Так, ст. 23 Конституції України проголошує: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості»; ст. 24: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом»; ст. 28:

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

«Кожен має право на повагу до його гідності». Ці та інші статті Конституції України є особливо важливими для людей, які мають будь-які обмеження, пов'язані зі здоров'ям, знаннями, особливим тимчасовим станом, для людей, які є мало мобільними і потребують додаткових зусиль для «долучення» до соціальної сфери. Саме тому стандарт «Соціальна інклюзія» має важливе значення для формування демократичної держави і розвитку соціальних стандартів. Розуміння і визнання, що люди різняться за своїм соціальним, економічним і культурним походженням; що лідери в громаді несуть відповідальність за створення єдності й гармонії в соціальному середовищі; розуміння питання динаміки взаємовідносин між меншістю й більшістю (в тому числі ризиків, пов'язаних із процесами інтеграції дітей з вадами здоров'я у традиційні заклади освіти) – це головні складові даного стандарту громадсько-активної школи.

У 2015 р. об'єдналось 794 сільських, міських та селищних рад, утворивши перші 159 об'єднаних територіальних громад, які скористались правом установа прямої бюджетних відносин із державою та одержали необхідні ресурси для реалізації нових функцій і повноважень. Центральним офісом реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України здійснено фінансовий аналіз, за яким надходження коштів до місцевих бюджетів зросли у сім разів – майже до 7,2 млрд грн, зокрема податки і збори – до 3 млрд грн, міжбюджетні трансферти – до 2,8 млрд грн, субвенції на розвиток інфраструктури об'єднаних громад – до 1 млрд грн. Крім того, до територіальних громад надійшли значні кошти з Державного фонду регіонального розвитку на цілі реалізації інвестиційних проектів та програм. Абсолютно нові можливості для розвитку поселень відкривають зміни, які повинні враховувати необхідність досягнення інклюзивності способу життя громади, тобто зробити його безпечним, життєстійким та збалансованим.

Література:

1. Оновлена стратегія збалансованого розвитку ЄС. Київ, 2016. № 7. 35 с. Серія «Європейська інтеграція».
2. Базиліук А. В., Жулин О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку // Економіка та управління на транспорті. 2015. Вип. 1. С. 5–12.
3. Марченко С. На підтримку територіальних громад передбачено 15 млрд гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/28533708.html>.

Коваль Л. В.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри
бухгалтерського обліку Вінницького національного
аграрного університету,
м. Вінниця, Україна*

ОБЛІК ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Усі громадяни України є суб'єктами соціально-правового захисту. Однак особливої уваги потребують особи з обмеженими фізичними можливостями. Такі особи, як правило, належать до категорії осіб з інвалідністю.

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1].

Таким чином особи з інвалідністю мають повне беззаперечне право на працю та офіційне оформлення трудових відносин з роботодавцем.

Проте, для працевлаштування у статусі особи з інвалідністю особа повинна мати ряд документів, зокрема:

- довідку про присвоєння групи інвалідності;
- індивідуальну реабілітаційну програму.

Таким чином, під час працевлаштування окрім основних обов'язкових документів, особа з інвалідністю має подати ще й документи, що підтверджують його статус.

Саме вище зазначені документи є основою для надання йому пільг, що стосуються як графіку роботи та умов самої праці, так і системи оподаткування, що застосовуватиметься до працівника з інвалідністю.

Згідно з ч. 1 ст. 19 Закону для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій, громадських організацій інвалідів, фізичних осіб, які використовують найману працю, установлюється норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів у розмірі 4% середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від восьми до 25 осіб - одне робоче місце [1].

Робочі місця для осіб з інвалідністю можуть бути спеціальними та звичайними [2]:

– робоче місце особи з інвалідністю – місце або виробнича ділянка постійного або тимчасового знаходження особи у процесі трудової діяльності на підприємствах, в установах і організаціях;

– спеціальне робоче місце особи з інвалідністю – окреме робоче місце або ділянка виробничої площі, яка потребує додаткових заходів з організації праці особи з урахуванням її індивідуальних функціональних можливостей,

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

обумовлених інвалідністю, шляхом пристосування основного і додаткового устаткування, технічного обладнання тощо.

При створенні спеціального робочого місця інваліда необхідно врахувати його індивідуальні функціональні особливості, навички та знання.

Окрім цього роботодавцю потрібно виконувати індивідуальну програму реабілітації та вжити додаткових заходів безпеки праці працівників-інвалідів.

Слід пам'ятати, що спеціальну атестацію робочого місця інваліда проводити не потрібно, тому що це не передбачено законодавством.

Облік праці та її оплати працівників-інвалідів провадиться так як і звичайних працівників. Змінюються тільки суми нарахувань на фонд оплати праці таких працівників.

Так, підприємства які працевлаштували інвалідів, нараховують ЄСВ у розмірі 8,41% на доходи працівників-інвалідів.

Що стосується утримань, то із заробітної плати інвалідів утримується: військовий збір (1,5% від доходу працівника); прибутковий податок (18% з врахуванням або без ПСП). Однак, якщо працівник отримав інвалідність в результаті бойових дій, то прибутковий податок він не сплачує.

Література:

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закону України від 21.03.1991 № 875-ХІІ
2. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закону України від 06.10.2005 № 2961-ІV

Белова І. М.

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та економіко-правового забезпечення АПБ, Тернопільський національний економічний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Нематеріальними активами у податковому обліку являються об'єкти інтелектуальної, промислової власності, та інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому законодавством, об'єктом права власності платника податку [1].

Сутність нематеріальних активів підприємств наведена в різних нормативно-правових актах (табл. 1.).

Таблиця 1

**Підходи до трактування поняття «нематеріальні активи» у
нормативно-правових документах**

№ з/п	Джерело	Сутність нематеріальних активів
1	Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»	Нематеріальний актив – це об’єкт (об’єкти) права інтелектуальної власності, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому законодавством, об’єктом права власності
2	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»	Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований
3	Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи»	Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має фізичної субстанції та може бути ідентифікований
4	Податковий кодекс України [Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2756-VI, зі змінами та доповненнями]	Нематеріальні активи – це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об’єктом права власності, право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами

Ключовим етапом для будь-якого підприємства є отримання ним виключних майнових прав на об’єкт інтелектуальної власності. Цей процес, як і облік нематеріальних активів строго регулюється законодавством, тому розглянемо чільні нормативно-правові акти у табл. 2 [3].

Таблиця 2

Нормативно-правове забезпечення обліку нематеріальних активів

Документ	Зміст документа	Сфера використання
1	2	3
1. Конституція України (основний закон). Прийнята Верховною Радою України від 28.06.1996 р., зі змінами та доповненнями	Проголошенні правові засади суб’єктів підприємницької діяльності і громадян	Забезпечення діяльності підприємств

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

1	2	3
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.84 № 8073-X, зі змінами та доповненнями	Про адміністративні правопорушення є охорона власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ та організацій	Забезпечення діяльності підприємств
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р №435-IV, із змінами і доповненнями	Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників	Захист особистих немайнових та майнових відносин
4. Господарський кодекс від 16.01.2003 р. № 436 IV, зі змінами та доповненнями	Цей кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами	Регулювання господарської діяльності
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2756-VI, зі змінами та доповненнями	Регулює особливості визначення бази оподаткування в разі постачання запасів	Визначення бази оподаткування
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996, зі змінами та доповненнями	Визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні	Організація бух. обліку, аудиту і складання фін. Звітності
7. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III з наступними змінами і доповненнями	Визначає правові засади здійснення оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності в Україні, її державного та громадського регулювання, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна	Здійснення оцінки майна, в тому числі оцінки нематеріальних активів
8. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав». Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.03 р. № 1440	Особливості проведення оцінки певних видів майна визначаються окремими національними стандартами та іншими нормативно-правовими актами з оцінки майна	Порядок оцінки майна і майнових прав
9. Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності». Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 03.10.07 р. №	Є обов'язковим для застосування суб'єктами оціночної діяльності під час проведення оцінки майнових прав	Порядок оцінки майнових прав інтелектуальної власності

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

В обліково-аналітичній системі нематеріальним активом є немонетарний актив, що не має матеріальної форми і може бути ідентифікований [2].

Отже, методологічною основою формування в бухгалтерському обліку інформації про нематеріальні активи визначені П(С)БО 8 «Нематеріальні активи». Згідно цього документу, головними аспектами визнання нематеріального активу в бухгалтерському обліку є [1]:

- відповідність нематеріального активу його визначенню;
- можливість ідентифікації;
- контроль над активом;
- майбутні економічні вигоди;
- період використання більше одного року;
- достовірне визначення вартості;
- наявність документів, що підтверджують право користування або право власності.

Література:

1. Бруханський Р. Ф., Скирпан О. П. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Тернопіль, ТНЕУ, 2014. 444 с.

2. Дідоренко Т.В. «Вектор розвитку активно-адаптивної системи бухгалтерського обліку в агропромисловому комплексі». Наук. вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки», Випуск 10, Ч.2, Херсон, 2015. С.174-177.

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» (IAS 38 «Intangible Assets»). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>

Богач Л. В.

*кандидат економічних наук, старший викладач
кафедри глобальної економіки НУБіП України*

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

На сьогодні більшість країн світу здійснили переорієнтацію від показників ефективності діяльності країни, що характеризують економічний розвиток, до показників інклюзивного зростання, основним пріоритетом якого є якість життя населення. Це пов'язано із зростанням рівня безробіття та

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

бідності, бюджетними обмеженнями соціального забезпечення у зв'язку зі значним рівнем дефіциту бюджету, державного боргу та політичною нестабільністю у посткризовий період. У Світовому звіті про людський розвиток за 2013 рік зазначено, що одним із ключових факторів інклюзивного зростання є інвестиції у людський капітал – охорону здоров'я, освіту та інші суспільні послуги [1]. Згідно останніх рекомендацій міжнародних організацій, соціально-економічний розвиток держави має відбуватися відповідно до концепції інклюзивного зростання, що включає як темп зростання економіки, так і його характер.

Концепція інклюзивного зростання широко представлена у науковому звіті О. Іанчовічіна та С. Лундстром «Аналіз інклюзивного зростання» [1]. До науковців та фахівців, які в своїх роботах приділяли багато уваги щодо інклюзивного зростання та подолання бідності можна віднести Е. Лібанову, І. Крючкова, Л. Мусіна. Інклюзивне зростання передбачає наявність розширених міжсекторальних зв'язків, а також обсягу робочої сили, що має бути задіяна у їх реалізації. Збереження позитивної динаміки темпів інклюзивного зростання сприяє стійкому зниженню рівня бідності всередині держави, оскільки включає збільшення кількості робочих місць та активізацію промислового розвитку регіонів [2]. Інклюзивне зростання характеризується високою зайнятістю економіки, сприянням забезпечення соціальної та територіальної згуртованості.

Індекс інклюзивності економічного розвитку оцінює ступінь поширеності позитивних ефектів економічного зростання на всі верстви населення. Згідно з дослідженням The Inclusive Development Index (IDI,) інклюзивність економічного розвитку в Україні за останні 5 років знизилася на 6,8%. Це означає, що українців, які активно залучені до процесу економічного зростання в країні та отримування вигоди від цього, значно поменшало.

В першу п'ятірку країн, які розвиваються за критерієм інклюзивності економічного зростання увійшли Литва, Угорщина, Азербайджан, Латвія і Польща. Росія – на 19 місці. Серед розвинених країн за рівнем інклюзивності економічного зростання в п'ятірку лідерів увійшли Норвегія, Ісландія, Люксембург, Швейцарія і Данія.

За результатами дослідження компанії GFK Group, однієї з найбільших компаній з маркетингових та соціальних досліджень у світі, Україна за рівнем купівельної спроможності своїх громадян (менше 3,2 тисячі євро на рік) увійшла до дев'ятки найбідніших держав Європейського континенту станом на 2016 р. З 2010 року в Україні чисельність населення із загальними доходами нижче прожиткового мінімуму поступово збільшується. Таким чином, проблема подолання бідності набуває особливої актуальності.

У Національній доповіді щодо досягнення Цілей розвитку тисячоліття від 2015 р. вказано, що межею бідності за структурним критерієм є частка витрат на харчування в бюджеті домогосподарств, що перевищують 60%. При цьому, за даними Державного комітету статистики, витрати домогосподарств України на продовольчі товари та харчування поза домом станом на 2014 р. становлять 52,8%, що наближається до граничного показника.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Основними причинами високого рівня бідності в Україні можна визначити наступні: нерозвиненість соціальної та інформаційної інфраструктури певних регіонів, що ускладнює доступ населення до отримання освітніх послуг та інформації; недостатня якість транспортних міжрегіональних зв'язків, що перешкоджає розширенню підприємницької діяльності та створенню нових робочих місць; □ недостатня якість освіти, що не забезпечує на належному рівні отримання сучасних знань із високим ступенем практичної значущості; □ високий рівень нецільового витрачання бюджетних коштів через недоліки системи управління ними та відсутність антикорупційного законодавства.

Зауважимо, що для розвинених країн характерною є боротьба із бідністю шляхом встановлення основних мінімальних доходів, таких, як пенсії й заробітні плати, у обсязі, достатньому для задоволення основних життєвих потреб на належному рівні. Таким країнам властива значна роль держави у регулюванні ринку праці та сприянні підприємницької активності. Запобігання бідності полягає у встановленні обов'язкової мінімальної ставки заробітної плати, яка підлягає систематичній індексації, а також наданні широкого спектру соціальних гарантій. Оскільки бідність є комплексною проблемою, що стосується майже усіх сфер життя громадян, проблему її подолання необхідно вирішувати за допомогою реалізації наступних заходів державної політики: 1) розвиток ринку праці та збільшення кількості робочих місць шляхом підвищення фіскального стимулювання підприємницької активності громадян; 2) розробка середньострокових планів фінансування державних інвестиційних; 3) ефективне використання бюджетних коштів і засобів спеціальних позабюджетних фондів; 4) залучення іноземних інвестицій у реальний сектор економіки, що дозволить підвищити рівень зайнятості населення у депресивних регіонах.

Література:

1. The 2013 Human Development Report [Електронний ресурс] // UNDP: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hdr/human-development-report-2013>

2. Inclusive Growth [Електронний ресурс] // The World Bank: [сайт]. – Режим доступу: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTDEBTDEPT/0,,contentMDK:21870580~menuPK:64166739~pagePK:64166689~piPK:64166646~theSitePK:469043,00.html>

Бутов А. М.

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
обліку та економіко-правового забезпечення
агропромислового бізнесу
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

Костецький В. В.

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
фінансів суб'єктів господарювання і страхування
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЛОГІСТИКИ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Зміни, що відбуваються в економіці, зростання масштабів господарської діяльності, необхідність врахування усіх видів взаємозв'язків у процесах управління фінансовими потоками, породжених розподільними і збутовими матеріальними потоками, обумовлюють основні вимоги до нових форм та методів підвищення ефективності управління діяльністю підприємств, підвищення її результативності, поліпшення фінансового стану. Багато в чому вирішити ці завдання покликана фінансова логістика. Формування логістичних фінансових потоків на підприємствах, використання логістичних принципів і методів, дозволить на новій основі підійти до вирішення традиційних завдань, що стоять перед суб'єктами господарювання, підвищити ефективність їх виробничо-господарської діяльності.

Особливо важливу роль у фінансовій логістиці займають фінансові потоки. Фінансовий потік в логістиці характеризує рух фінансових коштів, що циркулюють в мікро- або макрологістичній системі, між логістичною системою і зовнішнім середовищем, необхідне для забезпечення ефективного руху товарних (матеріальних), реверсивних і сервісних потоків. Фінансовий потік підприємства складається з розподілених у часі надходжень і виплат грошових коштів, що генеруються в процесі бізнес-діяльності.

Основною метою оптимізації фінансових потоків в логістиці є забезпечення ефективного руху матеріальних потоків (потоків послуг) відповідно з логістичним правилом «7R»: 1R (right product) – потрібний товар (ресурс) або послуга; 2R (right quality) – необхідної якості; 3R (right quantity) – у необхідній кількості; 4R (right time) – в потрібний час; 5R (right place) – у потрібному місці; 6R (right customer) – потрібному споживачеві; 7R (right cost) – з необхідним рівнем витрат [1, с. 177].

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Під фінансовою логістикою будемо розуміти сукупність принципів, методів і технологій управління рухом грошових коштів підприємства з метою оптимізації логістичних витрат, підвищення прибутковості бізнесу, синхронізації різноспрямованих матеріальних і фінансових потоків.

Вивчення еволюції і сучасного стану поняття «фінансовий потік» дає змогу виділити шість підходів до управління фінансовими потоками [3, с. 105–106]:

- фінансовий (передбачає управління фінансовими потоками як засіб для визначення фінансових показників та прийняття відповідних рішень у сфері фінансів підприємств);

- виробничий (управління фінансовими потоками відображає кошторисне планування та використовується для організації виробничого процесу);

- інформаційно-технологічний (виокремлює дві сторони, де, з одного боку, можна синтезувати загальний зміст управління фінансовими потоками, а з іншого – вирішувати проблеми за допомогою сучасного програмного забезпечення);

- маркетинговий (визначає, що вихідною точкою управління фінансовими потоками є реалізація стратегічної мети – стратегії конкуренції на ринках збуту);

- логістичний (поєднує в собі маркетингову концепцію з теорією оптимального управління логістичними потоками, що дозволяє в процесі управління фінансовими потоками швидко реагувати на ринкові сигнали).

Перераховані підходи активно використовуються в діяльності вітчизняних підприємств. Однак вони не усувають наявність проблем в управлінні фінансовими потоками. Можливості їх вирішення пов'язанні з виконанням таких дій:

- інтегрування нових напрямів економічних наук і теорій в концептуальні підходи фінансового менеджменту (методологія нових напрямів економічних наук дозволяє врахувати змінність ринкових ситуацій, незбалансованість попиту і пропозиції, стихійність відтоку капіталу, а також спрогнозувати і виявити тенденції, принципи самоорганізації економічних явищ);

- розробка методичних підходів до управління фінансовими потоками, які мають базуватися на нелінійному динамічному моделюванні та недетермінованих моделях прогнозування (лінійні детерміновані моделі в умовах швидкої мінливості зовнішнього середовища не встигають адекватно і точно відобразити ринкові ситуації, а отже не дозволяють приймати обґрунтовані фінансові рішення);

- розробка нової цільової фінансової моделі підприємства, націленої на синхронізацію та збалансованість фінансових та супутніх їм потоків, що в цілому забезпечить гармонізацію інтересів не тільки підприємства, але й усіх зацікавлених осіб [2, с. 40].

Успішна їх реалізація можлива в межах створення підприємствами логістичних систем і побудови раціональних логістичних ланцюгів.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Тому, необхідно визначити основні вимоги до параметрів фінансових потоків у фінансовій логістиці. Для підвищення ефективності залучення фінансових ресурсів на підприємстві:

- при розробці фінансових планів необхідно враховувати наявність необхідного обсягу фінансових ресурсів, а також терміни виникнення потреби у даних ресурсах;
- необхідно вивчати кон'юнктуру фінансових ринків для вибору більш дешевих джерел, з найменшим ступенем ризику;
- визначати послідовність залучення джерел фінансування;
- виявляти можливі проблеми залучення фінансових ресурсів;
- здійснювати узгодження матеріальних, фінансових, інформаційних та інших видів ресурсних потоків, це сприятиме раціональності використання матеріальних і фінансових ресурсів;
- схеми руху потоків повинні оперативно змінюватися в залежності від економічної та політичної обстановки;
- для надання своєчасного керуючого впливу необхідно застосовувати автоматизовані системи управління в логістичних системах;
- вивчати і аналізувати фінансове оточення, визначати фактори впливу цього середовища на потокові процеси.

У даний час, в зв'язку із укрупненням логістичних систем, ускладнюються схеми руху фінансових потоків. Тому завдання структурування потоків, визначення їх властивостей, факторів впливу стають найбільш актуальними.

Логістика фінансових потоків є досить новим практичним інструментом при прийнятті фінансових рішень. Однак потенціал розвитку застосування її у практику українських суб'єктів господарювання досить великий. Його врахування визначає необхідність подальшого дослідження ролі фінансових потоків у мікрологістичних системах і процесах формування ними цінності логістичних ланцюгів та вартості підприємств.

Література:

1. Большаков Л. С. Финансовая логистика на предприятии: сущность, цели, принципы и методы управления // Теория и практика сервиса: экономика, социальная сфера, технологии. 2013. № 1(15). С. 174-184.
2. Бондаренко О. С. Развитие парадигмы управления финансами предприятий в условиях логистизации экономики // Инвестиции: практика та досвід. 2016. № 12. С. 38-41.
3. Кравцова А. М. Фінансові ресурси підприємств: механізм формування та ефективного використання: монографія. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2010. 220 с.

Гриценко О. М.

кандидат економічних наук, голова циклової комісії бухгалтерського обліку, фінансів і кредиту Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ, м. Хмельницький, Україна

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЗАПАСІВ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Управління підприємством в сучасних умовах господарювання передбачає можливість для підприємства альтернативних варіантів щодо вибору напрямів розвитку. Тому усі управлінські рішення пов'язані з політикою підприємства у сфері економіки, фінансів, податків та знаходять відображення в обліковій політиці, що поширюється і на запаси підприємства. Формування облікової політики щодо запасів створює передумови поглиблення ефективності управління підприємством у виробничій, логістичній, маркетинговій сферах, водночас є складним процесом, що вимагає від управлінських кадрів професійних знань, здатності прогнозувати діяльність підприємства та своєчасно приймати управлінські рішення. Тому визначення особливостей формування та факторів впливу на облікову політику щодо запасів є важливим у напрямі удосконалення управління підприємством.

Повнота, якість та достовірність облікової інформації щодо запасів для її використання в управлінні підприємством гарантується дотриманням методологічних засад формування в бухгалтерському обліку показників про запаси і розкриття цієї інформації у фінансовій звітності, які, в першу чергу, визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 9 «Запаси» [1, с.8].

Проте порядок формування в бухгалтерському обліку інформації про процес реалізації продукції в цілому окремим стандартом не оговорено і тут слід звертатися до П(С)БО 15 «Доход», 16 «Витрати» та інших [1, с.22-29], що пояснюється належністю готової продукції та незавершеного виробництва до запасів. Крім того, існують галузеві особливості облікової інформації про запаси, які роз'яснюються в П(С)БО 18 «Будівельна контракти», 30 «Біологічна активи» та інших.

Окреслений перелік національних стандартів обліку потребує виваженого підходу у їх застосуванні при формуванні облікової політики підприємства для забезпечення ефективного управління запасами. Вчені-економісти наголошують на визначенні облікової політики як вибору самим підприємством певних і конкретних методик та техніки ведення бухгалтерського обліку, які регламентовано чинними нормативними актами і особливостями діяльності підприємства [2, с. 386]. Вважаємо доцільним поширити таке сприйняття облікової політики стосовно запасів.

Управління запасами підприємства поширюється на широке коло економічних ресурсів, адже, відповідно до П(С)БО 9 «Запаси» [1, с.8] запасами є активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва. утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

В той же час, за міжнародним стандартом бухгалтерського обліку (МСБО) 2 «Запаси» запаси – це активи, які: існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг; утримуються для продажу за умов звичайної господарської діяльності; знаходяться в процесі виробництва для такого продажу [3, с.72].

Достовірність облікової інформації для управління запасами посилюється процедурою їх визнання, якою є процес опису, оцінки та включення до фінансового звіту. Отже, визнання запасів передбачає їх словесний опис та визначення грошової суми, в якій елементи звітності, якими є запаси, мають бути відображені в балансі.

Вважаємо доцільним вказати на наявність загальних та специфічних критеріїв визнання запасів. Відповідно до норм П(С)БО 9 «Запаси» [1, с.8], запаси визнаються активом при відповідності таким критеріям: є ймовірність знаходження економічних вигод на підприємство, пов'язаних з використанням запасів; вартість запасів може бути достовірно визначена. Відмітимо, що наведені критерії є загальними для визнання активів підприємства.

Другий із критеріїв визнання запасів, як правило, задовольнити нескладно, оскільки операції, що підтверджують придбання чи створення активу (запасу), визначає його собівартість. Разом з тим, при встановленні факту відповідності запасів першому критерію їх визнання, підприємству потрібно оцінити ступінь впевненості щодо надходження майбутніх економічних вигод на основі наявних доказів на момент первісного визнання, тобто, мають виконуватися додаткові умови визнання запасів.

Отже, запаси слід засвідчувати як економічні ресурси підприємства у разі задоволення не лише загальних, але і додаткових критеріїв їх визнання: суттєві ризики і вигоди, пов'язані з власністю на запаси, передані підприємству; підприємство отримало участь на управління запасами, що надійдуть на підприємство. Таким чином, до запасів відносяться ті товарно-матеріальні цінності, що достовірно оцінені, приносять економічну вигоду підприємству у майбутньому внаслідок їх використання та на які ризики і вигоди, пов'язані з власністю на них, перейшли до підприємства, що уможливує подальше управління ними та ефективний контроль, оскільки запаси належать підприємству на певну дату, незалежно від місця знаходження.

Література:

1. Національні стандарти бухгалтерського обліку // Все про бухгалтерський облік, №18 (1295), 21 лютого 2010.- 112 с.
2. Сопко Т. М. Організація обліку: [навч. пос.] // Київ : Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

3. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / Перекл. з англ. за ред. С.Ф. Голова. Київ: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. 736 с.

Гуменюк О. О.

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

АНАЛІЗ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Основою ефективного управління є врахування різноманіття різнорідних чинників, що пов'язані конкуренцією на ринку продукції, внутрішньогосподарськими процесами, котрі обумовлені специфікою організаційних, економічних і технологічних особливостей підприємства. В таких умовах важливим є володіння інформацією про стан і зміни у виробничо-господарській діяльності, для цього доцільно використовувати сукупність безперервного спостереження, що базується на спеціалізованому інструментарії прийняття управлінських рішень. Об'єднання засобів спостереження за станом зовнішніх і внутрішніх чинників функціонування і розвитку підприємства та інструментів їх кількісної оцінки можна назвати як «аналітичне забезпечення» в управлінні підприємством.

Варто погодитися з думками І.Д. Лазаришиної [1] і П. Р. Пуцентейла [2-4], що аналітична система забезпечує кількісну та якісну оцінку змін, що відбуваються в керованому об'єкті. Вона дозволяє вчасно побачити тенденції розвитку як небажаних, так і прогресивних явищ. На основі різних методик аналізу розробляються варіанти управлінських рішень, які дають змогу загальмувати розвиток негативних тенденцій і створити сприятливі умови для прогресивного сталого розвитку. За допомогою аналізу виявляють невикористані внутрішні резерви, що сприяє ефективному розвитку підприємства. Аналітична система – це основа для вироблення оптимальних управлінських рішень для управління сталим розвитком підприємства. Аналітична інформація забезпечує реалізацію основних функцій управління, в тому числі планування і контролю. Отже, взаємозв'язок аналітичного та інформаційного забезпечення є беззастережним, тому однією з основних проблем формування аналітичного забезпечення є недостатня достовірність та оперативність надходження інформації.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

При проведенні аналізу виробничо-фінансової діяльності слід дотримуватися таких основних принципів:

- достовірне відображення реального стану;
- наукова обґрунтованість;
- відображення певної мети;
- взаємозв'язок з іншими видами аналізу;
- системність, комплексність, варіантність;
- узгодженість окремих елементів;
- відображення галузевої і територіальної специфіки.

Аналіз виробничо-фінансової діяльності підприємства спирається на інформаційні дані обліку, що сприяє раціональному плануванню діяльності підприємства. Від стану та якості облікової інформації залежить в підсумку якість управлінських рішень, оскільки саме обліково-аналітичні системи формують інформаційну базу для проведення оцінки виробничо-фінансової діяльності підприємства. Отже, інформаційна база аналізу виробничо-фінансової діяльності підприємства повинна передбачати системний характер з виділенням певних підсистем, що допомагають центральній системі накопичувати необхідну і достатню інформацію для вироблення стратегії розвитку підприємства.

Таким чином, аналітичне забезпечення управління підприємствами може розкриватися в таких формах:

1) стратегічне аналітичне забезпечення управління підприємством, яке виконує завдання якісно-змістовного перетворення і передачі інформації про внутрішнє і зовнішнє середовище функціонування підприємства для вибору стратегії і напрямків розвитку;

2) бухгалтерське аналітичне забезпечення управління підприємством, яке виконує завдання якісно-змістовного перетворення і передачі інформації про закономірності кругообігу активів підприємства в розрізі основних бізнес-процесів і господарських операцій, які відображаються в системі бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності;

3) логістичне аналітичне забезпечення управління підприємством, яке виконує завдання якісно-змістовного перетворення і передачу інформації про системи закупівлі, зберігання, обробки, постачання і транспортування матеріальних потоків підприємства;

4) інжинірингове аналітичне забезпечення управління підприємством, яке виконує завдання якісно-змістовного перетворення і передачі інформації про відповідність різних видів бізнес-процесів на підприємстві його цілям для побудови бізнес-моделі;

5) організаційне аналітичне забезпечення управління підприємством, яке виконує завдання якісно-змістовного перетворення і передачу інформації про стан і управлінські якості організаційної структури підприємства, процеси прийняття рішень, кадрову ситуацію і організаційну культуру;

6) маркетингове аналітичне забезпечення управління підприємством, яке виконує завдання якісно-змістовного перетворення і передачі інформації про

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

стан маркетингової діяльності підприємства з урахуванням впливу зовнішнього середовища, ринку і елементів комплексу маркетингу: товарної політики, цінової політики, дистрибуції та маркетингових комунікацій;

7) інформаційне аналітичне забезпечення управління підприємством, яке виконує завдання якісно-змістовного перетворення і передачу інформації про циклічні тенденції розвитку стану системи управління підприємством під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Вважаємо, що організація ефективної системи аналітичного забезпечення дозволить створити більш ефективну і стійку систему управління за допомогою таких процедур:

- упорядкування документів;
- скорочення часу ручної обробки інформації та її пошуку;
- зменшення терміну прийняття управлінських рішень;
- захист даних від несанкціонованого доступу.

Аналітичне забезпечення управлінської діяльності підприємства передбачає:

- вивчення економічних законів, закономірностей і тенденцій;
- підвищення науково-економічної обґрунтованості стратегічних і тактичних планів і нормативів;
- вивчення виконання планів і дотримання нормативів;
- пошук резервів підвищення ефективності виробництва;
- визначення економічної ефективності використання ресурсів;
- прогнозування результатів;
- дослідження комерційного ризику;
- порівняльний аналіз маркетингових заходів;
- підготовка аналітичних матеріалів.

Література:

1. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика : монографія. Рівне НУВГП, 2005. 369 с.
2. Пуцентейло П. Р. Аналітичне забезпечення діяльності підприємства Сталий розвиток економіки. 2015. № 1. С. 168-174. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/3463>
3. Пуцентейло П. Р. Особливості функціонування аналітичного забезпечення підприємств Інноваційна економіка. 2015. № 1. С. 194-198. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/3460>
4. Пуцентейло П. Р. Обліково-аналітичне забезпечення діяльності підприємства. Інноваційна економіка. 2015. № 3 (58). С. 228–233. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/3461>

Дідоренко Т. В.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та економіко-правового забезпечення АПБ
Тернопільського національного економічного університету*

ПОНЯТТЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У процесі формування ринкової економічної системи необхідною умовою формування стабільного становища і розвитку підприємства є здійснення ним ефективної інвестиційної діяльності. Це дозволяє маневрувати фінансовими ресурсами господарюючих суб'єктів та, шляхом їх ефективного використання, забезпечити безперервність процесу виробництва та реалізації товарів та послуг, на основі його постійного відновлення і розширення. Інвестиційна діяльність підприємства є об'єктивним процесом, який розвивається відповідно до властивих йому закономірностей і відіграє важливу роль для розвитку економіки. Суб'єкти господарювання змушені приймати рішення щодо залучення фінансових ресурсів у вигляді інвестицій для зміцнення економічної безпеки підприємств та подолання фінансових проблем. В економічній літературі відсутній єдиний підхід до трактування поняття «інвестиції» та «інвестиційна діяльність підприємства». Так, наприклад, поняття «інвестиції» ототожнюється з капітальними вкладеннями, «інвестиційна діяльність підприємства» – з інвестуванням. Хоча ці поняття за своєю суттю та економічним змістом не однозначні [1].

Все розмаїття процесів, що постійно відбуваються в економічній системі країни і становлять основу економічного життя, умовно можна розділити на діяльність уже існуючих підприємств та створення нових виробництв, тобто організацію нового або вдосконалення існуючого виробництва товарів та послуг. Поточний стан економіки визначається діяльністю вже існуючих підприємств, майбутній – обсягами створення нових виробництв.

Інвестиційна діяльність у державі є одним з основних напрямів розширення та відтворення основних фондів і виробничих потужностей підприємства на базі науково-технічного прогресу [4].

Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає інвестиції як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та іншої діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект[3].

Щодо об'єктів підприємницької діяльності, інвестиції класифікують за певними ознаками (рис.1).

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Рис.1. Структура інвестицій

За об'єктами вкладення коштів розрізняють реальні та фінансові інвестиції. Реальні інвестиції – це вкладення коштів у реальні активи: матеріальні, нематеріальні. Іншими словами, це інвестиції в майно конкретних суб'єктів (підприємств, фірм). Найпоширенішою формою реального інвестування є капітальні вкладення, під якими розуміють вкладення в будівництво та придбання основних засобів підприємств.

Оскільки не всі інвестори мають необхідну кваліфікацію для ефективного добору об'єктів інвестування та управління інвестиціями, то певна їх частина купує цінні папери, які випускають інвестиційні та фінансові посередники. Зібрані кошти посередники вкладають у найефективніші, на їхній погляд, об'єкти інвестування, керують ними, а потім розподіляють одержаний прибуток між своїми клієнтами – інвесторами [1].

У відповідності до Закону України від «Про інвестиційну діяльність» інвестиційна діяльність визначена як сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб та держави щодо реалізації інвестицій [3].

В економічній літературі виділяють такі стадії інвестиційної діяльності підприємства: формування нагромаджень, вкладення ресурсів, одержання доходу. У свою чергу, одержання доходу від експлуатації введеного в дію інвестиційного проекту є прерогативою операційної, а не інвестиційної діяльності. Тому третю фазу інвестиційної діяльності можна звести до контролю за приростом вкладеного капіталу у вигляді одержаного прибутку, аналізу рівня цього приросту, розрахунку фактичних показників ефективності здійснених інвестицій [4].

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Недооцінка контролю за поверненням капіталу на стадії експлуатації інвестиційних проектів призводить до негативних наслідків інвестиційної діяльності в цілому. На відміну від розрахунку проектної ефективності визначення фактичних результатів від реалізації інвестиційних проектів базується на найбільш достовірних облікових даних. [5].

Література:

1. Белова І. М. Теоретичні основи облікової політики [Текст] Науковий журнал Вісник Хмельницького національного університету. Серія : Економічні науки. 2015. № 2. Т. 1 (222). С. 84-90.
2. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік : підручник. Тернопіль ТНЕУ, 2016. 480 с.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1998 р.
4. Мужевич Н. В. Нормативно-правове регулювання обліку витрат у будівництві. Статистика, облік, аналіз та аудит. 2013. № 9. С. 196–201.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 18 «Будівельні контракти» № 205 від 28.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0433-01>.

Завитій О. П.

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу
Тернопільського національного економічного університету
м. Тернопіль, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Нині актуальною є проблема розробки теоретико-методологічних засад створення системи стратегічного управління розвитком економіки регіону, в рамках якої слід з'ясувати їх зміст, призначення, економічні закономірності розвитку і наукові принципи формування. Розглядаючи регіон, як підсистему національної економіки, можна сформулювати поняття стратегічного управління розвитком регіону як процес зміни економічної системи, спрямований на підвищення добробуту населення, що забезпечує стійкість системи в сьогоденні і майбутньому, сприяє посиленню конкурентоспроможності регіону.

Великий тлумачний словник сучасної української мови тлумачить стратегію як мистецтво економічного, політичного і суспільного керівництва

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

масами, яке має визначити головний напрям їхніх дій і вчинків [1, с. 1399]. При цьому стратегія економічного розвитку регіонів – це загальний напрямок досягнень цілей, деяка узагальнююча модель дій, необхідних для досягнення поставлених цілей управління на основі обраних критеріїв (показників) та ефективного розподілу ресурсів. Стратегія відіграє подвійну роль. З одного боку, вона є останньою ланкою в ланцюжку цільових орієнтирів: місія – бачення – цілі – стратегія (цільовий аспект), а з іншого – початковою ланкою в ланцюжку способів досягнення цілей: стратегія – стратегічний план – програма – проект (реалізаційний аспект).

Стратегічне управління є визнаним у світовій практиці елемент в системі регіонального управління та регулювання, що дозволяє створювати умови для перспективного розвитку та приймати поточні рішення з урахуванням стратегічних цілей. Реалізація стратегії можлива при спільному впливі всієї сукупності управлінських рішень і реалізації поетапних дій, виконуваних різними цільовими групами та окремими особами [2, с. 6]. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону реально здійсненна тільки в якості невід’ємної узгодженої частини стратегії соціально-економічного розвитку країни та економічного району. Водночас вона набуває змісту і значення як інтеграційна індикативна стратегія для мікроекономічних одиниць самого регіону і спрямовує інші суб’єкти господарювання різного масштабу із зовнішнього середовища (ТНК, інтеграційні союзи і альянси, міжнародні організації тощо) [3, с. 569].

Стратегічне управління необхідно розглядати як управлінську діяльність, спрямовану на досягнення поставлених цілей в умовах нестабільної, конкурентного ринкового середовища. У контурі стратегічного управління розглядаються завдання конструювання системи, здійснюється структурна адаптація керованої системи до зовнішніх і внутрішніх змін економічного середовища. У контурі поточного управління, суб’єкт управління діє в рамках побудованої системи і, відповідно, ним вирішуються завдання вибору і коригування значень керованих параметрів діючої системи, тобто вирішується завдання параметричної адаптації.

Таким чином, поняття «стратегічне управління» – це управління відповідно до обраної стратегії розвитку. Суб’єктом управління виступають місцеві органи влади, котрі визначають розвиток регіону у взаємозв’язку із загальною національною стратегією розвитку. Система стратегічного управління дає змогу ефективно управляти економікою в умовах невизначеності зовнішніх і внутрішніх чинників і параметрів економічного розвитку. Стратегія визначає напрямки майбутнього розвитку регіону, яким місцева громада буде слідувати в довгостроковій перспективі, закладає основу для розробки програм економічного розвитку території, цільових програм і проектів, пов’язаних з реалізацією стратегії, вирішенням питань локального характеру, розвитком територіальних спільнот базового рівня. Сутнісна специфіка стратегічного управління, на відміну від інших методів управління економічним розвитком регіону, полягає в прийнятті та реалізації управлінських рішень на основі розробки і офіційної легітимізації стратегії розвитку регіону. Для регіону стратегія його довгострокового розвитку – це інструмент цілеспрямованого впливу регіональних органів влади на основних

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

суб'єктів території з метою підвищення якості життя місцевої громади та конкурентоспроможності регіону.

Таким чином, система стратегічного управління розвитком економіки регіону передбачає:

- комплекс нормативно-правових документів, що регламентують діяльність системи управління;
- сукупність взаємопов'язаних підсистем: цільової, функціональної, забезпечувальної, об'єктної.
- сукупність організаційних структур, котрі здійснюють практичну діяльність в сфері стратегічного управління розвитком економіки регіону.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ : Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Жаліло Я. А., Покришка Д. С., Белінська Я. В. Післякризовий розвиток економіки України. Київ : НІСД, 2011. 66 с.
3. Богуславська С. І. Ключові елементи стратегічного управління розвитком регіональних соціально-економічних систем. Глобальні та національні проблеми економіки URL : <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/118.pdf> (дата звернення 21.11.2017).

Коваль С. Л.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ЗРОСТАННЯ

Участь громадян у ринковій економічній системі як повноправних учасників фінансових відносин супроводжується низкою проблем, які пов'язані з особливостями формування доходів та їх використання в умовах трансформаційних процесів в економіці. До таких проблем відносять: низький рівень доходів населення та поглиблення їх диференціації, недостатній рівень фінансової грамотності для прийняття ефективних рішень у сфері управління доходами та витратами.

У процесі життєдіяльності громадяни отримують певні доходи, які є важливим підґрунтям для характеристики рівня життя населення в Україні.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Особливості формування доходів населення в Україні досліджували такі вітчизняні вчені як: А. Берегуля, З. Ватаманюк, А. Вдовіченко, Ю. Воробйов, Т. Кізима, Л. Ліпич, Г. Коцюрубенко, Д. Нехайчук, С. Панчишин та ін. Разом з тим, постійна зміна економічної ситуації, вплив великої кількості чинників зумовлюють необхідність подальших досліджень тенденцій рівня доходів населення України та виявлення можливостей їх зростання.

Переважно під доходами населення розуміють грошові доходи, отримані з усіх можливих джерел (заробітна плата, відсотки, дивіденди, підприємницький дохід, доходи від оренди тощо), та доходи, отримані у негрошовій формі (задоволення від роботи, насолода відпочинком, користування предметами розкоші тощо) [1, с. 146].

Державна служба статистики України, здійснюючи статистичні дослідження до доходів населення включає обсяг нарахованих у грошовій та натуральній формі: заробітної плати (в тому числі одержану із-за кордону), прибутку та змішаного доходу, одержаних доходів від власності, соціальних допомог та інших поточних трансфертів [2, с. 75].

Сукупні доходи домогосподарств характеризують обсяг матеріальних та інших благ, які надходять у розпорядження населення (табл. 1).

Незважаючи на різні джерела формування доходів населення України їх структура характеризується переважанням частки заробітної плати та соціальних допомог (менше 80%), при цьому інші джерела доходів становлять значно меншу частку.

Таблиця 1

Динаміка та структура доходів домогосподарств України за 2012–2016 рр.*

Показники	2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Доходи всього	1457,9	100	1548,7	100	1516,8	100	1735,9	100	2002,4	100
Заробітна плата	609,4	41,8	630,7	40,7	615,0	40,6	680,2	39,0	837,3	41,8
Прибуток та змішаний дохід	224,9	15,4	243,7	15,7	254,3	16,8	323,5	18,5	363,9	18,2
Доходи від власності	80,8	5,5	88,0	5,7	85,1	5,6	80	4,6	82,1	4,1
Соціальні допомоги ін. трансферти	542,8	37,2	586,4	37,9	562,3	37,1	660,3	37,9	719,2	35,9

* Складено та розраховано за даними [3]

Заробітна плата є винагородою, яка виплачується роботодавцем найнятому робітникові за виконану роботу. Упродовж 2012–2016 рр. питома

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

вага заробітної плати перевищувала 40% від сумарних доходів домогосподарств.

Соціальні трансферти (соціальні виплати) представляють собою грошові кошти, які отримує населення від держави при настанні певних подій: досягнення пенсійного віку, хвороба, безробіття тощо. Обсяг отриманих населенням соціальних допомог та трансфертів стабільно зростав: від 542,8 млрд. грн. у 2012 р. до 719,2 млрд. грн. у 2016 р. (35,9–37,9%). Значні обсяги цієї групи доходів вказують на соціальну спрямованість державної політики, однак характеризують трудову пасивність значної частини населення та стимулювання психології утриманства.

Прибуток та змішаний дохід включають доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості [1, с. 224]. Прибуток та змішаний дохід упродовж 2012–2016 рр. коливався в межах 15,4–18,5%, причому простежується чітка тенденція до зростання питомої ваги цієї групи доходів.

Доходи від власності – це доходи, які одержують власники фінансових та інших активів (землі, майнових прав та ін.) від надання їх у користування. Вони включають: доходи, дивіденди на акції, відсотки згідно з внесками та договорами оренди земельних ділянок і майна, доходи від власності на землю, відсотки за вкладками, отримані від банківських установ фізичними особами. Доходи від власності становили найменшу частку доходів населення (4,1–5,7%).

На нашу думку, підвищення рівня добробуту населення України можна досягнути шляхом зростання частки доходів населення від трудової діяльності, покращивши ситуацію на ринку праці та мотивації громадян до економічної активності.

Література:

1. Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку: монографія. Київ: Знання, 2011. 431 с.
2. Статистичний щорічник України за 2016 рік / Держ. служба статистики України / за ред. Вернера І.Є. Київ, 2017. 611 с.
3. Доходи і витрати населення за 2016 р. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dvn_kv16_u.htm.

Лободіна З. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

Бліндер І. М.

*студентка факультету фінансів Тернопільського національного
економічного університету, м. Тернопіль, Україна*

ПРІОРИТЕТИ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ПОБУДОВИ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

Необхідною передумовою побудови соціальної держави та реалізації власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування для виконання їх основного конституційного обов'язку – забезпечення прав і свобод людини є адекватний потребам обсяг бюджетних коштів та ефективне їх використання у процесі здійснення видатків місцевих бюджетів.

Результати аналізу структури видатків місцевих бюджетів України за функціональною бюджетною класифікацією свідчать, що серед видатків переважали видатки соціального призначення – 75,55% (середнє значення за 2002–2016 рр.) із тенденцією до збільшення. На відміну від складу соціальних видатків державного бюджету, у видатках місцевих бюджетів соціального спрямування пріоритетними були видатки на освіту. Питома вага видатків місцевих бюджетів на управління і забезпечення безпеки – 8,76% (середнє значення за аналізований період) та на економічну діяльність – 13,49% не була високою.

Оцінка пріоритетів бюджетної політики на основі ранжування часток окремих видів видатків місцевих бюджетів як важливого інструменту механізму її реалізації (табл. 1) дає змогу констатувати головні напрями витрачання бюджетних коштів – надання освітніх, медичних та соціальних послуг населенню.

Структурні зміни у складі видатків місцевих бюджетів за 2010–2016 рр. зумовлені збільшенням часток видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність, соціальний захист населення та зменшенням питомої ваги видатків на охорону здоров'я і перерахування трансфертів до державного бюджету.

У результаті аналізу видатків місцевих бюджетів за економічною бюджетною класифікацією упродовж 2004–2016 рр. з'ясовано, що переважали поточні видатки. Серед поточних видатків місцевих бюджетів значну частку займали видатки на оплату праці та нарахування на неї працівників бюджетних установ; видатки на виплату соціальної допомоги, пільг, субсидій населенню та інші виплати; видатки на оплату комунальних послуг та інших енергоносіїв. Серед капітальних видатків місцевих бюджетів у 2004–2016 рр. переважали

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

видатки на придбання основного капіталу. Такий склад видатків місцевих бюджетів України свідчить про пріоритетне фінансування простого відтворення виробництва і надання суспільних послуг, зниження інвестиційної складової зазначених бюджетів та сповільнення темпів оновлення обладнання довгострокового користування, внаслідок чого не тільки знижується якість надання суспільних послуг, але і, наприклад у галузі охорони здоров'я, – виникають загрози для життя і здоров'я людей.

Таблиця 1

Ранжування пріоритетів витрачання коштів місцевих бюджетів України у 2010-2016 рр.

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Освіта	Освіта	Освіта	Освіта	Освіта	Освіта	Соц. захист та соц. заб.
Охорона здоров'я	Соц. захист та соц. заб.	Соц. захист та соц. заб.	Соц. захист та соц. заб.	Соц. захист та соц. заб.	Соц. захист та соц. заб.	Освіта
Соц. захист та соц. заб.	Охорона здоров'я	Охорона здоров'я	Охорона здоров'я	Охорона здоров'я	Охорона здоров'я	Охорона здоров'я
Заг. держ. функції	Екон. діяльн.	ЖКГ	Заг. держ. функції	ЖКГ	Екон. діяльн.	Екон. діяльн.
Екон. діяльн.	Заг. держ. функції	Екон. діяльн.	Екон. діяльн.	Заг. держ. функції	ЖКГ	ЖКГ
Міжбюдж. трансф.	ЖКГ	Заг. держ. функції	Духовн. та фіз. розв.	Екон. діяльн.	Заг. держ. функції	Заг. держ. функції
Духовн. та фіз. розв.	Духовн. та фіз. розв.	Духовн. та фіз. розв.	ЖКГ	Духовн. та фіз. розв.	Духовн. та фіз. розв.	Духовн. та фіз. розв.
ЖКГ	Міжбюдж. трансф.	Міжбюдж. трансф.	Міжбюдж. трансф.	Міжбюдж. трансф.	Міжбюдж. трансф.	Міжбюдж. трансф.
Охорона навк. прир. середов.	Охорона навк. прир. середов.	Охорона навк. прир. середов.	Охорона навк. прир. середов.	Охорона навк. прир. середов.	Охорона навк. прир. середов.	Охорона навк. прир. середов.
Гром. пор., безпека та суд. влада	Гром. пор., безпека та суд. влада	Гром. пор., безпека та суд. влада	Гром. пор., безпека та суд. влада	Гром. пор., безпека та суд. влада	Гром. пор., безпека та суд. влада	Гром. пор., безпека та суд. влада
Оборона	Оборона	Оборона	Оборона	Оборона	Оборона	Оборона

Джерело: складено авторами на основі даних [1]

Аналіз структури видатків місцевих бюджетів за видами бюджетів свідчить про те, що найбільша частка видатків місцевих бюджетів здійснюється з бюджетів міст республіканського і обласного значення – від 35,8% у 2011 р. до 36,77% у 2016 р., дещо менша – з районних бюджетів – від 29,88% у 2011 р. до 31,48% у 2016 р. Таким чином, найбільший вплив видатків місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток забезпечується на низовому (територіальні громади міст республіканського і обласного значення) та субрегіональному (районному) рівнях.

Отже, роль видатків місцевих бюджетів проявляється у тому, що вони є інструментом бюджетного механізму, відображають пріоритети бюджетної політики на місцевому рівні та ступінь бюджетної децентралізації. У результаті реформи бюджетних відносин, розпочатої в Україні з 2015 р., зріс обсяг

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

видатків місцевих бюджетів, але суттєвих змін у пріоритетах витрачання бюджетних коштів не відбулося – продовжують домінувати соціальні видатки.

Вагома суспільна значимість проблем, пов'язаних із здійсненням видатків місцевих бюджетів, зумовлена їх винятковою роллю у забезпеченні надання якісних і доступних суспільних послуг населенню, вимагає активних наукових досліджень у даному напрямі.

Література:

1. Звіти Державної казначейської служби України про виконання місцевих бюджетів України за 2002–2016 рр. URL : <http://www.treasury.gov.ua>.

Олійник О. С.

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки підприємства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ОЦІНКИ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В системі економіки країни є ціла низка проблем серед яких є проблема економічно ефективного функціонування виробництва та використання його персоналу. Економічна ефективність означає співвідношення результатів економічної діяльності та витрат, пов'язаних із досягненням цих результатів. Аналіз трудових ресурсів характеризує дещо інші показники, а саме – кількісні зміни, можна охарактеризувати абсолютним приростом, темпами росту і приросту. Абсолютний приріст визначається на початок і кінець розглянутого періоду. Темп росту обчислюється як відношення абсолютної чисельності персоналу наприкінці даного періоду до їхньої величини на початку періоду [2, с. 17], що полягає в установленні еталонних вимог до кожної групи співробітників підприємства. Ці вимоги формуються за такими компонентами: здоров'я, моральність, творчі здібності, активність, організованість, освіта та професіоналізм. Характер виконуваних робіт визначає значимість кожного компонента. Оскільки висока якість одного не може компенсувати низьку якість іншого необхідно показники якості визначати за кожним із компонентів.

Досліджуючи персонал підприємств, зауважимо, що персонал виражає, з одного боку, наявність умов в участі працівника або колективу підприємства в

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

суспільно-корисній діяльності, а з іншого – сукупність якостей працівників (рівень здібностей, придатність до роботи, підготовленість до виконання певної роботи, ставлення до праці та ін.).

Розглянемо, з одного боку визначення параметрів колективу підприємства, які можна поділити на дві групи. Перша група включає параметри виробничих складових персоналу (чисельність персоналу; кількість робочого персоналу, яка працюватиме за нормального рівня інтенсивності праці; професійно-кваліфікаційна структура; підвищення та оновлення професійного рівня; творча активність). До другої групи належать параметри, що характеризують соціально-демографічні показники персоналу (статеві-вікова структура; рівень освіти; сімейна структура; стан здоров'я).

Другий бік нашого твердження передбачає оцінювання: фізичного і психологічного потенціалу працівників; обсягу загальних і спеціальних знань, трудових навичок і вмінь, що обумовлюють здатність до праці певної якості; якість членів колективу як суб'єктів господарської діяльності.

З метою ефективного використання працівників підприємства необхідно комплексно оцінити персонал, тобто здійснити кількісне вимірювання характеристик працівника та виконуваної ним роботи за допомогою балів. Така оцінка подана у вигляді суми добутків, а саме - добутку емпірично визначеного коефіцієнту, уведеного для посилення значущості оцінки складності та результативності праці, професійно-кваліфікаційного рівня та ділові якості працівників і добутку складності робіт (виконуваних функцій) та конкретно досягнутого результату [1, с.89].

Тому, з урахуванням важливості для реалізації стратегічних цілей підприємства, що працює в конкурентних умовах, професійної компетентності працівників, їх знань, практичного досвіду, а також можливостей їх реалізації в реальних умовах господарювання пропонується доповнити існуючі методичні підходи до оцінки рівня розвитку персоналу із врахуванням таких якісних характеристик, як рівень оптимальності вікової структури персоналу (враховує здатність до освоєння нових знань) та рівень оптимальності структури персоналу за статтю (враховує фертильний період у трудовій біографії жінок), і представити розрахунок комплексної оцінки персоналу у вигляді суми добутків – добутку емпірично визначеного коефіцієнта, професійно-кваліфікаційного рівня персоналу та рівня реалізації ділових якостей персоналу та добутку рівня оптимальності вікової структури персоналу, рівня оптимальності структури персоналу за статтю та рівня результативності праці, що відображається через оцінку ступеня реалізації поставлених цілей).

Кожна зі складових запропонованої методики визначається методом експертного оцінювання через присвоєння певної величини балів за градуваною шкалою за чотирма рівнями (низький, середній, високий, найвищий). Експертами можуть служити як спеціально відібрані фахівці вищого керівного складу підприємства (або кадрової служби) – для оцінки

рівня розвитку персоналу підприємства загалом, так і керівники окремих підрозділів (якщо є потреба в оцінюванні рівня розвитку підпорядкованого їм підрозділу). Так, створюється можливість широкого застосування зазначених методичних підходів у практичній діяльності підприємства – для формування програм розвитку з урахуванням стратегічних цілей підприємства і завдань окремих структурних ланок і функціональних служб. Оцінка персоналу підприємства визначається оцінюванням персоналу, як кожного працівника, так і колективу загалом, доповнює повну характеристику ресурсного потенціалу підприємства і дає можливість приймати управлінські рішення щодо покращення функціонування відповідного підприємства.

Література:

1. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. 2-е вид. перероб. і доповн. Київ : КНЕУ, 2005. 528 с.
2. Крайник О. П. Барвінська Є. С. Економіка підприємства : навч. посіб. // за ред. О. П. Крайник. 2-е вид. оновлене і доповнене. Львів : національний університет «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2005. 296 с.

Руденко Н. І.

*кандидат економічних наук, викладач-методист
Криворізького технічного коледжу Національної
металургійної академії України,
м. Кривий Ріг, Україна*

Терешкова О. В.

*викладач Криворізького технічного коледжу
Національної металургійної академії України,
м. Кривий Ріг, Україна*

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Стрімке зростання обсягів інформації, яка використовується в управлінській діяльності підприємства, її структурна складність та швидке оновлення робить необхідним використання інтегрованих систем електронного документообігу (СЕД).

Проблеми впровадження електронного документообігу на підприємствах на сучасному етапі досліджують як російські, так і вітчизняні науковці, зокрема,

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Г. Г. Асеев, М. П. Бобильова, В. М. Боркус, Ф. Ф. Бутинець, Ю. Г. Вітін, В. П. Завгородній, М. В. Ларін, О. В. Матвієнко, В. І. Тихонов, І. Ф. Юшин

Системи електронного документообігу (СЕД) – це складний комплекс технічних і організаційних рішень, які сприяють збереженню і раціональному використанню людських ресурсів і підвищенню ефективності управління потоками корпоративних документів та інформації [6].

Електронний документообіг обслуговується певним програмним забезпеченням (Enterprise Document Management Systems, EDMS). Саме програмна платформа є найважливішою характеристикою систем електронного документообігу (табл. 1).

Таблиця 1

Найпопулярніші платформи, на яких будуються СЕД в українських компаніях

Назва платформи	Характеристика	На кого орієнтована
DIRECTUM (Створена на базі НПО «Комп'ютер» в 2003 році)	Є повноцінною ECM-системою і підтримує повний життєвий цикл управління документами, забезпечує ефективну організацію та контроль ділових процесів на основі workflow	Випускається у трьох редакціях: Lite (не більше 50 чол.) для невеликих організацій або підрозділів компаній, Standart (до 100 чол.) та Enterprise
Docvision (Створена однойменною компанією «ДоксВіжн» у 1998 році)	Промислова СЕД. Побудована на клієнт-серверній технології, передбачає встановлення клієнтської частини на ПК кінцевого користувача, і серверної частини на окремий комп'ютер. Працює тільки з СУБД MS SQL Server і операційною системою MS Windows	Випускається у трьох редакціях: базова (до 50 користувачів), розширена (до 200 користувачів), корпоративна
ТЕЗИС (Розроблена рос. компанією Haulmont (Хоулмонт) у 2010 році)	СЕД початкового рівня. Призначена для контролю виконавчої дисципліни, оптимізації роботи з документами та автоматизації роботи канцелярії. Головна особливість – відсутність клієнтської частини (для роботи кінцевого користувача досить мати web-оглядач), а так само сумісність практично з будь-якою СУБД і операційною системою (у тому числі і з вільно поширюваними)	Підходить для малих підприємств і середніх комерційних компаній (до 300 користувачів)
LanDocs (Є власною розробкою компанії «ЛАНІТ»)	Програмна платформа побудови корпоративних систем електронного документообігу та систем управління контентом (СЕД / ECM)	Підійде для підприємства будь-якої форми власності, що має як просту, так і територіально-розподілену структуру
SharePoint (розроблена компанією Microsoft)	Являє собою інтегрований пакет корпоративних додатків. У продукті зроблений акцент на соціальну складову, хмари і мобільність	Підійде для підприємства будь-якої форми власності, що має як просту, так і територіально-розподілену структуру
Продукти компанії Informatica (Заснована в 1993 році)	Одразу декілька платформ, які є комплексними, уніфікованими та відкритими і слугують для управління корпоративними даними	Підійде для підприємства будь-якої форми власності, що має як просту, так і територіально-розподілену структуру

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

IBM Lotus Domino/Notes (Вперше продукт випущений у 1989 році компанією Lotus Development)	Її перевагами можна назвати швидку розробку та постійне оновлення додатків, здатність працювати із більшістю відомих операційних систем, побудова за принципом кластеризації, який і забезпечує легку перебудову системи під необхідний масштаб та ін. У порівнянні з наведеними вище платформами коштує в рази дорожче	Підійде для великих компаній з великим обсягом інформації, чисельністю користувачів та ін.
---	---	--

Джерело: розроблено автором на основі моніторингу ринку інформаційних систем в Україні станом на 2016-2017 роки та інформації [3].

Здебільшого СЕД мають шлюзи для роботи з програмним забезпеченням групової роботи і, у разі необхідності, можуть використовувати наявні в ньому поштові програми. Слід також відзначити, що в більшості СЕД реалізована інтеграція з найбільш відомими КІС (зокрема, з Oracle Application та ін.). Саме можливість інтеграції з різними додатками є однією з характерних властивостей СЕД. Тому СЕД можуть бути сполучною ланкою між різними системами, що функціонують на підприємстві, створюючи тим самим основу для організації всього діловодства [1].

Проблеми запровадження в Україні електронного документа та електронного документообігу стають все більш актуальними. Серед основних проблем можна виділити такі:

- правильність ведення електронного документообігу відповідно до застосованих комп'ютерних технологій;
- оптичне введення документів з паперового носія та оброблення отриманої інформації у графічному вигляді;
- юридична обґрунтованість облікових даних та юридична доказовість електронних документів;
- відповідність реквізитів електронного документа прийнятим стандартам;
- контроль за правами доступу;
- захист електронного документа і його реквізитів тощо.

Література:

1. Домашенко С. В. Інформаційні технології в управлінні підприємством: електронний документообіг // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки. 2013. № 2 (3). С. 103–112.
2. Кириллов І. Ринок системної інтеграції в Україні [Електронний ресурс] // Сети&Бизнес. Режим доступу : http://www.sib.com.ua/arhiv_2015
3. Ніколашин А. О. Проблеми електронного документообігу та шляхи їх вирішення // Облік і фінанси АПК. 2009. № 3. С. 171-175.
4. Про електронні документи та електронний документообіг [Електронний ресурс] : Закон України. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>

5. Про затвердження Порядку засвідчення наявності електронного документа (електронних даних) на певний момент часу [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України от 26.05.2004 р. № 680. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/680-2004-п>

Сидор І. П.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗРОСТАННЯ

В умовах сьогодення спостерігається підвищення уваги громадськості до питання соціальної відповідальності бізнесових структур, що зумовлено ускладненням суспільних відносин в Україні, викликаних затяжною економічною кризою, веденням військових дій, вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб, які потребують значних обсягів бюджетного фінансування. На тлі зазначених проблем загострюються питання економічного і соціального характеру, а саме: зростання інфляційних процесів, зниження рівня реальної заробітної плати, пенсії, соціальних допомог населенню, фінансування соціальної сфери за залишковим принципом та інше. В зазначених умовах ідея соціального підприємництва привернула увагу багатьох науковців, практиків, громадських організацій, підприємців, ставши новою парадигмою підприємницького мислення та активізувала соціальні ініціативи.

У багатьох країнах світу започаткована практика співпраці соціальних підприємств з державними організаціями як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівні. В нашій країні інститут соціального підприємництва знаходиться на початковому етапі розвитку і категорія «соціальне підприємство» все ще не має широкого розповсюдження [1, с. 107]. Незважаючи на це, в Україні вже зараз існують умови для ефективного функціонування соціальних підприємств.

Соціальне підприємство – це діяльність підприємств чи організацій, які функціонують з метою отримання прибутку і його спрямування на виконання соціальної місії в контексті вирішення суспільних проблем або ж працюють у сфері неприбуткової діяльності спрямованої на досягнення соціального ефекту. Соціальне підприємство допомагає частково вирішувати проблеми неспроможності бюджетів різних рівнів у фінансовій підтримці окремих

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

найбільш уразливих категорій громадян і його діяльність є особливо важливою в умовах економічної кризи, викликаній різними чинниками ендегенного і екзогенного характеру. Свій розвиток соціальне підприємництво знайшло на локальному рівні, зосереджуючись на вирішенні соціальних проблем місцевої громади.

Концептуальні підходи до визначення соціального підприємництва включають в себе:

– *передумови створення соціальних підприємств*, якими можуть бути: економічна криза; ведення військових дій; обмежені бюджетні ресурси для фінансування соціальної сфери; зростання рівня бідності населення; значний обсяг державного боргу та необхідність його обслуговування і інше;

– *мету діяльності*, а саме створення і функціонування соціальних підприємств є досягнення соціального ефекту за рахунок розподілу і використання прибутку на виконання соціальної місії. Ключовим трендом створення соціальних підприємств в зарубіжних країнах визнано використання комерційних підходів у соціальній сфері та забезпечення зростання інклюзії;

– *принципи, на основі яких базується створення соціального підприємства*, до яких слід віднести: спільна і рівна власність членів; демократичний стиль прийняття рішень; спрямування місії соціального підприємництва на створення суспільного багатства, а не на отримання прибутку. На даному етапі соціально-економічного розвитку в Україні немає законодавчого акту, який би визначав умови створення та особливості функціонування саме соціального підприємства. Така ситуація несе в собі як позитивні, так і негативні наслідки, адже, з одного боку, відсутність регламентації з боку держави дає більші можливості та право вибору організаційної форми, типу підприємства, змісту діяльності, системи оподаткування і т.д. Однак, з іншого боку, відсутність законодавчої бази, на нашу думку, гальмує процес офіційного затвердження такого виду діяльності, його розвитку, можливостей об'єктивно оцінити результати діяльності соціальних підприємств, проаналізувати їх вплив на суспільний розвиток, і, як наслідок, обмежує здатність органів влади та власне підприємців вдосконалювати сам процес заснування та підвищити ККД від утворення таких організацій;

– *основні напрями діяльності соціального підприємства*. Так, в Україні найбільша кількість соціальних підприємств (91 одиниця) займаються працевлаштуванням соціально вразливих груп населення (людей з інвалідністю, ветеранів АТО, внутрішньо переміщених осіб, тощо); 79 соціальних підприємств передбачають генерування прибутку для підтримки діяльності організації; 60 соціальних підприємств генерують прибуток для підтримки послуг для окремих груп населення; 40 соціальних підприємств – для фінансування окремих видів послуг. Лише 5 соціальних підприємств займаються захистом довкілля чи вирішенням екологічних проблем. Серед інших соціальних підприємств є: реабілітація учасників АТО, благодійність, навчання вразливих груп населення, генерування прибутку для підтримки іншої громадської діяльності [2, с. 45];

– *можливі джерела фінансування соціальних підприємств*, а саме: доходи від власної підприємницької діяльності, гранти, кредити, спонсорські,

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

благодійні та інші кошти. Ці фінансові ресурси займають найбільшу частку у структурі фінансування соціальних підприємств. До інших коштів відносять кошти бюджетів різних рівнів, інвестиції засновників тощо;

– *розподіл і використання прибутку*, який може розподілятися за трьома напрямками: спрямовуватися на реінвестування; в повному обсязі використовуватися на соціальні цілі; або частково спрямовуються на реінвестування і використання за цільовим соціальним призначенням;

– *інструменти впливу держави на діяльність соціальних підприємств, тобто державна підтримка соціального підприємництва*. Державна підтримка соціального підприємництва в Україні офіційно не встановлена. Проте, в залежності від організаційно-правового статусу підприємства, яке виконує соціальну місію, державна підтримка їх діяльності може здійснюватись за такими трьома напрямками, шляхом встановлення: механізму доступного кредитування; пільгового оподаткування доходів і майна; створення сприятливих умов діяльності соціальних підприємств. Для прикладу, допомога у вирішенні питання приміщень для ведення бізнесу, виробничих майстерень, складських приміщень, доступної орендної плати за об'єкти комунального майна, реклама соціальної продукції у місцевих ЗМІ та інше;

– *результативні показники діяльності соціальних підприємств*. В залежності від соціальної спрямованості використання коштів соціального підприємства на програми і заходи соціального характеру вважаємо за необхідне визначати показники ефективності вкладення фінансових ресурсів. Вони можуть бути оцінені з позиції як економічної, так і соціальної ефективності.

Таким чином, соціальне підприємництво є доволі багатограним явищем, яке характеризується поєднанням традиційного бізнесу та благодійної організації. Як наслідок, має цілу низку специфічних ознак, за якими здійснюється розподіл соціальних підприємств та виконання ними соціальної місії. В даному контексті соціальне підприємництво є інструментом забезпечення інклюзивного зростання і вступає у партнерські стосунки з органами місцевої влади і місцевого самоврядування щодо виконання ними соціальної функції.

Література:

1. Давидовська, Г. І. Проблеми соціального підприємництва в Україні. *Науковий вісник УжНУ*. 2016. № 7. С. 106-109.
2. Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92 с.

Савчук С. В.

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
фінансів ім. С. І. Юрія Тернопільського національного
економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

Комінко З. М.

*студентка гр. ФМ-11 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

В умовах бюджетної децентралізації посилюється необхідність підвищення ефективності реалізації бюджетної політики на місцевому рівні, що є дієвим інструментом управління бюджетним процесом. Основою бюджетної політики постає система окреслених тактичних та стратегічних цілей і завдань, що відображає ступінь й особливості впливу місцевої влади на соціально-економічний розвиток окремих територій. Тому мета бюджетної політики на місцевому рівні полягає у забезпеченні необхідними бюджетними ресурсами органів місцевого самоврядування для виконання усіх покладених на них функцій і завдань, раціональному та цільовому використанні бюджетних коштів, що надходять у їхнє розпорядження в контексті досягнення окреслених планами соціально-економічного розвитку стратегічних пріоритетів.

Важливим при цьому є дотримання прозорості та відкритості у реалізації місцевої бюджетної політики, підконтрольності бюджетних відносин на всіх стадіях бюджетного процесу, а також схвалення та підтримка населення, як безпосереднього споживача локальних суспільних благ і послуг. Адже громадяни як платники податків повинні бути чітко поінформовані про бюджетну політику органів місцевого самоврядування і мати уявлення стосовно напрямків витрачання сплачених ними податків. Ефективна бюджетна політика повинна бути завжди спрямована не тільки на економічне зростання території, але й на вирішення соціальних проблем.

Саме бюджетна політика у сфері видатків місцевих бюджетів дає змогу дослідити їхню роль у забезпеченні ефективного розвитку територій, функціонування яких підпорядковане вирішенню важливих пріоритетних завдань місцевого значення, задоволення населення якісними суспільними послугами.

В умовах бюджетної децентралізації із розширенням повноважень місцевих органів влади посилюється їхня роль у забезпеченні високої якості та рівня життя громадян, про що свідчить динамічний розвиток усіх сфер суспільного життя. Вітчизняна практика реалізації бюджетної політики на

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

місцевому рівні свідчить про її соціальну спрямованість. Вагомим джерелом фінансування соціального розвитку територій є саме місцеві бюджети. Вони відіграють істотну роль у фінансуванні таких галузей соціальної сфери на місцевому рівні, як освіта, охорона здоров'я, духовний і фізичний розвиток, соціальний захист і соціальне забезпечення.

Так, упродовж останніх років домінуючими у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів України залишаються видатки соціального спрямування (у 2015 р. – 80,6%, у 2016 р. – 78,7%). Сучасні тенденції свідчать про зростання абсолютних обсягів таких видатків. Зокрема видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли у 2016 р. на 48781,3 млн. грн. у порівнянні з 2013 р., при цьому рівень їх виконання у 2016 р. спостерігався на рівні 99,4%. Абсолютний приріст видатків місцевих бюджетів на освіту у 2016 р. відносно 2013 р. становив 21221,1 млн. грн., рівень виконання їх зріс до 2015 р. до 97,4%, у 2016 р. він склав 96,5%. Обсяги фактичних видатків на охорону здоров'я зросли з 49067,3 млн. грн. у 2013 р. до 61944,9 млн. грн. у 2016 р., коли рівень виконання сягнув значення 101,7%. Стабільно зростали впродовж аналізованого періоду і видатки на духовний та фізичний розвиток, їхній абсолютний приріст у 2016 р. становив 3389,6 млн. грн. відповідно до 2013 р., і 2329,7 млн. грн. відповідно до 2015 р. [1].

Варто зазначити, що зростання обсягів видатків соціального спрямування здійснювалось значною мірою за рахунок підвищення обсягу видатків на заробітну плату працівників бюджетних установ через інфляційні процеси, на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, ціни на які постійно зростають. Однак при цьому такі тенденції загалом не сприяють суттєвому покращенню якості наданих суспільних послуг, які надаються населенню, не покращують рівня їхнього добробуту.

Таким чином, для ефективного реалізації бюджетної політики на місцевому рівні в контексті забезпечення соціального розвитку регіону необхідним варто вважати:

- створення сприятливих фінансових умов для стабільного соціального розвитку території для підвищення життєвого рівня населення;
- забезпечення належного функціонування соціальної інфраструктури;
- соціальна підтримка незахищених верств населення;
- оптимізація напрямків використання фінансових ресурсів території для вирішення необхідних завдань перерозподілу ресурсів стосовно забезпечення суспільними благами у різних сферах усіх споживачів;
- поширення практики розвитку соціальної активності громадян щодо вирішення проблем місцевого значення, всебічна підтримка громадських ініціатив тощо [2, с. 181].

Література:

1. Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік. ІБСЕД, Проект «Зміцнення фінансової місцевої ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. К. 2017. 92 с.

2. Пріоритетні напрями регіональної політики в економічній сфері (розвиток галузей та регіонального виробництва, бюджетне регулювання та фінансування): колект. моногр. Т.1. / під заг. ред. Т.О.Журавльової. Павлоград: АРТ СИНТЕЗ-Т, 2014. 363 с.

Штельма Н. О.

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри обліку та економіко-правового забезпечення агропромислового бізнесу Тернопільського національного економічного університету, м. Тернопіль, Україна

СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Проблеми дослідження сучасної економічної теорії пов'язані з формуванням постіндустріальної парадигми та пошуками відповідей на питання, чи існує криза економічної теорії та які шляхи її подолання; яке розуміння мейнстріму економічної теорії та його майбутнього. У процесі дискусії з приводу трактування цих питань виокремились такі основні погляди.

Частина вчених відстоює думку, що в економічній науці мейнстрім зник у кінці ХХ ст., панує теоретико-методологічний плюралізм і наявність важко класифікованих теорій. Жодна теорія не може зайняти провідне становище. Сучасна економічна теорія інтегрує такі основні теоретичні парадигми: сучасну неокласичну, сучасний інституціоналізм, нове кейнсіанство і неомарксизм.

Прихильники іншого погляду наголошують, що неокласична теорія у формі *economic* залишається основою мейнстріму. Базові принципи неокласичної парадигми (алокція обмежених засобів, конкуруючі або альтернативні цілі) є універсальними, характеризують різні сфери суспільного життя, їх широко використовують представники інших сучасних економічних напрямів, а також суспільних наук.

У сучасній економічній теорії немає чітко викладеної, переконливої і загальноприйнятої альтернативної теорії, яка могла б дати кількісні та якісні результати, подібні до здобутих неокласиками. Неокласичний спосіб мислення зберігає величезний вплив на мейнстрім і формування позицій щодо сучасних досліджень. Сучасний розвиток неокласичної теорії пов'язаний із так званим економічним імперіалізмом, змістом якого є визнання важливості та необхідності дослідження для пояснення всієї людської поведінки

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

позаекономічних чинників, досягнень соціології, психології, політології, історії, правознавства та інших суспільних наук. Зростає незадоволеність ортодоксальними теоретичними формулюваннями, межі між різними напрямками, течіями і школами сучасної економічної теорії стали розмитішими.

Українські науковці зауважують, що неокласика залишається тим відправним пунктом, з якого починається вивчення розвитку та еволюції сучасної економічної теорії, слугує своєрідним стандартом, з яким зіставляється і за яким оцінюється розвиток усіх інших економічних теорій, шкіл і напрямів.

Узагальнення сучасних економічних досліджень свідчить, що глибинний результат досягається тоді, коли вибір абстракції стає функцією від об'єкта дослідження і характеру поставленого завдання. Не можна сказати, що абстрактніший аналіз завжди гірший або кращий за конкретніший (або, що те саме, «суворість» завжди гірша або краща за «реалістичність»). Дослідницькі підходи чи напрями в економічній науці мають визначену спеціалізацію, здебільшого обумовлену їх методологічними особливостями. У тих секторах і галузях економіки, де ситуація наближається до ринку досконалої конкуренції (однорідний товар, велика кількість рівних учасників, легкодоступна інформація, незмінні правила гри, зокрема відсутність безпосереднього державного втручання, наприклад на фінансових ринках), переваги основної течії, і насамперед неокласичного підходу, надто відчутні. В міру зростання відхилень від цієї ідеальної моделі стають вагомими переваги альтернативних підходів. Проте на практиці економіст рідко реалізує вибір між різними парадигмами: він застосовує ту, якої його навчили. І тут відіграють роль уже згадані переваги неокласичної теорії, її значно легше засвоїти.

Література:

1. Степаненко С. В., Антонюк С. Н., Феценко В. М., Тимочко Н. О. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ, 2010. 743 с.
2. Мацелюх Н. П., Максименко І. А., Теліщук М. М. та ін. Основи економічної науки: навч. посіб. Київ, 2013. 324 с.
3. Тарасевич В. М., Економічна теорія. Міжнародна економіка: підручник. Київ, 2012. 143 с.

Герман Л. Т.

*кандидат економічних наук, викладач кафедри міжнародної економіки
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

Іващук О. В.

*економіст відділу міжнародного співробітництва
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

НОВІТНІ ТРЕНДИ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН В ГЛОБАЛЬНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Глобальний освітній простір під впливом економічних трансформацій та процесів інформатизації за останні десятиліття зазнав певних змін. Його модифікація вплинула і на умови інтеграції країн, адже з'являються нові форми освітніх послуг, зростає інтерес країн та міжнародних організацій до проблем отримання освіти в країнах, що розвиваються, освітні послуги включають не лише набуття певних знань, це і духовний розвиток та самовдосконалення. Так, Законом України «Про освіту» визначено, що освіта спрямована на інтелектуальний, духовний, фізичний і культурний розвиток особистості, її успішну соціалізацію, економічний добробут [1].

В умовах глобалізації та формування постіндустріального суспільства знання є цінним ресурсом, саме тому забезпечення доступу населення в країнах, що розвиваються, до освітніх послуг й було задекларовано в Цілях розвитку тисячоліття, адже у даній площині країни позиціонують досить асиметрично. В програмі «Цілі сталого розвитку на період до 2030 р.» однією з цілей визначено – Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти, а основними інституціями та програмами ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО); Дитячий фонд ООН; Програма розвитку ООН (ПРООН); Глобальна ініціатива «Освіта перш за все» та ін. [2].

Міжнародні організації та дослідницькі інститути все більше уваги приділяють освіті як значимій інвестиції в людський капітал. Наприклад, Світовим банком підтримується ініціатива «Освіта для всіх», в межах якої в 2013 р. було вкладено в освітні програми близько 2,9 млрд. дол. США, з яких 1,3 млрд. дол. США виділено на цілі фінансування базової освіти [3], але цих ресурсів недостатньо.

Стан освіти включено в ряд глобальних індексів, які відображають економічний та суспільний добробут, людський розвиток. Британським інститутом The Legatum Institute визначається індекс добробуту Legatum Prosperity Index, у 2017 р. він був розрахований для 149 країн за 104 індикаторами для 9 напрямів суспільного добробуту: економіка,

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

підприємництво; управління; освіта; здоров'я; охорона здоров'я; особиста свобода; соціальний капітал; екологія [4]. Країнами-лідерами у 2017 р. за рівнем освіти були Швейцарія, Нідерланди, Фінляндія, Норвегія, Австралія, Сінгапур, США. До країн, які показали найнижчі показники, належать Гвінея, Чад, Нігер, ЦАР. Україна посіла 48 місце за рівнем освіти серед 149 досліджуваних країн.

Освіта включена і в індекс якості життя та добробуту людей похилого віку, що розраховується міжнародною організацією HelpAge International за підтримки ООН [5].

Британська група Pearson розраховує рейтинг ефективності національних освітніх систем для країн світу та поєднує оцінку когнітивних навиків і освітню підготовку [6]. У 2016 р. лідерами були США, Швейцарія, Данія Великобританія, Швеція, Фінляндія.

Індекс освіти використовується при розрахунку Індексу людського розвитку [7]. У 2016 р. серед 187 країн світу лідерами були Норвегія, Австралія, Швейцарія, Німеччина, Данія, тоді як п'ятірку країн за найнижчим рівнем освіти склали Чад, Нігер, ЦАР. Україна посіла 84 місце серед 188 країн [8].

Орієнтуючись на освіту, країни закладають потенціал і для майбутнього економічного розвитку, проте сучасний стан освіти у світі зазнає змін. Тому, основними напрямками інтеграції країн у глобальний освітній простір вважаємо наступні: розширення доступу населення до отримання освітніх послуг та вирішення проблем гендерної нерівності в країнах, що розвиваються; міжкраїнна інтеграція в розширенні доступу до здобуття освіти, що, насамперед, актуальне для студентів та підвищення їхньої міжнародної мобільності; розширення міжнародного співробітництва в науково-освітній сфері, зокрема, участі у міжнародних проектах, програмах стажувань, конференціях, проведенні спільних наукових досліджень; поширення іміджу навчальних закладів за кордоном; підвищення якості освітніх послуг та забезпечення отримання практичних навичок; формування таких компетенцій і навичок при здобутті освіти, які б відповідали вимогам часу та світовим тенденціям в сфері освіти.

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Launch of the UN Sustainable Development Goals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/>
3. Annual Report 2013. End extreme poverty. Promote shared prosperity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/WB-goals2013.pdf>
4. The Legatum Prosperity Index 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.prosperity.com/
5. Global AgeWatch Index 2015: Insight report, summary and methodology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helpage.org/global-agewatch/reports/global-agewatch-index-2015-insight-report>

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

6. Index – Which countries have the best schools? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thelearningcurve.pearson.com/index/index-ranking>

7. Education index. Human Development Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/content/education-index>

8. Human Development Report 2016: Human Development for Everyone [Електронний ресурс]. – Режим доступу: hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15-report-en-1.pdf

Герасимова Т. І.

*викладач економічних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПРОБЛЕМИ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Однією з проблем, яка має вирішуватись на державному рівні – це безперервний пошук інструментів соціальної та духовної реабілітації, а також, спеціального навчання, адаптації і інтеграції у суспільство нашої молоді з обмеженими фізичними можливостями.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) багаторазово звертала увагу на необхідність вирішення проблем людей з інвалідністю ще до того, як відбулися переговори щодо підготовки тексту Конвенції ООН про права інвалідів. У 1950-х роках Генеральна Асамблея ООН та Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОР) прийняли кілька резолюцій, які стосувалися профілактики інвалідності та системи реабілітації.

В 1975 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про права інвалідів. У ній проголошувалося, що люди з інвалідністю мають такі ж громадянські і політичні права, як і інші особи, це дозволить людям з інвалідністю максимально проявити свої можливості і здібності та прискорюють процес їх соціальної інтеграції. Важливим є положення Декларації про те, що особливі потреби людей з інвалідністю мають враховуватися на всіх етапах планування економічної та соціальної політики держав [2, ст. 31].

Цей документ істотно змінив саме розуміння «інвалідності»: людей з інвалідністю перестали відносити до уразливих груп населення. Інвалідність було визначено нормальним аспектом життя і з різних причин інвалідність може отримати будь-яка людина на будь-якому етапі її життєвого циклу.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Сьогодні відбулись суттєві зміни ставлення до цієї соціальної групи людей, не як до членів суспільства, якими необхідно лише опікуватись, а ставлення до них має бути, як до повносправних, які в правовому полі рівні з усіма громадянами нашої держави. Адже ці люди розвиваються в умовах деформованого процесу активного їх включення в суспільне життя, що ускладнює процес становлення та формування повноцінної особистості.

Проблеми молоді із обмеженнями можливостями пояснюється тим, що в Україні спостерігається тенденція до збільшення чисельності людей з інвалідністю внаслідок екологічної небезпеки, погіршення умов праці, неналежного рівня медичного обслуговування, зростання наркоманії й алкоголізму, нестаток коштів для повноцінного харчування і відпочинку. Ці фактори призводять до збільшення частки молодих людей з інвалідністю в загальній структурі населення України. В умовах економічної нестабільності люди з обмеженими можливостями виявились однією із найбільш не захищених верств населення.

Проблеми молоді з обмеженими фізичними можливостями виникають внаслідок значної кількості бар'єрів побудованих суспільством стосовно людей з інвалідністю. Такими прикладами є: обмежена доступність до послуг охорони здоров'я, реабілітаційних послуг, доступність до транспорту та приміщень, нормативно-правової інформації. Послуги в сфері охорони здоров'я мають бути розроблені у такий спосіб, щоб задовольняти потреби людей з інвалідністю. Тому, власне, всі послуги мають бути доступні для людей з інвалідністю.

На сьогоднішній день, коли економіка України, як і більшості країн світу переживає кризові часи, необхідно законодавчо визнавати принципи рівності можливостей для наших українців з фізичними вадами в галузі освіти, здобуття її з додатковими заходами в галузях охорони здоров'я, соціального забезпечення, професійної підготовки та інше. Кожен випадок, що порушує ці принципи, необхідно детально розглядати і приймати заходи щодо недопущення порушень в подальшому.

Для людей з інвалідністю має бути створено доступні можливості працевлаштування, щоб вони не жили в бідності або на благодійні пожертви. Роботодавцю, при прийомі на роботу, краще звернути увагу на бажання людини працювати, на його здібності та можливості і лише тоді дивитися на статус інваліда. Політика держави має сприяти організації змін щодо ставлення суспільства до особливих потреб людей, які мають інвалідність, а проблеми інвалідності в Україні реалізовувати через стандарти і нормативи, з тим, щоб вони могли жити незалежним життям. Вирішення цих проблем бажано забезпечувати у створенні специфічних умов суспільного життя, де розумові чи фізичні обмеження не формували залежність людини з обмеженими можливостями від здорових людей чи, принаймні, ця залежність була мінімізованою.

На сьогодні у нас ще існує головна проблема, яка потребує негайного вирішення – це подолання соціальної ізоляції інвалідів. Допомога такій категорії людей – це наше найважливіше суспільне завдання, вирішення якого є

задоволення все ширшого кола їхніх потреб, наближаючи умови їх життя до умов життя здорової молоді. Однак, брак фінансування, байдужість та недостатність обізнаності окремих членів нашого суспільства є перешкодою на шляху подолання проблем молоді з інвалідністю.

Література:

1. Резолюція Генеральної Асамблеї /RES/3447(XXX) від 9 грудня 1975 року.
2. Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В., Бурсов С. Ю., Азін В. О., Грибальський Я. В., Найда Ю. М. Інвалідність та суспільство // Навчально-методичний посібник / Київ, 2012. с. 216

Гльос І. Р.

*магістр з обліку і аудиту, викладач
кафедри економіки, фінансів, обліку та оподаткування
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ, НАЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Економіка України в умовах сьогодення зіткнулася з багатьма проблемами як на мікро, так і на макроекономічному рівні. Вирішення поточних проблем України, досягнення тактичних завдань та стратегічних цілей розвитку вітчизняної економіки неможливе без процесів соціалізації. Ці процеси сприяють масштабному становленню різноманітних форм взаємодопомоги і співпраці – форм соціалізації, завдяки яким здійснюється процес перетворення людини з пасивного об'єкта, який чекає допомоги ззовні (від держави), в активного самостійного суб'єкта соціально-економічної діяльності. Соціалізація економічної системи – це процес більш повного задоволення потреб людини через дотримання норм суспільного життя і реалізацію суспільних цінностей.

Однією зі сфер розвитку конкурентоспроможності, стимулювання інновацій та створення нових робочих місць є реалізація промислової політики, яка використовує кластерний підхід на засадах соціалізаційних процесів.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Переваги кластерного підходу можна побачити на прикладі розвинених економічних систем багатьох країн світу. Кластери не тільки сприяють підвищенню конкурентоспроможності товарів, просуванню їх на ринки, а також водночас є важливим інструментом стимулювання розвитку інновацій та інвестицій для кожного окремого регіону та країни в цілому [3].

Розвиток кластерів як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств є відбитком інноваційної соціальної економіки. Взаємозалежність та взаємозв'язок між процесами створення кластерів, зміцнення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної активності – це нове економічне явище, яке дозволяє підприємствам протистояти тиску конкуренції та відповідати вимогам сучасного економічного та соціального розвитку.

Кластери в умовах посилення конкуренції являють собою організаційну основу для реалізації ключових принципів створення національної та регіональної економіки та розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів [3].

Кластер є новим сучасним інструментом постійного ділового спілкування між географічно, економічно та соціально пов'язаними членами виробничого процесу, з метою одержання кожним з них остаточного синергетичного комерційного результату.

Сьогодні кластерні стратегії економічного розвитку широко використовуються у всьому світі. Формуючи кластерну політику, державні органи в розвинених країнах виступають за широку класифікацію кластерів, щоб включити їх у якомога більше компаній, науково-дослідних інститутів та навчальних закладів.

Принципи кластеризації ефективно використовуються в Європейському Союзі: економіка Нідерландів поділена на 20 кластерів; у Данії 40% підприємств, що забезпечують 60% експорту, функціонують у складі кластерів; а в Австрії діють трансграничні кластери з Угорщиною, Італією, Швейцарією та Німеччиною. Кластери забезпечують майже 30% загального рівня зайнятості в Італії [1].

Аналіз світового і українського досвіду демонструє такі переваги виробничих систем на основі кластерної моделі: кластери здатні забезпечити комбінацію у виробництві конкуренції за допомогою співробітництва, вони втілюють «колективну ефективність», створюють «гнучку спеціалізацію»; ефективність кластерів залежить від ефекту масштабу; кластери здатні стимулювати технічний і технологічний прогрес; кластери стимулюють підвищення регіональну і національну конкурентоздатність [2].

За допомогою кластерів можна: посилювати процеси спеціалізації між компаніями; ефективніше приваблювати клієнтуру, налагоджувати тісну взаємодію між покупцями і продавцями; знижувати собівартість продукції; контролювати інформаційні потоки на підприємствах, які взаємодіють у межах кластера; налагоджувати інноваційне виробництво; створювати нові робочі місця; ефективніше та безпечніше використовувати природні ресурси; привести у відповідність до сучасних умов економічного зростання процес взаємодії

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

економічної та соціальної сфер життя регіону.

Кожен, хто займається підприємництвом в Україні, усвідомлює, наскільки багато утворюється перешкод на шляху до успіху у складному світі бізнесу. Кластерна модель виробництва дозволяє швидко подолати більшість цих бар'єрів.

Формування сучасної кластерної економіки є джерелом високого економічного зростання, забезпечує зростання обсягів ВВП, що сприяє не тільки розвитку галузей економіки, але й якісній трансформації всього суспільства. Важливою рисою інноваційно орієнтованої соціальної економіки є стабільне зростання частки наукомісткого сектора виробництва та зайнятості.

Література:

1. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/orp_rik_u.htm (дата звернення: 03.08.2017).
2. Європейська кластерна обсерваторія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.klasterobservatory.eu> (дата звернення: 03.08.2017).
3. Соколенко С. І. Інноваційні кластери – механізм підвищення конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucluster.org/sokolenko/2008/07/innovacijnyklasterymexanyzm> (дата звернення: 08.08.2017).

Глюшик О. І.

*студентка групи ПНК-41
Луцького національного технічного університету*

Дзямуч М. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
викладач Луцького національного технічного університету,
м. Луцьк, Україна*

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА ТА ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ

Нині Україна переживає складні та безпрецедентні випробування – подолання великого воєнного конфлікту з Росією, відновлення економіки та довіри соціуму до влади, забезпечення соціальної справедливості, боротьба з

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

корупцією. Вирішити ці проблеми та усунути їх наслідки можна лише шляхом системних економічних реформ, які мають бути реальними і масштабними, рішучими і добре продуманими.

Досвід країн, що розвиваються та розвинених показує, що інновації є найефективнішим чинником активізації економіки. Інноваційна економіка на сьогоднішній день – один із найважливіших способів зростання економіки.

Інноваційна економіка – тип економіки, заснованої на потоці інновацій, на постійному технологічному вдосконаленні, на виробництві та експорті високотехнологічної продукції з дуже високою додатковою вартістю і самих технологій [2, с. 23].

При цьому головний прибуток створює інформаційна сфера, інтелект новаторів і вчених, а не матеріальне виробництво і капітал.

Рис. 1 – Модель інноваційного розвитку економіки [1]

Інноваційна економіка характеризується наступними ознаками:

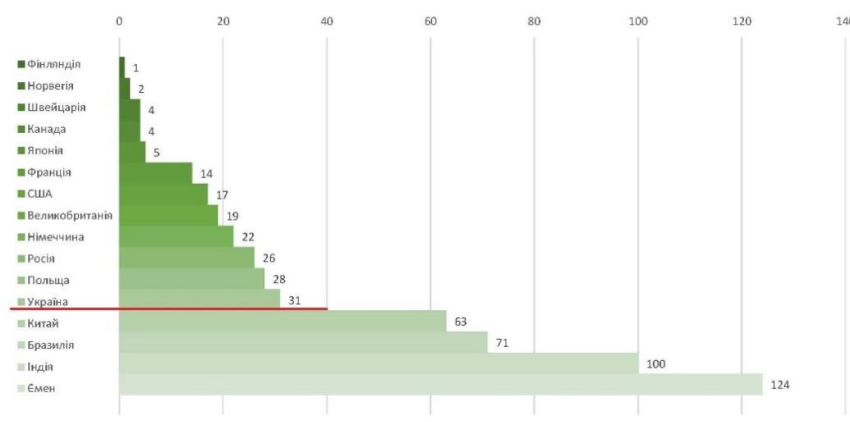
- високий рівень розвитку освіти і науки;
- висока і конкурентоспроможна якість життя;
- високі вартість і якість людського капіталу в його широкому розумінні;
- висока конкурентоспроможність економіки;
- висока частка інноваційних підприємств (понад 60-80%);
- конкуренція і високий попит на інновації;
- надмірність інновацій;
- ініціація нових ринків;
- принцип різноманітності ринків;
- розвинена індустрія знань і їх високий експорт [3].

Головний вплив на розвиток інновацій має держава. Це можна побачити в історії розвитку світових неординарних сфер і виробництв, де майже ніколи інноваційний розвиток не обходився без державного фінансування освіти та науки, підтримки дослідних та технологічних організацій, економічного стимулу до винайдення розробок, допомоги підприємницькій діяльності. Наприклад, шляхом ініціативи підприємця, підтримуваної державою, сформувалася сфера інформаційних технологій в Індії, швейна промисловість у Бангладеш, продаж вирощених квітів у Колумбії, виготовлення футбольних м'ячів у Пакистані.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

В загальному розвиток інноваційної економіки – це співвідношення між людським і фізичним капіталом, пріоритетне місце в економічному розвитку залишається за людським капіталом. Так, згідно з розрахунками Всесвітнього банку, у складі національного багатства США виробничі фонди (споруди та приміщення, машини й обладнання) становлять всього 19%, природні ресурси – 5, людський капітал – 76%. У Західній Європі відповідні показники дорівнюють 23, 3 і 74%; в Україні – 49, 4 і 47% [4, с.13].

Великими перевагами у створенні та розвитку інформаційного, громадянського суспільства, розробці стійких та збалансованих умов для покращення рівня життя, створення та розробки економіки знань володіють країни з нагромадженим високоякісним людським капіталом. Маються на увазі країни з конкурентоспроможними фахівцями світового масштабу в сфері науки, освіти, керівництві та усіх видах економічної діяльності.

Рис. 2 – Рейтингові позиції України та деяких країн світу за Індексом людського капіталу [5]

Людський капітал – головний активний чинник формування і розвитку інноваційної економіки, тому інвестиції в нього є джерелом економічного зростання. Порівнюючи вкладення в інші види капіталу, інвестиції в людський – найбільш вигідні. Враховуючи погляди кожної людини, так і погляди усього суспільства, вони мають досить тривалий, інтегральний і значний за обсягом економічний ефект. В умовах інноваційної економіки використання людського капіталу має формуватися на принципах гідної праці.

Спираючись на вищесказане, можна дійти висновку, що в процесі формування інноваційної економіки в Україні суттєве місце займає людський капітал, який спроможний прискорити покращення економічного становища не лише конкретного підприємства, а й зміцнити економіку країни загалом. Тому, на нашу думку, в процесі нагромадження конкурентоспроможного людського капіталу держава повинна брати активну участь.

Потрібно вносити інвестиції в людський капітал шляхом витрат на освіту, на охорону здоров'я, на мобільність, витрати на пошук економічно значимої інформації, виховання дітей тощо. Необхідно створювати нові можливості для людей, підвищувати конкурентоздатність та створювати нові робочі місця.

Ми пропонуємо, запровадити навчання на виробництві у формі семінарів та лекцій різних видів, на яких би працівники змогли підвищувати свою

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

кваліфікацію, знайомитись з технічними новинками тощо. При цьому вони повинні мотивуватись зі сторони підприємства шляхом введення різноманітних штрафів та доплат. Дані навчання повинні частково дотувалась зі сторони держави. Фінансування на проведення таких програм можуть бути виділені шляхом зменшення соціальних виплат, адже це одна з найбільших статей державних видатків. Це зможе значно підвищити кадровий потенціал підприємства та розвинути населення з науково-технічної сторони.

Література:

1. Інноваційна економіка – це економіка нестандартних рішень [Електронний ресурс]. 2017. Режим доступу до ресурсу: https://dt.ua/macrolevel/innovaciyna-ekonomika-se-ekonomika-nestandardnih-rishen-_.html.
2. Масленніков Є. І. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти // Херсон: Грінь Д. С., 2016. 854 с.
3. Проблеми інноваційної діяльності підприємств України. [Електронний ресурс]. 2018. Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/10611207/finansi/problemi_innovatsiynoi_diyalnosti_pidpriyemstv_ukrayini.
4. Радіонова І. Ф. Радченко В. В. Економіка // Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 176 с.
5. Рівень розвитку людського капіталу України [Електронний ресурс]. 2017. Режим доступу до ресурсу: <http://edclub.com.ua/analitika/riven-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-ukrayiny-u-2015-roci>.

Казьмір В. А.

*здобувач кафедри аграрного менеджменту
Вінницького національного аграрного університету,
викладач вищої категорії Могилів-Подільського
технологічного - економічного коледжу ВНАУ*

Чорненька Л. Г.

*завідувачка бухгалтерського відділення,
спеціаліст вищої категорії Могилів-Подільського
технологічного - економічного коледжу ВНАУ*

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ РИНКУ ЗЕРНОВИХ В УКРАЇНІ

Для сучасного процесу товарообігу характерною рисою є розширення кордонів регіональних ринків продукції, в тому числі і тієї, що раніше вважалась мало транспортабельною і швидкопсувною. Це відбувається, з

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

одного боку, за рахунок застосування нових технологій виробництва і перевезень продукції, з іншого - за рахунок дії ринкових законів. [1, с.7]

Останніми роками в Україні проведена певна робота по здійсненню економічних і соціальних реформ і створенню законодавчого поля, спрямованих на подальше удосконалення функціонування АПК і сільського господарства шляхом формування ефективного господаря-власника, створення сприятливого економічного середовища («правил гри») на ринку, активне залучення внутрішніх резервів для зростання обсягів виробництва і підвищення його ефективності. Вважалося, що саме «... за таких умов може бути створений конкурентоспроможний аграрний сектор економіки» [2, с.19].

Для України зернова галузь є одним з найважливіших складників агропромислового комплексу, а зерно й продукти його переробки мають для країни стратегічне значення, хлібопродукти задовольняють близько 40 % потреб у харчуванні населення України.

Валові збори зернових культур в 2017 році, за різними оцінками, які в даний час ще піддаються уточненню, склали 61-63 млн тонн. Запаси пшениці на підприємствах, які займаються їх переробкою та зберіганням, станом на 1 грудня 2017 року склали 9,72 млн т, що на 408 тис. т менше аналогічного показника 2016 року (10,12 млн т).

Таблиця 1.

**Виробництво культур зернових і зернобобових
станом на 1 листопада 2017 року**

	Господарства усіх категорій			Сільськогосподарські підприємства			Господарства населення		
	площа зібрана, тис.га	обсяг вироб- ництва, тис.ц	урожай- ність, ц з 1 га	площа зібрана, тис.га	обсяг вироб- ництва, тис.ц	урожай- ність, ц з 1 га	площа зібрана, тис.га	обсяг вироб- ництва, тис.ц	урожай- ність, ц з 1 га
Україна	12977,4	527574,3	40,7	8954,6	385628,5	43,1	4022,8	141945,8	35,3
Вінницька	693,6	37953,8	54,7	533,0	29436,8	55,2	160,6	8517,0	53,0
Волинська	276,3	10883,3	39,4	117,0	6121,1	52,3	159,3	4762,2	29,9
Дніпропетровська	1086,4	35373,3	32,6	646,2	21957,6	34,0	440,2	13415,7	30,5
Донецька	544,7	19410,5	35,6	372,5	13702,3	36,8	172,2	5708,2	33,2
Житомирська	300,2	11751,0	39,1	210,0	8544,8	40,7	90,2	3206,2	35,5
Закарпатська	81,3	3395,0	41,8	14,2	717,7	50,6	67,1	2677,3	39,9
Запорізька	946,9	29463,0	31,1	672,3	22276,0	33,1	274,6	7187,0	26,2
Івано-Франківська	125,3	6202,3	49,5	56,7	3176,8	56,1	68,6	3025,5	44,1
Київська	468,7	19936,7	42,5	385,4	16853,4	43,7	83,3	3083,3	37,0
Кіровоградська	760,6	27080,8	35,6	565,5	20657,9	36,5	195,1	6422,9	32,9
Луганська	376,0	12851,3	34,2	300,9	10779,0	35,8	75,1	2072,3	27,6
Львівська	270,5	12780,5	47,3	156,2	8067,4	51,7	114,3	4713,1	41,2
Миколаївська	867,5	26994,5	31,1	566,0	18348,8	32,4	301,5	8645,7	28,7
Одеська	1168,8	43123,7	36,9	810,2	31231,2	38,5	358,6	11892,5	33,2
Полтавська	799,4	35145,3	44,0	584,2	26026,0	44,5	215,2	9119,3	42,4
Рівненська	217,8	9187,3	42,2	89,6	4562,6	50,9	128,2	4624,7	36,1
Сумська	430,5	24065,8	55,9	366,1	21520,4	58,8	64,4	2545,4	39,5
Тернопільська	389,2	21275,5	54,7	250,7	15467,0	61,7	138,5	5808,5	41,9
Харківська	937,5	37502,4	40,0	665,4	26818,1	40,3	272,1	10684,3	39,3
Херсонська	730,7	25649,8	35,1	412,5	15360,3	37,2	318,2	10289,5	32,3
Хмельницька	429,4	25602,5	59,6	333,1	21365,9	64,1	96,3	4236,6	44,0
Черкаська	519,2	23510,5	45,3	416,9	19594,9	47,0	102,3	3915,6	38,3
Чернівецька	118,4	5874,5	49,6	43,4	2275,7	52,4	75,0	3598,8	48,0
Чернігівська	438,5	22561,0	51,4	386,6	20766,8	53,7	51,9	1794,2	34,6

Джерело : дані Держкомстату України, 2017р.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Внутрішні закупівельні ціни в Україні на ячмінь, кукурудзу і пшеницю 6-го класу зросли в кінці грудня порівняно з початком. Ціна на ячмінь зросла с 5200 грн/т на початку до 5400 грн/т в кінці, на кукурудзу з 4760 грн/т до 4880 грн/т. Пшениця 6-го класу з 5260 грн/т до 5400 грн/т. Ціна на пшеницю 2 класу групи А впродовж місяця знаходилась на рівні 5550 грн/т. Майже східну тенденцію мала закупівельна ціна на пшеницю 3 класу групи А, яка майже весь місяць трималась на рівні 5460 грн/т, тільки на декілька днів піднялась до 5550 грн/т (усі ціни вказані на умовах СРТ-термінал ТОВ СП «Нібулон», Миколаїв).

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України з початку поточного маркетингового року, станом на 1 січня 2018 року Україна експортувала понад 21,36 млн тонн зернових культур, зокрема, 11,2 млн тонн пшениці (у тому числі продовольчої – 6,2 млн тонн, фуражної – 5 млн тонн), ячменю – 3,7 млн тонн, кукурудзи – 5,8 млн тонн. Ці показники дещо менші за аналогічні показники минулого маркетингового року, коли на цю дату було експортовано 23,8 млн тонн зернових, зокрема майже 12 млн тонн пшениці (у тому числі продовольчої – 7 млн тонн та фуражної пшениці 4,9 млн тонн), ячменю – понад 4,3 млн тонн, кукурудзи – 7,3 млн тонн. *Зовнішній ринок зерна знаходиться в стагнації, ціни повільно але все ж знижуються.*

В цілому, для виробництва зерна в Україні характерний високий рівень невизначеності. Дослідження показують, що сучасний стан механізму регулювання ринку зерна неефективний і потребує вдосконалення. В сучасних умовах потрібна принципово нова організація управління ринком зерна, яка б враховувала всі зміни у суспільно-економічній системі країни.

Одним із головних чинників, що впливає на фінансовий результат зерно виробників, є партнерські відносини між товаровиробниками та переробними підприємствами. Агропромислова інтеграція має задовольнити інтереси зерно-виробників, переробних та комбікормових підприємств, а отже, й потреби споживачів.

Література:

1. Ринок / Упоряд., авт, вступ, ст. А. А. Чухно. Київ : Україна, 1995. 448с. Рос.
2. Саблук П. Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI столітті : доп. На Третіх Всеукраїнських зборах вчених-аграрників 29-30 березня 2001р. Київ : ІАЕ УААН, 2001. С.19.
3. Бойко В. І., Лебідь Є. М. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва) с. 95.

Карасьова В. О.

*магістр групи ЗМОАп – 161 кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту Чернігівського національного
технологічного університету,
м. Чернігів, Україна*

Іванова Л. Б.

*кандидат економічних наук, доцент, викладач
кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту Чернігівського національного
технологічного університету,
м. Чернігів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ РОБІТНИКІВ З ФІЗИЧНИМИ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

За останні роки було проведено багато дискусій стосовно працевлаштування людей з обмеженими фізичними можливостями. На рівні держави головним гарантом в розрізі цього питання є Конституція України. Невід’ємною частиною будь – яких трудових відносин являється заробітна плата.

Відповідно до норм Податкового кодексу України (далі ПКУ) [1] заробітна плата працівників – інвалідів оподатковується податком на доходи фізичних осіб (далі ПДФО) та військовим збором. При цьому ставки податків є загальними: ПДФО – 18% та військовий збір – 1,5%.

Податковим законодавством передбачається зменшення оподаткованого доходу на розмір податкової соціальної пільги (далі ПСП), якщо дохід працівника становить менше, аніж розмір місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 грн. У 2018 році граничний розмір доходу, котрий дає право на отримання ПСП у розмірі 50% (881 грн.) становить 2470 грн.

Відповідно до п.п.169.1.3 ст. 169 ПКУ у розмірі 150% (у 2018 році – 1321,5 грн.) ПСП надається є інвалідам I або II групи, у тому числі з дитинства, крім інвалідів I і II групи, з-поміж учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Крім цього ПСП у розмірі 200% (у 2018 році – 1762 грн.) надається інвалідам I і II групи, з-поміж учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», що зазначено у п.п.169.1.4 ст. 169 ПКУ. Працівники, що мають III групу інвалідності не мають законодавчо закріплених підстав на отримання підвищеної податкової соціальної пільги.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

У роботодавців також є особливості нарахування Єдиного соціально внеску (далі ЄСВ) на заробітну плату працівників – інвалідів. На загальних умовах розмір ставки нарахування ЄСВ складає 22% від бази нарахування (основної та додаткової заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат, у тому числі в натуральній формі, суми оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності, що здійснюється за рахунок коштів роботодавця, та допомоги з тимчасової непрацездатності, допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами для працюючих осіб з інвалідністю).

В табл. 1. наведемо перелік спеціальних ставок ЄСВ, що визначені законом № 2464-VI для підприємств, де є працівники – інваліди та основні критерії їх застосування.

Таблиця 1

Класифікація ставок ЄСВ, для підприємств, де працюють особи з інвалідністю*

Критерій визначення ставки ЄСВ	Розмір ставки
1	2
Підприємства, установи, організації, де працюють особи з інвалідністю	8,41% відносно бази нарахування для працюючих осіб з інвалідністю, визначеної п.1 ст. 7 закону № 2464-VI
Підприємства та організації всеукраїнських громадських організацій осіб з інвалідністю, зокрема Українське товариство сліпих та Українське товариство глухонімих, де кількість працівників з інвалідністю становить понад 50 % від загальної кількості працюючих, а фонд оплати праці таких працівників становить не менше 25% загальної суми витрат на оплату праці	5,3% відносно бази нарахування, визначеної п.1 ст. 7 закону № 2464-VI
Підприємства та організації громадських організацій осіб з інвалідністю, де кількість працівників з інвалідністю не менше 50% загальної кількості працюючих, а фонд оплати праці таких працівників становить не менше 25% загальної суми витрат на оплату праці	5,5% відносно бази нарахування для працюючих осіб з інвалідністю, визначеної п.1 ст. 7 закону № 2464-VI

* Джерело: складено самостійно на основі [2]

Отже, на сьогоднішній день на законодавчому рівні закріплено ряд пільг, як для працівників – інвалідів, так і їх роботодавці, відносно оподаткування заробітної плати. Для інвалідів III групи законом гарантуються лише ряд пільг в сфері освіти, охорони здоров'я та інфраструктури. Але нині в податковому законодавстві виокремлюють лише категорії працівників з інвалідністю I та II групи, як такі, що набувають прав отримання підвищених податкових соціальних пільг. На нашу думку саме це питання потребує вдосконалення та розробку законодавчих гарантій отримання підвищеної податкової соціальної пільги для осіб, що мають III групу інвалідності.

Література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755> – 17
2. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.

Кириленко С. В.

*аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

НОВИЙ БАНКІВСЬКИЙ ПРОДУКТ ДЛЯ ІНКЛЮЗІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Серйозною проблемою сучасного етапу розвитку України є триваюча агресія з боку РФ на Сході країни, що спричинила великі людські, фінансові та майнові втрати, призвела до виникнення великого про шарку населення, яке змушене було покинути свої місця проживання і тікати на підконтрольну уряду територію. Такі громадяни одержали статус «внутрішньо переміщених осіб».

За даними Міністерства соціальної політики України кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб становить близько 1,5 млн. чол. Загалом ситуація із реалізацією їх прав і свобод залишається вкрай незадовільною, адже:

- відсутня інформація про реальну кількість переселенців та їх гуманітарні, медичні, соціально-економічні та інші потреби;
- не виконуються повною мірою положення законодавства щодо захисту прав і соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб;
- незначні за розмірами виплати внутрішньо переміщеним особам;
- встановлено обмеження щодо отримання соціальних і пенсійних виплат тільки через ПАТ «Державний ощадний банк України».

Разом з тим, слід зазначити, що необхідність інклюзії таких громадян в соціально-економічне життя держави вимагає систематичної і комплексної їх підтримки. Одним з видів такої підтримки є розробка нових банківських продуктів для особливих потреб вимушених переселенців. В цьому зв'язку слід відзначити досвід Ощадбанку, який розробив новий банківський продукт – платіжну картку для внутрішньо переміщених осіб, умови обслуговування якої

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

мають низку переваг та стимулюючих механізмів. Так, тарифний пакет по картці передбачає:

- своєчасне безкоштовне зарахування пенсії та/або грошової допомоги на рахунок;
- безкоштовне оформлення електронного пенсійного посвідчення на базі платіжної картки національної платіжної системи «ПРОСТІР»;
- безкоштовне оформлення міжнародної платіжної картки для отримання грошової допомоги MasterCard Debit Standard/ Visa Classic;
- здійснення безготівкових розрахунків за покупки та послуги в торговельній мережі (супермаркетах, аптеках тощо) без комісії;
- безкоштовне отримання готівкових коштів у власній мережі установ та банкоматів Ощадбанку;
- цілодобовий, безпечний та конфіденційний доступ до власних коштів;
- можливість оформлення додаткових карток до рахунків, доступ до яких надають електронні пенсійні посвідчення;
- користування послугою «Мобільні заощадження» з нарахуванням підвищених процентів у гривні на залишок коштів на рахунку;
- можливість цілодобового користування послугами Контакт-центру банку, що відповідає за дистанційну взаємодію з клієнтами засобами телефонного зв'язку та електронної пошти [1].

Головною особливістю зазначених платіжних карток є те, що вони одночасно є пенсійним посвідченням, що слугує для ідентифікації одержувачів пенсій, які є внутрішньо переміщеними особами, та забезпечення виплати їм пенсій. На картках зазначається графічна та електронна інформація про власника та його електронний цифровий підпис [2].

Таким чином вітчизняна банківська практика надає нам приклади створення специфічних банківських продуктів та послуг, розрахованих для окремих груп споживачів, в т.ч. соціально незахищених, таких, як внутрішньо переміщені особи. Проте в даний час можна лише говорити про перші спроби у запровадженні таких банківських продуктів, реальна потреба в яких є значно більшою. Тому завданням маркетингових служб банків є детальне вивчення потреб різних верств та груп населення та пропонування їм послуг, які відповідають їх теперішнім і можливим майбутнім запитам.

Література:

1. Тарифний пакет для внутрішньо переміщених осіб / ПАТ «Державний ощадний банк України» URL: <https://www.oschadbank.ua/> (дата звернення 19.04.2018).
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2016 р. № 167 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/> (дата звернення 19.04.2018).

Комарницька О.М.

*аспірант, викладач кафедри економіки, фінансів,
обліку та оподаткування Подільського спеціального
навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ ПРАГМАТИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ СОЦІУМУ

Забезпечити зростання виробництва конкурентоспроможної продукції можливо на основі ефективного використання трудового потенціалу, який являє сукупність працездатного населення.

Щоб комплексно дослідити природу трудового потенціалу та його особливості слід розглянути його компонентну структуру та показники-фактори впливу на його формування, розвиток і реалізацію.

У науковій літературі існують різні **науково-методичні підходи** щодо дослідження компонентної структури трудового потенціалу, що включають велику кількість факторів. Однак, виходячи з цілей нашого дослідження, вважаємо доцільним усі фактори використання трудового потенціалу згрупувати в такі три основні блоки - підсистеми як демографічна, соціально-економічна, соціально-психологічна.

Відповідно до основних блоків – підсистем ми згрупували фактори впливу за окремими ознаками у такі групи: *демографічна, соціально-демографічна, соціальна, виробнича, економічна, інституційна, соціально-ментальна та еколого-біологічна*. Детальніше розглянемо зазначені групи факторів впливу та їх компоненти (складові).

Демографічні фактори мають екстенсивний характер, підвищуючи трудовий потенціал через кількісну складову. До демографічних факторів формування і використання трудового потенціалу відносять чисельність населення, його статеву-вікову структуру, темпи природного приросту населення, середню тривалість життя, міграцію населення. Г.В. Осовська та О.В. Крушельницька [1, с. 39] до демографічних факторів відносять сімейний стан.

Наступна група факторів формує **соціально-демографічний** компоненту формування та використання трудового потенціалу, до неї належать чисельність економічно активного, зайнятого та безробітного населення, тривалість трудоактивного періоду життя тощо, саме від демографічних характеристик працездатного населення країни і показників демографічного розвитку залежить розвиток трудового потенціалу [2, с. 280].

Серед факторів, що впливають на формування, розвиток та використання трудового потенціалу, важливе місце посідають особистісно-психологічні фактори, котрі включають у себе рівень кваліфікації, освіти, інтереси, мотивацію, сімейний стан і психологічний клімат у сім'ї, психоемоційні можливості та ін.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Так, Г.В. Осовська та О.В. Крушельницька виокремлюють в **соціальної** групі факторів впливу: соціальний склад, освітній рівень, тривалість життя, стан здоров'я, міграційна рухливість. Ці фактори мають пряму дію та мають інтенсивний характер, тобто підвищують трудовий потенціал шляхом підвищення внутрішніх резервів людини.

Слід відмітити, що проведення комплексних досліджень формування та використання трудового потенціалу вимагає розгляду впливу **соціально-економічних** факторів які, як правило, мають інтенсивний характер і впливають на якісний склад трудового потенціалу.

Групу **соціально-економічних** факторів складають такі фактори:

– соціальні – система освіти, охорони здоров'я, рівень розвитку соціальної інфраструктури регіону, житлово-комунальне господарство, рекреаційна система. [3, с. 77]

– економічні фактори : розвиток виробничої сфери, структура робочих місць, наявність сировинних та паливно енергетичних ресурсів, науково-технічний потенціал, податкова політика – впливають на використання трудового потенціалу території; показники бідності, рівень інфляції, номінальні та реальні доходи населення, їх розподіл за групами населення, оплата праці, трансферні платежі, доступність товарів і послуг, їх якість – впливають на формування, підтримку та розвиток трудового потенціалу території.

Проведення комплексних досліджень формування та використання трудового потенціалу дозволили зробити висновок, що освіта є найголовнішим фактором впливу на якісні характеристики трудового потенціалу. В епоху індустріальної економіки радикальні технологічні зміни відбувалися через 35-40 років, тому здобутих професійних знань вистачало майже на весь трудовий період працівника. У сучасних умовах період оновлення техніки і технології скоротився до 4-5 років, що вимагає відповідного оновлення знань [4, с. 49].

Так, крім освітньої складової у системі трудового потенціалу В.П. Антонюк, окремо в класифікації факторів впливу пропонує розглянути **виробничі** фактори, до них належать: ринок праці, попит на робочу силу, стан матеріально-технічної бази виробництва, умови використання робочої сили, організація праці, можливість підвищення кваліфікації , соціальний розвиток персоналу.

Інституціональний (правовий) фактор впливу має опосередкований вплив більшою мірою на використання, а не на формування трудового потенціалу до них належать: законодавча база держави, закони і законодавчі акти, які регулюють права людини, людський розвиток і соціально-трудова сферу. Оскільки, функціонування та відтворення трудового потенціалу України на цей час здійснюється у складних, новочасних умовах, для яких характерними є не лише криза економічних, політичних, соціальних явищ, але і наростання істотних ціннісно-моральних суперечностей та значної соціальної напруги [2, с. 35], тому важливу групу складають **соціально-ментальні** фактори. до них належать: домінуючі соціальні цінності та норми поведінки, соціальну цінність знань, спрямованість до самореалізації та визнання.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Суттєве збільшення породжених людиною негативних впливів на органічний і неорганічний світ і виникнення у зв'язку з цим необхідності термінового покращення екологічної безпеки вимагає виділення окремої **екологічно-біологічної** групи впливу факторів на трудовий потенціал, так як вони безпосередньо впливають на формування трудового потенціалу, від екологічного фактора залежить здоров'я людини.

Окремо слід виділити **інтеграційний** фактор. Залишається відкритим питання щодо терміновості періоду можливої адаптації вітчизняних підприємств, організацій, установ до вимог інтеграційного середовища.

Критеріями конкурентоспроможності й соціально-економічної розвиненості у XXI столітті стають соціально-економічні показники, визначальне місце серед яких належить **соціальному капіталу**. Саме атмосфера довіри, відповідальність у виконанні зобов'язань створювана соціальним капіталом, має прямий зв'язок із реалізацією трудового потенціалу та сприяє його розвитку.

Запропонована нами система трудового потенціалу, в межах якої використовуються підсистеми в їх єдності та взаємодії, може слугувати методологічною та інформаційною базою оцінки подальших наслідків факторного впливу, розробки програм з нівелювання їх негативного впливу, створення передумов для удосконалення управління трудовим потенціалом підприємств.

Література:

1. Осовська Г. В., Крушельницька О. В. Управління трудовими ресурсами // Київ: Кондор, 2003, 224 с.
2. Статівка Н. В., Смаглюк А. А. Демографічна складова економічної безпеки України // Теорія та практика державного управління. 2011. Вип.1. С. 280-287.
3. Василенко В. С., Гриненко А. М., Грішнова О. А. Управління трудовим потенціалом: навчальний посібник // Київ: КНЕУ, 2005. 403с.
4. Антонюк В. П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку : монографія // НАН України. Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2007. 348 с.

Мельяченко О. О.

*викладач Кам'янець-Подільського відділення
Ірпінського державного коледжу економіки та права*

КОНВЕРГЕНТНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ – РЕАЛЬНА ІДЕОЛОГІЧНА АЛЬТЕРНАТИВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Соціальний захист – необхідний елемент функціонування будь-якої розвиненої держави. Він є проявом соціально орієнтованої економіки, яка дозволяє найбільш повно сполучити принципи вільного ринкового господарства й соціальної справедливості [3, с.22].

Аналіз сучасного стану соціального захисту населення України свідчить про його кризовий характер. Неefективне здійснення ринкових перетворень обумовлює появу таких негативних явищ, як соціальна нерівність, обмеження доступу населення до освіти, культури, охорони здоров'я, згорання процесу відтворення людського потенціалу, дестабілізація соціально-політичного стану. Унаслідок цього процеси у сфері регулювання рівня життя та добробуту населення в умовах ринкової трансформації економіки набули стихійно-безсистемного і вкрай небезпечного характеру.

Відтак, знову актуалізувалася потреба в пошуку реальних ідеологічних альтернатив як капіталізму (в його відомих конкретних версіях), так і збанкрутілому ортодоксальному соціалізму. В якості однієї з цих альтернатив сьогодні в світі знову стала популярною концепція конвергентного шляху розвитку, який може привести в результаті тривалої трансформації до створення макросоціальної системи, яка має риси і сучасного капіталізму, і розвиненого соціалізму.

В основі концепції конвергенції лежить ідея соціальної гармонії, яку вперше сформулював Арістотель. Слідуючи сучасній термінології, вона передбачає гармонійне узгодження кореневих інститутів соціального життя. Саме взаємне доповнення індивідуалістичних, корпоративних і громадських засад і являє собою головну рису конвергентної макросоціальної системи.

Ідея поєднання громадських та індивідуальних (корпоративних) інституційних засад знайшла безпосереднє відображення в теорії конвергенції, яка з'явилася в першій половині 60-х рр. Основний зміст теорії конвергенції викладено в роботах таких видатних інтелектуалів ХХ століття, як Йозеф Шумпетер, Питирим Сорокін, Ян Тінберген, Роберт Хейлбронер і Джон Кеннет Гелбрейт. Поява цієї теорії була породжена думкою, що в світі спостерігаються зустрічні процеси використання атрибутів соціалізму в капіталістичній практиці і запозичення елементів капіталістичних відносин в ході розвитку соціалістичних суспільств.

У новітній період світового розвитку виникли, принаймні, дві по-справжньому фундаментальні тези на користь вибору саме конвергентного шляху розвитку у вищевикладеному його розумінні [2].

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Перша з них полягає у становленні різноманітних інститутів суспільного регулювання протягом тривалого, в кілька десятиліть, періоду їх «мирного» співіснування з інститутами ринкового саморегулювання і політичної демократії в країнах, що представляють сучасні змішані суспільства. Саме соціальне життя в цих країнах виявило можливість позитивного взаємного доповнення норм і правил, одна частина яких відображає індивідуальні та групові ліберальні цінності, а інша частина - соціалізовані цінності. Протиріччя між цими двома принципово різними типами інститутів виявилися не антагоністичними. Вони долаються шляхом поступового реформування устрою національної спільноти без одноразових стрибків, що викликають руйнівні наслідки, і, тим більше, без революційних потрясінь.

Друга, не менш важлива причина переваги конвергентного шляху розвитку для багатьох країн полягає в поступовому все більш глибокому сприйнятті ідей соціальної гармонії в широких громадських колах країн, які успішно розвиваються в сучасну епоху. Цей процес прямо пов'язаний з дедалі більшим поширенням так званої постматеріалістичної свідомості серед представників освічених і досить заможних верств суспільства, які досягнули високого за сучасними мірками рівня соціального благополуччя.

По суті на зміну базових матеріальних цінностей, які орієнтовані, в першу чергу, на фізичну і економічну безпеку, приходять постматеріалістичні цінності, які проявляють себе в свободі вираження поглядів та якості життя.

В цілому за межами суто корпоративного бізнесу для більшості громадян країн, які обрали конвергентний шлях розвитку, капіталізація приватної власності не є значимим мотивом їх життєдіяльності.

Забезпечення гідного існування для більшості громадян за допомогою надання вагомої і різноманітної підтримки нужденним має вирішальне значення для затвердження бажаного соціального клімату в ході становлення конвергентного суспільства. Крім того, в такому суспільстві диференціація доходів фактично стає предметом державного регулювання. Держава як основний суб'єкт системи соціального захисту населення здійснює свій керуючий вплив на економіку соціальної сфери за допомогою своєї фінансової політики через фінансовий механізм як складову частину господарського механізму, сукупність фінансових стимулів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відносин.

Взаємовідносини держави і суспільства з давніх часів були предметом уваги багатьох мислителів. Вчені різних шкіл визнавали, що завданням держави є турбота про своїх мешканців. Давньогрецький філософ Платон писав, що «...всяка влада, оскільки вона влада, має на увазі благо не кого іншого, як тих, хто їй підвладний», «справжній правитель має на увазі не те, що придатне йому, а те, що придатне підвладному».

«Цілком можливо, світ буде коливатися між різними формами соціалізму і капіталізму, в міру того як кожен з них буде терпіти крах через свої структурні недоліки»[1], – так вважає Рендалл Коллінз.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Але у загальному розумінні держава майбутнього визначається як така, що прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом, а в ідеалі – приблизно однакових життєвих шансів, можливостей для самореалізації особистості. І один з реальних шляхів розбудови такої держави – конвергентний шлях розвитку.

Література:

1. Гэлбрейт Дж. К., Меньшиков С. Капитализм, социализм, сосуществование - М.: Прогресс, 1988
2. Історія економічних учень: Підручник / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін.; За ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. Київ: КНЕУ, 1999. 564 с.
3. Сокурєнко В. Гуманістичний зміст концепції соціальної держави / В. Сокурєнко // Право України. 2000. № 11. С. 21-23.

Пиріжок О. Г.

*спеціаліст вищої категорії, методист,
викладач циклової комісії фізико-математичних дисциплін,
інформаційних технологій та фізичного виховання
Криворізького коледжу економіки та управління
ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»,
Україна*

ФІЗИЧНІ МОДЕЛІ І МЕТОДИ В ЗДОБУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

ЮНЕСКО розглядає інклюзію як підхід, що «динамічно розвивається, полягає в позитивному відношенні до різноманітності студентів і в сприйнятті індивідуальних особливостей не як проблеми, а як можливості для збагачення процесу пізнання». Тому рух у напрямі інклюзії – це не тільки технічна або організаційна зміна, але і своя філософія.

Одним із головних завдань інклюзії є відгук на широкий спектр освітніх потреб в освітньому середовищі та поза його межами.

Інклюзія розглядається як процес визнання і реагування на різноманітність потреб всіх тих, хто навчається. Вона припускає їх активну участь в процесі отримання знань, в культурному і суспільному житті. Інклюзія

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

приводить до зменшення сегрегації в системі освіти. Вона вимагає змін і модифікацій змісту, підходів, структури і стратегії освіти з урахуванням потреб усіх дітей, керуючись переконаністю, що системи освіти зобов'язані навчати усіх дітей.

Особисто я впевнена в тому, що всі без винятку предмети, навіть і загальноосвітні, повинні допомагати кожному студенту, а тим паче студенту з особливими потребами набувати знання з обраної спеціальності.

Інтегрований підхід за своєю суттю є засобом, який через підбір навчального матеріалу створює умови для широкого охоплення змісту порівняно з традиційною школою.

Викладання фізики в економічному коледжі, проведення занять з використанням міжпредметних зв'язків, застосування електронних програмних засобів навчального призначення обумовило необхідність збагачення фізичного матеріалу знаннями з базових дисциплін (економіки, екології, математики, інформатики).

Сьогодення вимагає формування основ економічного мислення студентів, яке дозволяє їм як раціональним споживачам, ефективним виробникам, компетентним інвесторам, майбутнім робітникам та роботодавцям, активним учасникам світової економіки приймати ефективні рішення. Слід підкреслити особливу значущість тих застосувань фізики, в результаті яких економиться сировина, паливо, енергія. Так, розглядаючи явище тертя, не можна обмежитися простою констатацією факту значного зменшення тертя при застосуванні кулькових підшипників, необхідно показати, яку це приносить економічну вигоду. Крім того, ефективним є використання питань економічного характеру для організації проблемного навчання, створення проблемної ситуації. Крім того, для різних тем курсу фізики були підготовлені задачі економічного змісту.

Основне питання навчання та виховання з будь – якого предмету : як можна під час занять готувати студентів до життя у сучасних умовах, тобто в умовах ринку.

Міжнародна практика показує, що в ситуації вільних ринкових відносин, фахівці всіх рівнів і категорій повинні поєднувати в собі високу професійну підготовку, вміння самостійно мислити, приймати рішення, аргументувати та відстоювати свою точку зору, свій вибір, а також мислити економічно грамотно.

Що можна запропонувати?

По-перше, це словничок економічних термінів, які аналогічні певним фізичним величинам «Визначення економічних понять у фізиці».

По-друге, викладач повинен сам добре орієнтуватися, в яких програмних темах ці економічні поняття він може застосувати. Для цього я склала таблицю «Класифікація навчальних тем економічного спрямування під час вивчення фізики». Темі відповідають чинним програмам і до кожної із цих тем є підбірка задач.

По-третє, можна визначитися за самими економічними поняттями, де вони можуть застосовуватися у фізиці і підібрати до кожного із них задачі.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Під час розгляду питання інтеграції з економікою, багато хто самотужки складає задачі з економічним нахилом. А щоб задача мала сенс необхідні реальні, достовірні техніко – економічні і промислово – економічні дані. Їх можна взяти в журналі «Економіка України», «Географія та економіка в школі», у технічних паспортах приладів, а також у будь – якій технічній літературі.

Визначення економічних понять у фізиці

Економіка – наука, що вивчає поведінку людей у їх господарській діяльності.	Фізика – це наука розуміти природу. (Роджерс)
Прямі витрати – частина розходів, що безпосередньо пов'язані із процесом виготовлення продукції.	Корисна робота – це різниця між повною енергією та її втратами.
Необхідна праця – це праця, затрачена працівниками матеріального підприємства на створення необхідного продукту.	Затрачена робота
Економічна ефективність – співвідношення між отриманими результатами і розходами на здійснення даного рішення. Економічність – це доля корисно використаної енергії у відношенні до загальної її кількості $\frac{KKD}{100\%}$	Коефіцієнт корисної дії $\eta = \frac{A_{кор}}{A_{затр}} \times 100\%$
Продуктивність – кількість виконаної роботи за одиницю часу.	Потужність $N = \frac{A}{t}$

Література:

1. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 308 с.
2. Пиріжок О. Г. Економічно орієнтовані методики в шкільному курсі фізики. Фізика в школах України. 2006, №11-12.

Сандурська О. Й.

*голова циклової комісії економічних дисциплін, викладач-методист ДВНЗ
«Кам'янець - Подільський індустріальний коледж»,
м. Кам'янець - Подільський, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ

Однією із причин затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року є формування протягом тривалого періоду неефективної системи державного управління регіональним розвитком та непрозорого механізму фінансового забезпечення розвитку регіонів [2].

Основною метою Концепції реформування самоврядування та територіальної організації влади в Україні стало визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [5].

Послідовно законодавчо визначено умови співробітництва територіальних громад та їх добровільного об'єднання [1, 4].

Об'єднана територіальна громада (ОТГ, об'єднана громада) є порівняно новим поняттям у сучасній вітчизняній науці та практиці, а саме адміністративно-територіальна одиниця в Україні, утворена відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [1].

За даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України станом на 10 квітня 2018 року на території України було створено 728 об'єднаних територіальних громад, в яких проживає 6,3 млн. осіб.

Зокрема, в Кам'янець-Подільському районі функціонують Староушицька ОТГ, Жванецька ОТГ, Гуменецька ОТГ, Китайгородська ОТГ, Колибаївська ОТГ, Слобідко-Кульчієвецька ОТГ.

В новостворених ОТГ утворені територіальні центри соціального обслуговування для надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем проживання, в умовах тимчасового або денного перебування.

Територіальні центри соціального обслуговування ОТГ Кам'янець - Подільського району обслуговують громадян похилого віку, інвалідів, які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги; формують електронну бази даних громадян; встановлюють зв'язки з підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, фізичними особами, родичами громадян, яких обслуговує територіальний центр, з метою сприяння в здійсненні соціального обслуговування (наданні соціальних послуг).

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Варто зауважити, що територіальні центри соціального обслуговування Кам'янець-Подільського району провадять свою діяльність на принципах адресності й індивідуального підходу, доступності та відкритості, добровільного вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг, гуманності, комплексності, максимальної ефективності використання бюджетних та позабюджетних коштів, законності, соціальної справедливості, забезпечення конфіденційності, дотримання стандартів якості, відповідальності за дотримання етичних і правових норм.

В складі територіальних центрів соціального обслуговування функціонують такі структурні підрозділи: відділення соціальної допомоги вдома; відділення соціально-побутової допомоги; відділення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

З метою забезпечення єдиного методологічного підходу до виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей на підставі норм законодавчих актів з питань соціального захисту населення затверджено Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення.

Підсумовуючи, варто зазначити відбулося визнання територіальних громад, зокрема сільських, як первинних суб'єктів місцевого самоврядування, їх правової, організаційної та економічної самостійності. Як наслідок в новостворених ОТГ відбувається значне зростання уваги до найменш захищених у соціальному плані громадян, серед яких люди з обмеженими можливостями.

Література:

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон ВРУ від 05.02.2015 № 157-VIII. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Постанова у Міністрів України від 06.08.2014 № 385. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення. Наказ Мінсоцполітики України від 19.01.2016 № 26. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/v0026739-16>
4. Про співробітництво територіальних громад. Закон ВРУ від 17.06.2014 № 1508-VII. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р>

Складанівський О. Л.

викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець - Подільський, Україна

ДЕРЖАВНА АУДИТОРСЬКА СЛУЖБА УКРАЇНИ - ЦЕНТРАЛЬНИЙ ОРГАН ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Пріоритетним напрямком соціальної політики України [3] є працевлаштування молоді після здобуття фаху. Під час навчання в Подільському спеціальному навчально-реабілітаційному соціально-економічному коледжі [4] за спеціальністю «Облік і оподаткування» молоді люди з обмеженими можливостями оволодівають навичками дослідження закономірностей розвитку і управління економічними процесами, бюджетними відносинами держави відповідно до законодавчих і нормативно – правових актів України; вмінням здійснювати контроль і вести облік та ін.

Сьогодні спеціалісти такого фаху є найбільш затребуваними на ринку праці, випускники можуть працювати на підприємствах будь-якої організаційно-правової форми, в банківській системі, державних організаціях і установах, зокрема, в Державній фіскальній службі та Державній аудиторській службі України [1].

Так, система органів Державної аудиторської служби України загальною чисельністю 3 184 працівників: центральний апарат 504; регіональні органи 2680.

До складу органів Державної аудиторської служби України належать Держаудитслужба та її міжрегіональні територіальні органи: Північний офіс (м.Київ та Київська обл., Вінницька, Житомирська, Черкаська, Чернігівська обл.), Північно-східний офіс (Харківська, Полтавська, Сумська, Луганська обл.), Південний офіс (Одеська, Миколаївська, Херсонська обл., АР Крим), Західний офіс (Львівська, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька обл.), Східний офіс (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська обл.).

Держаудитслужба є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю та координується Кабінетом Міністрів України та.

Протягом 2017 року першочерговими завданнями для органів Держаудитслужби були реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю та здійснення відповідних заходів, спрямованих на оцінку ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Загалом, у звітному періоді проведено понад 1,8 тисяч ревізій та перевірок, за результатами яких: охоплено контролем понад 428,6 млрд. грн. фінансових та матеріальних ресурсів; виявлено порушень фінансово-бюджетного законодавства, що призвели до втрат фінансових та матеріальних ресурсів, на загальну суму майже 2,3 млрд. грн., а саме: недоотримано фінансових ресурсів – на 642,9 млн. грн., незаконні, нецільові витрати та недостачі – на 1,6 млрд. грн.; забезпечено відшкодування втрат загалом на суму 788,0 млн. грн. (або 34,5 % з виявлених), а саме: надійшло недоотриманих ресурсів – на 225,2 млн. грн., відшкодовано та поновлено незаконних, нецільових витрат та недостач – на 562,8 млн. грн.; направлено понад 2,0 тисячі інформацій для прийняття управлінських рішень [4].

Визначені також пріоритетні завдання органів державного фінансового контролю (Держаудитслужби) на 2018 рік:

- спрямування державного фінансового контролю на попередження і недопущення порушень та неефективного управління державними ресурсами;
- модернізація та розвиток законодавчої бази (правового поля і методологічного забезпечення) державного фінансового контролю (аудиту), його видів і форм з урахуванням кращої практики ЄС;
- підсилення інституційної основи попереднього та поточного державного фінансового контролю;
- створення єдиної інформаційно-аналітичної системи результатів державного фінансового контролю;
- формування ефективної моделі розвитку та підготовки висококваліфікованих державних аудиторів.

Підсумовуючи, варто відзначити, що молодим людям притаманні характерні особливості, які в аспекті оцінки трудових ресурсів є конкурентними перевагами (високий освітній рівень, ініціативність, нестандартність мислення, уміння швидко адаптуватися в умовах ринкової економіки, бажання працювати й використовувати отримані в навчальному закладі знання на практиці), так і недоліки (відсутність практичного досвіду й трудових навичок, завищені вимоги до передбачуваної роботи та самооцінка тощо). Проте, враховуючи об'єктивні психологічні особливості випускників вишів, вони мають найбільшу соціальну, професійну та життєву перспективу.

Література:

1. Державна аудиторська служба України. Офіційний сайт. Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/132924>
2. Звіт про результати роботи Державної аудиторської служби України, її міжрегіональних територіальних органів та управлінь в областях за 2017 рік. Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/132210>
3. Міністерство соціального розвитку. Офіційний сайт. Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua>

4. Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. Офіційний сайт. Режим доступу: <http://posek.km.ua/vstup.html>

Цікра А. О.

студент Кам'янець-Подільського відділення Ірпінського державного коледжу економіки та права

Науковий керівник: Мельяченко О. О.

викладач Кам'янець-Подільського відділення Ірпінського державного коледжу економіки та права

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МЕТОДІВ У ПРОВЕДЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Глобалізаційні процеси не залишають альтернативи у розвитку національної економіки України. Забезпечення системних переваг для українських підприємств, нейтралізація загроз неможлива без серйозної аналітичної роботи.

У сучасних умовах переходу до ринкової економіки, коли зростають виробничі, комерційні та інші ризики, і, відповідно, вагомість кожного господарського рішення, важливим є забезпечення достовірності економічної інформації.

Останні кілька десятиліть спостерігається прискорене зростання використання математичних понять і методів аналізу фінансово-економічних систем. Такі поняття і методи здобули помітних успіхів. Однак, вони не зовсім забезпечують реалістичність моделей для систем, що забезпечують реалістичність моделей для систем, що функціонують в умовах суцільної неточності та невизначеності [2].

Побудову економіко-математичної моделі вважають найвідповідальнішою і складною проблемою моделювання, яка вимагає детального розуміння змісту процесу, який підлягає моделюванню, і відповідних математичних навиків. Досвід показує, що найкращі моделі створюють спеціалісти у конкретній предметній галузі, які застосовують математичний апарат. Тому оволодіння сучасною методологією і методами моделювання можна вважати основою успіху економіста-менеджера у його практичній діяльності.

Математична економіка досліджує економічні проблеми формально-математичними методами. Моделі економічних процесів базуються на

аксіомах, висновки виводяться з цих аксіом за допомогою дедукційних методів. Математичні моделі дозволяють формувати економічні теорії строго і у загальній формі. Критика математичної економіки базується, здебільшого, на неможливості перевірки правдивості аксіом. У відповідь Мілтон Фрідман писав, що економічні теорії повинні оцінюватися за якістю передбачення дійсності, а не за можливостями перевірки аксіом [1]. Економіко-математичні моделі – моделі економічних об'єктів або процесів, при описі яких використовуються математичні засоби. Цілі створення економіко-математичних моделей різноманітні: вони будуються для аналізу тих чи інших передумов і положень економічної теорії, логічного обґрунтування економічних закономірностей, обробки і приведення в систему емпіричних даних [1]. Економіко-математичні моделі вивчаються оскільки проводити експерименти з економікою дуже складно, а часто і просто неможливо. При відсутності попереднього аналізу економічної ситуації такі експерименти можуть призвести до негативних наслідків (як економічних, так і соціальних). В економіко-математичних розрахунках використовуються і економіко-статистичні моделі, такі, наприклад, як виробничі функції, призначені для вираження випуску продукції через витрати різних факторів виробництва. Вони застосовуються, зокрема, для прогнозування розвитку економіки. Для аналізу складних економічних процесів застосовуються також моделі загальної економічної рівноваги, в яких, з одного боку, моделюється процес виробництва в галузях народного господарства, а з іншого — процес споживання різних груп споживачів [1]. В даний час накопичений великий досвід застосування економіко-математичних моделей для аналізу економічних процесів, прогнозування і планування.

До найбільш відомих економіко-математичних моделей відносяться моделі міжгалузевого балансу (статичні і динамічні), при яких широко використовуються системи лінійних рівнянь. Ідеї методу міжгалузевого балансу використовуються для побудови систем матричних моделей підприємств. В економічній науці широко застосовуються також лінійно-програмні моделі для вирішення задач раціоналізації перевезення вантажів, вибору найкращих рішень в сільськогосподарському виробництві, ефективного розвитку галузі та окремого підприємства. Якщо завдання в силу складності об'єкта не може бути вирішеним за допомогою лінійного програмування, використовують методи нелінійного (опуклого) програмування [3]. В економіко-математичних розрахунках використовуються і економіко-статистичні моделі, такі, наприклад, як виробничі функції, призначені для вираження випуску продукції через витрати різних факторів виробництва. Вони застосовуються, зокрема, для прогнозування розвитку економіки. Для аналізу складних економічних процесів застосовуються також моделі загальної економічної рівноваги, в яких, з одного боку, моделюється процес виробництва в галузях народного господарства, а з іншого – процес споживання різних груп споживачів: В даний час накопичений великий досвід застосування економіко-математичних моделей для аналізу економічних процесів, прогнозування і планування.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Економічний розвиток обумовлює прояв зворотного зв'язку між економікою та математикою, адже математичний апарат не володіє усіма необхідними методами для дослідження економічних явищ та процесів, тому пошук нових методів вирішення нових економічних проблем сприяє розвитку математики [3]. Враховуючи це, застосування математичних методів в економічних дослідженнях є виключно необхідним. Отже, необхідність удосконалення методологічних підходів до організації економічного аналізу зумовлена зростаючими потребами ринку та необхідністю пошуку гнучкої системи управління з урахуванням засад корисності та стратегічною орієнтованістю підприємств.

Література:

1. Вітлінський В. В., Матвійчук А. В. Зміна парадигми в сучасній теорії економіко-математичного моделювання // Економіка України. 2007. № 11. С. 35–43.
2. Самборський В. И. Организация экономического анализа на предприятии. Под ред. Н.Г. Чумаченко. К.: Укр НИЦНТИ. 1971.
3. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств // За ред. С. І. Шкарабана, М. І. Сапачова. Тернопіль, ТАНГ, 1999.

Шевчук Н. С.

*викладач облікових дисциплін
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

БУХГАЛТЕРСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

На сучасному етапі економічного розвитку України є стратегічно важливим мати ефективно розвиненні, фінансово стійкі національні підприємства. Водночас, фінансово стійким, ефективним підприємство може бути тільки за наявності дієвого управління, яке в свою чергу неможливе без головних джерел інформації про виробничу, фінансово-господарську діяльність підприємства.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

Поточний бухгалтерський облік містить розрізнену інформацію про господарську діяльність підприємства. Для одержання інформації про результати такої діяльності, дані поточного обліку необхідно узагальнити в певній системі показників. Це досягається складанням звітності, яка є завершальним етапом бухгалтерського обліку.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства[3].

Аналіз досліджень і наукових публікацій показав, що вагомий вклад у процес дослідження ролі фінансової звітності в процесі прийняття управлінських рішень внесли такі відомі вчені дослідники як Ф. Ф. Бутинець, Є. В. Мних, В. М. Жук, М. Т. Білуха, П.Т. Саблук, С. Ф. Голов, М. А. Проданчук, М. В. Кужельний, В. В. Сопко, П. О. Куцик та інші. Однак, залишається ряд відкритих питань щодо використання звітності в системі управління підприємства, які потребують вивчення.

Стан сучасної економіки є високодинамічним і схильним до ризикових проявів, що навіть професіонали не ризикують робити точні прогнози на майбутнє, в таких умовах зростає важливість інформаційного забезпечення підприємства, які постійно приймають управлінські рішення. Саме на підставі даних бухгалтерської, фінансової звітності можна оцінити підприємство, його майновий стан, результати діяльності, економічний потенціал, зробити прогнози на майбутнє та визначити вектори розвитку підприємства. Управлінські рішення – це результат економічної формалізації економічних, технологічних, соціально-психологічних, адміністративних методів менеджменту, на основі якого керуюча система організації безпосередньо впливає на керовану[2].

В управлінні підприємством важливого значення набувають економічні та фінансові рішення наслідки яких поширюються на всі напрямки діяльності підприємства: постачання, виробництво, збут, фінансову, інвестиційну та інноваційну діяльність тощо. Таким чином, постає проблема оцінки ефективності цих рішень, яка повинна бути підтверджена відповідними розрахунками за якісно підбраною системою показників, по суті бути якісним інформаційним продуктом бухгалтерського обліку. Тому, слід зазначити, що основним інформаційним продуктом бухгалтерського обліку є бухгалтерська звітність.

Бухгалтерська звітність виконує інформаційно-аналітичну, комунікативну функції та виступає найважливішим інструментом моніторингу, планування та контролю діяльності підприємств.

Інформація викладена в бухгалтерській звітності покликана задовольнити потреби всіх її користувачів для стійкого функціонування

підприємства у довгостроковій перспективі. З огляду, на динамічні зміни усіх сфер суспільно-економічного життя, процесів глобалізації вона постійно повинна вдосконалюватися та модернізуватися. Інформаційні потреби обумовили склад фінансової звітності, так, фінансова звітність складається з: балансу (звіту про фінансовий стан), звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід), звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до фінансової звітності [4]. Структурні елементи фінансової звітності відображають різні аспекти господарських операцій та подій, розкривають облікову політику підприємства, що робить можливим проведення аналізу фінансової звітності.

Мета аналізу фінансової звітності – це дати оцінку результатів ефективності діяльності підприємства за звітний період і його поточного фінансового стану, своєчасно виявляти й усувати недоліки у основній діяльності та знаходити резерви поліпшення фінансового стану підприємства та підвищення його платоспроможності[1].

Світова бухгалтерська наукова спільнота, декларує позицію, що в сучасних умовах система бухгалтерського обліку виступає основним джерелом для прийняття управлінських рішень, та на перший план висуває проблему забезпечення якості облікової інформації. Тому сьогодні якість бухгалтерської інформації стала «порядком денним» для бухгалтерської професії у всьому світі. І, на кінець, доцільно звернути увагу на те, що однією із важливих проблем при аналізі бухгалтерської звітності в процесі прийняття управлінських рішень залишається отримання придатних показників для порівняння.

Література:

1. Аналіз господарської діяльності. Навчальні матеріали он-лайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/1>
2. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту : Підручник // Київ : Академвидав, 2003. 416 с.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16.07.1999 № 996-XIV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 № 73
5. Проданчук М. А. Корпоративна звітність в умовах управління. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/>

Пономаренко М. М.

Цехановська О. П.

Якшина Т. П.

*викладачі ДВНЗ «Київський коледж транспортної інфраструктури»,
м. Київ, Україна*

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ, НАЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

В сучасному світі практично не існує країни, економіка якої функціонувала б у режимі автаркії, тобто ізольовано від решти світу. Це стосується і України, економіка якої є відкритою і пов'язана з рештою світу торгівлею товарами і послугами, іноземними інвестиціями та кредитами, міжнародною міграцією робочої сили, міжнародною кооперацією виробництва тощо. Отже ефективність функціонування національної економіки залежить не лише від результатів її внутрішньої діяльності, а й від її зв'язків з рештою світу. Вихідною категорією світового господарства є економічна діяльність як спосіб забезпечення життя людини, її головна сфера – матеріальне виробництво. Організаційною формою, в якій здійснюється економічна діяльність, є господарство. Таким чином, господарство – це економічна система, функціонування якої являє собою процес економічної діяльності.

Оскільки національне господарство є економічною системою, функціонування якої являє собою процес економічної діяльності в межах країни – ця система єдина в економічному і організаційному відношенні й складається із сукупності взаємопов'язаних галузей та сфер діяльності, що мають визначену пропорційність (співвідношення) у розвитку, і обумовлену розміщенням на території країни.

Інклюзія (від англ. *inclusion* – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі. І насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. Поняття інклюзії близьке за значенням з поняттям інтеграція та протилежне до сегрегація. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату.

Специфіка і особливості економічної системи конкретної держави залежить від домінуючої форми власності, комбінацій природно-ресурсних, техніко-технологічних факторів, що закріплені в економічній національній доктрині. Саме вони формують національну модель економічної системи.

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

В Україні людина, яка має фізичні та розумові вади, практично, вилучена з соціуму. У фонді зайнятості кількість пропозицій для людей з обмеженими можливостями дуже не значна. Всі запропоновані види роботи найчастіше не потребують кваліфікації, не мають перспектив і можливості кар'єрного зростання.

Найчастіше ці люди живуть в гуртожитках, або в інших архітектурних формах, де відсутні умови комфортного проживання та інфраструктура для них. Тому за національну ідею потрібно брати змінення відношення держави до людей з обмеженими можливостями: інвестування, розвиток і покращення умов існування, введення льготних програм, тощо.

Найбільш ефективними і конкурентоздатними наприкінці ХХ ст. з усіх сформованих національних моделей економічних систем є американська і японська моделі.

Висока ефективність цих національних моделей пояснюється такими факторами:

- інноваційною структурою капіталовкладень;
- наявністю висококваліфікованої робочої сили;
- комплексом розвинутої інфраструктури;
- специфічними системами стимулювання високої якості продукції;
- оптимальною системою менеджменту.
- національною ідеєю

Американська система менеджменту спрямована на ефективність, реалізацію проектів, при подоланні доволі жорсткої конкуренції. Всі рішення приймає керівництво і з колективом має формальні відносини. Оцінювання працівників відбувається за діловими якостями, залежно від результату.

Японська система менеджменту, на відміну від американської, спрямована на досягнення гармонії і виконання кожним своїх обов'язків. При колективному прийнятті рішень і сімейними відносинами з підлеглими, рівень конкуренції мінімальний, а оцінка роботи працівника залежить від виконання обов'язків робітником, а не від її якості.

На наш погляд, в умовах інклюзії, найкраще підходить японська модель економічної системи. Вона найбільше спрямована на демократичне відношення до працівників і дає найбільше можливостей праці для людей з обмеженими можливостями, незважаючи на їх вади, при оцінюванні, оскільки оцінюється не результат, а виконання обов'язків.

Україна не має власну систему менеджменту, тому на наш розсуд найбільш ефективним шляхом розвинення економіки в умовах інклюзії – це взяття за основу систем інших країн. Люди з фізичними вадами не повинні бути пригнічені чи вилучені з повсякденного життя країни, ані в Україні, ані в будь-якій іншій державі.

Література:

1. Інклюзія [Вікіпедія. Свободная энциклопедия]: Інклюзія, Видання в галузі інклюзивної освіти: Что такое инклюзия// Всеукраїнська благодійна організація «Даун Синдром». <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D1%96%D1%8F>

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

2. Національні моделі економічних систем [StudFiles. Файловый архив студентов.] : специфіка і особливості, економічна система та її структури, сучасні економічні системи: Николаевский национальный университет им. В.А. Сухомлинского. <https://studfiles.net/preview/5550409/page:10/>

3. Національне і світове господарство. Відкрита економіка [Студопедия] : національне господарство, всесвітнє господарство: Бутук О. І., Волкова Н. І. Макроекономіка: тренінг-курс. Навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 235 с. - (Вища освіта XXI століття). http://studopedia.com.ua/1_226923_natsionalne-i-svitove-gospodarstvo-vidkrita-ekonomika.html

Яшина А. В.

викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ЕКОНОМІКИ – НОВЕ МІРИЛО ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ

Останні кілька років світ говорить про необхідність більш соціально-інклюзивного підходу до генерації економічного зростання. Інклюзивність означає те, що більшість членів суспільства відчують на собі результати економічного зростання.

Світовий Економічний Форум (World Economic Forum) розраховує композитний індекс, який ранжує країни на основі їх комбінованих показників КРІ – індекс інклюзивності розвитку (IDI) [2]. Цей новий глобальний індекс має більш комплексний зміст відносного стану економічного розвитку в порівнянні із загальноприйнятими рейтингами на основі ВВП на душу населення.

Індекс інклюзивності розвитку (IDI) включає такі показники:

1. Освіта та знання (доступність, якість, рівність);
2. Базові послуги та інфраструктура (основна та цифрова інфраструктура, сервіси та інфраструктура охорони здоров'я);
3. Корупція та нездорова конкуренція (політична та бізнес-етика, концентрація нездорової конкуренції);
4. Фінансове посередництво в інвестиціях в реальний сектор (включення фінансової системи, посередництво у інвестиціях);
5. Створення активів та підприємництво (майно малого бізнесу, володіння нерухомістю та фінансовими активами);

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

6. Зайнятість та винагорода за працю(продуктивна зайнятість, заробітна плата та інші види винагороди);

7. Фіскальне навантаження (податковий кодекс, соціальний захист).

Деякі країни отримали значно кращу оцінку на основі індексу IDI, ніж на підставі показнику ВВП на душу населення. Це свідчить про те, що вони показали добрий результат стосовно створення процесів, які роблять їхнє зростання більш інклюзивним. Серед таких країн – Камбоджа, Чеська Республіка, Нова Зеландія, Південна Корея і В'єтнам. На відміну від інших країн, що мають значно нижчі рейтинги IDI, ніж ВВП на душу населення, у цих країнах населення відчуло наслідки економічного зростання.

Примітно, що 52 країни із 103, які вираховують IDI, зафіксували зниження рівня інклюзивного розвитку за останні 5 років поспіль, що свідчить про обґрунтованість громадської стурбованості нездатністю політиків трансформувати економічний розвиток у суспільний прогрес.

У 42% країн IDI знизився навіть незважаючи на те, що ВВП на душу населення збільшився. Майнова нерівність є головним винуватцем зниження IDI у більше, ніж 75% глобальних ринках.

Україна займає 47-е місце у рейтингу IDI, що значно нижче, ніж це було п'ять років тому. Тривалі бойові дії на сході країни, стирають ефект існуючого прогресу, оскільки вони негативно впливають на найменш забезпечені верстви населення та спонукають талановитих людей залишати країну в пошуках кращих можливостей. В Україні також один з найвищих показників нерівності добробуту серед усіх країн, що розвиваються. З позитивного, в Україні нерівність доходів і бідність не дуже високі. Аналіз показує, що українська система освіти підтримує інклюзивне зростання, з доволі високим рівнем можливостей для студентів із різних соціально-економічних рівнів.

У порівнянні з іншими країнами що розвиваються, середній клас, нехай і бідний у порівнянні с розвинутими країнами, залишається доволі великим, а система охорони здоров'я та допомога безробітним допомагають Україні бути першою у своїй групі доходів по рівню соціального захисту.

Пріоритети повинні включати в себе покращення професійної підготовки, зниження адміністративного навантаження при створенні нового бізнесу, розширення фінансування для підприємців, а також посилення боротьби з корупцією.

Міжнародний досвід свідчить про можливість зменшення бідності та соціальної ізоляції населення завдяки розвитку інноваційного підприємництва з використанням засобів соціальної та економічної політики шляхом розширення доступу до послуг освіти, охорони здоров'я та інших послуг соціальної сфери, поліпшення стану навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, особливо в сільській місцевості. За умов виконання Стратегії подолання бідності затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 161-р [3] в найближчі три роки наша країна може довести:

Секція 1. Парадигма реабілітації в системі економіки країни

- рівень бідності за абсолютним критерієм % (за методологією Світового банку) у 2018 році до 0,8 %, а вже у 2020 році до 0,5 %;
- рівень бідності за відносним критерієм % (60 % медіанного рівня) у 2018 році до 6,6 %, а у 2020 році до 6,5 %;
- рівень бідності за абсолютним критерієм % (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму) у 2018 році до 23 %, а у 2020 році до 15 %;
- рівень безробіття населення у віці 15–70 років (% економічно активного населення відповідного віку) у 2018 році до 9,2 %, а у 2020 році до 9 %.

Передумовою досягнення таких показників має стати максимальне використання власних внутрішніх резервів суб'єктів підприємницької діяльності, перехід на інноваційні технології та проекти, орієнтація на зовнішньоекономічну діяльність та посилення кооперації з більшими підприємствами для стабілізації фінансового стану та розширення ринків збуту.

Література:

1. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2016. № 3 (25). С. 56-65. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/n3.html>
2. Матеріали: World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2017.pdf)
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія подолання бідності» від 16 березня 2016 р. № 161-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248898080>

**Секція 2. Освіта і гуманітарні науки
в умовах інклюзії
Edukacja i nauki humanistyczne
w warunkach integracji**

Фасоля О. І.

*директор Департаменту освіти і науки
Хмельницької обласної державної адміністрації,
кандидат педагогічних наук*

**ПРО СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ОСВІТИ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ ОБЛАСТІ**

Забезпечення потреб дитини, створення умов для її повноцінного розвитку – один з найважливіших пріоритетів політики кожної держави і моральний обов'язок кожного громадянина.

Особливої турботи потребують діти з особливими потребами. Таким дітям необхідно створити оптимальні умови, які б допомогли звести до мінімуму наслідки їхніх розладів. Їм необхідна допомога фахівців і, що найважливіше, чуйне ставлення оточуючих, що дасть можливість забезпечити рівний доступ до якісної освіти.

Досвід показав, що навчання дітей та молоді з особливими освітніми потребами відбувається найкраще в межах інклюзивних шкіл. Саме в таких умовах діти можуть досягти найвищих результатів в освіті.

Забезпечення соціалізації дітей з проблемами в розвитку залежить не тільки від удосконалення законодавства, кількості підзаконних актів, але й від кропіткої повсякденної роботи усіх державних і недержавних структур. Чим більшою увагою ми оточимо саме цих дітей, тим щирішим, добрішим, чеснішим та милосерднішим буде наше суспільство.

На території області проживає 223 752 дитини віком до 18 років, з яких 31 715 – з особливими освітніми потребами (14 відсотків від загальної кількості), в тому числі 5502 - з інвалідністю.

Найбільша кількість дітей - з порушенням опорно-рухового апарату – 13199 дітей, з порушенням зору - 11365, з порушенням мовлення – 9776, з інтелектуальними порушеннями – 1313, із затримкою психічного розвитку – 631, з порушенням слуху – 624, труднощами розвитку з нормою інтелекту – 188, з раннім дитячим аутизмом – 147.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

143 дитини не відвідують заклади загальної середньої освіти за станом здоров'я та отримують корекційну, реабілітаційну допомогу в центрах соціальної реабілітації дітей-інвалідів, за місцем проживання, 42 дітей перебувають в дитячих будинках – інтернатах.

На сьогодні у структурі загальної середньої освіти області функціонує розгалужена мережа закладів загальної середньої освіти, в яких діти з особливими потребами здобувають освіту відповідного рівня у комплексі з корекційними та реабілітаційними послугами: 87 закладів загальної середньої освіти з 240 інклюзивними класами, у яких організовано навчання для 394 учнів з особливими освітніми потребами, 2 спеціальні школи, 1 спеціальний клас, 7 спеціальних шкіл-інтернатів, 3 навчально-реабілітаційних центри.

Департаментом освіти і науки обласної державної адміністрації, обласною, міськими (районними), психолого-медико-педагогічними консуль-таціями забезпечується своєчасний облік дітей з особливими освітніми потребами, що сприяє створенню безперешкодного середовища, забезпечення підручниками та іншими навчальними засобами для їх навчання в інклюзивних класах, за індивідуальною формою навчання дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти. Відділами (управліннями) освіти здійснюється управлінська та координаційна діяльність з питань організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Проводяться різні форми методичної роботи.

В більшості закладів з інклюзивним навчанням створено умови якісного освітнього простору. У всіх 729 освітніх закладах створено умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до першого поверху. З яких: у 580 закладі створено архітектурну доступність для осіб з обмеженими фізичними можливостями. 149 закладів мають вільний доступ, облаштовані кнопками виклику, облаштування пандусів не потребують.

Внесено зміни до планів евакуації учасників освітнього процесу, доповнивши їх окремим розділом, що стосується першочергової евакуації дітей з інвалідністю.

Відкрито сенсорні кімнати, кабінети для корекційних педагогів, лікувальної фізкультури, кімнати особистої гігієни. У закладах створено навчально-розвивальне середовище, яке постійно оновлюється та удосконалюється.

Діти, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах забезпечуються підвезенням пристосованими шкільними автобусами, безкоштовним харчуванням, спеціальними підручниками.

Так, у 2016/2017 навчальному році двох дітей, які навчаються у спеціалізованій школі № 15 міста Хмельницького за програмою для сліпих дітей, за рахунок коштів місцевого бюджету, забезпечено підручниками, надрукованими шрифтом Брайля та друкарськими машинками шрифтом Брайля.

Крім того, у 2016/2017 навчальному році за кошти освітньої субвенції, придбано корекційне та реабілітаційне обладнання для дітей з особливими освітніми потребами на загальну суму 2133,6 тисяч гривень.

Більшість навчальних закладів забезпечено педагогічними кадрами з відповідною фаховою освітою, або такими, що пройшли курси підвищення кваліфікації з питань організації роботи з дітьми з особливими освітніми

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

потребами. Забезпечення проведення корекційної складової навчальних планів здійснюється в основному за рахунок освітньої субвенції, спрямованої на забезпечення освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами.

Невирішеним питанням залишається забезпечення психологічного супроводу через відсутність посади практичного психолога у штатах більшості закладів освіти або їх неповне тижневе навантаження.

В області проводиться інформаційно-просвітницька робота серед батьків, дітей, працівників освітніх закладів, громадськості з питань навчання, виховання, соціальної адаптації та інтеграції у суспільне життя дітей з особливими освітніми потребами, розширення мережі інклюзивних класів через методичні об'єднання, семінари-практикуми, тренінги, засоби масової інформації, сайти органів управління освітою.

З квітня 2017 року Хмельницька область одна з перших долучилась до проекту «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації» та підписала із Благодійним Фондом Порошенка Меморандум про співпрацю з метою ефективного впровадження інклюзивної освіти в регіоні.

Для створення інклюзивного середовища з державного бюджету у 2107 році виділено 5,4 млн. гривень освітньої субвенції, які розподілені і спрямовані безпосередньо у ті навчальні заклади загальної середньої освіти, де здобувають освіту діти даної категорії, з яких 2133,6 тисяч гривень використано на придбання корекційного та реабілітаційного обладнання.

У 2018 році субвенційні кошти на підтримку осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої та дошкільної освіти становлять 8903,3 тисячі гривень.

В рамках пілотного проекту Благодійного фонду Порошенка щодо розвитку інклюзивного освітнього середовища проведено три етапи спеціалізованого тренінгу по інклюзивній освіті та підготовлено в області 341 фахівець по роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Хмельницька область не стоїть осторонь та активно долучається до створення спеціальних освітніх просторів – медіатек, що є складовою соціальної програми «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації», яка підтримується Благодійним Фондом Порошенка. У закладах освіти нашої області створено 8 сучасних медіатек. Вони стануть частиною системних змін у наданні якісних освітніх послуг дітям. На їх обладнання використано 1300,000 гривень з обласного бюджету. Крім того, використано додатково кошти місцевих бюджетів, спонсорські та благодійних організацій.

Наступним кроком – є реорганізація психолого-педагогічних консультацій у інклюзивно-ресурсні центри з підтримки інклюзивної освіти. Це важливий крок у формуванні сучасної системи кваліфікованого супроводу дітей з особливими освітніми потребами протягом навчання від 2 до 18 років. Такі установи запрацюють на рівні 26 територіальних громад, міст та районних центрів області з 1 вересня 2018 року. Згідно постанови Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 року № 88 на оснащення інклюзивно-ресурсних центрів виділено 3274,6 тисяч гривень.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Ратифікація Україною Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року поставили перед вітчизняними вищими навчальними закладами низку завдань, які стосуються забезпечення відкритості і доступності освіти для людей будь-якого віку, стану здоров'я і матеріального становища, усунення будь-яких проявів дискримінації, створення рівних можливостей для отримання якісної освіти, запровадження інклюзивної освіти на всіх рівнях.

На сучасному етапі у сфері вищої освіти важливе місце серед актуальних соціально-педагогічних проблем займає соціалізація та адаптація студентів з інвалідністю до освітнього простору ВНЗ, тому що саме вища школа маючи власне специфічне інституціональне середовище впливає на перебіг процесу соціалізації, створюючи свої унікальні умови.

Однак, мусимо визнати, що на даний час, існує протиріччя необхідністю поширення інклюзивної освіти та недостатнім рівнем готовності до цього системи вищої освіти з її традиційною спрямованістю надання диференційованих освітніх послуг студентам з нормальним рівнем здоров'я та студентам з особливими потребами.

Інклюзивна модель навчання передбачає навчання студентів з особливими потребами в єдиному потоці студентів із спеціальним супроводом, забезпеченням спеціальних освітніх умов та наданням спектру відповідних послуг.

Інклюзивний освітній простір у ВНЗ формується у наступних напрямках:

- створення спеціального підрозділу інклюзивного навчання для здійснення соціального, медико-реабілітаційного та психологічного супроводу студентів з інвалідністю;
- інклюзивний архітектурний дизайн закладу (пандуси, двірні промови відповідної ширини, санвузли для візочників тощо);
- розробка адаптованих по нозології матеріалів для навчання, особливо, самостійної роботи студентів;
- створення ресурсних кабінетів, обладнаних, зокрема, слухомовленневими тренажерами, спеціальними збільшувальними лупами та іншими спецзасобами для навчання студентів з вадами зору та слуху;
- формування інклюзивної компетентності викладачів і співробітників закладу – здатності здійснювати освітні функції в процесі інклюзивного навчання, зокрема забезпечувати освітні потреби студентів з особливими потребами, їхню соціально-педагогічну адаптацію у навчально-виховному середовищі, створювати всі умови для їхнього повноцінного розвитку та саморозвитку;
- формування «інклюзивної атмосфери» у студентському колективі – готовності сприймати як рівних, допомагати і розуміти потреби і особливості одногрупників з інвалідністю, не давати розвиватися різним «комплексам».

Одними з провідних вищих навчальних закладів є Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж та

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», які мають досвід послідовного та цілеспрямованого впровадження ідей інклюзивного навчання у професійній підготовці студентів з інвалідністю.

Для них створено всі необхідні умови для безбар'єрного доступу до здобуття вищої освіти на рівних зі всіма студентами, зокрема це: інклюзивний архітектурний дизайн закладу (пандуси, двірні проєми відповідної ширини, санвузли для візочників тощо), Центр соціальної інклюзії, навчально-реабілітаційний та ресурсний центр тощо.

Досвід показує, що створення умов для рівного доступу до якісної освіти залежить не тільки від удосконалення законодавства, кількості підзаконних актів, але й від кропіткої повсякденної роботи усіх державних і недержавних структур. Чим більшою увагою ми оточимо саме цих дітей, тим ширшим, добрішим, чеснішим та милосерднішим буде наше суспільство.

Anetta Zielińska

Profesor nadzwyczajny dr habilitowany
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wydział Zarządzania, Informatyki i Finansów

Agnieszka Gałka

Magister, doktorantka
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

DOŚPIĘPNOŚĆ UCZELNI DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Jak wynika z Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) w Polsce w 2017 roku było 23,9% niepełnosprawnych Polaków, którzy ukończyli studia wyższe, w tym aktywnych zawodowo było 79,7% a wskaźnik zatrudnienia to aż 77,7% [1, s. 121].

W myśl regulacji znowelizowanej w 2011 roku ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym do podstawowych obowiązków uczelni dołączono «stwarzanie osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych» [5, art. 13 ust. 1 pkt 9]

Uczelnie wyższe otrzymują dotacje celowe na pokrycie kosztów związanych z kształceniem studentów niepełnosprawnych, znowelizowana ustawa pozwala oczekiwać, że poziom dostępności uczelni dla osób niepełnosprawnych w przeciągu najbliższych kilku lat znacznie wzrośnie.

W chwili obecnej należy odnotować ciągle niską dostępność tak architektoniczną, jak i przestrzeni wspólnych, stanowiących integralne elementy procesu kształcenia. W szczególności chodzi tu o dostępność bibliotek, stołówek, domów studenckich itp. Istotnym utrudnieniem dla studentów z różnymi dysfunkcjami (dysfunkcja mowy, słuchu, ruchu), jest problem w dostępie do zasobów bibliotecznych.

Jako główne bariery w dostępie do szkolnictwa wyższego dla osób niepełnosprawnych należy wymienić [6]:

- niski poziom świadomości potencjału osób z różnego typu dysfunkcjami wśród pracowników uczelni [3, s.483];
- brak organizacyjnego przygotowania uczelni do kształcenia osób niepełnosprawnych, w tym niedostosowanie materiałów dydaktycznych do specyficznych potrzeb osób z dysfunkcją sensoryczną (wzroku, słuchu, mowy);
- nierówny dostęp do uczelni w poszczególnych regionach kraju [4, s. 69];
- niski status materialny rodzin osoby niepełnosprawnej;
- w przeszłości brak gwarancji prawnych dla dostępu osób niepełnosprawnych do uczelni wyższych.

Kadry akademicka, administracyjna i techniczna uczelni powinna przejść przez cykl szkoleń. Takie świadomościowe szkolenia dla pracowników uczelni przyczyniają się do zdobycia wiedzy z zakresu warunków funkcjonowania i sposobu komunikacji z osobami z różnymi typami niepełnosprawności. Szkolenia takie prowadzone są między innymi przez Fundację Instytut Rozwoju Regionalnego [2].

Dodatkowo uczelnie powinny wprowadzić kompleksowe działania promocyjne skierowane do osób niepełnosprawnych. Istnieje wiele uczelni, które realizują wiele elementów wsparcia dla studentów niepełnosprawnych. Należy upowszechniać i promować takie inicjatywy, jako idee stosowania najlepszych praktyk dostosowując je do potrzeb konkretnej uczelni.

Należy wykorzystywać nowoczesne technologie, które w wielu przypadkach i typach niepełnosprawności mogą stanowić niezbywalny warunek dla podjęcia i ukończenia studiów wyższych.

W ostatnich latach poziom oferowanego wsparcia studentom niepełnosprawnym stale rośnie, w szczególności w części ośrodków akademickich, w których stworzono struktury, upoważnione do reprezentowania interesów studentów niepełnosprawnych (Biura ds. Osób Niepełnosprawnych, Pełnomocnicy ds. Osób Niepełnosprawnych itp.).

Literatura:

1. Aktywność ekonomiczna ludności Polski. III kwartał 2017, GUS, Warszawa 2018.
2. <http://www.firr.org.pl/>
3. Paszkowicz M.A., Garbat M., Wykształcenie szansą awansu zawodowego osób niepełnosprawnych, [w:] Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Kapitał ludzki i intelektualny, Rzeszów 2005.

4. Struck-Peregończyk M., Kwestia niepełnosprawności w kontekście edukacji akademickiej, [w:] Między integracją a wykluczeniem. Wybrane problemy edukacji akademickiej osób Niepełnosprawnych, M. Struck–Peregończyk, A. Rozmus (red.), Wydawnictwo Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów 2011.

5. Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. (Dz. U. Nr 164, poz. 1365, ze zm.).

6. Żebrak A., Edukacja osób z niepełnosprawnościami na poziomie szkolnictwa wyższego, [w:] Zasada równego traktowania. Prawo i praktyka, nr 3. Równe szanse w dostępie do edukacji osób z niepełnosprawnościami. Analiza i zalecenia, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2012.

Włodzimierz Olszewski

*Doktor
Rektor Uczelnia Jana Wyżykowskiego
m. Polkowice, Polska*

PARADYGMAT HUMANISTYCZNY EDUKACJI INKLUZYJNEJ

*"Ja często zastanawiałem się nad tym, co znaczy "być dobrym"?
Wydaję mi się, że dobry człowiek to taki człowiek,
który posiada wyobraźnię i rozumie
jak inny, umie odczuć, co czuje inny"
Janusz Korczak [1].*

Zgodnie z danymi Europejskiej Akademii Dziecięcej Niepełnosprawności wskaźnik niepełnosprawności dziecięcej w krajach rozwiniętych wynosi 2,5% (1% – ciężkie dziecięce patologie) w stosunku do ogólnej liczby dzieci. Europejska Akademia Dziecięcej Niepełnosprawności doszła do wniosku, że kolejne około 8% dzieci mają szczególne potrzeby edukacyjne, które są spowodowane zaburzeniami pamięci, zachowania, komunikacji itd. Niestety, badania pokazują, że z każdym rokiem ich liczba wzrasta o 0,5%. Zgodnie z danymi Światowej Organizacji Zdrowia, tylko 20% urodzonych dzieci uznane są za zdrowe, inne zaś albo cierpią z powodu zaburzeń rozwoju psychofizycznego, albo są nie w pełni zdrowe. Uznanie praw takiego dziecka, jego interesów, potrzeb, udzielania pomocy w trakcie jego rozwoju osobowościowego i w wyborze odpowiedniej ścieżki rozwoju są bardzo ważne na obecnym etapie rozwoju współczesnego społeczeństwa.

Humanizm to świętopogląd, w centrum którego znajduje się idea indywidualności człowieka jako najwyższej wartości. W wymiarze praktycznym jest to troskliwa i opiekuńcza postawa wobec każdego konkretnego człowieka.

Ewolucja postawy społeczeństwa i państwa wobec osób z zaburzeniami rozwoju psychofizycznego w wielu krajach świata przeszła okres od izolacji do inkluzji. Inkluzja oparta jest na koncepcji «normalizacji», w ramach której realizowana jest idea, że życie i byt ludzi niepełnosprawnych muszą być jak najbardziej zbliżone do warunków i stylu życia całej społeczności. Zasady «normalizacji» utrwalone są poprzez szereg współczesnych międzynarodowych aktów prawnych a przestrzeganie ich może ułatwić życie tej grupie osób. Należą do nich m. in. Deklaracja praw osób upośledzonych umysłowo - ONZ (1971), Deklaracja praw osób niepełnosprawnych (1975), Konwencja o prawach dziecka (1989) i in. W szczególności, Deklaracja praw osób upośledzonych umysłowo - ONZ jest pierwszym dokumentem normatywnym dotyczącym uznania osób z zaburzeniami rozwoju psychofizycznego mniejszością społecznie pełnowartościową w sensie społecznym, która potrzebuje ochrony prawnej oraz społecznej.

W Polsce prawo do prowadzenia niezależnego życia wszystkim obywatelom zapewnia Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – najwyższy akt prawny (art. 67, 68 i 69), a także Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, potwierdzająca m. in. prawo do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, dostępu do dóbr i usług, dostępu do opieki medycznej, edukacji, zatrudnienia, życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych (1997). Ponadto istnieje szereg innych aktów normatywnych regulujących poszczególne sfery życia [3].

Mimo wielu działań nadal spotkać można negatywne postawy wobec ludzi niepełnosprawnych, które powodują w nich poczucie zniewagi, niepokoju, «wściekłości» oraz chęć pozostania w samotności. Bierność zdrowego otoczenia w rzeczywistym udzielaniu pomocy osobom niepełnosprawnym jest często uwarunkowana poczuciem żalu dla ich krzywdy, dostrzeżeniem w ich otoczeniu barier, niewygody życia codziennego, poczuciem winy, chęcią szybkiego odsunięcia się od ich problemów, a nawet zaproponowania środków finansowych, żeby nie prowadzić z nimi dialogu. Dlatego wydaje się, że samopoczucie tej obojętnej, biernej części społeczeństwa winno być negatywne wobec siebie i swoich postaw.

Podstawowym kierunkiem działań dla integracji osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem jest całożyciowa edukacja, w ramach której wprowadzany będzie paradygmat humanistyczny w procesie kształcenia i wychowania w instytucjach oświatowych. Edukacja powinna stać się nie tylko produkcyjno-centryczną, kształcąca dla rynku pracy, ale również, a może przede wszystkim osobowościowo-centryczną, to znaczy służyć potrzebom Człowieka oraz Społeczeństwa.

Za podstawę edukacji inkluzyjnej uważa się, jak wskazałem wcześniej, zasadę humanizmu, która polega na tym, że instytucje edukacyjne powinny być otwarte na wszystkie dzieci, niezależnie od ich osobliwości psychofizycznych, wyłączać jakkolwiek dyskryminację dzieci oraz realizować ich prawo do powszechnej i skutecznej edukacji. Przyjmując dziecko takim, jakim ono jest oraz polubić go; wesprzeć każde dziecko z jego osobliwościami; poznać każdego skupiając się na mocnych

stronach, cechach osobowościowych i potrzebach stosownych dla wieku – są to podstawowe zasady edukacji inkluzyjnej.

Niezbędnymi warunkami edukacji inkluzyjnej są: pozytywne nastawienie zespołu psychologiczno-pedagogicznego szkoły wobec dzieci z zaburzeniami rozwoju psychofizycznego, gotowość do interakcji społecznej wychowanków z różnym stanem zdrowia i rozwoju psychofizycznego, a także umiejętność współpracy z rodzicami.

Mimo, że «klasy inkluzyjne» teoretycznie tworzą dobre warunki dla osiągnięcia równych możliwości rozwoju oraz pełnego udziału dzieci w edukacji należy pamiętać, że dla osiągnięcia wysokich efektów niezbędny jest wysiłek nie tylko ze strony nauczycieli oraz personelu szkolnego, ale również rówieśników, rodziców, członków rodzin. Dla powodzenia procesu niezbędne są dobre przykłady uwiarygadniające osiągnięcie celu oraz czas. Wasyl Suchomłynski zaznacza: «Nigdy nie można kwapić się z końcowym oraz kategoriycznym wnioskiem, że dziecko nie poradzi sobie, taki już jest jego los. Niepowodzenie może trwać jeden, dwa, trzy lata, ale gdy nastąpi właściwy czas – wszystko się uda» [2, st. 167].

Dzisiaj zapoczątkowanie inkluzyjności nie tylko w szkole, ale również w uczelni także napotyka bariery, w szczególności: niewystarczające przygotowanie wykładowców w zakresie przedmiotowej wiedzy i metod postępowania ze studentami ze specjalnymi potrzebami; brak skutecznego nadzoru nad wykonaniem zasad inkluzyjności w instytucjach; ograniczenia w wyborze indywidualnej ścieżki edukacyjnej, którą proponuje się osobom z niepełnosprawnością w odniesieniu do ich indywidualnych możliwości; niewystarczające opracowanie teorii oraz technologii pracy społeczno-pedagogicznej ze studentami z niepełnosprawnością. Wszystkie powyższe czynniki zaprzeczają istnieniu zasad humanizmu w edukacji inkluzyjnej oraz nie wpływają na socjalizację człowieka z zaburzeniami rozwoju psychofizycznego.

Poczucie miłości do ludzi oraz odrębności drugiej osoby, głęboki szacunek do godności człowieka, pozytywne pojmowanie indywidualnych osobliwości innego człowieka, uznanie jego praw oraz wolności, wyczulenie na potrzeby innych oraz chęć pomocy innym, troska o dobro ogółu oraz jednostek są głównymi zasadami humanizmu, na podstawie którego powinien być wprowadzany w życie rozwój edukacji inkluzyjnej.

Literatura:

1. J. Korczak. Reguły życia. M.: «Dzieciństwo. Pachołęstwo. Młodość». 2012. 160 s.
2. W. A. Suchomłynski. Serce oddaję dzieciom. K., 1988, s. 271.
3. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, Monitor Polski Nr 50, poz. 475 z dnia 13.08.1997 r.

Скрипник А. Ю.

*доктор історичних наук, доцент,
завідуючий кафедри інформаційної діяльності,
документознавства і фундаментальних дисциплін
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу*

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ВИКЛАДАННЯ ПОЛІТОЛОГІЇ БАКАЛАВРАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Одним із основних викликів сьогодення є необхідність підвищення якості української освіти в гуманітарній сфері. Будучи важливою складовою інтегральної характеристики системи освіти, вона відображає ступінь реальних результатів, що досягаються за допомогою комплексного базису з нормативних вимог, соціальних і особистих очікувань.

Однією з важливих навчальних дисциплін гуманітарного циклу є «Політологія». Виробленні і набуті політичні знання стали вагомим елементом загальної культури людства. Вченими з'ясовано, що упродовж всього суспільного розвитку, політика суттєво впливала і впливає нині на держави, нації, народи. Аргументованим поясненням такого феномену є теза, що сама сутність політики стала невід'ємною часткою природи людини як створіння соціального, апіорі здатної повноцінно жити і розвиватись лише у соціумі, постійно комунікуючи з іншими людьми [1, с. 18].

Розвинуті суспільні утворення, як-то держави з демократичними політичними режимами, констатують те, що політичні знання потрібні кожній людині незалежно від її професії. Тому рівень політичної культури громадян залежить від характеру взаємовідносин особистості, суспільства і держави, а також від політичних, економічних та соціальних рішень, що приймаються політичними елітами. У таких рішеннях має бути враховано потреби та інтереси різних груп населення, які беруть участь у політичному житті.

Наразі, методика викладання «Політології» ґрунтується на класичних та інноваційних підходах до навчально-пізнавальної діяльності студентів і постійно вдосконалюється під впливом політичних і соціально-економічних процесів в Україні та світі.

Наприкінці другого десятиріччя ХХІ століття викладання цієї дисципліни у вищій школі дозволяє не тільки поглибити та інтенсифікувати процес пізнання політичних явищ, а й озброїти молодих громадян нашої держави необхідними знаннями і навичками. Необхідний рівень набуття політичних знань має сформувати «громадянський імунітет» проти політичних маніпуляцій, брехні, підтасовок фактів ЗМІ та політиками.

Відповідно, домінуючими цілями навчання є формування загальних політичних знань; розвиток державницького мислення студентів; виховання патріотизму; вміння застосовувати набуті навички у практичній діяльності; підготовка до активного громадського життя в Україні.

Сучасний арсенал методик та технологій дозволяє при проведенні лекцій використовувати такі форми, як розповідь, бесіда, дискусія, розгляд проблемних питань. Живі аудиторні лекції, на яких лектор викладає теоретичний матеріал відповідно до робочої програми відбувається безпосередня взаємодія усіх учасників навчального процесу, є можливість задати питання, триває спільне обговорення [2, с. 27].

Практичні заняття – вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача шляхом виконання певних завдань закріплюють теоретичні положення навчальної дисципліни і набувають умінь та навичок їх практичного застосування. Вони містять: підготовку та розгляд окремих питань по темам, моделювання та вирішення різних політичних ситуацій пов'язаних з участю в них громадян. Помічено, що під час розгляду окремих тем, студенти часто наводять приклади з політичних реалій і явищ сучасної України, які для них більш звичні і зрозуміліші.

Оскільки завданнями політології є не лише набуття теоретичних знань, а й формування самостійного критичного мислення, політичної свідомості та політичної культури, практичні заняття бажано проводити у формі дискусій, дебатів, круглих столів та ін. Цей блок презентує інтерактивну роботу за допомогою інформаційних комунікаційних технологій, що все більшою мірою заповнюють різні сфери життєдіяльності суспільства загалом та освітню сферу зокрема [3, с. 24].

Самостійна робота студентів передбачає опрацювання окремих творів та праць по історії політичної думки Стародавнього світу, доби Середньовіччя, політичних течій XIX – XX ст. та політичної думки в Україні.

Нажаль, сучасна молодь значно менше звертається до паперових книг. Шлях до сучасної студентської аудиторії прямує вже не через бібліотеку, а через монітор. Тому для забезпечення навчання необхідно розробити певні тематичні матеріали та перевести їх у доступний формат, доповнити його різними мультимедійними додатками, посиланнями для більш цікавої роботи й шпільнішого опанування дисципліни.

Література:

1. Світа А. М. Предмет політології: основні підходи до його визначення // Політична наука в Україні: стан і перспективи: всеукраїнська наук. конф / укл. Поліщук М., Скочиляс Л., Угрин Л. Львів : ЦПД, 2008. С. 16-21.
2. Кривонос О. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні : навч-метод. пос. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 182 с.
3. Фаріон О. О. «BLENDED LEARNING» як система іноваційних принципів та методів в освіті (на прикладі викладання дисципліни «Політологія») // Вісник Житомирського державного університету. Вип. 3 (81). Філософські науки. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 22-24.

Миронова С. П.

*доктор педагогічних наук, професор, завідувач
професор кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ІНКЛЮЗІЯ ЧИ ДИСКРИМІНАЦІЯ?

Зростання чисельності осіб з інвалідністю призвело до активного захисту світовою громадою їхніх прав в усіх галузях життя, в тому числі й освіти. Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю» рекомендує принципи, на яких має ґрунтуватись організація життя та діяльності таких людей, зокрема: недискримінація осіб з інвалідністю; повне й ефективно залучення в суспільство; повага до особливостей та здібностей осіб з інвалідністю; прийняття їх як компонента людського різноманіття та частини людства; рівність можливостей; повага до права зберігати свою індивідуальність. Проаналізуємо, як ці принципи враховуються в сучасних підходах до освіти дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП) в Україні.

Однією з останніх вітчизняних освітніх тенденцій є деінституціалізація закладів, активне запровадження інклюзивного навчання. В основі цього є завдання недискримінації осіб з ООП, забезпечення їм рівності можливостей. Нормативно-правова база інклюзивної освіти дійсно декларує ці принципи. Але є багато гальмівних факторів, через що неофіційна дискримінація в освіті все ж наявна. Зокрема, одним із таких факторів є відсутність диференціації закладів. Якщо раніше учням з ООП пропонували школи-інтернати, то сучасною альтернативою є інклюзія. На жаль, при цьому не враховується відсутність в закладі загальної середньої освіти корекційних педагогів, спеціальних психологів, які мають надати дитині з ООП корекційно-розвиткову допомогу, психолого-педагогічний супровід. Дискримінаційним явищем слугує і негативна налаштованість вчителів щодо спільного навчання дітей з типовим розвитком та ООП. Не залучаються діти з ООП і до позашкільної системи організації дозвілля та розвитку інтересів, що аж ніяк не формує повагу до їхніх особливостей та здібностей.

Доцільним типом закладів, що поєднують в собі освіту, реабілітацію та корекцію розвитку дітей з ООП є навчально-реабілітаційні центри. Проте, зазвичай, вони є лише у великих містах. Ще менше в Україні закладів соціальної реабілітації, які є необхідними для осіб з комплексними порушеннями розвитку, дорослих осіб з інвалідністю. Достатня кількість таких центрів, наявність в них потрібних спеціалістів та послуг сприяє не лише реабілітації цих людей, а й їх повному та ефективному залученню в суспільство, повазі до права зберігати свою індивідуальність.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Найбільш кричущим фактором дискримінації освіти дітей з ООП вбачаємо незабезпеченість закладів фахівцями-корекційними педагогами. В загальній середній та дошкільній освіті посади вчителів, вихователів обіймають особи, що мають відповідну педагогічну освіту. Вивчення досвіду спеціальної та інклюзивної освіти свідчить про поширеність практики обіймання посад корекційних педагогів особами, які не мають потрібної кваліфікації, не володіють професійними компетентностями, необхідними для адекватного навчання і корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП. Важко уявити, щоб в освітніх закладах для дітей з типовим розвитком працювали фахівці без відповідної педагогічної освіти. То хіба це не є фактом дискримінації права на освіту осіб з ООП?.. А в закладах соціальної реабілітації такі вимоги до фахівців навіть теоретично не пред'являються. На разі, коли інклюзивне навчання запроваджується в маленьких містах і селах, є велика небезпека, що діти з ООП не одержуватимуть необхідних послуг.

Фундаментом інклюзивної освіти є раннє виявлення порушень розвитку і започаткування корекційно-розвиткової роботи з дитиною, організація та доступність інклюзивної дошкільної освіти, її наступність із шкільною інклюзією. Аналіз досвіду різних країн свідчить, що інтеграція дитини ООП в типові середовища з раннього та дошкільного віку проходить більш природно, а рання корекційна допомога активізує компенсаторні процеси, покращує пізнавальний та емоційно-вольовий розвиток. Втім статистика МОН свідчить про виразний дефіцит спеціальних дошкільних закладів. Завдання ж ранньої допомоги загалом поки що залишається практично не реалізованим, хоча воно й визначене державою як пріоритетне. Знову дискримінація?

Серйозною причиною порушення прав дітей з ООП вбачаємо і відсутність відповідальності батьків за адекватний вибір закладу для дитини. На жаль, сьогодні саме недостатнє розуміння батьками сутності інклюзивної освіти призводить до багатьох помилок, за які розплачуються діти. Так, окремі батьки ототожнюють інклюзію з соціалізацією, не зауважуючи, що інклюзивна школа насамперед організовує навчання, забезпечує засвоєння дитиною певної навчальної програми. Відсутність диференціації закладів і послуг відповідно до категорії особливих потреб та можливостей дітей, популізм у реалізації принципу гуманності призводить до змішування й підміни понять інклюзії, реабілітації, соціалізації. Політика інтеграції має забезпечити інформування батьків про різницю в цих поняттях. І, якщо держава надає вирішальне право вибору закладу родині дитини з ООП, то водночас мають бути прийняті на законодавчому рівні шляхи й механізми відповідальності батьків за їхні рішення, щоб вони не були дискримінаційними стосовно дитини. Вважаємо, що така ж відповідальність за дотримання прав людей з інвалідністю має бути і щодо відповідних органів влади.

Отже, аналіз сучасних підходів до освіти дітей з ООП свідчить, що теоретично вони ґрунтуються на принципах Конвенції про права осіб з інвалідністю і зорієнтовані на побудову інклюзивного суспільства. То ж є необхідність якомога ретельніше втілювати їх в практику.

Література:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
2. Розпорядження Кабміну України «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250190226>

Сорока О. В.

*доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
соціальної педагогіки й соціальної роботи
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК ОБ'ЄКТ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Оцінюючи динаміку показників здоров'я дитячого населення України, дослідники [2] спостерігають несприятливу тенденцію – підвищення частоти вроджених і спадкових захворювань; зростання питомої ваги дітей, які народилися з травмами та патологією центральної нервової системи; прогресу зростання хронічних форм патології та хвороб алергічного походження; збільшення частоти ускладнень вірусних і паразитарних захворювань (дифтерії, поліомієліту, туберкульозу тощо). Результатом згаданих вище явищ є збільшення загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами.

В Україні немає єдиної офіційної термінології для характеристики таких дітей. В основних нормативно-правових актах (ЗУ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»; ЗУ «Про реабілітацію інвалідів в Україні»; наказі МОН України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю») зустрічаються застарілі терміни, що співвідносяться із медичною моделлю, яка розглядає порушення здоров'я як характеристику особи, що може бути викликане хворобою, травмою чи станом здоров'я і потребує медичного чи іншого втручання для «корекції» проблеми. Якщо медична модель зосереджена на лікуванні, реабілітації та соціальній допомозі, а соціальна модель розглядає ваду здоров'я як соціальну проблему, а не як характеристику особистості, то культурна модель розглядає «інвалідність» як «особливий культурний феномен».

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Слід зазначити, що термін «діти з особливими освітніми потребами» замінив терміни «діти-інваліди», «діти з вадами розвитку», зменшивши акцент з відхилень розвитку означеної категорії дітей. При цьому, вчені [2] наголошують, що «особливі потреби застосовують по відношенню до осіб, чий особливості (соціальні, фізичні або емоційні) потребують спеціальної уваги та послуг, а освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. До цієї категорії відносять дітей, які мають виняткові здібності або талани (обдарованих), дітей із соціально вразливих груп (вихованців дитячих будинків) та дітей із фізичними, психічними й соціальними відмінностями (дітей, які мають труднощі у навчанні; дітей із затримкою психічного розвитку; дітей із порушенням зору; дітей із порушенням слуху; дітей із порушенням опорно-рухового апарату; дітей із гіперактивністю та дефіцитом уваги; дітей із раннім дитячим аутизмом; дітей із мінімальною мозковою дисфункцією тощо).

Згідно з Наказом МОН України № 80 від 28 січня 2014 року «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа)», наголошується, що в рамках свого індивідуального навчального плану діти з особливими потребами могли би мати, крім загальноосвітнього, ще й корекційний і реабілітаційний компоненти: «Інваріантна складова Типових навчальних планів для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів обов'язково включає години корекційно-розвиткових занять, спрямованих на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів» [4]. У цьому контексті вважаємо за доцільне проводити корекційно-розвиткові заняття для молодших школярів з особливими освітніми потребами, використовуючи арт-терапію – реабілітаційну технологію, засновану на використанні засобів образотворчого мистецтва [3].

Повністю підтримуємо зарубіжних науковців [6] у тому, що арт-терапія є одним із найсучасніших підходів до корекції та реабілітації дітей з особливими потребами, це один з методів психологічної роботи, що використовує можливості мистецтва для досягнення позитивних змін у інтелектуальному, емоційному й особистісному розвитку дитини. На переконання О. Копитіна [5, с. 126], «ефективність арт-терапії ґрунтується на розумінні людини як творчої особистості, котра з певних причин обмежена фізичними й психічними вадами».

Вважаємо, що проводити арт-терапевтичні заняття для дітей з особливими освітніми потребами можна, використовуючи різні завдання, а саме: 1) предметно-тематичного типу («Моя сім'я», «Моє улюблене заняття»); 2) образно-символічного типу («Добро», «Зло», «Щастя», «Страх» тощо); 3) вправ на розвиток образного сприймання, уяви («Чарівні плями», «Малювання за крапками»); 4) ігор-вправ із зображувальними матеріалами (фарбами, олівцями, папером, пластиліном тощо), вивчення їх фізичних властивостей та експресивних можливостей («Малювання пальцями», малювання тістом, пластиліном); 5) завдань на спільну діяльність (колективне

малювання [1]. Такі арт-терапевтичні заняття допоможуть покращити психоемоційну сферу дітей, зменшать ймовірність конфліктів у соціальній взаємодії з іншими дітьми, вироблять навички позитивного спілкування.

Література:

1. Кіпріяннов І. Ю., Ковальчук Т. І. Використання арт-терапії у роботі з дітьми з особливими потребами // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова (Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)). 2014. Випуск 5 (48). С. 77–81.
2. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник / Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
3. Моздокова Ю. С. Краткий атлас социально-культурных реабилитационных технологий (по материалам проекта «Освоение опыта работы по социализации детей-инвалидов средствами обучающих семинаров») / Москва : МГУКИ, 2001. 46 с.
4. Наказ МОН № 80 від 28.01.14 року «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/39147/
5. Практикум по арт-терапии / [под ред. А. И. Копытина]. СПб. : Питер, 2000. 448 с.
6. Carter J. Art therapy and learning disabled children // Art Psychotherapy. 1979. № 6. P. 51–56.

Ашиток Н. І.

доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, м. Дрогобич, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: СТАНОВЛЕННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

У сучасному світі відбувається кардинальна трансформація освітньої сфери. Це обумовлено переорієнтацією суспільства на розвиток і формування особистісних якостей людини. Для ХХІ століття характерне розуміння, що

лише самореалізація особистості є основною метою будь-якого соціального розвитку. Ця зміна в суспільній свідомості зумовлює необхідність появи нової парадигми освіти на гуманістичній основі. Лише втілення у життя такої парадигми створить повноцінне існування інклюзивної освіти.

Значний внесок у розробку проблеми гуманізації сучасної освіти внесли Ш. Амонашвілі, О. Барно, І. Бех, В. Бондар, С. Гончаренко, А. Колупаєва, С. Миронова, Н. Софій, Л. Шіпіціна та ін. Обґрунтуванням гуманістичної основи інклюзивної освіти займалися Н. І. Ашиток, І. І. Демченко, С. І. Єршов, Н. І. Мельник та ін. [1, с. 36 – 41; 2, с. 176 – 180; 3, с. 36 – 38; 4].

В історичному аспекті освітня система для дітей з обмеженими можливостями здоров'я пройшла шлях від ізоляції до інклюзії. Історію навчання дітей з особливостями розвитку в школі можна поділити на наступні етапи. До середини 60-х років ХХ століття – «медична модель», яка зумовлювала ізоляцію осіб з ОМЗ. З середини 60-х до середини 80-х років – «модель нормалізації», що сприяла інтеграції людей з ОМЗ в суспільство. З середини 80-х років ХХ століття до теперішнього часу – «модель включення», тобто інклюзія.

Оскільки інклюзивна освіта в Україні перебуває в стадії становлення, для нашої країни важливим завданням організації системи інклюзивної освіти є пошук її гуманістичних методологічних засад. Саме інклюзивна освіта на гуманістичній основі забезпечить дітям з особливими освітніми потребами однакові з їх здоровими однолітками можливості розвитку, необхідні для їх максимальної адаптації та повноцінного включення до суспільства.

Гуманістична ідея інклюзивної освіти як форма організації освітнього простору – включення до нього всіх дітей незалежно від їх здібностей і можливостей – активно впроваджується в людську свідомість. Серед сучасних освітніх теорій гуманістична теорія є, мабуть, однією з поширених, проте у плані її масового застосування у навчально-виховних закладах вона критично оцінюється дослідниками і практиками. Причиною критики гуманістичного підходу до освітнього процесу, як правило, є не сама ідея, а шляхи її практичної реалізації, успішність яких часто зумовлюється професійно особистісним потенціалом учителя і досвідом кожного учня. Крім того, деякі вчителі, які використовують цей підхід у своїй практиці, часто захоплюються поверховими судженнями про цінність та унікальність кожного учня і не відзначають потребу ґрунтовної підготовки до роботи з цією категорією дітей.

Варто визнати, що інклюзивна освіта – це результат розвитку ідей гуманізму, що ґрунтуються на визнанні виняткової цінності людської особистості, її унікальності, визнанні її права на гідне життя хоч би якими не були її фізичний чи розумовий стан, права на можливість засвоєння цінностей сучасної цивілізації. Інклюзивна освіта є показником гуманності суспільства і неодмінною умовою його сталого розвитку. Процес впровадження інклюзивної освіти – це процес, у рамках якого співтовариство забезпечує гуманні освітні умови для реалізації максимального соціального потенціалу кожного індивіда – представника спільноти.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Загальновизнаною метою у світовій теорії і практиці освіти був і залишається ідеал всебічно і гармонійно розвиненої особистості. В умовах інклюзивної освіти у цій меті акумулюються гуманістичні світоглядні позиції суспільства по відношенню до особистості і свого майбутнього. Вони допомагають осмислити людину як унікальне явище природи, визнати пріоритет її суб'єктності.

Гуманістична парадигма, що є репрезентантом нового педагогічного мислення, згідно з яким вихованці незалежно від їх психофізичних можливостей виступають як суб'єкти розвитку своєї творчої індивідуальності, сприяє розвитку особистості як активного суб'єкта творчої взаємодії, пізнання і спілкування. За своїми цільовими функціями вона виступає як фактор гармонійного розвитку особистості, збагачення її потенціалу.

Інклюзивна освіта – це процес розвитку загальної освіти, доступної освіти для всіх дітей незалежно від їх психофізичних можливостей. Сучасна освіта стала сприйматися як спосіб реалізації одного із загальнолюдських прав на самореалізацію людини у суспільстві. Важливим гуманістичним принципом, на якому ґрунтується державна політика в галузі вітчизняної освіти, є загальнодоступність освіти, її адаптивність до особливостей розвитку та підготовки учнів. Гуманістична освітня парадигма є невід'ємною частиною репрезентації зазначеного фундаментального гуманістичного принципу.

Література:

1. Ашиток Н. І. Гуманізм і освітня парадигма для осіб з особливими потребами // Молодь і ринок. № 11(94). 2012. С. 36 – 41.
2. Демченко И. И. Инклюзивное образование – путь к гуманизму, духовности и социальной справедливости // Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2015. № 9 (сентябрь). С. 176–180.
3. Єршов С. І. Гуманістичний підхід до інклюзивної освіти в Україні // Формування культури здоров'я дітей різного віку з особливими потребами : Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Лисичанськ : КИТ – Л. С. 36 – 38.
4. Мельник Н. І. Гуманістична парадигма в Україні. – Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>.

Кульбіда С. В.

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу навчання жестової мови
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ДО СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДВОМОВНОСТІ

У кожній країні у певний проміжок часу педагогічні явища розглядаються з різних позицій: спадщини наукового знання, ролі традицій, динамічних змін, переосмислень. Досвідчені вчені стверджують, що справжня наука має зосереджуватися на інтенсивних структурних перетвореннях та відповідно динамічних традиціях. Там, де провідне місце займають статичні традиції, розвиток закінчується формулюванням наукових догм [4, с. 177]. Тому традиції вимагають не сліпого повторення, а творчого ставлення й рефлексії [1, с. 24; 3].

Не виняток у цьому процесі є готовність вчителя до соціокультурної діяльності в умовах двомовності (українська мова і українська жестова мова). Адже переосмислення традиційного розгляду цього педагогічного явища шляхом з позицій соціокультурності пошуку позитивного, відкидання архаїчного, стереотипного надає можливість перспективного бачення досліджуваної проблеми через призму категорій гуманності, гуманістичності, цілісності й системності [2, с. 123]. На підставі зазначеного, структуру готовності вчителя до соціокультурної діяльності в умовах двомовності доцільно репрезентувати такими компонентами: наявність покликання до обраного фаху; компетентнісний достатній рівень здатності виконувати функції соціокультурної діяльності; саморегулятивний – володіння потужним ресурсом самоорганізації у процесі соціокультурної підготовки та в реальній діяльності в умовах двомовної освіти.

Обґрунтованість нашої позиції полягає у тому, що провідна роль соціокультурної діяльності вчителя для нечуючих в умовах сучасної освіти – створення й постійне вдосконалення розвивально-компенсаторного середовища для нечуючих дітей з урахуванням формування і удосконалення жестомовної комунікативної компетенції (ЖКК) на всіх освітніх рівнях. Виконувати таку роль спроможний вчитель, який має покликання до обраного фаху. Про це свідчить думка філософа А. Камінського, для того, щоб бути щасливою, людина повинна пізнати, для чого вона народжена, збагнути свої здібності й вибрати той вид трудової діяльності, де вона могла б найповніше проявити свої природні задатки і задовольнити свої духовні й тілесні потреби [4, с.181].

Реалії сучасної системи освіти вимагають наповнення сучасним інноваційним змістом місії соціокультурної діяльності педагога, мета якої «...повноцінне залучення дітей з особливими освітніми потребами у навчально-виховний процес – у навчальну діяльність на уроці, у життя класу й школи в

позаурочний час завдяки наданню інформації в доступній і зручній формі» [5, с. 331]. Згідно з цим, важливою є переосмислення смислів і цінностей соціокультурної діяльності вчителя спеціальної школи, як зразка для наслідування, авторитету, зокрема, цінностей-цілей, цінностей-взаємин на основі цінностей-засобів. Адже загальновідомо, що цінності втілюють в собі деякі риси, ознаки реальності, стосовно яких виникає настанова прийняття й одержимого прагнення їх утілення. Тому, провідна ідея сучасної соціокультурної діяльності – це гуманістична спрямованість особистості педагога, його професійна мобільність, активність в обміні доступних і зрозумілих засобів передачі знань та інновацій, особиста відповідальність за якість кінцевих результатів своєї праці, налагоджене партнерство з усіма учасниками навчально-виховного процесу, вияв ініціативи щодо поліпшення наявних умов соціокультурного двомовного середовища навчального закладу, неперервний професійний саморозвиток і творче самовираження.

Чинниками, що підсилюють мотивацію вчителя до соціокультурної діяльності можна визнати ототожнення власної індивідуальності з еталоном фахівця, вияв спроможностей жестомовної активності для підвищення самоповаги, самореалізації власного потенціалу можливого «професійному Я».

В аспекті фахової самоідентифікації вчителя, здатного якісно виконувати оновлений спектр функцій соціокультурної діяльності з формування ЖКК, важливим є акт переживання цінностей, значень і смислів двомовної освіти. Його базовими компонентами є увага, прийняття й розуміння, що позначають таке поняття, як «толерантність» – особливе ставлення до інших поглядів, вірувань, поведінки, сприйняти їх, якщо вони суперечать світоглядним настановам самого учасника взаємодії. Пусковим механізмом є знаходження та повага відмінностей між людьми, групами, громадами, культурами та адекватними способами співпраці з ними.

Готовність педагога до соціокультурній діяльності в умовах двомовності є комунікативна толерантність - збірна характеристика, від якої залежить позитивний професійний досвід спілкування з нечуючими дітьми в розвитку і без них та з іншими учасниками освітнього процесу. У цьому досвіді виявляється комунікативна культура, цінності, потреби, інтереси, настанови, характер, темперамент, звички та особливості мислення. Отже, місія сучасного педагога немислима без цієї особистісної якості, адже значною мірою визначає його мотиваційну стратегію діяльності, засвідчує рівень психічного здоров'я у вимірах гуманності, гармонії, самоконтролю, самокорекції.

Література:

1. Іванюшева Н. В., Кульбіда С. В. Особливості застосування двомовних програм як інструмент збереження мови лінгвістичної меншини // Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : зб. наук. праць : Вип. 4. Ч. 4. Кіровоград, Імекс-ЛТД, 2013. 25 - 33.

2. Кульбіда С. В. Компетентнісний підхід у підготовці сурдопедагогічних кадрів // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів

: зб. наук. праць за матеріалами I міжнародній інтернет-конференції, 26 жовтня 2017 р. / відп. ред. В. В. Макарчук. Умань : ФОП, 2017. С. 122 – 124.

3. Кульбіда С. В. Статус глухої людини в соціумі: особистість чи стигматизований індивід? // Молодь в умовах нової соціальної перспективи : зб. наук. праць. / Вип. 16, 18 травня 2017 року. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 477 – 488.

4. Філософські підходи теоретико-методологічної бази спеціальної освіти: джерела розвитку нечуючої особистості / С. В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність : зб. наукових праць. 2012. Вип. 7. С. 175 – 196. Режим доступу <http://lib.iitta.gov.ua/>

5. Формування жестомовної комунікативної компетенції в контексті соціокультурного підходу : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. XXI в двох частинах, част. 2. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. С. 328 – 338.

Галкіна О. А.

*кандидат економічних наук, директор Харківського державного
соціально-економічного коледжу,
м. Харків, Україна*

ІНКЛЮЗІЯ – ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (З ДОСВІДУ ХДСЕК)

Сьогодні однією з важливих складових навчання здобувачів вищої освіти з інвалідністю виступає інклюзивна освіта, яка носить стратегічний характер, оскільки торкається всієї системи освіти, а не окремих її елементів. Ідеологія такої освіти зміщується в бік гуманізації навчального процесу та посилення виховної спрямованості навчання для всіх його учасників. Інклюзивне навчання передбачає не просто надання право відвідувати особі з інвалідністю навчальний заклад, а і створювати для його навчання необхідного адаптаційного середовища і надання підтримуючої послуги.

Саме в Харківському державному соціально-економічному коледжі і здійснюється такий підхід. Педагогічна система освіти включає спеціальні навчальні та реабілітаційні технології. Нові методики для цієї категорії студентів відповідають принципам соціальної справедливості та економічної

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

цілісності, тому що люди, з ослабленим здоров'ям та з вищою освітою мають більше шансів знайти відповідну роботу і бути інтегрованими в суспільстві.

При цьому вся матеріально-технічна база, медичне забезпечення, кадрове забезпечення, архітектурна доступність нашого навчального закладу зорієнтовані на роботу із особами з інвалідністю.

Колектив викладачів коледжу чітко розуміє проблеми здобувачів вищої освіти з інвалідністю і знає шляхи їх вирішення, враховуючи позитивний досвід вітчизняних та зарубіжних навчальних закладів. Ця робота потребує врахування індивідуальних особливостей кожного студента, тому що, інклюзивне навчання передбачає визначення особистостей кожного, які поважаються та стають основою освітнього процесу.

Під час проведення занять з дисциплін інформатики викладачі Кузьміна Л. А. і Левченко Н. В. застосовують інноваційні методи, враховуючі індивідуальні особливості кожного із здобувачів вищої освіти. Це дозволяє підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу, а також раціонально застосовувати набуті знання на практиці. Правильний підбір інноваційних методів навчання для здобувачів вищої освіти з інвалідністю дозволяє отримати високий рівень знань, що гарантує їх конкурентоспроможність на ринку праці.

При вивченні бухгалтерського обліку викладачі Сумятіна Л. М. та Плешакова І. І. у лекційних заняттях використовують презентації. Презентація лекційного матеріалу – одна з ефективних форм проведення аудиторних занять. Здобувача вищої освіти легше зацікавити і навчити, коли він сприймає узгоджений потік звукових і зорових образів, коли на нього здійснюється не тільки інформаційний, а й емоційний вплив. Залучення всіх органів відчуттів веде до виключного засвоєння матеріалу.

Викладання гуманітарних дисциплін для здобувачів вищої освіти з інвалідністю здійснюється на основі проблемно-пошукового підходу до навчання. Досвідчений педагог історії України та політології Петренко Н. П., застосовуючи даний підхід, розвиває у студентів з інвалідністю творчі здібності, формує уміння сприймати, осмислювати, запам'ятовувати і застосовувати засвоєну інформацію на практиці.

Будь-яка технологія викладання може бути ефективною і цікавою для здобувачів вищої освіти з інвалідністю, якщо викладач застосовує її обмірковано, з творчим підходом, з урахуванням індивідуальних особливостей.

Навчання в інклюзивних групах допомагає здобувачам вищої освіти з інвалідністю адаптуватися до типових життєвих ситуацій, позбутися почуття ізольованості, відчуження, сприяє зникненню соціальних бар'єрів та інтеграції в соціум, вчить колектив здобувачів вищої освіти спілкуватися та працювати разом, формує в них почуття відповідальності за товаришів, які потребують не лише допомоги, а, насамперед, - прийняття та визнання.

В системі вищої освіти України досить чітко відпрацьований механізм прийому на навчання дітей з інвалідністю. Процес їх подальшої адаптації у ВНЗ, ефективність навчання і подальшої соціалізації відстежується і організовується вже значно гірше. Ще складніше йде справа з

працевлаштуванням випускників з інвалідністю, їх готовністю до самостійного активного працевлаштування. В першу чергу тут простежується проблема психологічного плану, бо такий випускник вищого навчального закладу, як правило, не готовий психологічно до самостійної діяльності і не готовий «пробиватися» в жорстких умовах конкуренції сучасного ринку праці.

Вирішити дану проблему могла б допомогти своєрідна «система супроводу особи з інвалідністю» (від вступу до вузу до реального працевлаштування), яка існує в Харківському державному соціально-економічному коледжі.

В систему супроводу здобувачів вищої освіти з інвалідністю входить робота по їх працевлаштуванню. Велику роль у вирішенні цього питання займає спільна робота з Харківським центром зайнятості, який проводить тренінги, роботу по складанню резюме та співбесіди, надаючи робочі місця тощо.

Здобувачі вищої освіти активно займаються спортом за сприянням Українського центру з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт». Протягом багатьох років між нашим коледжем та Харківським регіональним центром з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт» Харківської обласної ради існує щільний зв'язок. У 2015 році коледж був нагороджений медаллю «За розвиток українського спорту» за вагомий внесок у реалізацію державної політики у сфері фізичної культури і спорту людей з інвалідністю. пропаганду здорового способу життя, сприяння розвитку параолімпійського руху в Україні. Підтвердження цьому є здобувачі вищої освіти та випускники – параолімпійці. Серед наших випускників є багаторазовий чемпіон Параолімпійських ігор Павленко Людмила (тільки на Олімпіаді в Сочі отримала три медалі: золоту, срібну, бронзову), Ляшенко Людмила (золота та 3 бронзові медалі Пхенчхан 2018), Ходзинська Антоніна, Литовченко Марина, Хижняк Сергій, Владислав Морозов та інші.

У суспільстві рівних можливостей не існуватиме потреби вироблення пільгових умов для осіб з інвалідністю, адже в ідеалі при забезпеченні рівних стартових можливостей у суспільстві мають оцінюватися лише особисті досягнення та здібності індивідуума. Насамперед до уваги мають братися особи з інвалідністю, а не їх обмеження. Освіта – це один з оптимальних та інтенсивних способів входження людини з інвалідністю у суспільство.

Література:

1. Кузьміна Л. А. Левченко Н. В. Використання сучасних методів і навчальних технологій фундаментальної підготовки молодих спеціалістів на заняттях з дисциплін інформатики // Сучасні методи та навчальні технології фундаментальної підготовки молодших спеціалістів: зб. матеріалів XIV обл. науч.-метод. конферен. педагог. працівн. ВНЗ І – II рівнів акрид. Харків. обл. (Харків, 27 лютого 2015р.) [ред. група: В. Д. Мороз та інші]. Хпрків : Коледж НФаУ, 2015. с. 284 - 285.

2. Таланчук П. М., Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі: [навчально-методичний посібник]. Київ, Україна : Соцінформ, 2004.

Шевченко В. М.

*докторант, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки
інституту спеціальної педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У процесі демократизації українського суспільства неабиякого поширення набувають ідеї гуманізації освіти й пріоритетів особистості.

Сьогодні спеціальна освіта в Україні становить складну, розгалужену і диференційовану систему спеціальних дошкільних та загальноосвітніх шкіл-інтернатів, навчально-реабілітаційних й інклюзивно-ресурсних центрів, навчально-виховних комплексів, центрів раннього втручання тощо [2, с. 66].

Упродовж багатьох років більшість дітей з особливими потребами здобували освіту в спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах, які й нині залишаються для них традиційною формою навчання [1, с. 38].

Досвід функціонування спеціальних закладів в Україні свідчить про значні досягнення, які мають ці освітні осередки. До їх безперечних досягнень належать: створення в спеціальних навчальних закладах достатньої матеріальної бази, забезпечення відповідних умов для надання корекційної допомоги, організація професійно-трудової підготовки, навчання та відпочинку. У спеціальних закладах діти з особливими потребами здобувають освіту, яка спрямована на одержання знань з основ наук, вдосконалення особистісних якостей, корекцію порушень розвитку й подальшу соціалізацію. Корекційні заняття забезпечують не лише виправлення порушень психо-фізичного розвитку, а й забезпечують вплив на особистість загалом для досягнення позитивних результатів у навчанні, вихованні та її інтеграції в суспільство.

На сьогодні система спеціальної освіти в Україні має вертикально-горизонтальну структуру.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Вертикальна структура базується на вікових особливостях учнів і рівнях загально-освітніх програм. *Горизонтальна структура* враховує психофізичний розвиток дитини, особливості її пізнавальної діяльності та характер порушення.

Вертикальна структура визначається віковими періодами:

- раннього дитинства (від 0 до 3 років);
- дошкільного періоду (з 3 до 6 – 7 років);
- період шкільного та професійного навчання (з 6 – 7 до 16 – 21 років).

У період від 0 до 3 років (раннє дитинство) діти перебувають на домашньому утриманні або у дитячих дошкільних закладах [4, с. 8-9].

Водночас, у зв'язку зі зростанням кількості дітей з порушеннями психофізичного розвитку, недостатньою кількістю кваліфікованих кадрів тощо, чинна система спеціальної освіти потребує якісних змін [2, с. 66].

Оскільки Україна взяла курс на євроінтеграцію та проводить реформи, в освітній політиці відбуваються зміни, а саме: влада приділяє значну увагу питанням забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими потребами та створення їм комфортних умов для навчання [1, с. 38].

Характерною особливістю сьогодення системи спеціальної освіти в Україні є реконструювання її на демократичних засадах. Країна переходить до альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, вільного вибору форм навчання дітей з особливими потребами, рівня і діапазону освітніх послуг. Тобто відбувається перехід до інклюзивної форми навчання [3, с. 27].

Інтегрування дітей із особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір України, як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики, що окреслені в «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.», Державній цільовій програмі «Національний план дій з реалізації Конвенції Про права інвалідів до 2020 р.» та інших державних документах [4, с. 11].

Інклюзивна освіта є закономірним і логічним варіантом трансформації інститутів загальної та спеціальної освіти, одним із основних інститутів соціальної інтеграції. Її реалізація дасть можливість узгодити суперечності між рівними правами осіб із особливими потребами у виборі життєвого шляху, форми освіти, освітніх послуг і фактичною нерівністю можливостей різних соціальних груп населення. Вчитель отримує нову роль: фасилітатора, розробника навчальних програм, менеджера, консультанта, презентатора, тренера, дослідника, наставника та агент змін [3, с. 27].

Реалізація ідеї інклюзії як однієї з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти ніякою мірою не означає згортання існуючої диференційованої системи спеціальної освіти. Ефективне інтегрування можливе лише в умовах постійного удосконалення систем загальної та спеціальної освіти, ліквідації наявних кордонів між ними [4, с. 11].

Отже, перший етап реформування спеціальної освіти фактично завершується. Свідченням цього є перехід спеціальних закладів на нову структуру та оновлений зміст навчання. Надалі продуманою має бути державна політика щодо інтегрування учнів з особливими потребами у загальноосвітній простір та враховувати підходи впровадження інклюзивної освіти.

Література:

1. Іноземцева С. Спеціальна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства // *Vzdelávanie a spoločnosť. Medzinárodný nekonferenčný zborník*, Ed. Renáta Bernátová, Tetyana Nestorenko. Prešov, 2016. С. 38.
2. Засенко В. В. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти в Україні // *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наукових праць. № 4 (6)*. Київ : Університет «Україна», 2007. С. 66.
3. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. С. 27.
4. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі // *Особлива дитина: навчання і виховання. № 3*. 2014. С. 8-9, 11.

Ванюга Л. С.

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри театрального мистецтва факультету мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Топорівська Я. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва факультету мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Важливою вимогою до суб'єктів навчального процесу у вищих навчальних закладах є готовність майбутнього фахівця до використання комп'ютерних технологій у роботі з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання.

Комп'ютеризація навчання – необхідна умова у процесі оновлення змісту і структури навчання. Одним із шляхів реформування сучасної освіти, зокрема, і мистецької, є використання нових освітніх технологій, спрямованих не тільки

на засвоєння студентами знань і вмінь, що є характерним для традиційного навчання, а найголовніше – на всебічний особистісний розвиток суб'єктів освітнього процесу, формування ключових і предметних компетентностей. Використання комп'ютера на уроках музики забезпечує синтетичне сприйняття різних видів, жанрів і творів мистецтва, сприяє розвитку зорової пам'яті, фантазії, творчих здібностей, впливає на гармонійний розвиток особистості учнів, формування у них естетично-гармонійного світосприйняття.

Результати аналізу психолого-педагогічної й методичної літератури з проблеми дослідження, а також масової педагогічної практики свідчать, що незважаючи на вагомі результати досліджень, численні пошуки у напрямі наукового осмислення проблеми комп'ютеризації навчального процесу, поза увагою дослідників залишаються важливі питання навчання комп'ютерних технологій фахівців мистецького профілю в умовах інклюзивного навчання. Передусім це стосується особливостей методичного та організаційного забезпечення інтегративного навчання з урахуванням вимог майбутньої професії.

«Готовність майбутнього вчителя музики до використання комп'ютерних технологій» – це складна характеристика особистості, що відображає сформованість стійкої зацікавленості використанням комп'ютерних технологій, усвідомлення переваг комп'ютерних технологій, їх дидактичних можливостей у навчальній і професійній діяльності; якість знань про психологічні та дидактичні особливості використання комп'ютерних технологій у педагогічній діяльності, знання мети, змісту, концептуальних положень комп'ютерних технологій; оволодіння технологічними операціями роботи з музичним програмним забезпеченням; уміння доцільно використовувати комп'ютерну техніку у професійній діяльності.

Важливим системотвірним компонентом формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання комп'ютерних технологій у роботі з дітьми з особливими потребами є такі педагогічні умови: формування потреби у використанні сучасних комп'ютерних технологій, створення навчального інформаційного середовища, залучення до навчально-пізнавальної діяльності з використанням комп'ютерних програм. Визначені умови можуть бути реалізованими у взаємодії і взаємодоповненнях.

Реалізація першої умови, що спрямована на розвиток мотиваційної сфери та пізнавального інтересу, передбачає формування відповідного освітнього середовища, яке забезпечує активну комунікацію між суб'єктами процесу (викладачем і студентом), а також залучення студентів до навчально-пізнавальної діяльності з використанням комп'ютерних програм.

Друга умова реалізовується у процесі вивчення студентами фахових дисциплін у комп'ютерній аудиторії, обладнаній необхідним апаратним і програмним забезпеченням, та підключенням до глобальної мережі Інтернет (можливість використання електронних курсів навчальних дисциплін, електронних енциклопедій і довідників, фонотек і відеотек, нотних архівів тощо).

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Третя умова спрямована на використання комп'ютерних технологій під час вивчення фахових навчальних дисциплін («Музична інформатика», «Комп'ютерне аранжування», «Інструментознавство», «Методика музичного виховання», «Основи музичної інтерпретації»), у процесі педагогічної практики, самостійної та індивідуальної роботи студентів з різних навчальних дисциплін, написання індивідуально-дослідних завдань та ін.

Формуванню готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання комп'ютерних технологій у роботі з дітьми з особливими потребами в умовах аудиторної, позааудиторної, індивідуальної та самостійної роботи сприятиме використання таких специфічних методів: розробка і виконання творчих завдань, відеометод, робота з електронним підручником, дидактична гра, презентація, аналіз професійних ситуацій, практичні, творчі і тестові завдання з фахових навчальних дисциплін, пошук інформації у мережі Інтернет, розв'язання квестових завдань та традиційних і специфічних форм роботи, а саме: відеолекції із застосуванням діалогу, інтерактивні лекції, лекції-візуалізації, лекції-презентації, лекції-концерти, музичні лекторії, практичні заняття, ІНДЗ, самостійна робота, індивідуальна робота, педагогічна практика, диспути, розв'язання тестових завдань, самостійна робота з різними інформаційними джерелами у мережі Інтернет, навчальні екскурсії до студій звукозапису та музичних магазинів, практикум [2].

Література:

1. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ: [монографія] / Р. С. Гуревич, Г. Б. Гордійчук, Л. Л. Коношевський, О. Л. Коношевський та ін.; за ред. проф. Р. С. Гуревича. Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2011. 348 с.

2. Топорівська Я. В. Технологія підготовки майбутнього вчителя музики до використання комп'ютерних технологій: організація та результати експерименту// Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка / голов. ред. Г. Терещук ; редкол.: І. Задорожна, В. Кравець, Л. Морська [та ін.]. Тернопіль, 2014. № 2. С. 36–41.

Присакар В. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач кафедри соціальної роботи та психології
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти є виховання людини демократичного світогляду, котра дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу, до історії та культури усіх корінних народів та національних меншин, що проживають в Україні [1, с. 690]. Етнічна, релігійна та соціальна різноманітність українського суспільства вимагає такої виваженої освітньої та виховної політики, яка буде забезпечувати створення умов для розвитку та реалізації кожною особистістю своїх можливостей і демократичних прав на засадах толерантності.

Проблема толерантності є надзвичайно актуальною сьогодні, коли світове співтовариство починає усвідомлювати необхідність установаження цивілізованих дружніх відносин між людьми з різним кольором шкіри, різним віросповіданням та етнічною приналежністю. З огляду на це майбутньому соціальному працівникові необхідно усвідомлювати, що, надаючи соціальну допомогу, особливо людям з різними національними традиціями й етнопсихологічними особливостями, важливо уміти враховувати досягнення їхньої культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути здатним до міжетнічного діалогу, знати національні особливості певного народу, його традиції, звичаї тощо.

Дослідження теоретико-методологічних підходів до вивчення толерантності (О. Асмолов, О. Безкоровайна, С. Болдирева, Б. Гершунський, Є. Громова, О. Довгополова, Л. Ільченко, Д. Колесов, В. Маралов, З. Мубінова, О. Пастухова, В. Попов, О. Тишков, О. Швачко тощо) уможливили ствердження того, що толерантність є багатоаспектною міждисциплінарною категорією, а тому діапазон її інтерпретації постійно розширюється. Педагогічні аспекти толерантності розглядали І. Бех, Т. Білоус, О. Грива, О. Клепцова, Е. Койкова, Т. Ліхачова, Г. Маслова, М. Міріманова, А. Погодіна, П. Степанов, Ю. Тодоровцева та інші.

Проблема толерантності у поліетнічному суспільстві, формування толерантних установок, спрямування на досягнення злагоди й взаєморозуміння між представниками різних етносів посідає важливе місце у науковому доробку І. Жданової, І. Кириченко, Т. Пилипенко, Н. Паніної, Р. Чілачави, І. Пілсудської, Ю. Тищенка тощо. У низці зарубіжних досліджень із цієї проблематики, на нашу думку, заслуговує уваги концепція етнічного плюралізму, розроблена ученими із США П. Брасом, П.Л. Ван ден Бергом, М. Хехтером. Оглядовий аналіз досліджень

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

переконує, що недостатньо уваги приділено проблемі виховання етнічної толерантності у майбутніх соціальних працівників, через що постає потреба у визначенні основних засад, змісту, форм і методів її розв'язання з урахуванням етнічних особливостей України.

Толерантність учені розглядають як етико-філософську категорію, соціальну цінність, принцип людських взаємовідносин, особистісну якість, правову потребу, соціально-культурний феномен, метод соціально-політичних рішень і тлумачать так: «Толерантність – від лат. *tolerantia* – терпимість – термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [3, с. 642]. Тлумачення поняття толерантності у педагогіці варто розуміти як готовність до сприйняття інших культур, здатності поважати багатогранність людської думки, запобігати конфліктам, або розв'язувати їх ненасильницькими методами, як здатність людини (або групи) співіснувати з іншими людьми (спільнотами), для яких притаманні відмінний менталітет, спосіб життя [2, с. 155]. Етнічну толерантність треба розуміти як толерантне ставлення до цінностей і культурних особливостей інших народів та етнічних груп, здатність до міжетнічних контактів.

Для виявлення рівня сформованості етнічної толерантності серед студентів випускних курсів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу за спеціальністю «Соціальна робота» (освітні рівні «бакалавр», «молодший спеціаліст») було проведено опитування щодо усвідомлення важливості для соціального працівника готовності до роботи з представниками інших національностей та толерантного ставлення до них у процесі надання соціальної допомоги. Результати проведеного дослідження показали, що для більшості студентів (62%) притаманне поверхове розуміння самого поняття, «етнічна толерантність», у респондентів практично відсутні систематизовані знання щодо історії, культури, традицій і звичаїв, комунікативні етнокультурні уміння тощо. Тому вони і не можуть об'єктивно оцінити свої можливості щодо надання соціальної допомоги представникам етнічних меншин, котрі проживають у Хмельницькій та сусідніх з нею областях.

Отже, процес виховання у майбутніх соціальних працівників етнічної толерантності є складним і багатогранним, потребує інтеграції знань із соціальної педагогіки, психології, етнології, культурології, історії та інших суміжних наук і дисциплін. Успішність виховання етнічної толерантності визначаємо психолого-педагогічними умовами: створення у навчальному закладі толерантного освітнього простору, формування у студентів ціннісного ставлення до міжкультурних відмінностей; включення елементів етнічної толерантності до вивчення дисциплін професійного спрямування; застосування інтерактивних форм виховної роботи – комунікативних тренінгів, рольових ігор, дискусій, диспутів тощо.

Література:

1. Національна доктрина розвитку освіти. Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія. Упорядник О.О. Любар. Київ, 2003. С.688-704.
2. Присакар В. В. Етнічна толерантність як домінанта виховання у школярів культури міжетнічних відносин. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Випуск 20 (1-2016). Частина 1. Кам'янець-Подільський, 2016. С.153-160.
3. Філософський енциклопедичний словник. Київ, 2002. 742 с.

Дмітрієва О. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
корекційної педагогіки та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Важливою ознакою сучасного демократичного цивілізованого суспільства є забезпечення права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, їхньої участі у трудовій діяльності. Розвиток сучасних інформаційних технологій, науково-технічний прогрес і глобальні зміни видів професійної діяльності розширили можливості соціальної інтеграції різних категорій осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі у процесі здобуття вищої освіти. Вища освіта у більшості країн світу відіграє важливу роль у сприянні розвитку соціально-гуманного суспільства, у якому реалізується соціальна рівність, соціальна мобільність, розвиток особистості незалежно від рівня її психофізичних можливостей[1, с. 27].

Різні аспекти організації навчання студентів з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти представлені у дослідженнях Г. Бойко, А. Кісляк, К. Кольченко, С. Місяк, С. Литовченко, П. Таланчука, В. Шиян та ін.

На сучасному етапі розвитку суспільства перед особами з особливими освітніми потребами постають певні проблеми з отримання вищої освіти, лише незначний відсоток цих осіб від загальної кількості випускників закінчують заклади вищої освіти.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

За статистичними даними Міністерства освіти і науки України у 2010 році особи з особливими освітніми потребами вступили на навчання практично в усі заклади вищої освіти України, але переважна більшість з них не змогли навчатись у цих закладах вже через півроку. Це обумовлюється як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами.

До суб'єктивних факторів, які впливають на отримання освіти у закладах вищої освіти особами з особливими освітніми потребами належать:

- низький рівень знань. Це обумовлюється тим, що в процесі навчання у школі з різних причин учні з особливими освітніми потребами опанували знання не з усіх предметів на відповідному рівні, часто пропускали заняття. Порушення психофізичного розвитку мали негативний вплив на загальний розвиток таких дітей, що в свою чергу, призвело до низького оперування знаннями зі значної частини начальних дисциплін. У порівнянні з іншими студентами обсяг їхніх знань є недостатнім, що призводить до виникнення відчуття непевненості у власних силах;

- зневіра у власних можливостях. Більшість таких дітей в процесі шкільного навчання відчували вибіркове, особливе, індивідуальне, іноді негативне ставлення до себе, що принижувало їхню гідність і формувало в цілому страх перед громадськістю і почуття винуватості за свої порушення. Це переноситься і в середовище студентів, що заважає їм у процесі навчання і збільшує ризик відмови від нього;

- труднощі дотримання відповідного темпу навчання. Вимоги до рівня опанування знаннями, уміннями та навичками пред'являються однакові до всіх студентів. Особи з особливими освітніми потребами через особливості психофізичного розвитку, які часто призводять до зниження рівня працездатності, підвищеної стомлюваності, наявності аналізаторних та мовленнєвих порушень, не мають можливості працювати у темпі, який є звичним для студентів з типовим розвитком;

- проблеми, пов'язані із необхідністю зміни форми і місця навчання. Особливо це проявляється у випадках проходження виробничих практик. Більшість підприємств або закладів не пристосовані до перебування осіб з інвалідністю, не мають необхідних для них пристосувань і технічних засобів. Це унеможливорює або зменшує ефективність даної практики і, без сумніву, негативно позначається на знаннях студентів з особливими освітніми потребами, на ефективності підтвердження теоретичних знань практичними навичками.

До об'єктивних факторів належать невідповідні умови для навчання осіб з особливими потребами, зокрема: необхідність облаштування архітектурного середовища закладу вищої освіти (пандуси, ліфти, туалети, спеціальні меблі, відповідне технічне устаткування тощо), відсутність спеціально обладнаних приміщень у гуртожитках, недостатність або й відсутність спеціально обладнаного транспорту для переїзду цих осіб від гуртожитків до навчальних корпусів, розпорошеність начальних корпусів і потреба тривалих переїздів або переходів з одного приміщення в інше,

неготовність значної частини педагогів закладів вищої освіти сприйняти особливі потреби цих студентів і неможливість надання їм ефективної допомоги тощо.

Робота з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами є одним із важливих і пріоритетних напрямів соціальної педагогіки, в основі якої – правові основи соціального захисту та підтримки цієї категорії населення, система державних і недержавних закладів і установ, форми, методи соціально-педагогічної роботи, соціальні технології і технології соціально-педагогічної роботи, зміст і специфіка яких визначається рівнем обмеження життєдіяльності дітей та молоді, а також повноваженнями організацій соціальної сфери, рівнем кваліфікації працівників, досвідом роботи, фінансуванням, ресурсами.

Література:

1. Малишевська І. Право на вищу освіту осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю у законодавстві України // Особлива дитина: навчання і виховання. 2015. № 2. С. 27-34.

2. Таланчук П. М., Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі // Навчально-методичний посібник [для студентів, викладачів та фахівців вищих навчальних закладів інтегрованого типу]. К., 2013. 72 с.

Савицька О. В.

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
освіти Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Концепція розвитку інклюзивної освіти проголошує такі основні цілі: забезпечення конституційних прав та державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами ... та формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю [1]. Досягнення цих цілей тісно переплітається з важливістю побудови освітнього процесу на гуманістичних засадах, шляхом упровадження інноваційних технологій, що забезпечило б актуалізацію особистісного потенціалу розвитку майбутнього фахівця, формування ціннісно-сміслового

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

ставлення до майбутньої професійної діяльності, підвищення конкурентоспроможності осіб з фізичними обмеженими можливостями на ринку праці.

Психологічні особливості осіб з особливими освітніми потребами (відсутність активної життєвої позиції, стійкої довіри до соціального оточення, знижена самооцінка, низький рівень життєвих домагань, сильні механізми самозахисту, комунікативні труднощі тощо), суттєво ускладнюють процеси професійної орієнтації, професійного навчання та професійної адаптації, що, в свою чергу, негативно позначається на інтеграції осіб з фізичними обмеженими можливостями у соціум та професійне середовище.

Саме тому нам видається доцільною організація цілеспрямованого корекційно-розвивального впливу на особистість в процесі професійної освіти шляхом запровадження навчального психологічного тренінгу, який дозволить перейти на якісно новий рівень розуміння себе, професійної діяльності, забезпечить оволодіння навичками взаємодії з іншими, самоаналізу своїх можливостей та перспектив, побудови сприятливих життєвих сценаріїв і врешті решт сприятиме розвитку професійної свідомості.

Розроблена нами програма психологічного тренінгу розрахована на 24 години, що містить 6 занять по 4 години кожне. Під час навчального психологічного тренінгу студентам пропонується система вправ з розвитку та корекції професійної свідомості. Зміст вправ передбачає аналіз студентами життєвих перспектив та планів, виявлення потенційних можливостей реалізації запланованого, співвіднесення своїх можливостей з прагненнями, мрій з можливістю їх реалізувати, тобто змістовно всі вправи вимагають рефлексивних дій. Окрім зазначених рефлексивних дій кожне заняття передбачає вправи на рефлексію, що змушує зрозуміти та прийняти зміни в самоставленнях, настроях, планах на майбутнє тощо, які відбулися.

Вправи, включені у тренінгові заняття, можна класифікувати за змістом і метою особистісних змін, яку вони переслідують: усвідомлення ставлення до майбутньої професійної діяльності; усвідомлення ставлення до себе як до суб'єкта праці; усвідомлення особливостей образу професії та образу професіонала; рефлексія життєвих та професійних цінностей, цілей; формування вмінь планувати професійний шлях; здійснення аналізу професійної ролі та професійної позиції, оцінки власних професійних вмінь та навичок, нервово-психічних станів, стану фізичного та психічного здоров'я.

Інтерактивні методи навчання, як свідчить власний досвід їх використання, сприяють підвищенню пізнавального інтересу до професійних технологій, кола професійного спілкування, спричиняє позитивні зміни «Я-концепції», підвищує професійну мотивацію та самооцінку.

Література:

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/

Столяренко О. Б.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна.*

**ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ ПЕДАГОГІВ**

Сучасний стан шкільної освіти в Україні характеризується активним впровадженням у педагогічний процес інноваційних технологій. Проблема ефективності та результативності запровадження й опрацювання педагогічних інновацій привертає увагу широкого кола науковців. Проте, наукові інтереси сучасних дослідників зосереджуються, головним чином, на управлінні інноваційними процесами у навчальних закладах. Дослідники-психологи цікавляться проблемою педагогічних інновацій порівняно рідко. Зазвичай, психологи розглядають інноваційну діяльність учителя як важливу умову розвитку його професійних якостей [1; 3]. Хоча, на думку В. О. Василенко [2, с. 226], процес впровадження інновацій стимулює розвиток креативних здібностей учителя, кожного разу відкриваючи новий простір для його професійної і особистісної самореалізації.

У нашому дослідженні зроблена спроба проаналізувати, які можливості інноваційна діяльність надає для розвитку особистісних якостей педагога. Саме тому, нашою метою стало дослідити основні складові професійної Я-концепції педагогів з урахуванням такого фактору, як тип освітнього закладу (традиційний чи інноваційний), де вони працюють. Для досягнення мети дослідження було сформульовано наступні завдання:

1. Проаналізувати основні підходи до розуміння сутності поняття «Я-концепція». Обґрунтувати зміст та структуру професійної Я-концепції педагогів.

2. Дослідити особливості когнітивного, мотиваційного, емоційного та операційного компонентів професійної Я-концепції педагогів.

3. Проаналізувати взаємозв'язок між розвитком основних компонентів професійної Я-концепції та типом освітнього закладу, де працюють досліджувані педагоги.

Емпіричне дослідження проходило у три основні етапи. Перший етап дослідження було присвячено вивченню рівня сформованості когнітивного, мотиваційного, емоційного та операційного компонентів професійної Я-концепції педагогів. Реалізація завдань здійснювалась у такій послідовності:

1. За допомогою анкети «Дослідження рівня професійних знань педагога» ми виявили рівень усвідомлення педагогами власних професійних якостей, що є основою когнітивного компонента професійної Я-концепції.

2. Особливості мотиваційного компонента досліджувалися за допомогою методики Е.І.Рогова «Професійна спрямованість вчителя».

3. Емоційний компонент професійної Я-концепції педагогів визначався за допомогою методики М.Снайдера «Оцінка комунікативного контролю в спілкуванні», яка використовувалась для визначення особливостей емоційної саморегуляції педагогів.

4. За допомогою методики Дж.Роттера «Діагностика локусу контролю особистості» було виявлено, як педагоги локалізують контроль над значущими для себе подіями, що характеризує операційний компонент професійної Я-концепції педагогів.

На другому етапі емпіричного дослідження було проаналізовано взаємозв'язок між розвитком основних компонентів професійної Я-концепції та типом освітнього закладу, де працюють досліджувані педагоги.

Третій етап емпіричного дослідження передбачав обробку отриманих на попередньому етапі результатів.

За результатами емпіричного дослідження виявлено, що педагоги, які працюють в умовах інноваційної діяльності, мають більш розвинену професійну Я-концепцію, ніж вчителі, котрі працюють традиційно. Порівняльний аналіз рівнів розвитку структурних компонентів професійної Я-концепції педагогів виявив, що у педагогів-новаторів більш розвинений мотиваційний компонент (високий його рівень зафіксовано у 47% респондентів). Решту можна розмістити у такій послідовності за рівнем розвитку: операційний (29%) та когнітивний (26%). Узагальнені результати показали, що низький рівень розвитку професійної Я-концепції притаманний 37% вчителів, котрі працюють в умовах традиційної педагогічної діяльності, та 30% вчителів, що працюють в умовах інноваційної діяльності. Одночасно з цим прояв розвитку професійної Я-концепції середнього рівня зафіксовано у приблизно однакової частини вчителів, які працюють за традиційних та інноваційних умов, що становить 43% та 42%. Високий рівень розвитку професійної Я-концепції наявний лише у 19% вчителів, які працюють в традиційних умовах діяльності, та у 26% вчителів, котрі здійснюють інноваційну педагогічну діяльність.

Таким чином, результати дослідження свідчать, що умови здійснення педагогічної діяльності (традиційні чи інноваційні) мають різний вплив на розвиток професійної Я-концепції педагогів.

Література:

1. Бочелюк В. Й. Психологічні засади готовності учасників освітньої діяльності до управління інноваційними процесами в школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.05 – соціальна педагогіка / Київ, 2014. 36 с.
2. Василенко В. О. Інноваційний менеджмент : Навч. посіб. / Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 439 с.
3. Савчин М. В. Педагогічна психологія : Навч. посіб. / Київ : Академвидав, 2014. 424 с.

Бригадир М. Б.

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри
психології та соціальної роботи
Тернопільський національний економічний університет,
м. Тернопіль, Україна*

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

З прийняттям змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг [2], в нашій державі почало активно змінюватись ставлення до дітей з інвалідністю. Мета прийняття такого законодавчого документа продиктована вимогами сучасного цивілізованого світу в напрямку формування толерантного ставлення та сприймання осіб з особливими потребами.

Створюючи такий простір соціальної взаємодії для дітей з особливими потребами виконується декілька важливих стратегічних завдань: відбувається розширення кола дитячого спілкування; формується толерантне ставлення та толерантні взаємовідносини в суспільстві, пришвидшуються процеси адаптації та ін. Позитивний досвід запровадження такого типу навчання підтверджений у низці Європейських країн, у Литві 90% дітей із особливими потребами навчаються у загальноосвітніх закладах, у Польщі – 42%, в Словаччині – 42%, в Угорщині 57%, в Італії – 99%, в Норвегії – 90%, у Франції – 25 % [1]. Хоч навчання особливих дітей відбувається в межах загальноосвітніх шкіл, воно організоване за спеціальними програмами, які відповідають індивідуальним потребам. Окрім вчителя до освітнього процесу залучаються помічники, фахівці, завдання яких, максимально оптимізувати процеси взаємодії учасників освітнього середовища.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

В Україні до інклюзивної освіти залучено лише 7 % дітей із особливими потребами [1]. Такий показник є одним із найнижчих у Європі. Традиційно в нашій державі навчання дітей із інвалідністю відбувається у спеціально організованих навчальних закладах. Такий підхід до організації освітнього процесу для особливих дітей є достатньо ефективним. Так як у таких закладах працюють групи фахівців, які володіють вміннями та навичками створення оптимального середовища для дітей. Проте процеси соціалізації у таких дітей відбувається у закритому, обмеженому просторі, вони не вміють взаємодіяти із довкіллям. Також в суспільстві спостерігається неприйняття таких осіб, оскільки діти та дорослі люди не володіють навичками взаємодії із особливими людьми. Вирішити це питання можливо через масове запровадження інклюзивної освіти.

Слід зауважити, що досвід реалізації ініціатив з освітньої інклюзії є не завжди позитивним. Перебування особливих дітей у класі із своїми ровесниками є важливою, але недостатньою умовою ефективної організації освітньої взаємодії. Повноцінне навчання, гармонійна соціалізація, індивідуальний розвиток дітей з особливими потребами може здійснюватися при виконанні ряду необхідних умов: врахування психофізіологічних та психічних особливостей дитини; професійна компетентність педагогів; наявність матеріально-технічного забезпечення; присутність фахівців, які стають помічниками та посередниками у спілкуванні та взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Масовому запровадженню практики інклюзивної освіти має передувати системна розробка фахівцями методичних матеріалів, які стосуються організації навчання за окремими навчальними предметами. На сьогодні існує комплекс таких методичних розробок для спеціалізованих шкіл. Проте їх пряме застосування у звичайній школі недоречне і неефективне.

За таких умов значно зростає роль шкільного психолога, завдання якого полягає в організації успішної адаптації учасників освітнього процесу до умов інклюзивної освіти. В межах його компетенції знаходиться вирішення наступних завдань:

- здійснення психолого-педагогічного супроводу – моніторинг психофізичного розвитку дитини з особливими потребами, створення оптимальних умов для її саморозвитку та самореалізації;
- проведення консультування вчителів, батьків, на предмет особливостей розвитку дітей з особливими потребами;
- формування сприятливого соціально-психологічного клімату в освітньому закладі;
- здійснення разом із вчителями методичної роботи, в напрямку адаптації навчальних програм до можливостей дітей з особливими потребами;
- участь у розробці програм розвитку для дітей з інклюзією;
- сумісна робота із дефектологами, з метою підвищення власної професійної компетентності та кваліфікації;

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

- організація просвітницької роботи, з метою формування толерантного ставлення у суспільстві до дітей з особливими потребами.

Запровадження інклюзивної освіти є важливим кроком на шляху гуманізації, демократизації суспільства, встановлення прав рівності, плекання толерантності та подолання дискримінації. Проте правове декларування та проголошення права не вирішує проблеми само по собі. Ефективне запровадження позитивних змін потребує детального та всебічного аналізу, розробки комплексу тактичних та методичних розробок на психологічному рівні, що забезпечить повноту реалізації запропонованого.

Література:

1. Корнієнко Д. Інклюзивна освіта в Україні: «Той мурує, той руйнує...» [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/life/_inklyuzivna-osvita-v-ukrayini-toj-muruye-toj-rujnuye/818388

2. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2053-19>

Комарніцький О. Б.

*кандидат історичних наук, доцент,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДГОТОВКУ УЧИТЕЛІВ- ДЕФЕКТОЛОГІВ У 1930-х рр.

Європейський вибір України і зумовлене ним реформування багатьох сфер державного і суспільного життя передбачає, зокрема, серйозні зміни у сфері освіти, у центрі яких є високопрофесійний, добре підготовлений, патріотично налаштований учитель. У зв'язку з цим уряд серйозно поліпшує матеріальне становище українського учителя, який є одним із найбільш ефективних рушіїв забезпечення європейського рівня освіти.

При цьому українські виші, працюючи за сучасними стандартами і орієнтуючись на практику європейських країн, мають по-можливості повніше

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

враховувати попередній позитивний досвід підготовки та організації багатогранного життя майбутніх педагогів, не ігноруючи й того, який пов'язаний з радянською добою, коли людина, на жаль, не була найвищою суспільною цінністю. Значною мірою це стосується і підготовки учителів-дефектологів у 30-х рр. минулого століття. На жаль, дана проблема повною мірою не досліджена.

На початку 30-х рр. постало питання про реорганізацію педагогічної освіти, про що йшлося 25-27 січня 1930 р. на конференції представників педвишів, які пропонували поділити педвиші на три групи. Дефектологів мали готувати інститути соціального виховання. Власне сама реорганізація педосвіти відбулася влітку 1930 р. 11 серпня вийшла постанова РНК УСРР «Про реорганізацію мережі й системи педагогічної освіти». В акті зазначалося, що «період соціалістичної реконструкції народного господарства і культурної революції ставить завдання максимально посилити і якісно поліпшити підготовку педагогічних кадрів для всіх освітніх і навчальних закладів Республіки. Педагогічна праця своїм змістом є одна з найвідповідальніших і найскладніших функцій виховання людинності відповідно до вимог комуністичного суспільства і вимагає, щоб кожен педагог був озброєний вищою освітою» [1, с. 111]. У складі ІСВ передбачалася діяльність педолого-педагогічних факультетів, які мали здійснювати підготовку педагогічних працівників для закладів «дефективного дитинства» [1, с. 112]. Один з таких відділів працював у Київському ІСВ. Для випускників встановили кваліфікаційну категорію «Організатор педагогіки дефективного дитинства». Загалом, у 1930-1931 н.р. тут здобував освіту 51 майбутній дефектолог. У 1932 р. цей виш випустив перших 23 спеціалістів [2, с. 42; 4]. Випускники Харківського ІСВ мали отримати кваліфікацію «Педагогічний робітник установ дефективного дитинства». Але дипломів дефектологів 44 випускники цього вишу не отримали, оскільки із навчального плану вилучили предмети дефектологічного циклу. Це сталося тому, що професор І. О. Соколянський відмовився їх викладати. Планувалося здійснювати підготовку дефектологів у Полтавському ІСВ. Судячи з усього, цей план тут так і не вдалося реалізувати. Таким чином, на початку десятиліття дефектологів готували лише у Києві. Водночас, і над цим закладом нависла загроза. Оскільки передбачалося перенести дефектологічний відділ до Одеси і приєднати до лікарсько-педологічного інституту. Крім цього, ставилося питання про можливість створення на базі педолого-педагогічного факультету окремого спеціалізованого навчального закладу [8].

Упродовж 1932–1933 н.р. переглянули навчальні плани і програми педвишів. Для дефектологічного факультету ІСВ виділялося 3236 год., у т.ч. на теоретичне навчання – 2304, самостійну роботу – 452, практику – 480. На цикл загальнотеоретичних дисциплін відводилося 33,8% навчальних годин, суспільно-політичних – 21,4%, фахових – 44,8% [6, арк. 46-47].

Певна увага приділялася роботі навчально-допоміжних закладів. Так, у Київському ІСВ до послуг студентів були кабінет дефектології, клініки

анатомії, фізіології і дефектології [5, арк. 177]. Для майбутніх дефектологів проводилися екскурсії. Так, з 22 січня по 2 лютого 1931 р. 25 другокурсників-дефектологів Київського ІСВ у Москві і Ленінграді відвідали дефектологічні відділи педінститутів. Окрім цього, у Москві вони побували в науково-дослідному інституті педології, педологічній лабораторії; у Ленінграді – у дитячому обстежувальному інституті ім. Грибоєдова, лікарській педологічній амбулаторії [5, арк. 192-193зв.].

Напередодні 1933-1934 н.р. було запроваджено нову систему підготовки учителів. Відповідно до постанови НКО від 2 липня 1933 р. ІНО та ІСВ, частина інститутів професійної освіти, які готували педагогів-комплексників досить незрозумілої кваліфікації, були замінені єдиним типом вищого навчального закладу – педагогічним інститутом. Зокрема, почав працювати Київський педінститут, у структурі якого було створено дефектологічний факультет [7, арк. 38]. Згодом його закрили. У 1939 р. у виші цей факультет відновили [3, с. 24-25]. На жаль, інших даних про цей факультет немає.

Література:

1. Закони та розпорядження в справі народньої освіти: систематизов. збірн. / [упоряд. М. Глейзер]. Харків: Вища шк., 1931. 308 с.
2. Київський університет за 50 років радянської влади / [редкол.: І. Т. Швець (гол. ред.), А. А. Чухно, П. Г. Богач та ін.]. Київ: вид-во Київ. ун-ту, 1967. 193 с.
3. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова: іст. нарис, 1920-2000 / [укл.: П. В. Дмитренко, О. Л. Макаренко]. Київ, 2000. 220 с.
4. Факультет соціального виховання – інститут соціального виховання // Кузня освіти. Київ, 1930. 1 червня. № 14. С. 2.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 10. Спр. 807.
6. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 10. Спр. 1479.
7. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 11. Спр. 1120.
8. Шевченко О. Підготовка дефектологічних кадрів у вищих навчальних закладах України в 30-х рр. ХХ століття. URL: <http://www.studmed.ru/document4546> (дата звернення: 08 квітня 2018 р.).

Сербалюк Ю. В.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ШЛЯХ У МАЙБУТНЄ»)

Людство пройшло досить довгий шлях у ставленні до дітей з особливими освітніми потребами: від агресії, зневаги до усвідомлення необхідності піклування, а згодом і освіти осіб з відхиленнями в розвитку; від ізоляції, сегрегативного навчання дітей до інклюзивної освіти [3].

Проблеми міжнародного та вітчизняного регулювання права дитини з особливими освітніми проблемами на повноцінну освіту у природному середовищі розглядали у наукових публікаціях Байталюк О., Гаврюшенко Г., Заярнюк О., Луценко І., Мельник С., Поцко О. та ін. Аналіз наукового висвітлення проблем нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти, шляхів її розвитку дав нам підстави відзначити, що недостатньо уваги приділено деяким міжнародним документам у цій сфері. Це, зокрема, «Висновки і рекомендації 48 Міжнародної конференції «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє», яка проходила 25-28 листопада 2008 р. у Женеві (Швейцарія). Цей документ на сьогодні є орієнтиром розробки і впровадження ефективних стратегій для досягнення ефективності інклюзивної освіти.

Конференція визначала, що не дивлячись на економічні кризи, фінансові негаразди, освітні програми, у т.ч. і у сфері інклюзивної освіти не мають скорочуватись на міжнародному і національному рівнях. Рекомендації цього міжнародного форуму передбачають 5 напрямків діяльності. Напрямок «Методи, сфера охоплення і зміст» передбачає визнання інклюзивної освіти неперервним процесом, спрямованого на надання якісної освіти для всіх з урахуванням різноманітних потреб, здібностей, сподівань учнів та суспільства стосовно освіти, усунення всіх форм дискримінації. Особливу увагу слід приділяти проблемі бідності і соціальної нерівності, які є головною перешкодою на шляху здійснення політики інклюзивної освіти. Необхідно також сприяти формуванню шкільної культури і клімату, дружніх до дитини з особливими освітніми потребами, які забезпечуватимуть ефективне навчання, підтримку здоров'я, їх захист, заохочуватимуть освітню активність самих дітей, їх батьків, громади.

Другий напрямок «Державна політика» виокремлює такі завдання: обов'язковий моніторинг дітей, не включених в процес освіти; ратифікація міжнародних конвенцій у галузі інклюзивної освіти; здійснення освітньої політики в інтересах суспільства та забезпечення рівних прав на якісну освіту у взаємодії громадянським суспільством та приватним сектором; забезпечення

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

освітньої підтримки різним категоріям дітей для їх навчання в умовах звичайних шкіл; сприяння використанню рідної мови на протязі перших років навчання; заохочення сторін начального процесу вибудовувати ефективні схеми навчальних програм для всіх вікових категорій, дотримуватись гнучкості з врахуванням потреб і ситуацій.

Третій напрям «Системи, зв'язки та перехідні стадії» визначає головними завдання, які пов'язані із налагодженням взаємодії всіх учасників інклюзивної освіти при збереженні керівної і регулюючої ролі уряду у відповідності до національного законодавства. Важлива роль відводиться зміцненню зв'язків на рівні школа – громадськість – сім'я та їх активна участь у сприянні організації освітнього процесу. Своєчасне виявлення проблем у дитини, розробка програм виховання та освіти дітей молодшого віку, які сприяють інклюзії, використання інформаційно-комунікативних технологій для більш широкого доступу до освітніх можливостей у важкодоступних та слабо розвинутих районах, створення якісних умов для неформальної освіти, грамотність батьків – ці завдання також знайшли відображення у цьому напрямку.

Бачення відносин між основними учасниками інклюзивного освітнього процесу відображені у четвертому напрямку «Учні та вчителі». Підвищення статусу вчителя, покращання умов його праці, відбір кращих спеціалістів, які відчувають необхідність використання широкого спектру підходів у навчанні різних дітей – завдання, які особливо актуальні у наших школах, де робить перші свої кроки інклюзивна освіта. Відповідно і мають ставитись завдання підготовки вчителів з необхідними навиками, компетенціями, надання їм необхідних ресурсів і можливостей підвищення кваліфікації. Для цього кожна держава має заохочувати інноваційні дослідження у сфері інклюзивної освіти. Керівники шкіл мають бути озброєнні вміннями швидко та ефективно реагувати на різні потреби учнів і сприяти інклюзивній освіті у своїх школах, захищати учнів, вчителів, школу при виникненні конфліктних ситуацій.

П'ятий блок виокремлює основні напрямки міжнародного співробітництва, у якому провідна роль відводиться ЮНЕСКО: обмін передовим досвідом; надання консультацій; заохочення співробітництва між країнами, які мають значний досвід в організації інклюзивної освіти з тими, які стоять лише на початку цього шляху; особливо підтримувати найменш розвинуті країни у реалізації цих рекомендацій.

Таким чином, «Висновки і рекомендації 48 Міжнародної конференції «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє» є на сьогодні керівним документом у сфері налагодження інклюзивної освіти у кожній країні.

Література:

1. 48 сессия Международной конференции по образованию «Инклюзивное образование: путь в будущее». Справочный документ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://narfu.ru/upload/iblock/d62/mezhdunarodnaya-konferentsiya-po-obrazovaniyu.pdf> (дата звернення 14.04.18). – Назва з екрану.

2. Выводы и рекомендации 48 сессии Международной конференции по образованию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docplayer.ru/40210823-Vyvody-i-rekomendacii-48-y-sessii-mezhhdunarodnoy-konferencii-po-obrazovaniiyu-mko.html> (дата звернення 14.04.18). – Назва з екрану.

3. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупасової А. А. Київ: «А. С. К.», 2012. 308 с.

Дорофей С. В.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології освіти, викладач Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Суспільство, досягаючи певного цивілізаційного рівня розвитку, розпочинає турбуватися не лише про середньостатистичного громадянина, а й про кожну людину, визнаючи її оригінальною і своєрідною особистістю. У зв'язку з цим в умовах сьогодення як у зарубіжній, так і в українській системі освіти з'являється проблема інклюзії, тобто спільного навчання дітей, які мають особливі потреби, разом зі своїми здоровими однолітками. Досвід багатьох країн свідчить, що навчання дітей з особливими освітніми потребами найкраще відбувається у межах інклюзивних шкіл, які приймають усіх дітей певного району чи громади. Саме в таких умовах діти з особливими освітніми потребами можуть досягти найвищих результатів в освіті та соціальній адаптації.

У сучасній науці опубліковано значну кількість праць, у яких аналізуються проблеми едукації дітей з особливими потребами в умовах масового навчального закладу. Зокрема, це дослідження О. Василенко, О. Гаврилова, Т. Ілляшенко, Г. Кумаріної, Н. Ліфінцевої, Н. Миронової, В. Петрової, Н. Софій, Н. Стадненко, О. Таранченко, Н. Ялпаса та ін. Окремо виділяємо праці, присвячені проектуванню різноманітних педагогічних моделей інклюзивного (інтегрованого) навчання дітей з різними типами дизонтогенезу (В. Бондар, Л. Гречко, В. Засенко, А. Колупасова, З. Ленів, І. Мамайчук, В. Назарина, Т. Сак, В. Синьов, В. Тарасун, О. Хохліна, та ін.).

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Сучасні освітні моделі скеровані на те, щоб дати дитині певний обсяг знань, умінь, навичок, тобто пріоритетом визначено освітній компонент, однак для успішної соціалізації дитини з особливими потребами цього недостатньо. Потрібно передовсім створити для неї можливості здійснювати соціальні контакти, досягати власних освітніх успіхів, бути впевненою у собі. Йдеться про посилення механізмів інтеграції певних категорій дітей в освіту і, відповідно, у суспільство, а для цього потрібно трансформувати процес масової освіти як системи для забезпечення освітніх потреб усіх дітей.

Актуальність і важливість розв'язання проблеми формування особистості дитини в умовах інклюзивної освіти детермінується низкою суперечностей, а саме між: збільшенням у загальноосвітніх школах кількості дітей з особливими потребами та відсутністю освітнього середовища, що забезпечує їхнє спільне навчання зі звичайними дітьми і реалізує індивідуальний підхід до кожної дитини; запитом батьківської спільноти на впровадження інклюзивного підходу в освіту і недостатньою розробленістю умов його реалізації; необхідністю спеціальної підготовки педагогів для роботи з дітьми з особливими потребами в умовах загальноосвітнього закладу і недостатньою кількістю програм професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогів у цьому напрямі.

Фахівці наголошують, що слід реально забезпечити право дитини на відповідну до її особливих потреб освіту згідно з індивідуальним навчальним планом, незалежно від фізичної вади чи розумової відсталості. Цього можна досягти шляхом забезпечення пропорційного у фінансовому і ресурсному вимірі часу навчання, наявності відповідних приміщень, навчальних засобів, методичного забезпечення. Недопустимо визнавати дітей такими, що не підлягають навчанню [1].

Протягом останніх років в Україні відбуваються значні зрушення у функціонуванні спеціальних навчальних закладів, зростає кількість навчально-реабілітаційних центрів та спостерігається позитивна динаміка щодо включення дітей з порушеннями розвитку до загальноосвітніх навчальних закладів. Застосовується кілька форм навчання дітей з особливими потребами: колективна, індивідуальна, дистанційна, інклюзивна. Значна більшість дітей з особливими потребами здобуває освіту у спеціальних навчальних закладах, через це вони залишаються поза компетентною увагою корекційних педагогів. Процес інклюзії починається зі спеціальної освіти, яка є з одного боку доповненням інклюзивного навчання, а з іншого сегрегацією дітей з порушеннями розвитку.

Необхідно зазначити, що питання включення до загальноосвітнього навчального закладу дитини з особливими потребами є складним, суперечливим та контраверсійним в українському суспільстві. Воно викликає схвалення і водночас супротив, з боку батьків як здорових, так дітей з психофізичними порушеннями.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

У 2015/2016 н.р. на 19% збільшилася кількість учнів в інклюзивних класах (з 2165 до 2720 осіб); На 36,1% більше, у порівнянні з попереднім роком, уведено посад асистента учителя (994 посади) в загальноосвітніх школах з інклюзивними класами. На 5% (з 4955 до 5265 осіб) збільшилася кількість учнів з особливими потребами, для яких навчально-виховний процес організовано у спеціальних класах загальноосвітніх шкіл за місцем проживання. Такий підхід відбиває загальноєвропейську тенденцію у розвитку інклюзії в Україні.

У бюджеті 2017 р. було закладено 200 млн. гривень на розвиток інклюзивної освіти в Україні. Кошти витрачені на зарплати асистентам вчителів та на розробку освітніх програм. Зараз в Україні налічується понад 150 тис. дітей з інвалідністю, менш ніж 2% мають можливість навчатися з іншими, соціалізуватися і отримати шанс на повноцінне життя в майбутньому.

Згідно постанови, яка була затверджена 26 жовтня 2016 р. на засіданні Кабінету Міністрів України, передбачається, що вже до 2022 р. всі українські діти, які навчаються у спеціальних школах (школах-інтернатах) для дітей із затримкою психічного розвитку, поступово перейдуть на навчання до загальноосвітніх навчальних закладів.

Це допоможе забезпечити рівний доступ до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами, сприятиме їхньому успішному навчанню, розвитку та соціалізації. Крім того, вони отримають можливість здобувати освіту, проживаючи в сім'ї.

Література:

1. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 12.07.2016 № 1/9-364 Про організаційно-методичні засади забезпечення навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/2017 навчальному році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.mon.gov.ua/files/normative/2016-07-14/5749/1_9-364metodichniylist2016-2017.pdf

2. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 р. № 651-XIV – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14>

Докучина Т. О.

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Ефективність навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП) в інклюзивному закладі значною мірою залежить від професійної компетентності усіх фахівців команди психолого-педагогічного супроводу.

Проблеми підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзії в Україні досліджують: І. Демченко, І. Дмитрієва, І. Луценко, І. Кузава, О. Мартинчук, С. Миронова, Ю. Найда, Л. Савчук, М. Чайковський та ін. Проте проблема підготовки соціальних педагогів спеціально не вивчалась. Аналіз наукових праць вчених та досвід роботи в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням свідчать про актуальність проблеми фахової підготовки соціальних педагогів до роботи в команді психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання.

Забезпечення якісної фахової підготовки соціальних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання передбачає формування інклюзивної компетентності майбутніх фахівців як складової професійної компетентності сучасного педагога. На основі аналізу літературних джерел нами визначено компоненти інклюзивної компетентності, які необхідно формувати у процесі підготовки соціальних педагогів [3; 4]:

1. Мотиваційний – професійна мотивація та психологічна готовність до роботи з дітьми з ООП.

2. Особистісний – професійно-особистісні якості соціального педагога для роботи з дітьми з ООП. Серед них доцільно виділити такі: любов та повага до дітей незалежно від їхнього здоров'я, емпатія, відповідальність за життя та здоров'я дітей, терпимість, наполегливість, творча активність, креативність, готовність до інновацій та ін.

3. Когнітивний – система знань про дітей з ООП, особливості побудови освітнього процесу, завдання та напрямки роботи соціального педагога в умовах інклюзивного навчання.

4. Операційний – способи та прийоми реалізації професійних знань у роботі з дітьми з ООП, інклюзивним класом та членами команди психолого-педагогічного супроводу.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

З метою формування інклюзивної компетентності майбутніх соціальних педагогів у навчальні плани напрямку підготовки «Соціальна педагогіка» та спеціальності «Соціальна робота» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка введено навчальні дисципліни «Основи корекційної педагогіки» та «Основи інклюзивної освіти». Вивчення навчальної дисципліни «Основи корекційної педагогіки» спрямоване на формування адекватного позитивного ставлення до дітей з ООП; системи знань про сутність та класифікацію порушень психофізичного розвитку, психолого-педагогічну характеристику дітей різних нозологій, загальну характеристику системи освітньо-корекційних послуг, ролі соціального педагога у роботі з дітьми з ООП; вміння здійснювати моніторинг дітей з труднощами у навчанні та взаємодії з оточуючими, реалізовувати індивідуальний підхід у роботі з дітьми з ООП в умовах інклюзивного навчання.

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти» у студентів формується система знань та умінь соціального педагога у команді психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання; психологічна готовність до реалізації професійних функцій соціального педагога у роботі з дітьми з ООП.

Успішність формування інклюзивної компетентності майбутніх соціальних педагогів забезпечується не лише шляхом надання теоретичних знань, але й включенням у практичну діяльність з дітьми з ООП та педагогами.

Зміст фахової підготовки соціальних педагогів до роботи в галузі інклюзивної освіти визначений відповідно до завдань роботи працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання [1; 2].

Отже, якісна підготовка соціальних педагогів як членів команди психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання є однією з умов ефективного впровадження інклюзії. Перспективою дослідження проблеми є розробка змісту та методів цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності соціальних педагогів у процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти.

Література:

1. Докучина Т. О. Особливості діяльності психологічної служби в умовах інклюзивного закладу. Актуальні питання корекційної освіти. 2016. Вип. VII. Т. 2. С. 72-81.
2. Лист Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України від 02.01.13 р. № 1/9-1 «Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти умовах інклюзивного навчання». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/>.
3. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський, 2016. 164 с.

4. Чайковський М. Є. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2012. № 2. С. 15-21.

Бачинська О. М.

*кандидат економічних наук, викладач
кафедри економіки, фінансів, обліку та оподаткування
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ІНКЛЮЗИВНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Розвиток системи інклюзивної освіти неминуче пов'язаний з питанням рівня професійних компетентностей педагогічних працівників навчальних закладів, адже очевидним стає той факт, що центральною фігурою інклюзивного освітнього простору є педагог, роль і функції якого істотно видозмінюються. Саме ця обставина робить необхідним вивчення і визначення складових готовності педагогів до роботи в нових освітніх умовах.

До базових компонентів готовності педагога до навчально-виховної діяльності в освітній установі можна віднести наступні компетентності:

- *професійну компетентність* – єдність теоретичних знань, організаційних вмінь та практичних навичок необхідних для здійснення професійної діяльності;

- *педагогічну компетентність* – вміння педагога аналізувати, планувати, організовувати, контролювати і вносити корективи у навчальний процес, знання і застосування новітніх форм і методів навчання;

- *психологічну компетентність* – знання особливостей засвоєння учня матеріалу відповідно до вікових та індивідуальних характеристик, рівня взаємовідносин та спілкування в навчальній групі та місця особистості в ній;

- *соціально-економічну компетентність* – знання основ розвитку і перебігу суспільних процесів, рівень інформованості про стан справ у політичній, соціальній, економічній тощо сферах держави та світу;

- *комунікативну компетентність* – володіння ефективними методами і прийомами міжособистісного спілкування, знання іноземних умов та сучасних інформаційних технологій;

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

- загальнокультурний рівень – сформована система суспільних моральних і духовних цінностей.

Створення комфортних умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) вимагає від педагога формування *соціально-особистісної компетентності (інклюзивної готовності)* – толерантного ставлення до всіх учасників інклюзивної освіти; здатності протистояти стереотипам про обмежені можливості розвитку та соціалізації дітей з ООП.

Хитрюк В. В. інклюзивну готовність педагога до роботи з дітьми з ООП визначає як складну інтегральну суб'єктну якість особистості педагога, що спирається на комплекс академічних, професійних і соціально-особистісних компетенцій і визначається можливістю ефективної професійно-педагогічної діяльності в умовах інклюзивної освіти [1].

Багато науковців вважають, що до головних особистісних якостей педагога інклюзивного навчання, поряд з толерантністю, слід віднести емпатію, педагогічний оптимізм, високий рівень самоконтролю, психологічну спостережливість, креативність та творчий підхід до вирішення проблемних ситуацій.

Так, зарубіжний дослідник Jenny Corbett пропонує чотири складові інклюзивної культури педагога, які слід формувати ще на етапі його навчання у ВНЗ [2]:

1) шанобливе ставлення педагогів до поглядів дітей з ООП, навіть коли вони протиріччять їх особистому життєвому досвіду;

2) усвідомлення педагогами того, що інтелектуально розвинені люди зустрічаються не тільки серед тих, хто наділений високим соціальним і академічним статусом;

3) визнання рівних можливостей всіх учнів в праві на освіту і задоволення цих прав з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини;

4) формування вміння у педагогів працювати в команді та організовувати колективне співробітництво.

Ми вважаємо, що інклюзивна готовність педагога повинна базуватись на:

- розумінні сутності інклюзивної освіти, її відмінності від традиційних форм освіти;

- знаннях психологічних закономірностей і особливостей вікового і особистісного розвитку дітей з ООП;

- володінні методами психологічного і дидактичного проектування навчального процесу для спільного навчання всіх категорій дітей;

- вмінні застосовувати різні способи педагогічної взаємодії між усіма суб'єктами освітнього середовища (з учнями окремо і в групі, з батьками, колегами-вчителями, спеціалістами, керівництвом).

В сучасних умовах набуває особливого значення твердження Ушинського К. Д. про те, що вчитель живе до тих пір, поки вчиться. Саме життя поставило на порядок денний проблему безперервної педагогічної освіти, необхідність постійного вдосконалення професійної компетентності педагога шляхом невпинної роботи над собою.

Таким чином, формування інклюзивної готовності педагогів – це цілеспрямований системний процес, який забезпечується відповідним змістом освіти, характером взаємодії суб'єктів освітнього простору, адекватністю педагогічних, методичних і дидактичних засобів.

Література:

1. Хитрюк В. В. Готовность педагогов к работе в условиях инклюзивного образования. Вестник Чувашского государственного педагогического университета им. И. Я. Яковлева. 2013. № 3. С.189–193.

2. Jenny Corbett, Inclusive education and school culture. International Journal of Inclusive Education. 1999. Vol.3, No.1. P.53-61. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/136031199285183>.

Гевчук Н. С.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Жиляк Н. В.

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГУ З МЕТОЮ ЗМІНИ НЕГАТИВНИХ УСТАНОВОК ЩОДО ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У наш час особливої гостроти набувають проблеми дітей з особливими освітніми потребами (слабозорі, сліпі, слабочуючі, глухі, діти із ДЦП, ЗПР, легким ступенем розумової відсталості та мовленнєвими вадами). На державному рівні пропонуються різні варіанти навчання цих дітей. Одним із них є інтеграція дітей з психофізичними вадами у масові школи.

Інтеграція – це організація навчання дітей з відхиленнями у розвитку в умовах масового освітнього закладу.

Проблеми освіти дітей з особливими потребами у різних типах закладів вивчали І.В. Белякова, В.В. Засенко, С. Єфімова, М.М. Малофєєв, Н.М. Назарова, М.І. Нікітіна, В.Г. Петрова, Б.П. Пузанов, Н.М. Стадненко, М.Д. Шматко та ін.[1]. Вони досліджували переваги та недоліки різних підходів

до організації навчання, принципи та особливості реалізації варіантів навчання дітей відповідно до виду дизонтогенезу, динаміки змін спеціальної освіти та її інноваційні тенденції тощо.

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами при інтегрованому навчанні не обмежується лише наданням діагностичної, корекційної та профілактичної психолого-логопедичної допомоги. Важливим напрямком діяльності психолога виступає робота з педагогами, батьками, учнями, спрямована на формування у них позитивної соціальної перцепції щодо таких дітей. Найефективнішим засобом реалізації цього напрямку, на наш погляд, є соціально-психологічний тренінг.

Зміст тренінгу, спрямованого на зміну установок щодо дітей з психофізичними вадами, має бути пов'язаний з віртуальним зануренням у внутрішній світ дитини з психофізичними вадами, тобто завданням тренінгу є: спонукати його учасників подивитись на аномальну дитину з середини спробувати збагнути її проблеми, почуття, сприймання світу.

З усіх видів аномалій моделюванню найпростіше піддаються вади зору. У практиці підготовки тифлопедагогів широко використовуються симулятивні окуляри – це окуляри, які дають можливість обмежити використання зору для орієнтації в оточуючому середовищі. Використання цих окулярів дозволяє відчувати індивіду повною мірою обмеження і проблеми, з якими стикається сліпа і слабозора дитина. Симулятивні окуляри, які використовують під час тренінгу є двох видів: ті, які симулюють сліпоту (зроблені з цупкої непрозорої тканини), і ті, які симулюють слабозорість (з напівпрозорої тканини, що заважає повноцінному зору).

За умовами тренінгу він проводиться у затишному приміщенні. Кімната умовно поділяється на дві частини: у одній стільці учасників розміщені по колу, а інша для тренінгових завдань, що передбачають переміщення. До кожного завдання підбирають відповідний музичний супровід. Кількість учасників тренінгу не повинна перевищувати 12-14 осіб, що передбачено загальними правилами.

Членам тренінгової групи у довільному порядку роздають симулятивні окуляри і пропонують їх одягти. Не скидаючи окулярів учасники виконують комплекс вправ різного характеру та спрямування.

Після виконаних вправ надається можливість подивитись на результати власної діяльності та проаналізувати власні відчуття, емоції, думки, наявні страхи під час перебування у симулятивних окулярах. Враження учасників обговорюються та аналізуються разом із психологом.

Безпосередньо перед тренінговим заняттям учасникам у доступній формі подають інформацію про категорії дітей з особливими потребами. Для визначення установок щодо інтеграції аномальних дітей, їм пропонують спеціальну анкету розроблену нами окремо.

Анкета містить невелику кількість запитань і враховує взаємодію учасників навчально-виховного процесу та дітей з особливими освітніми потребами. Анкети є аналогічними за змістом, але відрізняються за формою

формулювання запитань з врахуванням вікових особливостей та психолого-педагогічних знань респондентів.

Варто зазначити, що тренінг справляє враження, як на педагогів, так і на дітей. Вони пережили дискомфорт від перебування в симулятивних окулярах. Одні говорили, що «було страшно, незручно. Наявне відчуття, ніби потрапив у яму, тому скоріше хотілось зняти окуляри», а іншим «було смішно, але ніколи б не хотілось бути таким назавжди, тому шкода таких дітей».

Отже, експериментальні дослідження показали, що більшість учасників навчально-виховного процесу керуються негативними установками щодо інклюзивного навчання. Тому перспективи нашого дослідження полягають у розробці комплексу освітніх та тренінгових занять для педагогів, спрямованих на формування у них адекватного ставлення до аномальних дітей та психологічної готовності до педагогічного керівництва інтегрованим навчанням.

Література:

1. Бондар В. І. Стан спеціальної освіти та динаміка її змін // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково-методичний збірник / Ред. кол. Н. Софій, І.Єрмаков та ін. Київ : Контекст, 2000. 340 с.
2. Бурнард Ф. Тренінг межличностного взаимодействия / Спб. : Питер, 2002. 304 с.
3. Федорчук В. М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача» : Навчально-методичний посібник / Видання друге. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2006. 240с.

Киселюк М. П.

*кандидат технічних наук, викладач кафедри інформаційної діяльності,
документознавства і фундаментальних дисциплін
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-
економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ДОСЛІД НА ПЕРЕРВІ

Шкільний фізичний експеримент ставить на меті рішення значної кількості важливих навчальних задач: активізація пізнавальної діяльності учнів, створення інтересу до науки, ілюстрації матеріалу, що вивчається. Та саме головне - демонструє застосування явищ в природі та техніці, дозволяє в ході

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

проведення експерименту набути практичних навичок роботи з різними приладами та інструментами. Подібні знання обов'язково знадобляться учням у побуті, особливо вони є цінні для студентів з особливими потребами, що дозволить їм оцінити свої можливості та сформувати навички для покращення побуту та самостійності.

Шкільний фізичний експеримент можна класифікувати за формою організації пізнавальної діяльності учнів:

1. демонстраційний експеримент (реалізує вчитель),
2. фронтальний експеримент (виконують всі учні),
3. експериментальні задачі (розв'язує один студент),
4. фізичний практикум і домашні досліди та спостереження (завдання для вибраної групи дослідників)[1].

При можливості досліди потрібно ставити в кількох варіантах (особливо, якщо це сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу). Кількість демонстрацій на уроці не повинна бути надто великою. Демонстраційний експеримент повинен сприяти вивченню навчального матеріалу і не відволікати від головного на уроці.

Перелік дослідів може бути від простих задач, що опираються на практичні знання учнів до складних спостережень та дослідів, які потребують попередньої підготовки:

Блукаюча вода, Змішування кольорів (тривалі досліди 1,5-3 години), Вирощування кристалів (1-3 днів), Безпечний підсвічник (час згорання свічки);

Бездонний бокал, Створення електромагніту, Батарейки з овочів та фруктів, Невидимі чорнила, Надміцна лампочка, Міст з паперу, Коловорот, Гиря на нитці, Монету в келих, Перевернута склянка;

Картезіанський водолаз, Требушет, Повітряний ліхтар, Фонтан Герона (досліди, що потребують підготовки);

Визначення лінійних розмірів тіл складної форми за допомогою штангенциркуля, Робота з люксометром, Коротке замикання, Перевірка пульта ДУ (ознайомлення з інструментами та набуття практичних навичок), та інші досліди. Також, слід відмітити, що студенти часто пропонують свої демонстрації та експерименти, моделі які їм траплялись на відео в соціальних мережах.

Дані експерименти дадуть можливість студентам та особливо дітям з обмеженими можливостями покращити якість побуту, виробити навички ведення домашнього господарства, сформувати культуру та безпеку життя та праці, викликають інтерес до науки та навчання. Це дозволяє реалізувати особистісно-орієнтований підходу до навчання, сприяє розвитку особистості, дозволяє кожному знайти своє місце в суспільстві (формує активну життєву позицію), дозволяє проілюструвати вивчений матеріал на досліді, який є недоцільно демонструвати або проводити під час занять.

Література:

1. Степанченко О. В., Чумак М. Є., Сиротюк В. Д. Шкільний фізичний експеримент як засіб формування дослідницьких умінь учнів: Збірник наукових

праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер.: Педагогічна, 2013, Вип. 19. с. 51-55.

Іванюк В. А.

*кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри інформатики
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Іванюк Т. М.

*викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства і
фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-
реабілітаційного соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ МАТЕМАТИЧНИХ ПАКЕТІВ ПРИКЛАДНИХ ПРОГРАМ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

На сучасному етапі реформування української освіти велика увага приділяється інклюзивності освіти та компетентнісному підході, який передбачає формування та розвиток у студентів здатності практично діяти та творчо застосовувати набуті знання та досвід у різних ситуаціях.

Застосування компетентнісного підходу до вивчення математики породжує необхідність навчання методів розв'язування складних математичних задач прикладного характеру, що містять громіздкі обчислення. Тому застосування математичних пакетів прикладних програм є необхідним елементом при вивченні математики [2].

З іншої сторони, забезпечення інклюзивності освіти потребує широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій зокрема, математичних пакетів прикладних програм, що дозволить створити рівні можливості вивчення складних тем всіма категоріями студентів.

Вибір одного з наявних математичних пакетів є досить важливим завданням, оскільки, обраний програмний продукт повинен задовольняти ті потреби, які перед ним будуть ставити викладачі та педагоги, з урахуванням його функціональних можливостей та доступністю.

Подібно до підходів, використаних в [1], було виконано порівняння вільно поширюваних інструментальних засобів комп'ютерного моделювання

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Scilab та Maxima, шляхом їх тестування за деякими критеріями з вказівкою їх вагової оцінки:

1. Інсталяція, навчання, зручність використання (15%);
2. Математична функціональність (35%);
3. Графічна функціональність (12%);
4. Функціональність програмного середовища (12%);
5. Підтримка платформ (3%);
6. Швидкість роботи (23%).

Розглянемо детальніше кожен з наведених критеріїв. В першому критерії досліджувались легкість встановлення, підтримка навчання, наявність вбудованої довідки та форуму користувачів, зручність використання тощо. Математична функціональність розглянутих пакетів прикладних програм оцінювалась за напрямками: стандартна математика, лінійна алгебра, розв'язувачі рівнянь, аналіз, апроксимація, статистика. Оцінка функціональних можливостей графіки математичних пакетів відбувалась шляхом тестування доступних стандартних 2D/3D і спеціалізованих графічних функцій. Можливість розв'язання складних моделей, доступність вбудованого набору типових дій та забезпечення потужного програмного середовища для власних дослідницьких розробок досліджувались в межах оцінки функціональності програмного середовища. Не менш вагомими критеріями є швидкість виконання поставлених задач та можливість використання середовища на будь-якій апаратній платформі комп'ютерної техніки.

По кожному розглянутому критерію було сформовано кінцеві вагові оцінки, що занесені до таблиці 1.

Таблиця 1.

Кінцеві результати тестування (відсоток пройдених тестів)

Тест	Scilab	Maxima
Інсталяція, навчання, зручність використання	80.5%	58.5 %
Математична функціональність	67.69%	85.12%
Графічна функціональність	100.0%	64.6%
Функціональність програмного середовища	80.0%	60.0%
Підтримка платформ	83.3%	33.3%
Швидкість роботи	88.9%	11.1%
Сумарний результат	80.3%	57.01%

Проведені дослідження показали, що середовище Scilab має кращі функціональні характеристики в порівнянні з середовищем Maxima.

Основні переваги Scilab: швидкість виконання поставлених задач, більша функціональність програмного середовища та вбудований додаток XCos для імітаційного моделювання. Основними перевагами Maxima є підтримка символічних обчислень та математична функціональність.

Також в середовищі Maxima, практично для всіх категорій типових задач, присутні візуальні додатки, що полегшує роботу із цим середовищем студентам з обмеженими функціональними можливостями.

Література:

1. Stefan Steinhaus. Comparison of mathematical programs for data analysis. Edition 4.42. München / Germany, 2008. 59 p.
2. Іванюк В. А. Математичні пакети прикладних програм : навчальний посібник / Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 160 с.

Овод Ю. В.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету, м. Хмельницький, Україна

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Вивчення досвіду впровадження інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з інвалідністю доводить, що провідна роль у цьому процесі належить державі, при цьому політика держави відносно осіб з інвалідністю будується на рівноправності та гарантіях спеціальних прав для забезпечення їх життєдіяльності [1].

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їхнього навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. Воно передбачає створення освітнього середовища, яке відповідало б потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку, забезпечення наукового супроводу, створення навчальних програм, навчального методичного забезпечення [2].

Основними завданнями інклюзивного навчання є:

- здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти відповідного рівня у середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти;

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

- забезпечення різнобічного розвитку дітей, реалізація їх здібностей;
- створення освітньо-реабілітаційного середовища для задоволення освітніх потреб учнів з особливостями психофізичного розвитку;
- створення позитивного мікроклімату у загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням, формування активного міжособистісного спілкування дітей з особливими освітніми потребами з іншими учнями;
- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;
- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання.

У сучасній світовій освітній політиці, як підтверджує аналіз науково-педагогічних джерел і міжнародних нормативно-правових документів, визначається декілька підходів до надання освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я. Основні з них:

- мейнстрімінг – (загальний потік) передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми однолітками;

- інтеграція – (цілий) зусилля, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами у регулярний освітній простір.

На думку вітчизняних та закордонних учених, інклюзивне навчання може здійснюватися за однією з форм:

- повна інтеграція, за якою дітей із психологічною готовністю до спільного навчання зі здоровими однолітками та рівнем психофізичного розвитку, що відповідає віковій нормі по 1-3 особи включають до звичайних класів (груп) загальноосвітнього (дошкільного) навчального закладу; при цьому вони мають одержувати корекційну допомогу за місцем навчання і проживання;

- комбінована інтеграція, за якої дітей із близьким до норми рівнем психофізичного розвитку по 1-3 особи включають до звичайних класів (груп) загальноосвітнього (дошкільного) навчального закладу; у процесі навчання вони постійно одержують допомогу вчителя-дефектолога (асистента вчителя);

- часткова інтеграція, за якої дітей з особливостями психофізичного розвитку, які неспроможні разом зі здоровими однолітками оволодіти освітнім стандартом, включають до загальноосвітніх класів (груп) по 1-3 особи лише на частину дня;

- тимчасова інтеграція, за якої дітей з особливостями психофізичного розвитку об'єднують зі здоровими однолітками 2-4 рази на місяць для проведення спільних виховних заходів.

В Україні для дітей з особливими освітніми потребами на основі робочого навчального плану розробляється індивідуальний навчальний план. Навчання у класах з інклюзивною освітою здійснюється за програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України для загальноосвітніх навчальних закладів [3].

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Узагальнення розвитку поглядів на проблему інклюзивної освіти свідчить про те, що в різні часи вона поставала перед суспільством з різною гостротою і в тій чи іншій мірі вирішувалася різними методами залежно від політичного устрою, економічного стану та ідеології держави.

Література:

1. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Український та польський досвід / відп. ред. О. Палій. Київ : Основи, 2002. 93 с.13.
2. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад : навч.-метод. посіб. / О. О. Патрикеева, Н. З. Софій, І. В.Луценко, І. П. Василяшко ; під заг. ред. В. І. Шинкаренко. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 96 с.
3. Інклюзія як нова філософія освіти // Радість дитинства – вільні рухи. 2009. № 4, С. 8.

Чопік О.В.

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
Україна*

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Однією з проблем інклюзивної освіти є становлення позитивних стосунків дітей з особливими освітніми потребами із ровесниками з типовим розвитком в інклюзивному закладі. Складним аспектом цієї проблеми є пошук шляхів та засобів подолання перешкод у процесі взаємодії учня з класом. Становлення соціальних взаємостосунків у інклюзивному класі досліджено у роботах Валлегем, Р. Коззуол, А. Конопльової, З. Лютфійя, Е. Новіцкі, В. Олешкевича, В. Трофімової, Р. Фріз, Murray-Seegart, Peck, Donaldson, Pezzoli, Staub та інших.

Вагомого значення при вивченні взаємостосунків набуває проблема морального формування особистості у колективі. Кожна людина бажає самоствердитися у колективі для того, щоб зайняти у ньому сприятливе

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

становище. Значні труднощі у цьому мають молодші школярі, зокрема діти з особливостями психофізичного розвитку, оскільки у них ще не достатньо розвинута самооцінка і самосвідомість, їм важко правильно оцінити ставлення колективу, товаришів до себе, зайняти гідне місце у колективі [1].

Тому вчителю початкових класів необхідно приділяти значну увагу виховній роботі з учнями. Виховна робота у соціально-педагогічній діяльності вчителя початкових класів в умовах інклюзії – це цілеспрямована діяльність, орієнтована на створення психологічного комфорту в освітньому середовищі, організацію спільної взаємодії дітей з особливими освітніми потребами із учнями з типовим розвитком у навчально-виховному процесі, спрямована на формування ціннісних орієнтацій, творчого розвитку особистості. Метою виховної діяльності є створення умов для адаптації дітей з різним рівнем психофізичних можливостей у школі, а також успішної соціалізації у суспільстві [2].

У навчально-виховному процесі педагоги використовують різні форми організації процесу інклюзивного виховання: масові, групові, мікрогрупові та індивідуальні форми. Однією із форм організації виховного процесу в інклюзивному класі є морально-етичні заняття.

У процесі нашого дослідження було розроблено систему морально-етичних занять. Заняття подано у вигляді навколосвітньої подорожі по чарівних країнах Добра, Правди, Чуйності, Ввічливості, Турботи, Щирості, Поваги і Любові, Радості, Дружби. Мета занять полягає у розширенні, поглибленні, систематизації та узагальненні знань учнів про морально-етичні категорії; виробленні у них навичок і вмінь застосовувати отримані знання у власних вчинках; вихованні гуманності, колективізму, здатності до самооцінки й потреби самовдосконалення.

Заняття доцільно проводити один раз на місяць. Плануючи заняття, ми враховували поетапність включення школяра з особливими освітніми потребами у колектив ровесників. Оскільки результати досліджень А. Конопльової, В.Олешкевича та інших свідчать, що досягти високого рівня розвитку колективу інклюзивного класу можна завдяки поетапному включенню інклюзованого учня у колектив: спочатку в пару, потім у мікрогрупу, з часом залучення цієї групи до співпраці зі всім класом [1].

Беручи до уваги фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, морально-етичне заняття повинно тривати від 45 хвилин до 1 години. Вступна частина має тривати 5-10 хв., основна частина – 30-35 хв., заключна частина – 10-15 хв.

Мета вступної частини заняття полягає у тому, щоб активізувати та узагальнити знання учнів про моральну категорію, викликати зацікавлення до неї. З цією метою можна використовувати проблемні питання про характеристики моральних якостей, які допоможуть учням переключити увагу на сприймання матеріалу, зосередитися на занятті (наприклад: Як ви розумієте

значення слова «турбота»? Як, на вашу думку, жителі королівства Турботи ставляться один до одного?).

Мета основної частини морально-етичного заняття – пояснити учням зміст моральної категорії, викликати позитивні емоційні переживання та адекватне ставлення до фактів і явищ, про які йдеться на занятті, виховати доброзичливе, турботливе ставлення до однокласників, до людей з особливостями психофізичного розвитку. На цьому етапі дослідження доцільно використовувати інтерактивні методи та технології навчання та виховання, конкурси, дидактичні ігри, зокрема, з використанням народних прислів'їв і приказок, загадок тощо.

Мета заключної частини заняття полягає у підведенні учнів до узагальнення моральної категорії, закріпленні її основних характеристик, виведення правил поведінки тощо.

В інклюзивному закладі класному керівникові готувати і проводити морально-етичні заняття з метою формування колективу школярів можуть допомагати соціальний педагог, практичний психолог, асистент вчителя та інші фахівці команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливостями психофізичного розвитку. Звичайно, окрім морально-етичних занять потрібно використовувати й інші форми виховної роботи, щоб забезпечити учням інклюзивного класу сприятливі умови для навчання і налагодження дружніх стосунків. Перспективним напрямком нашого дослідження буде подальше вивчення проблеми морального виховання молодших школярів інклюзивного класу.

Література:

1. Чопік О. В. Формування взаємин дітей з вадами опорно-рухового апарату із здоровими ровесниками в умовах інклюзивного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Чопік Олена Василівна. Київ, 2013. 247 с.
2. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки [текст] : підручник. / Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 248 с.

Шевчук О. В.

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного, соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна.

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТВОРІВ СТУДЕНТІВ ПОДІЛЬСЬКОГО СПЕЦІАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО КОЛЕДЖУ

«Книга – джерело знань», – саме цю фразу неодноразово наголошували нам і нашим батькам учителі в школі, заохочували нас до читання, із захопленням розповідали про нові надходження до шкільної чи місцевої бібліотеки. Одним словом, широко регламентували літературу та її важливу роль у житті людини. І не лише вчителі в школі нам про це розповідали, а й такі відомі особистості та їхні вислови про книги, як: *Книга – наше багатство. Книга відобразила наше минуле і сучасне. Вона відобразить і наше майбутнє* (Айбек). *Книга життєздатна лише в тому випадку, якщо дух її спрямований у майбутнє* (О. де Бальзак). *Книга – життя нашого часу. Вона всім потрібна – і старим, і молодим, і діловим, і тим, хто нічого не робить; дітям – також.* (В. Белінський). *Чим дешевше книги, тим більше їх читають, а чим більше в суспільстві читачів, тим суспільство освіченіше* (В. Белінський). *Книга – велика річ, поки людина вміє нею користуватися* (О. Блок). *Книги, які читаються, мають теперішнє. Книги, які перечитуються, мають майбутнє* (Дюма-молодший). І на захист любителів почитати електронні видання, згадаєм наступну фразу «*Істинно вчені бувають не ті, що читають багато, а ті, що читають корисно*» (Арістотель).

Дійсно, із розвитком комп'ютерної техніки, масовою комп'ютеризацією суспільства та впровадженням інформаційних технологій (ІТ-технологій) зацікавлення до книг знівелювалось. Під словом **книга** розуміємо друкований засіб інформації, який видано з використанням певних типографічних технологій. На зміну книгам з'являються електронні книжки, більш відомі в технологічному світі, як *ebook*. Купивши її один раз, ми можемо в ній вмістити чимало літературних творів. Та й не лише електронні книги, а й сучасні мобільні телефони, планшетні ПК та інші девайси, що мають екран, можуть згодитись для читання книг. Потрібно лише мати бажання завантажити книгу і її прочитати.

Ворог номер один для читання книг – сучасні можливості комп'ютерних технологій, – засоби зв'язку Skype, Viber, WhatsApp та багато інших. Ці програми не впливають на деградацію сьогоденної молоді, адже вони допомагають у спілкуванні з однодумцями за тисячі кілометрів. Справді сучасні технології економлять наш час. Наприклад, щоб придбати квиток на потяг нам не потрібно стояти в чергах, це можна зробити за допомогою

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

інтернету. Згадуються слова великого вченого, фізика Альберта Ейнштейна *«Людські технології прогресують, і я боюсь того дня, коли машини замінять нам живе спілкування, бо саме тоді ми отримаємо покоління ідіотів»*.

Мета нашого дослідження – дізнатись, у який світ люблять занурюватись наші студенти, у світ власних фантазій – читаючи книгу, чи задовольняються презентацією кінофільму, комп'ютерної гри.

Студентам було запропоновано написати твір на тему «Життя біта»: як саме наші студенти уявляють життя цієї маленької частинки інформації, у якому світі вона існує, можливо, чимось займається, має якесь хобі, а можливо вона є найменшою одиницею інформації.

Студенти по-різному віднеслись до виконання цього завдання. Умовно їх можна поділити на такі три категорії:

1. Ті, які списали інформацію з інтернету, обмежуючись тим, що біт є найменшою одиницею інформації.

2. Ті, які поєднали вигадану історію про життя біта із загальною інформацією про нього.

3. Ті, які занурились у відмінне від реальності життя цієї інформаційної величини і описали свій світ, світ біта.

І саме третю категорію студентів можна сміливо віднести до любителів читання книги і фантазування.

Звичайно, ще можна виділити одну категорію, тих студентів, які не виконали це завдання, умовно їх будемо позначати як нулева категорія.

Для зручності сприйняття інформації перенесемо числові данні отриманих результатів під час аналізу творів на відсоткову діаграму.

51% – студента не виконали завдання.

37% – вирішили не витратити час даремно і списали все з інтернету.

5% – провели аналіз інтернет-джерел і проявили творчі здібності.

І лише 7% студентів виконали завдання, уявили собі маленького «біта», який не лише має свій світ некомп'ютерних технологій, а й друзів.

Висновкуємо, що наших студентів не дуже цікавить література, більша частина з них, узагалі не виконала завдання. Сучасні технології, які повинні спрощувати наше життя, заощаджувати наш час для улюбленого хобі, занурюють у віртуальний світ, не даючи можливості творчого розвитку.

Александрова В. В.

викладач вищої категорії, вчитель-методист Криворізького коледжу економіки та управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Кривий Ріг, Україна

ІНКЛЮЗИВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Кожен громадянин нашої держави має право на освіту, у тому числі й професійну. Для дітей та молоді з обмеженими фізичними можливостями професійна освіта є засобом їх соціальної реабілітації.

Чисельність інвалідів в Україні з кожним роком зростає, що зумовлено спадковими хворобами, техногенними катастрофами, дорожньо-транспортними пригодами та наслідками поранень в АТО.

Рівень трудової зайнятості інвалідів в Україні невисокий, що зумовлено економічною кризою, відсутністю єдиної державної управлінсько-організаційної структури, на яку безпосередньо покладалася б відповідальність за працевлаштування та зайнятість інвалідів, та іншими причинами. Але основною з них можна визначити недостатній рівень фахової підготовки дітей та молоді з особливими потребами, або відсутність у них будь-якої професії взагалі. Тому, по-перше, інклюзивна професійна освіта – це можливість отримати освіту й професію, підвищити рівень доходів, інтегруватися у суспільство на правах рівних партнерів з іншими фахівцями, тобто повністю соціально адаптуватися [3, с.305-310].

По-друге, саме інклюзивна професійна освіта може забезпечити подальший духовний розвиток, формування повноцінної особистості дітей та

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

молоді з інвалідністю, що є необхідною умовою їх повної соціалізації та інтеграції у суспільство [1].

Сприятливе соціальне та розвивальне середовище є ще однією з вихідних умов розв'язання проблем інклюзивної професійної освіти. Тому забезпечення такого середовища – одне із завдань психолого-педагогічного супроводу дітей, що потребують корекції психофізичного розвитку. Педагоги нашого коледжу передусім формують позитивне ставлення здорових вихованців до дітей з психофізичними вадами, застосовують прийоми адекватної взаємодії, емпатії. Наприклад, на початковому етапі роботи з такими студентами мною як викладачем і куратором групи були виявлені й оцінені соціальні проблеми, з'ясована сукупність факторів, що обумовили їх виникнення. Я ознайомила з особистими справами студентів, співпрацювала з соціальним педагогом коледжу, з батьками студентів.

Мета навчальної роботи на наступному етапі – допомогти студентам-інвалідам створити сприятливі умови життя і навчання в групі, надавати соціально-психологічну і соціально-педагогічну допомогу. Заохочення студентів до особистісної рефлексії на заняттях допомагає відпрацьовувати в них уміння об'єктивно відображати інформацію про себе. З урахуванням висновків М. Холодної, яка довела, що основу саморегуляції особистості складає контроль за власною розумовою діяльністю, ми пропонуємо студентам: визначити кінцеві та проміжні цілі власної діяльності; діяти за запропонованим планом; складати власний план діяльності; будувати різні алгоритми розв'язання тих або інших проблем, співвідносити при цьому результати виконання окремих кроків із цілями, що були поставлені; передбачати та прогнозувати результати власних дій; бачити власні помилки, з'ясовувати їх причини, попереджати виникнення помилок [2].

Найбільш ефективними виявилися такі прийоми розвитку особистісної рефлексії студентів під час навчальних занять, що мали на меті підготовку і захист проектів, тому що студентам надається можливість відстоювати власну позицію, формулювати питання, які мають декілька варіантів відповідей або шляхів розв'язання; спільно обмірковувати, коли інформація подається не у вигляді готової істини, а у проблемній формі; спільно шукати помилки (іноді зроблені навмисно) й аналізувати їх. Для стимулювання особистісної рефлексії студенти також заохочуються до самооцінювання з метою об'єктивного усвідомлення своїх сильних та слабких сторін. У результаті аналізу своєї позиції й поведінки в рамках педагогічної взаємодії студентам надається можливість співвідносити свої почуття і переживання з почуттями і переживаннями інших учасників навчального процесу. Комунікативна рефлексія як розуміння їх поведінки дозволяє студентам побачити себе ніби збоку, а це сприяє адекватній оцінці студентом власної поведінки.

Поєднання різноманітних індивідуальних і групових форм організації навчальної роботи сприяє стимулюванню активності студентів, вселяє впевненість у своїх діях, віру в досягнення успіху.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Студенти-інваліди активно долучаються до наукової роботи у студентському науковому товаристві коледжу «Інтелект»; брали участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Юридична наука: сучасний стан, перспективи, інновації» та надрукували статті в електронному збірнику матеріалів конференції; щорічно приймають участь у Міжнародних наукових Кирило-Мефодіївських читаннях, присвячених вшануванню Міжнародного Дня слов'янської писемності й культури; приймають участь у предметних олімпіадах, різних виховних заходах.

На даний момент у зазначених студентів сформована позитивна мотивація до навчання та оволодіння професією; пізнавальна діяльність відповідає календарному віку, є адекватна самооцінка, відсутні акцентуації характеру та шкідливі звички.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. 2-е изд., перераб. и доп. СПб.: Питер, 2003. 272 с.
3. Шевцов А. Г. Професійна освіта як засіб соціальної реабілітації людей з особливими потребами // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Збірник наукових праць / За редакцією І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. Київ, 2003. С.305-310.

Богач О. В.

*викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПСИХОЛОГІЯ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ВЕЛИКИХ ОБ'ЄМІВ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ MIND MAP

Зростання популярності інноваційної навчальної діяльності і актуалізація питання готовності педагогів до неї, потребує постійного творчого росту та самовдосконалення кожного педагога на основі розуміння ролі особистості у

навчанні, що на практиці має стати суб'єктом навчання, пізнання, освоєння здобутків культури людства. Саме це є умовою ефективності сучасного навчального процесу, направлено на створення умов для формування особистості, шляхом використання досягнень національної та європейської культури.

Актуальність даного дослідження обумовлена потребою пошуку дієвих науково-педагогічних методів організації навчального процесу у вищому навчальному закладі (ВНЗ), які б сприяли формуванню у студентів особистих психологічних, творчих, практичних навичок у сприйнятті і засвоєнні великих об'ємів інформації. Сучасним ефективним методом вирішення цього завдання є побудова освітнього процесу на інтеграційних засадах на основі застосування інтелектуальних карт (ІК).

Метою даної статті є презентація ефективного методу використання інтелектуальних карт в плануванні і організації освітнього процесу для засвоєння великих об'ємів інформації студентів ВНЗ, зокрема в інклюзивній освіті. Щоденно у великому інформаційному потоці сучасному студенту необхідно обрати для себе найоптимальніший метод засвоєння інформації, що допоможе зекономити час і структурувати дану інформацію.

Інтелект-карта («карта розумових дій», «карта пам'яті», «ментальна карта», в оригіналі – Mind Map) – це схема, яка візуалізує певну інформацію при її обробці людиною, це спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою структурно-логічних схем радіальної організації. Карта пам'яті реалізується у вигляді діаграми, на якій зображені слова, ідеї, завдання або інші поняття, зв'язані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї. В основі цієї техніки – принцип «радіального мислення», що належить до асоціативних розумових процесів, відправною точкою або точкою дотику яких є центральний об'єкт. За допомогою складених за певними правилами карт можна створювати, візуалізувати, структурувати і класифікувати ідеї та наочно представляти досить складні концепції і великі обсяги інформації [1].

Така карта дає змогу майже на кожне поняття дивитися крізь призму його міжсистемних зв'язків, а в процесі її складання людина не лише відтворює власне уявлення щодо взаємозв'язків ключового поняття з іншими, а певним чином усвідомлює логічну послідовність пошуково - орієнтувальних дій, тобто краще засвоює не лише саме знання, а й опановує способи його здобуття [2].

Саме поняття Mind Map вперше ввів Тоні Б'юзен (Tony Buzan) у 1970 році. Спочатку Mind Map означало: «хороша форма для стислих записів». Будучи студентом Б'юзен пропонував цей метод, як альтернативний спосіб ведення конспектів, тому що простий запис інформації на папері не давав бажаного результату. На сьогоднішній день ІК значно розширили межі застосування, а також вони вважаються хорошим інструментом для організації думок і навіть для покращення інтелекту. Тоні Бюзен пояснює техніку mind mapping як «багатогранний пристрій для тренування, що розвиває кожний ментальний м'яз розуму». Принцип роботи ІК в тому, що вони допомагають записати, з'єднати, запам'ятати і вивести інформацію візуально – мнемонізувати.

Існує два способи створення ІК: на папері (оригінальний спосіб), або за допомогою програмного забезпечення, якого на сьогодні існує близько 50 видів. Основні елементи карти – ключі (тригери): слова і малюнки, кожен із яких асоціюється з конкретним спогадом, сприяє виникненню нових думок та ідей і таким чином допомагає повніше використовувати можливості розуму. Тригери радіально розходяться від центрального слова (ідеї) за допомогою серії з'єднуючих гілок. Процес побудови карти імітує поведінку нейронів в процесі мислення, коли активуються зв'язки між ними. Якщо замислитися як ми думаємо (не реченнями, а картинками, кольорами і діями), то провідна ідея карт пам'яті полягає у відображенні саме такого «натурального» стилю мислення.

Використання ІК у навчанні:

- Ведення конспектів.
- Створення звітів, статей, оглядів.
- Вивчення іноземної мови, використовуючи метод асоціацій

Рис 1. Приклад інтелектуальної карти

Використання даного методу є актуальним при плануванні освітнього процесу у спеціалізованих ВНЗ та інклюзивному навчанні. Враховуючи різні нозології захворювань (внутрішніх органів, опорно-рухового апарату, ЦНС та зору, слуху) студенти не мають фізичної можливості робити конспекти лекцій, через вади здоров'я. Студент який готується до іспитів за допомогою ІК може швидко освіжити в пам'яті інформацію з будь якої теми яка структуризована і поміщена на одному аркуші паперу. Якщо студент має серйозні вади опорно-рухового апарату і взагалі не в змозі робити конспекти чи будь які записи, він може створювати цю ІК за допомогою комп'ютерної програми. Викладач маючи студентів з обмеженими можливостями може забезпечити їх уже розробленими картами.

Література:

1. Бьюзен Т. Супермышление / пер. з англ. Е. А.Самсонов. 2-е изд. Мн.: Попурри, 2003. 304 с.
2. Гавриш Н. В. Интегрированные занятия: методика проведения / Київ: Шкільний світ, 2007. 128 с.
3. Жоголева Н. В., Байсара Л. І. Психологія візуального мислення та засоби його формування при навчанні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Http://www.rusnauka.com/22_NIOBG_2007/Psihologia/25170.doc/htm](http://www.rusnauka.com/22_NIOBG_2007/Psihologia/25170.doc/htm)

Боршуляк Н. С.

студент магістратури ОЕЕ. МЗТ-11 THEU

Науковий керівник: Марунчак О. В.

викладач суспільно-гуманітарних дисциплін

Подільського спеціального навчально-реабілітаційного

соціально-економічного коледжу

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ІНКЛЮЗИЯ ОДНА ІЗ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ЗДІБНОСТЯМИ

Студент з інвалідністю – це, насамперед, людина, яка має обмежені можливості, зумовлені фізичними, психологічними, сенсорними і соціальними бар'єрами, що не дають їй змогу легко та повноцінно інтегруватися й адаптуватися, жити повноцінним життям як інші члени суспільства .

Якісна освіта виступає основою успішної соціальної інтеграції та фактором самореалізації молодої людини і входить до десятки найбільш важливих цінностей. Здобуття вищої освіти, престижної спеціальності, гідно оплачуваної праці для осіб з обмеженими можливостями – чи не єдина можливість подолати стан відчуження, соціальної інклюзії, в якому вони опинилися за об'єктивних умов, пов'язаних зі станом здоров'я [3, с.12-56].

Проблемою інклюзивного навчання займалися Н. Н. Малофєєв, Н. Д. Шматко. Серед українських науковців можна назвати М. В. Роганову та А. В. Бітова.

Існує ідеологія, яка покладена в основу інклюзивної освіти. Вона виключає будь-яку дискримінацію людей з обмеженими можливостями, і забезпечує рівноцінне ставлення до них, але при цьому створює спеціальні умови.

Розвиток в Україні інклюзивної освіти – це реальний процес залучення людей з обмеженими можливостями в освітній процес, і дає можливість впровадженню основного принципу інклюзії. Він забезпечує можливість дітям навчатися разом, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, які існують між ними. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку, завдяки чому діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, стають більш чуйними, готовими до допомоги.

За надання такого виду освіти активно виступають батьки дітей із інвалідністю, громадські та благодійні організації, які мають дотичний профіль діяльності.

Інклюзивна освіта – це неперервний процес розвитку освіти, який надає можливість доступності освіти (самовдосконалення, саморозвитку) та який визнає, що усі діти – це індивідууми з різними потребами в навчанні.

Інклюзивна освіта намагається розробити підхід до освітнього процесу, який буде більш гнучким для задоволення різноманітних потреб у навчанні. Якщо навчання та виховання стануть більш ефективними, то це сприяє більш гармонійному розвитку не тільки дітей з особливими потребами, але й для звичайних дітей. [1, с.12-56].

Число дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно росте, що визначає актуальність проблеми інклюзивної освіти. Дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, в Україні понад 1 млн., що становить 12% від загальної кількості дітей у країні.

Завдяки небайдужим батьківським об'єднанням, вітчизняна інклюзія починаючи з 90-х, активно розвивалася. Про неї почали говорити на офіційному рівні, її зрозуміли як щось необхідне і корисне.

Першим кроком до визнання ціннісної значимості і поваги до особистості кожної дитини, прийняття її індивідуальності й неповторності, забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві являється інклюзивна освіта. [2,31с.]

Для розвитку інклюзивної освіти важливо не лише наявність законодавчих і фінансових механізмів, а й необхідно формувати зміни суспільної думки, в тому числі і професіоналів.

Інклюзивна освіта надзвичайно актуальна для України, адже вона демонструє не тільки успіхи психологічного чи навчального розвитку дитини з інвалідністю, вона ще й показує рівень громадянського суспільства, держави, людської толерантності.

Проблемні питання розвитку інклюзивної освіти в Україні існують давно, але ефективно так і не запрацювала. Але на Заході інклюзивна освіта вже є невід'ємною частиною розвитку багатьох навчальних закладів.

Література:

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи // Монографія / Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
2. Роганова М. В. Виховання духовної культури у студентів вищих навчальних закладів в інтегрованих групах навчання : теорія і практика: [Монографія]. Краматорськ, 2010. 426с.
3. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти // Інклюзивна школа: особливості організації та управління : Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Даниленко Л. І. Київ : 2007. 128 с.

Волощук М. Б.

*фахівець редакційно-видавничого журналу
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-
економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ФОРМАЛЬНЕ ТА НЕФОРМАЛЬНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку освіти і науки одним із пріоритетів є створення сприятливих умов для розвитку інклюзивної освіти, реформування існуючих навчальних закладів та розробка й удосконалення навчально-методичного інструментарію. Від періоду визнання проблеми інклюзії у суспільстві до усвідомлення методів гармонійної інтеграції людей з спеціальними потребами та з обмеженими фізичними можливостями у соціум пройшов не один десяток років.

Так, в сучасній літературі фіксується поняття «інклюзивне навчання» з урахуванням індивідуально-інтегративних процесів. На думку А. Колупаєвої «інклюзивне навчання (інклюзія – inclusion (англ.) – включення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку» [2, с.23]. Продовжуючи думку, А. Колупаєва наголошує на думці, що інклюзивне навчання – «гнучка, індивідуалізована система навчання» дітей з особливими потребами й відбувається за «індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом» [2, с.23].

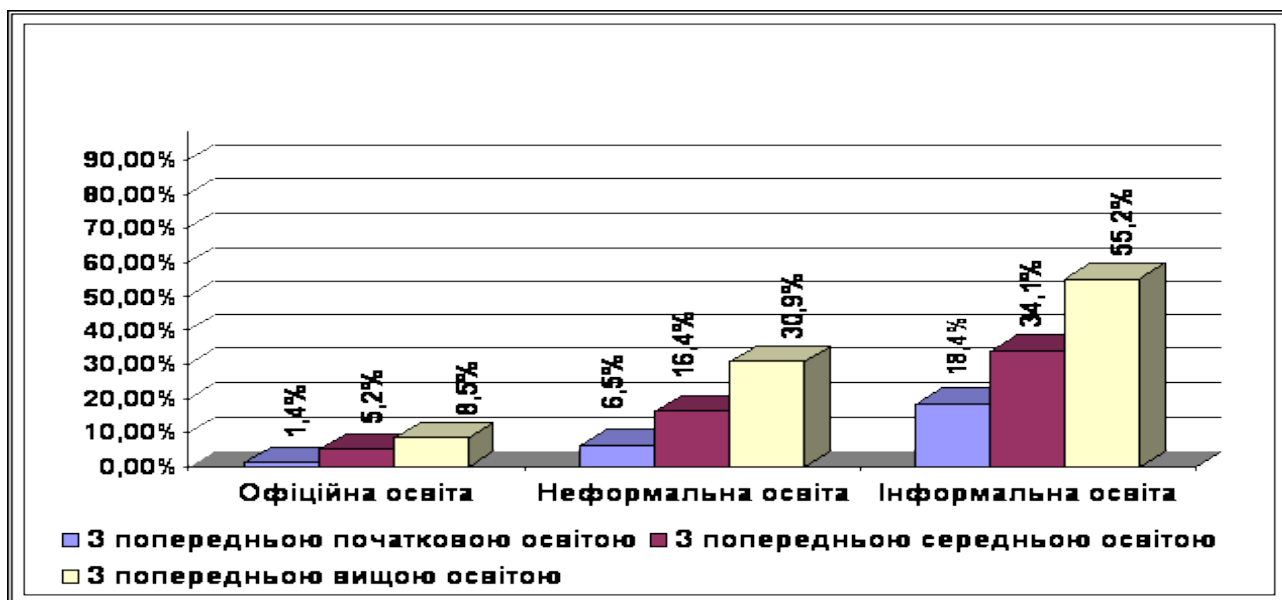
Гнучкість системи освіти та потреба у врахуванні індивідуальних особливостей дітей є актуальною проблемою європейського та світового досвіду формування та розвитку системи освіти упродовж усього життя.

Так, в освітньому просторі поступово отримали розвиток такі напрямки навчання як офіційна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта.

За дослідженнями, які презентує М. Карпенко, рівень неформальної освіти зростає у людей з попередньою середньою освітою з 5, 2 % до 34, 1%, та інформальної у людей з попередньою вищою освітою з 8,5% до 55,2 % (Див. Рис.1.) [2].

В системі інклюзивного навчання поєднуються елементи трьох напрямків освіти, оскільки «не існує єдиної окремої моделі інклюзивної освіти і підходи до неї все ще знаходяться в процесі розвитку» [3, с.16]. Для гармонійного та цілеспрямованого забезпечення форм та методів навчання офіційної освіти значною мірою сприяє інтеграція елементів неформальної освіти.

Рис.1. Кореляція рівня попередньої освіти дорослого населення країн ЄС із залученістю до різних форм здобуття освіти [2].

Так, на сучасному етапі розвитку методологічного інструментарію в умовах інклюзивної освіти участь дітей, а також студентів вищих навчальних закладів з спеціальними потребами та з обмеженими фізичними можливостями у професійних курсах, тренінгах, семінарах, суспільних й молодіжних проектах та акціях є безцінним досвідом, який сприяє оптимізації процесів їх інтеграції у соціум, дозволяє поглиблювати знання та розвивати уміння та навички студентів у середовищі однолітків. Актуальною проблемою для таких тренінгів є, перш за все, створення сприятливого мікроклімату для гармонійної інтеграції дитини з особливими освітніми потребами (тренінг-курс з управління та запобігання конфліктів серед однолітків в умовах інклюзії та інші тренінги та міні-семінари з інклюзії).

На сьогодні архіскладним є досвід узагальнення та підрахунку неформальних інституцій та проектів (тренінгів, акцій, міні-семінарів, майстер-класів), які спрямовані на розвиток інклюзивного навчання молоді. Це свідчить про те, що інклюзивна освіта, як здобуток якісної демократичної системи освіти, здобуває стійку платформу у системі навчання, всебічного розвитку та соціалізації сучасної молоді.

Література:

1. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : Монографія / Київ : «Самміт-Книга», 2009. 272с.:іл. (Серія «Інклюзивна освіта»).

3. Пашенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу : навчально-методичний посібник / Київ : АртЕкономі, 2012. 184с.

Гапоненко Н. П.

*викладач кафедри інформаційної діяльності,
документознавства і фундаментальних дисциплін
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ З КУЛЬТУРОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Культурологія – відносно нова інтегративна галузь наукового знання, яка вивчає культуру як цілісну систему і прагне посісти місце методологічної основи всього комплексу наук про цей феномен. Назва дисципліни походить від латинського слова «culture» і грецького слова «logos» (слово, вчення). Поняття «культура» (від лат. – обробіток, розвиток, виховання, освіта, шанування) має багато значень, які склалися історично і віддзеркалюють різні сторони, елементи, форми цього складного явища. В наш час культуру вивчають десятки наук, і кожна обирає один аспект, певний кут зору, підхід [1].

Отже, маючи такий всебічно охоплюючий предмет спробуємо запропонувати шляхи зацікавлення студентів предметом через варіанти виховання і навчання при роботі з дітьми, де треба, вирішуючи спільні проблеми, весь час долати наслідки дефекту, вирівнювати аномальний розвиток тощо.

На думку видатного вченого Л. С. Виготського навчання в розвитку має величезне значення для педагогічної практики навчання як нормальних дітей, так і дітей з обмеженими можливостями. У плані розвитку останніх навчання, має ще більше значення, оскільки у них формування всіх сторін психіки можливо тільки при певній системі навчання й настанови. Нормальна дитина багато черпає в процесі широкого соціального спілкування з оточуючими, тому складні види психічної діяльності можуть бути сформовані у дітей з особливими освітніми потребами шляхом педагогічного впливу, спрямованого на подолання відхилень у розвитку [2, с. 33].

Вчений зазначає, що велике значення має розпізнання існуючих проблем зі станом здоров'я у дитини і безумовно необхідна своєчасно спеціально розроблена програма навчання під певні вади (індивідуалізація підготовки), що, в свою чергу, надасть можливість такій дитині активно включитись в освітній процес. Також слід зазначити, що у спеціальній педагогіці будуються «обхідні шляхи» навчання, використовуються специфічні засоби і методи, які не застосовуються в традиційній освіті.

Відповідно до поширеної класифікації методів навчання на основі цілісного діяльнісного підходу в процесі навчання дітей з відхиленнями у розвитку виділяються методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; її стимулювання і мотивації; методи контролю і самоконтролю. Дидактика спеціального навчання використовує як загальнопедагогічні методи та прийоми навчання, так і свої специфічні для кожної категорії учнів з особливими освітніми потребами.

Спробуємо взяти за основу відомі методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, а саме: перцептивні (методи словесної передачі та слухового або зорового сприйняття навчального матеріалу та інформації з організації та способу його засвоєння; наочні, практичні методи); логічні (індуктивний і дедуктивний); гностичні (репродуктивні, проблемно-пошукові, дослідницькі) [3, с. 57] та інші і реалізувати їх у систему навчання в умовах інклюзії.

Чим цікавий сам предмет культурологія? Насамперед, вивченням нового, незвіданого, певних обрядів, традицій, звичаїв, культури тощо. Пізнання мистецтва, ознайомлення з музикою певних країн, епох, літературою, творчістю, архітектурою і багато чим іншим. Умілий підбір та подання цікавого матеріалу дозволить викладачу значно покращити викладання предмету.

Демонстрація презентацій, репродукцій; розгадування кросвордів; перегляд окремих музичних, документальних, художніх творів; цитування висловлювання великих людей – це далеко не повний перелік запропонованої нами індивідуалізації занять з предмету. Цікавим для студентської молоді може бути розігрування певних сцен, постанов конкурсів з традицій різних народів, проведення конкурсу живих картин тощо. Головне в цьому бажання викладача творити, а студентів засвоювати знання, пізнавати нове.

Література:

1. Вишняков В. І. Культурологія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lubbook.org/book_457_glava_1_Tema_1._Kulturolog%D1%96jajakna.html
2. Виготський Л. С. Основні проблеми сучасної дефектології // Собр. соч. Т. 5. С. 33.

3. Мардахаєва Л. В., Орлова Е. А. Спеціальна педагогіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud.com.ua/46690/pedagogika/zmist_formi_metodi_navchannya_ditey_obmezhenimi_mozhливостями_zdorovya

Гарбарець І. А.

*викладач кафедри економіки, фінансів, обліку і оподаткування
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально- економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ІНКЛЮЗИВНА МОДЕЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПОДІЛЬСЬКОГО СПЕЦІАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Останнім часом проблема освіти дітей з інвалідністю у навчальних закладах нашої держави набуває широкого обговорення. Забезпечення доступу молоді з інвалідністю для здобуття повноцінної освіти є одним із пріоритетних завдань суспільства та держави. Кожний громадянин нашої країни, незалежно від географічної, гендерної, вікової приналежності, віросподівання та ступеня інвалідності, має право на отримання освіти у нашій незалежній, суверенній, українській державі. Інвалідність віднесено до списку захищених ознак, за якими забезпечується однаковий доступ до освіти [2, с.4].

Проблема дітей з освітніми потребами все більше і більше приваблює увагу нашого суспільства. Насамперед це пов'язано з тим, що показник молоді з інвалідністю у нашій державі має стійку тенденцію до зростання. За інформацією Державної служби статистики України станом на 01.01.2017 кількість осіб з інвалідністю в Україні становить 2 603 319, із них І групи – 240 591, II групи – 900 478, III групи – 1 306 151, крім цього діти з інвалідністю до 18 років становлять 156 099 осіб [1, с.63]. Вагоме значення при такій тенденції має напрямок по підготовки дітей з освітніми потребами до навчання у вищих закладах освіти .

Для отримання високоякісної вищої освіти молоді з інвалідністю є Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. Коледж забезпечує молодим людям з обмеженими фізичними

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

можливостями утвердження здорового та активного способу життя, здійснює підготовку до інтеграції у соціум, розвиває їх творчі здібності, дозволяє їм бути повноцінними членами суспільства, особистостями, що мають права на задоволення особистих соціальних потреб, на працю та відпочинок, на створення сім'ї та доступу до культурних цінностей.

Освіта – це найефективніший засіб інтеграції молоді з особливими потребами у повноцінне життя.

Забезпечення для молоді з особливими потребами рівних можливостей участі в житті суспільства є першорядним принципом комплексного навчально-реабілітаційного процесу, а їх залучення в суспільство як повноправних його членів, що беруть активну участь у всіх сферах життєдіяльності – його метою. Під комплексною навчальною реабілітацією ми розуміємо процес, що має за мету допомагати молоді з інвалідністю досягнути найкращого фізичного, духовного, розумового, психічного і соціального рівня діяльності та максимально його підтримувати, надавши їм, таким чином, можливість змінити своє особисте життя та розширити межі самостійності, повірити в себе, свої сили та послабити соціальну перешкоду між ними і суспільством [4, с. 21].

Повноцінна та якісна освіта молоді з освітніми потребами в умовах коледжу потребує гармонічної та відповідальної роботи усього колективу, створення відповідного освітнього середовища, потужної навчально-методичної, матеріально-технічної та оздоровчо-реабілітаційної бази.

Для організації навчального процесу студентам з особливими освітніми потребами, керівництво Подільського коледжу постійно впроваджує якісні перебудови у галузі освітнього процесу.

З метою покращення психофізичних умов, що позначаються на якості навчального процесу студентів із обмеженими можливостями та надання необхідної допомоги в інтегрованому освітньому оточенні коледжем передбачений супровід навчання студентів із функціональними можливостями, який виконується за такими напрямками:

1. Соціально-психологічний супровід, метою якого є сприяння повноцінному особистісному та інтелектуальному розвитку студентів і створення умов для формування в них мотивації до самовиховання і саморозвитку. Психологічна допомога студентів розпочинається з роботи з абітурієнтами, з моменту звернення до приймальної комісії коледжу, охоплює процеси підготовки до вступу і продовжується протягом усього терміну навчання. Психологічний супровід носить комплексний характер і охоплює всі сфери їх життєдіяльності.

2. Технічний супровід – метою якого є полегшений доступ студентів з особливими потребами до приміщень навчального корпусу та гуртожитку, забезпечена безбар'єрність архітектурного середовища для студентів із вадами опорно-рухового апарату, які пересуваються на милицях чи візках.

3. Педагогічно-виховний супровід – дозволяє створювати умови для професійного та особистісного розвитку кожного студента, незважаючи на ступінь його захворювання, і здійснюється протягом усього періоду освітнього процесу. Він взаємопов'язаний із технічним, психологічним та соціальним супроводом, і включає в себе інформаційні та валеологічні технології, застосування інтерактивних методів проведення занять, дистанційні форми навчання, в тому числі й через Інтернет. На заняттях завжди забезпечується відповідний морально-психологічний клімат.

4. Поряд із основним завданням – забезпечення студентам з обмеженими фізичними можливостями якісної вищої освіти – вирішуються і завдання збереження здоров'я, їх медичної та фізичної реабілітації, тобто медико-реабілітаційний супровід. Для відновлення фізичного здоров'я студентів створено потужний оздоровчо-реабілітаційний комплекс. Під час навчання студенти з особливими потребами знаходяться під цілодобовим контролем медичних працівників [3].

Здійснення цих завдань в умовах спеціального навчального закладу передбачає наявність команди фахівців (як з боку навчально-виховного процесу, так і з боку медицини), яка здатна забезпечити комплексний супровід і підготовку студентів до навчання.

Міждисциплінарна взаємодія цієї моделі в процесі супроводу, розвитку кожної особистості, яка показує координацію старань спеціалістів різного профілю в єдиній команді, суттєво спрощує управління цим процесом (рис. 1) [4, с.23].

Для оперативної організації управління процесом у спеціальному навчальному закладі має бути конкретне місце кожного учасника в цій системі, їх взаємовідношення у виконанні основних заходів, цілеспрямованих на досягнення підсумкового результату.

Для блискучого виконання розробленої моделі в закладі було створене особливе оточення для проведення відповідних психологічно-медичних та педагогічно-виховних заходів.

Передусім, зусилля команди спрямовується на формування особистісної гармонійності студента. Цьому сприяє характерне оточення, в якому надається комплексна підтримка, відбувається стабільна мотиваційна настанова учасників виховного та освітнього процесу.

Рис. 1. Організація та взаємозв'язок роботи в спеціальному вищому навчальному закладі [4, с.24].

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Основною метою системи навчально-реабілітаційної роботи у Подільському спеціальному коледжі для молодих осіб з інвалідністю є розвиток, становлення і виховання соціально активної особистості для розкриття і реалізації повною мірою особистісного і людського потенціалу, розширення спектру можливостей її самореалізації, підготовка до соціокультурного оточення [4, с. 23].

Сприяття поверненню молоді з обмеженими фізичними можливостями до повноцінного життя в суспільстві зобов'язані всі його члени одночасно – лише подібним чином можливо досягти успіху, захистити і виховувати найвищі цінності – людський розвиток і достойність, духовність і волю, рівноправність і співдружність, демократію, взаємну повагу і терпимість, істину і добро.

Отже, запорукою блискучого виконання комплексного підходу до навчально-реабілітаційної роботи в спеціальному освітньому закладі - є ефективна співпраця усіх категорій науково-педагогічного колективу та колективу в цілому. Такий взаємозв'язок забезпечує оптимальну, планомірну педагогічно-виховну, психологічну та медичну діяльність, цілеспрямовану на подолання чи послаблення недоліків психологічного та фізичного розвитку студентів, властивостей та якостей їх індивідуальності [4, с. 32].

Література:

1. Державна служба статистики України. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник. Київ, 2017. 122 с.
2. Гупало Л., Юськевич Р. Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу з особливими потребами (вступ в інклюзію). Львів, 2013. 32 с.
3. Система супроводу навчання студентів з особливими потребами [Електронний ресурс] // Режим доступу: gorlivka.vmurol.com.ua
4. Юхимець І. В. Структура і моделі системи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в навчальному закладі. Науковий методичний посібник Рівне: РОІППО, 2012. 62 с.

Гнатюк А. С.

студентка факультету фінансів Тернопільського національного економічного університету

Гупаловська М. Б.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Тернопільського національного економічного університету

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

Що таке «інклюзія»? Це процес реального включення дітей із особливостями психофізичного розвитку в активне соціальне життя і однаково важливий для всіх членів суспільства. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, заснована на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права на навчання за місцем проживання, що забезпечує виховання дитини з особливими освітніми потребами [4, 11].

Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція нині широко обговорюється в наукових колах, педагогічною та громадською спільнотами.

Популярність досліджень базується на розвитку інклюзивних аспектів процесу:

- рівний доступ до освіти в загальноосвітніх навчальних закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною;
- визнання здатності навчати кожную людину та необхідність для суспільства створювати для цього необхідні умови;
- надання особам права на розвиток у сімейному середовищі та доступ до ресурсів місцевої громади;
- освітні програми, засновані на особистих та індивідуальних підходах, що сприяють розвитку навичок навчання протягом усього життя;
- визнання, що інклюзивна освіта включає додаткові ресурси, необхідні для задоволення особливих освітніх потреб людей;
- використання результатів сучасних досліджень та практики у сфері впровадження;
- командний підхід у вихованні та навчанні дітей, який пов'язаний із залученням вчителів, батьків та фахівців [5, с. 11].

Термін «дитина з особливими потребами» згідно Міжнародної класифікації стандартів освіти означає потребу додаткових ресурсів. Сюди відносять дітей: обдарованих, інвалідів, сиріт і безпритульних. В Україні цей термін переважно поширюється на осіб з порушеним психофізичним розвитком.

Система спеціальної освіти та виховання в Україні здійснюється відповідно до вимог держави в галузі загальної освіти дітей. Особливості

психофізичного розвитку дітей обумовлюють методи навчання та виключають можливість використання відповідних стандартів освіти [2, с.31].

На нашу думку, було б доцільніше розробити спеціальну освіту, яка допомогла б дітям з особливими потребами мати рівні можливості для здобуття освіти.

Для надання особливої допомоги таким дітям існує тенденція до створення різних освітніх установ (навчально-реабілітаційні центри, групи та класи інклюзивної освіти), у цьому випадку важливе місце займає оновлення спеціальної освіти.

У даний час в загальноосвітніх навчальних закладах з групами інклюзивного навчання зміст освіти виходить за рамки пізнавальних здібностей дітей [3,с.16]. При відкритті цих груп не враховують такі фактори:

- комплектування груп та класів фахівцями ,які мають корекційну освіту відповідно до потреб дитини;
- забезпечення навчальною літературою, методиками, програмами та практичними рекомендаціями;
- забезпечення класів візуальними приладами, спеціальною корекційною апаратурою і комп'ютерною технікою.

Інклюзивна освіта – це довгострокова стратегія, яка розпочинається сьогодні і являє собою побудову навчального середовища, яке дозволить кожній дитині, в тому числі дітям, які мають серйозні відхилення в психофізичних, емоційних, соціальних та інших аспектах розвитку, спільне навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, але на рівні своїх можливостей.

В даний час українське законодавство з питань про освіту не передбачає здійснення державних гарантій надання освітніх послуг для дітей з особливими потребами. Проблемою вважається те ,що в Україні немає достовірної інформації про кількість дітей з обмеженими можливостями. Реальна кількість таких осіб значно перевищує те, що зазначено в системі обліку. Також ще однією проблемою є те що в країні застаріла система фінансування загальноосвітніх закладів. При розрахунку видатків на освіту не враховується спеціальне навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх закладах. [1, с. 57].

Українське законодавство визначає норми, що регулюють соціальну активність стосовно дітей з діагнозами інвалідності та порушенням психофізичного розвитку. Важливими більшість з них є захист прав дітей на освіту, охорону здоров'я, пенсії, фінансову допомогу, соціальну допомогу, доступ до засобів зв'язку та матеріальних умов. Виконання проблем соціально-правових гарантій соціального захисту дітей з обмеженими функціональними можливостями та їх сімей пов'язані, перш за все, з декларативним характером багатьох гарантій, тоді як на практичному рівні їх втілення далеко не завжди забезпечується на належному рівні. В першу чергу це стосується створення належних умов для впровадження інклюзивної освіти на регіональному рівні.

Отже, неадекватна освітня пропозиція спеціальних навчальних закладів свідчить про необхідність оновлення методів навчання, інклюзивних процесів у

сфері освіти, включаючи спільну освіту дітей з особливими потребами та здорових однолітків. Діти повинні вчитися разом, допомагати один одному усвідомлювати значні подібності між собою, вчитися цінувати таланти та здібності кожного однокласника з порушенням чи ні, прийняти і навіть підкреслити унікальну різноманітність, яка робить кожну людину індивідуальною.

Література:

1. Бондар В. І. Проблеми корекціального навчання у спеціальній школі / Київ : Наш час, 2005. С.45,57.
2. Засенко В. В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами // Кроки до демократичної освіти. 2002. №1. С. 31.
3. Колупаєва А. А. Інтегрування дітей з особливостями психологічного розвитку в загальноосвітній простір як напрям гуманізації системи освіти // Інклюзивна освіта : стан і перспективи розвитку в Україні / Київ : Крок за кроком, 2007. С.16.
4. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні // Дефектологія. 2004. № 2. С. 6-11.
5. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід): мат. Міжнар. конф. / за ред. В. І. Бондаря, Р. Петришина / Київ : Наук. світ, 2004. 200 с.

Голозубова О. В.

Нечитайло Л. Г.

*викладачі Балаклійської філії Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Балаклія, Україна*

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенцій ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами [1].

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Сучасна державна політика, нормативно-правові зміни сприяють формуванню нової суспільної філософії щодо дітей та дорослих з особливими потребами. Завдяки створеним умовам щороку зростає кількість дітей з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти. У 2016/2017 навчальному році в інклюзивних класах навчалися 4180 учнів, що на 53,6% більше, ніж у попередньому, і цей показник продовжує зростати [4, с. 29]. Серед завдань, окреслених Концепцією нової української школи (зупинка падіння якості та доступності освіти, орієнтація її зміст на компетентності, «перенавчання» вчителів, зміна структуру школи тощо) особливе місце належить створенню інклюзивного середовища та забезпечення рівного доступу до освіти для усіх дітей. У першу чергу, для реалізації поставленого завдання, необхідною є професійна підготовка педагога до роботи в закладі з інклюзивним навчанням, формування вже у майбутніх педагогів інклюзивної компетентності.

В Україні на сьогодні вже створено нормативно-правову базу щодо цього питання.

Концепцією розвитку інклюзивного навчання передбачено запровадження відповідними навчальними закладами для дітей дошкільного та шкільного віку, психолого-медико-педагогічними консультаціями, іншими структурами у системі освіти соціально-педагогічного патронату, системної ранньої допомоги та реабілітації дітей з порушеннями розвитку, починаючи від народження [1].

Згідно з статтею 33 Закону України «Про дошкільну освіту» (2012 р.) «держава забезпечує соціальний захист, підтримку дітей дошкільного віку, особливо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації, а також дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей» [2].

Відповідно до п. 8. статті 8 Закону України «Про загальну середню освіту» (1999 р.) «заклади загальної середньої освіти можуть створювати у своєму складі класи (групи) з вечірньою (заочною), дистанційною формою навчання, класи (групи) з поглибленим вивченням окремих предметів, спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами» [3].

Інклюзивну компетентність майбутнього педагога можна визначити як інтегративно-особистісне утворення, що обумовлює здатність здійснювати професійні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різні освітні потреби учнів з обмеженими можливостями здоров'я, забезпечуючи включення їх в загальноосвітнє середовище, створюючи умови для їх розвитку й саморозвитку, повноцінної соціалізації [4, с. 109].

Інклюзивна компетентність майбутнього педагога забезпечується сформованістю її складових, а саме мотиваційно-ціннісного, когнітивно-операційного, рефлексивно-оцінного компонентів [4, с. 111].

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає сукупність соціальних настанов, мотивів, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій та сформованість

психологічних властивостей особистості майбутнього педагога, необхідних йому для здійснення інклюзивної діяльності. Мотиви інклюзивної компетентності виникають у повному обсязі лише тоді, коли існують певні потреби для такої діяльності та її стимули. У зв'язку з цим з'являється необхідність формування у майбутніх педагогів інтересу до оволодіння інклюзивною компетентністю та її постійного вдосконалення.

Когнітивно-операційний компонент інклюзивної компетентності майбутнього педагога включає систему психолого-педагогічних, інклюзивних знань та спеціальних інклюзивних умінь, опанування якими необхідне для здійснення інклюзивної діяльності, успішного та адекватного розв'язання різноманітних педагогічних ситуацій, пов'язаних з переходом до інклюзивної моделі навчання.

Рефлексивно-оцінний компонент інклюзивної компетентності майбутніх педагогів виявляється у здатності аналізу й самоаналізу власної професійної діяльності, пов'язаної із здійсненням інклюзивного навчання, в ході якого здійснюється свідомий контроль за результатами своїх професійних дій.

Узагальнюючи характеристики компонентів інклюзивної компетентності, необхідно зазначити, що вони взаємопов'язані. Ці компоненти виділено умовно, у реальному освітньому процесі вони формуються комплексно. Тільки при наявності розвинених компонентів інклюзивної компетентності, з урахуванням особливостей її формування в умовах професійно-педагогічної підготовки, можна вважати особистість майбутнього педагога сформованою в інклюзивному аспекті.

Отже, широке впровадження ідеї інклюзії в освітні заклади України вимагає внесення змін у процес підготовки майбутніх педагогів та формування у них інклюзивної компетентності як невід'ємної складової професійно-педагогічної компетентності.

Література:

1. Концепція розвитку інклюзивного навчання : додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 року. № 912. URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ (дата звернення : 17.04.2018).
2. Про дошкільну освіту : закон України від № 262-III 11.07.2001 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення : 17.04.2018).
3. Про середню загальну освіту : закон України № 651-XV від 13.05.1999 р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення : 17.04.2018).
4. Основи інклюзивної освіти : навчально-метод. посібник / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. Київ : А.С.К., 2012. 308 с.

Загалеви́ч В. Л.

*викладач суспільних дисциплін кафедри інформаційної діяльності,
документознавства і фундаментальних дисциплін
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу*

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ШЛЯХОМ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ЗАДАЧ З ІСТОРІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

У середині ХХ століття у Європі зосередили увагу на тому, що дитина після завершення навчання абсолютно не готова до сучасного життя. Молодь не спроможна навчатися, не вміє опрацьовувати джерела інформації.» Технології завтрашнього дня, – пише О. Тоффлер, – потребують не мільйонів... людей, готових працювати в унісон на безконечно монотонних роботах, ... а людей, котрі можуть приймати критичні рішення, котрі можуть знаходити свій шлях у новому оточенні, котрі достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності, що швидко змінюється [1, с.1]. Так у сьогоднішньому світі дитина, студент повинен вміти застосовувати накопичені знання й отримані навички у нетипових умовах, незвичайних обставинах, така особистість повинна прагнути самовдосконалення .

Зниження моральності в суспільстві, що спостерігається останнім часом, призводить до того, що людей часто дезінформують, використовують їх чи їхні ресурси у власних цілях. Тому здатність критично мислити особливо актуальне саме сьогодні, адже в засобах масової інформації відбувається постійний вплив на свідомість суспільства, здійснюється навіювання шляхом рекламних кампаній, що впливають на формування власної позиції щодо вагомих питань у повсякденному житті, особливо для людей з особливими потребами.

Люди з критичним мисленням з'ясовують суть проблеми, визначають причини, наслідки певних подій, опираються лише на перевірені факти. Таким чином критичне мислення – наукове мислення, що визначається через сприйняття обдуманих, раціональних та важливих рішень стосовно довіри до будь – яких тверджень. Окрім того таке мислення є оцінкою самого розумового процесу, та передбачає відмову від психологічного захисту. Нам буває складно визнавати свої помилки через те, що виникає психологічний бар'єр. Звідси виходить розуміння того, що нерозумна людина не та, яка не помиляється, а та, яка не прагне виправляти свої похибки [2, с. 4]. Критичне мислення формується за допомогою творчості, адже починаючи аналізувати проблемну задачу, ми висуваємо гіпотези, намагаємося знайти найбільш правильні способи розв'язку проблеми. Саме формування людини з активною життєвою позицією, яка здатна відпрацьовувати аргументи, приймати об'єктивні рішення є головним завданням історії.

Дуже часто ми чуємо запитання: «Яким чином розвивати критичне мислення?» Формувати вміння критичного мислення досить доцільно шляхом

вирішення історичних проблемних задач. Це дає змогу повніше усвідомлювати минуле та сучасне. Такі навички дозволяють студентам стати свідомими громадянами, вільно обирати власну долю та впливати на хід подій. Адже історія – тисячолітній досвід багатьох поколінь.

Проблемна ситуація має в собі справжню та фіктивну суперечність, яку неможливо вирішити за допомогою репродукції відомих фактів, вона змушує особливого студента розмірковувати, здійснювати пошукову діяльність. В основному проблемна задача вирішується за допомогою таких етапів, як з'ясування необхідної та невідомої інформації для вирішення проблеми, визначення причин та наслідків, доказів, підтверджень.

Необхідно не лише висловити свою позицію щодо визначеної проблеми, а мотивувати та доказувати її звертати увагу на протилежні погляди авторів, історичних осіб, бути далекоглядним та об'єктивним. Тому доцільно вивчати проблему з різних сторін. Таким чином недостатньо лише знати історичні факти, але й важливо вміти оцінювати їх значення у державному та світовому масштабах. Протиріччя в оцінках історичних подій зазвичай мотивуватимуть студентів самостійно обмірковувати історичну ситуацію, підводити підсумки, а також застосовувати узагальнення при аналізі картини світу.

Розв'язуючи проблему задачу студент зможе зрозуміти нюанси та особливості історичних подій, вчинків, навчитись неоднозначно ставитись до подій. Для прикладу підтримуватиме наміри певних історичних осіб, але бачитиме слабкість і недосконалість обраних ними методів, характеризувати історичний факт, зможе бачити протилежну сторону явищ.

Саме за допомогою аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, узагальнення, аргументації, методам історичного пізнання можна вирішити проблемну задачу. Використовуючи принципи об'єктивізму, історизму, соціального підходу та множинності підходів студент з особливими потребами зрозуміє що його висновки достовірні навчитись мислити парадоксами, бачити загальне та окреме у життєвих процесах. Адже лише критично мисляча, самодостатня особистість, що вміє читати поміж рядків, узагальнювати ти аналізувати ситуацію навколо себе, цінувати історичну спадщину, здатна творити своє майбутнє, розбудовувати власну державу.

Література:

1. Іллічова Наталія. Проблемне навчання на уроках історії // klasnaocinka.com.ua/ru/article/problemne-navchannya-na-urokakh-istoriyi.html.
2. Терно С. О. Проблемні задачі з історії для старшокласників: Дидактичний посібник для учнів 10-11 кл. загальноосвіт. навч. закл. Вид. 2-е, доопр. та допов. Запоріжжя: Просвіта, 2008. 32 с.

Кінзерява І. В.

викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства та фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Сьогодні ми є свідками якісних змін у всіх сферах суспільного життя. Відбувається певна еволюція свідомості, змінюється на краще ставлення до осіб з різними порушеннями психофізичного розвитку, зростає увага до проблем акомодатії таких людей у суспільстві. Разом з цим, особливо актуальним є вивчення питань охорони здоров'я, освіти й соціального забезпечення дітей з обмеженими можливостями, адже для них освіта є засобом реабілітації та загального розвитку. Вона дає таким дітям шанс адаптуватися до самостійного життя, незалежного від оточуючих людей та обставин.

Україна обрала для себе стратегічним напрямком розвитку інтеграцію в європейській економічній і політико-правовий простір. Тож українцям варто також звернути увагу на успішний досвід європейців щодо впровадження та здійснення інклюзивної освіти, адже саме вони є одними з лідерів соціального забезпечення, економічного зростання, розвиненості демократичних інституцій, і, відповідно, рівня освіти. Одним з ключових складників сучасної європейської моделі соціального устрою є освітня система, яка забезпечує надання достойної освіти дітям з певними обмеженнями поряд зі здоровими дітьми. Наразі така модель є достатньо привабливою для України, зважаючи на існуючі педагогічні та соціальні проблеми та перспективи їх вирішення.

Метою дослідження є демонстрація перспектив розвитку та покращення інклюзивної освіти в Україні на прикладі здійснення такої форми освіти в західноєвропейських країнах.

Для прикладу варто розглянути дані таких західноєвропейських країн як Австрія, Бельгія та Німеччина.

В Австрії вже в 80-х роках функціонували громадські товариства, куди входили батьки дітей з психофізіологічними проблемами, вчителі, працівники освітніх та медичних установ, що керувалися ідеями толерантності, взаємоповаги та рівноправності. В 1983 р. вони об'єдналися і звернулися до Міністерства освіти Австрії з пропозицією проведення експерименту з інтегрованого навчання дітей-інвалідів. Після сприяння Міністерства була створена робоча група, членами якої стали педагоги масових та спеціальних шкіл, науковці, що працювали в галузі освіти, фахівці служб допомоги дітям з порушенням розвитку та представники громадських організацій. Вони розробили експериментальну програму, яка мала за мету створення та апробацію чотирьох моделей інтегрованого навчання.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Першою моделлю були інтегровані класи, де навчалось 20 учнів, 4 з яких мали особливі освітні потреби. Навчання в класах проводили два вчителі, один з яких був вчителем спеціальної школи, а навчальна програма для таких дітей передбачала надання психолого-педагогічної допомоги. Другою моделлю були комплексні класи, де учні з особливими потребами та їх здорові однолітки могли комунікувати під час позакласної роботи, проводити разом різні заходи тощо. Не дивлячись на це, весь навчальний час учні проводили окремо. Ще однією моделлю були малокомплектні класи, які створювались в масових школах. Такий клас складався з шести-одинадцяти учнів з затримкою у розвитку пізнавальних процесів. Учні навчалися за програмою звичайної початкової чотирирічної школи, однак термін навчання збільшувався до шести років. Четвертою моделлю виступали звичайні класи, в яких учні з особливими освітніми потребами, їх батьки і вчителі одержували допомогу від спеціальних шкільних консультантів [2, с.50].

У 1991 році Австрійським Центром експериментальної освіти та шкільного розвитку було проведено оцінювання всіх чотирьох експериментальних моделей. Експерти погодились, що найбільш дієвою моделлю стали інтегровані класи, а модель із залученням шкільних консультантів найкраще себе зарекомендувала у сільській місцевості. На жаль, очікувань не виправдали комплексні та малокомплектні класи, надалі від їх організації відмовилися. Загалом, проведений експеримент з інтегрованого навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку був визнаний успішним. Він ініціював функціонування в країні 290 інтегрованих класів, 24 взаємодіючих класів, а також впровадження посад спеціальних педагогів (більш ніж 3200 ставок), які працюють шкільними консультантами.[2, с. 52]

Правовою основою освіти людей з обмеженими можливостями в Бельгії є «Закон про спеціальну освіту», який був прийнятий ще у 1970 році. Він визначає основні положення здобуття освіти неповносправними і серед них – право батьків на вибір освітньої установи для своєї дитини. У Бельгії функціонують вісім типів спеціальних закладів: для дітей з легким ступенем розумової відсталості, з середнім і важким, з емоційно-вольовими порушеннями та розладами поведінки, з фізичними розладами, з порушеннями зору та слуху, із соматичними захворюваннями, з труднощами в навчанні [3, с.84].

Бельгійський «Закон про спеціальну освіту» затвердив ліквідацію бар'єрів між спеціальною та загальною системою освіти, визначивши експериментально випробувані моделі спільного навчання дітей з особливими освітніми потребами разом зі своїми однолітками. Зазначалося, що школярі з порушеннями розвитку навчаються в масових школах, а психолого-медико-соціальний супровід їм забезпечують фахівці центрів психолого-педагогічної, медичної та соціальної допомоги [2, с. 55] Також, в загальній школі учні з порушеннями мають відвідувати заняття із загальноосвітніх предметів, а спеціальні додаткові або корекційні заняття – у спеціальній школі. Більш того, учні з порушеннями розвитку повинні навчатися в масовій школі тільки в чітко

відведений для цього час. Закон передбачає безкоштовне обов'язкове навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку (з 6 до 18 років) терміном 12 років, хоча за певних обставин він може збільшуватись, та географічну доступність всіх видів спеціальних шкіл [2, с. 55].

Учасники процесу інтегрованого навчання укладають угоду та розробляють індивідуальний навчальний план, який складається з детального опису особливостей та потреб дитини, визначення додаткової допомоги, яку отри-муватиме дитина, хто буде надавати таку допомогу, де і як часто. У школах з інклюзивним навчанням працюють спеціальні педагоги на штатних засадах та за угодами зі спеціальних шкіл. На перших етапах навчання спеціальні педагоги проводять індивідуальні заняття з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, пізніше вони ознайомлюються з проблемами дитини, залучають її до роботи із використанням певних методів та прийомів навчання, надають консультації. Залучення до навчального процесу педагогів зі спеціальних шкіл надає можливість усувати бар'єри між спеціальною та загальною освітою [1, с.27].

Основним освітнім документом з організації спільного навчання дітей-інвалідів та їхніх здорових однолітків для всіх регіонів Німеччини стали «Рекомендації з організації спеціального навчання» 1972 р. [2, с. 62]. Цей документ надавав змогу розвинути спільні форми організації освітньої діяльності для звичайних загальних і спеціальних шкіл, а саме: спільне проведення окремих виховних заходів і окремих навчальних занять, відвідування масової школи учнями з порушеним розвитком та надання їм корекційно-реабілітаційних послуг у спеціальному закладі тощо.

Німеччина й нині вирізняється з-поміж інших країн Європи варіативністю організації психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії, оскільки це зумовлено відмінностями у законодавстві земель. В окремих землях Німеччини школам надається можливість, згідно з освітніми нормативно-правовими актами, мати штатних спеціальних педагогів та фахівців, які допомагають учням з інвалідністю. Іноді спеціальні педагоги виконують функції асистента вчителя, співпрацюючи з педагогами.

Психолого-педагогічний супровід забезпечують педагогічні центри, які знаходяться в кожному регіоні. Форми організації їхньої роботи можуть різнитися. Центри забезпечують різноманітну допомогу школярам з порушеннями, проводять з ними профорієнтаційну роботу, надають консультації батькам та вчителям масових та спеціальних шкіл тощо. Окрім таких центрів, допомога учням надається спеціальними службами, які функціонують поза межами шкіл. Їхнє фінансування забезпечують органи місцевого самоврядування. Це медико-соціальні служби, ресурсні центри, реабілітаційні заклади тощо. Зараз у Німеччині існують заклади, що здійснюють інклюзивне навчання паралельно з системою спеціальних освітніх установ, де переважно вчаться діти зі складними порушеннями.

Проаналізувавши досвід навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в Австрії, Бельгії та Німеччині можливо помітити, що саме інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти такими дітьми. Варто звернути увагу на важливі здобутки цих країн в галузі інклюзивної освіти, особливо успішні експерименти, передові дослідження. В названих країнах все більше і більше стирається кордон між загальними та спеціальними закладами освіти, адже в країнах з демократичним устроєм пропагуються загальнолюдські цінності, ідеї рівності, толерантності та інклюзії.

Література:

1. Брюховецька О. А. Інклюзивна освіта як вид сучасної освіти // Матеріали регіональної науково-практичної конференції / Лисичанськ : ТОВ «КИТ - Л», 2015. С. 26-28.
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : Монографія / Київ : «Самміт-Книга», 2009. 272 с.
3. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання // Видання доповнене та перероблене : наук.-метод. посіб / Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

Комарницька Л. М.

*викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

АЛЛА ІВАНІВНА БУДАНЦЕВА: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ПРОФЕСІОНАЛА

Алла Іванівна Буданцева – відома та авторитетна у Кам'янці-Подільському людина. Її роль у розвитку та житті міста важко переоцінити. Понад 20 років вона очолювала навчально-виховний комплекс дітей із слабким зором, який і нині користується гарною репутацією як у місті, так і за його межами.

А. І. Буданцева народилася 26 лютого 1941 р. у Кам'янці-Подільському. Змалечку проживала на Біланівці. Садибу купила бабуся Олена Єлеферіївна. Вона була для Алли другою мамою, стала найкращим другом і учителем. Бабуся була мудрою людиною. Знання давала не нав'язливо, але на все життя. Вона знала велику кількість віршів і художніх творів. Закінчила жіноче духовне

училище, яке до революції розташовувалося на місці сучасного харчового коледжу. Вірші, декламовані нею, Алла Іванівна і досі пам'ятає – «Івана Сусаніна» К. Рилєєва, «Пташку» К. Майкова.

З болем згадує Алла Буданцева роки воєнного лихоліття. Їй було лише три роки, але Кам'янець, який лежав у руїнах закарбувався на все життя. У спогадах виринають події, пов'язані з боями за визволення міста, коли подовгу доводилося сидіти з бабусею у льоху. Наприкінці війни, у січні 1945 р. помер від тифу дідусь. Довелося пережити повоєнний голод 1946-1947 рр. Алла Іванівна згадує, як на першому поверсі приміщення, де нині працює художня школа (вул. Шевченка), була їдальня «Червоне Поділля». Там організували обіди для дітей за талонами.

З теплотою завжди розповідає про свою першу вчительку у початковій школі – Євгену Іванівну Манзюк. У класі, де було 47 дітей, на уроках завжди була тиша. Вона давала не лише знання, але й навчала культури [1].

Після закінчення початкової школи на відмінно Алла Буданцева перейшла навчатися у 20-ту залізничну школу (нині – гімназія) [4]. Навчалася добре. Важко давалося лише креслення, яке викладав відомий художник О. Грен. Визнає, що він був талановитою і дуже грамотною людиною, але в неї «не лежала душа» до цього предмету [1].

Після школи вступила до Кам'янець-Подільського педагогічного інституту на історико-філологічний факультет [2], реалізувавши таким чином свою дитячу мрію стати учителем. Ще в 7-му класі у творі написала: «Праця учителя відрізняється від іншої тим, що він не бачить результати одразу. Немає приладу, який би виміряв ефективність праці учителя, і тільки через багато років можна поставити оцінку собі. І треба сміливо брати відповідальність, визнавати власні недоліки, а не кивати, що у дитини погані гени чи неухажні батьки».

Навчання закінчила у 1964 р., після чого працювала інструктором, завідувачем шкільного відділу міськкому комсомолу [5]. Але робота у комсомолі не грала душу. Аллі Іванівні хотілося спробувати себе у ролі учителя. У 1967 р. пішла працювати викладачем історії в індустральний технікум. Хоча комсомольську роботу не залишила і в технікумі – була заступником секретаря комітету комсомолу. Цю посаду тоді обіймав І. І. Мельник, який невдовзі став її чоловіком. Подружжя прожило у любові і злагоді 30 років (Іван Іванович, який 18 років пропрацював директором училища №6, помер у 1998 р.), виховало двох дітей – Дарію і В'ячеслава [6].

Через проблеми із горлом Алла Іванівна змушена була покинути викладацьку діяльність. На запрошення першого секретаря міськкому партії О. М. Лесового, який знав її по роботі в комсомолі, у 1978 обійняла посаду секретаря міськвиконкому [4]. Три роки працювала на цьому місці, а у 1981 р. стала секретарем міськкому партії [2]. А. І. Буданцева курирувала соціальні напрямки: освіту, медицину, культуру, спорт, реставраційні роботи, заповідник. Аллі Іванівні пощастило на хорошу і злагоджену команду однодумців. Найкращі спогади у неї залишилися про М. М. Дарманського, який керував освітою міста. Він був генератором ідей, які увійшли в програму розвитку не тільки міста, але і країни. Хороші фахівці стояли біля керма медицини.

Тривалий час працювала з О. А. Каденком, а згодом з В. Т. Грубляком. Саме у 80-ті рр. відбувся значний прорив в охороні здоров'я. Тоді побудували дитячу лікарню, пологовий будинок, хірургічний корпус, медико-санітарну частину заводу «Електроприлад». Медицина міста за кадровим потенціалом була найсильнішою в області [1]. З особливою теплою А. І. Буданцева згадує О. М. Лесового [1; 2].

У міськкомі пропрацювала близько 10 років. Останні роки Алла Іванівна хотіла повернутися до викладацької роботи, але її все не відпускали.

29 серпня 1990 р. А. Буданцеву призначили директором школи-інтерату для дітей з вадами зору [4; 5], яку у 2001 р. за рішенням ХІХ сесії Хмельницької обласної ради реорганізували у НВК з центром реабілітації слабоворих дітей.

Колектив закладу, очолюваний А. І. Буданцевою, досягнув чималих успіхів. Так, у 2006 р. школа ввійшла до переліку «100 кращих шкіл України» у номінації «Школа здоров'я». Крім того, заклад виборов перше місце в області і друге – в Україні у всеукраїнському конкурсі на кращий стан фізичного виховання, став лауреатом всеукраїнського конкурсу «Портфолію рідної школи», який проводить часопис «Позакласний час». Впроваджувалися інтерактивні технології та мультимедійні методи навчання, проектні технології, системи М. Монтесорі, гуманна педагогіка Ш. Амонашвілі. Слабоворі учні брали участь у міжнародних і всеукраїнських конкурсах [3; 6].

Сподвижницька праця А. І. Буданцевої високо поцінована на рівні держави. 25 травня 2009 р. її присвоїли звання «Заслужений працівник освіти України».

У 2011 р. вона припинила свою діяльність на посаді директора НВК у зв'язку з виходом на пенсію. Але неспокійна вдача Алли Іванівни далася взнаки і вже 26 грудня того ж року її обрали головою громадської ради при виконавчому комітеті Кам'янець-Подільської міської ради. Нині А. І. Буданцева очолює Кам'янець-Подільську дитячу громадську організацію «Егіда».

Література:

1. Алла Буданцева: «Вимогливість насамперед до себе» // Кам'янець-Подільський вісник. Кам'янець-Подільський, 2006. 24 лютого.
2. Девіна Т. Мрії Алли Буданцевої // Подолянин. Кам'янець-Подільський, 2001. 23 лютого.
3. Кам'янець-Подільська спеціальна школа-інтернат І-ІІІ ступенів Хмельницької обласної ради. URL: <http://www.osvita-slabozori.com.ua> (дата звернення: 08 квітня 2018 р.).
4. Марковська Н. Справжнє щастя Алли Буданцевої // Подолянин. 2011. 25 лютого.
5. Працею звеличені // Кам'янчани – заслужені працівники України: Розповіді про кам'янчан, які працею, трудовими досягненнями, уславили місто над Смотричем, Подільський край / В. Т. Грубляк, Н. М. Мартинюк, Н. К. Підскоцька та ін. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2011. С. 234.

6. Резнікова В. Її є чим пишатися: Людина та її справи // Подолянин. 2006. 3 березня.

Крошка С. А.

*вчитель-методист, викладач фізичного виховання
ВП «Лисичанський педагогічний коледж
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»,
м. Лисичанськ, Україна*

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Соціальне партнерство у сфері освіти набуває широкого вжитку, зокрема і для дітей з особливими потребами. Сучасні навчальні заклади прагнуть знайти ефективні форми, методи, технології власного розвитку у майбутньому, намітити ключові позиції саморозвитку і частіше опановують роль агента змін та поширюють практику соціальної активності.

У Законі України «Про освіту» дається визначення дефініції «особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» (Розділ I, ст. 1.) [1]. У ст. 20. цього ж документу зазначається, що «особам з особливими освітніми потребами надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки» [1].

Як зазначає А. А. Колупаєва у посібнику «Інклюзивна школа: особливості організації та управління»: «Найкраща формула для впровадження нововведень – це ідея, ініціатива та кілька друзів» (Марк Генсон) [2, с. 4].

От і Лисичанський педагогічний коледж приєднався до влучного гасла Марка Генсона: створив свою ідею, підхопив ініціативу Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», почав шукати однодумців та партнерів у складній та нелегкій справі щодо впровадження основних ідей переваг інклюзивної освіти.

Лисичанський педколедж вже має певний досвід щодо даної проблеми [3]. Є певні нароби з каністерапії – нетрадиційної психотерапевтичної методики, для якої використовуються спеціально відібрані собаки. Проведені семінари-виставки «Актуальні проблеми розвитку спорту з собаками», де зробили акцент на каністерапії як одного з видів лікування та реабілітації людини. Розглядалися основні напрямки розвитку спорту з собаками та його місце у процесі виховання молоді. Маленькі питомці стали постійними гостями заходів з інклюзивної

освіти у Лисичанському педагогічному коледжі. Викладачі постійно проводять семінари-практикуми для дорослих та малечі з собаками різних порід.

2014 року в рамках відкриття коледжних Днів науки в коледжі вперше відбувся Всеукраїнський науково-практичний семінар «Формування здоров'я дітей різного віку з особливими потребами», який став результатом ефективної співпраці з науковцями кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації, кафедри дефектології та психологічної корекції, відділу з питань реабілітації студентів з особливими освітніми потребами Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Луганської обласної молодіжної громадської організації «Асоціація молодих інвалідів Східного Донбасу – Схід».

В ході роботи були розкриті теоретичні питання щодо системи психолого-педагогічного забезпечення соціалізації дітей в умовах навчально-реабілітаційного центру або експериментально-освітнього округу інклюзивного навчання; форм та методів підготовки вчителів до процесу виховання культури здоров'я учнів; організації соціально-реабілітаційного супроводу студентів у процесі інклюзивного навчання.

Запроваджено в роботу коледжу курсів «Формування культури здоров'я молоді з особливими потребами». Під час вивчення даної проблеми слухачі зможуть поєднувати традиційні та інноваційні підходи до розвитку дитини; створювати сприятливі умови для соціалізації, самовизначення та самореалізації дітей.

Співпраця з ЗОШ І-ІІІ ст. № 3 м.Рубіжне, метою якої є впровадження та організація інклюзивної освіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів, використання доступних та цікавих форм проведення реабілітаційної роботи, діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі.

Участь у освітньому форумі «Інноваційно-освітній простір навчальних закладів: науково-практичні досягнення» (Сєверодонецьк). Викладачі коледжу поділилися досвідом роботи ЛПК щодо підготовки майбутніх фахівців Луганщини до роботи в інклюзивному середовищі під час проведення майстер класів (елементи степ-аеробіки, заняття з фітболами, стретчинг, вправи на релаксацію, комплекс вправ тибетського та даоського оздоровлення, вправи з подушками-пазлами, ігри з тілом, елементи бестінгу, етюди психогімнастики, валеокорекцію, мудри).

5 рік поспіль відбувається Всеукраїнська науково-практична конференція «Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу», метою якої стало виділення головних напрямів діяльності навчальних закладів щодо надання освітніх послуг особам з особливими потребами різних вікових категорій і різних нозологій.

Проведення годин спілкування зі студентами «Аспекти інклюзивної освіти». Мета: виділити головні напрями діяльності навчальних закладів щодо надання освітніх послуг особам з особливими потребами різних вікових категорій. Створення репозиторію з методичним, науковим матеріалом щодо досвіду роботи Лисичанського педагогічного коледжу у роботі з дітьми, які мають особливі потреби. Особливим досягненням є друк збірника з матеріалами

науково-практичних конференцій та досвіду роботи з інклюзивної освіти за 2012–2017 р.р. у навчальному закладі, де обґрунтовується актуальність освіти молоді з особливими потребами в Україні.

Література:

1. Закон України «Про освіту». – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Інклюзивна школа : особливості організації та управління: Навчально методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А. А., Софій Н. З., Най да Ю. М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л. І., Київ : 2007. 128 с.

3. Крошка С. А. Змінимо світ для дітей з особливими потребами – кроки до партнерства : збірка матеріалів з досвіду роботи // Лисичанськ : ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» / Лисичанськ : ФОП Пронькіна К.В. 2017. 55 с.

Кузьміна Л. А.

Левченко Н. В.

*викладачі комп'ютерних дисциплін
Харківського державного соціально-економічного коледжу,
м. Харків, Україна*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ПРИ ВИКЛАДАННІ КОМП'ЮТЕРНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Здобувачі вищої освіти з інвалідністю – найбільша група, що перебуває під загрозою соціальної ізоляції. Впровадження інклюзії в освітній сфері є одним із найважливіших завдань для забезпечення високоякісної освіти. Слід зазначити, що інклюзивна освіта - це шлях в майбутнє.

Вітчизняні науковці, зокрема, Засенко В.В., Колупаєва А.А., Мороз Б.С., Овсяник В.П. у своїй праці [2] стверджують, що одним із напрямів щодо підвищення ефективності адаптації у навчальному процесі в умовах спеціальної та інклюзивної освіти є впровадження методик, що базуються на основі використання комп'ютера і його складових та створення відповідних навчальних програм.

Актуальною проблемою на сьогодні та метою даної роботи є дослідження стану використання інформаційно-комунікаційних технологій при навчанні

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

здобувачів вищої освіти з інвалідністю на прикладі викладання комп'ютерних дисциплін у Харківському соціально-економічному коледжі.

На сьогодні більше 56% контингенту здобувачів вищої освіти коледжу становлять особи з інвалідністю, які мають різні захворювання, у тому числі неврологічні, серцево-судинні, ендокринної системи, опорно-рухового апарату, органів дихання.

На підставі того, що вони мають різні соматичні захворювання, які ускладнюють засвоєння матеріалу, оскільки на це витрачається більше зусиль та часу, це вимагає особливих умов навчання, а також особистісно спрямованих методик викладання. За цих умов стає актуальним використання інтерактивного навчання.

Інтерактивне навчання – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну і цілком передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент буде відчувати свою успішність, професійну спроможність [3].

Роботу з комп'ютером можна налагодити в залежності від особливих потреб. Наприклад, для студентів, що мають проблеми з зором, треба встановити шрифт, який дозволить комфортно працювати (використання екранної лупи). Якщо зір не дозволяє працювати з екранною лупою, використовується спеціальне програмне забезпечення, так звані комп'ютери, що розмовляють.

Студенти, які мають вади слуху, краще засвоюють інформацію, яка відображається на екрані монітора або на інтерактивній дошці, чи за допомогою проектора. Тому лекційний матеріал доцільно представляти у вигляді інтерактивних мультимедійних презентацій. Це дає можливість студенту не тільки почути, а й побачити, що сприяє більш ефективному засвоєнню нового матеріалу. Такі лекції є доступною і цікавою формою викладання нового матеріалу з навчальної дисципліни.

Студентам з діагнозом дитячий церебральний параліч інколи важко розмовляти та писати, тому для контролю знань доцільно використовувати комп'ютерні авторські тести, які створені на основі існуючих тестових оболонок. Авторські тести можна використовувати у різних видах контролю: попередньому, поточному, підсумковому.

До переваг комп'ютерної форми тестування варто віднести:

- 1) об'єктивність оцінювання студентів з різними вадами;
- 2) зручність фіксації, збереження та представлення результатів;
- 3) можливість автоматизованого опрацювання результатів, ведення баз даних та статистичного аналізу;
- 4) можливість індивідуалізації процесу навчання (можна змінити час на відповіді в залежності від особливостей кожного здобувача вищої освіти);
- 5) використання графічних, динамічних, інтерактивних та інших можливостей подання тестових завдань.

Виконання практичних завдань можна організовувати на основі електронного зошиту, у який можливо вносити свої нотатки, висновки та відповіді на контрольні питання. У кінці виконання практичного завдання

електронний зошит відправляється для перевірки на комп'ютер викладача або на його електронну адресу, якщо робота виконується віддалено.

Якщо при застосуванні даних методів враховувати індивідуальні можливості студентів, які мають фізичні вади, це дозволить підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу, а також раціонально застосовувати набуті знання на практиці. Правильний підбір сучасних методів навчання для таких студентів дозволяє отримати високий рівень знань, що гарантує їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Література:

1. Василенко О. М., Сметанський М. І. Використання комп'ютерних технологій у навчанні дітей з особливими потребами // Актуальні проблеми комп'ютерних технологій ISSN Online: 2076-8184. Інформаційні технології і засоби навчання, 2015, Том 46, №2. 18 (АПКТ 2008) : зб. наук. пр. за матеріалами II Всеукр. наук.-техн. конф., 24 квіт. 2008 р. Хмельницький : ХНУ, 2008. Т. 1. С. 50–55.

2. Засенко В. В., Колупаєва А. А., Мороз Б. С., Овсяник В. П. Використання інформаційно- комунікаційних технологій в умовах спеціального та інклюзивного навчання дітей зі слухомовленневими порушеннями. Київ. 2011.

3. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 135 с.

4. Таланчук П. М., та Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі: [навчально-методичний посібник]. Київ, Україна: Соцінформ, 2004.

Кушнір Т. І.

*викладач української мови та англійської мови, викладач-методист,
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПСИХОФІЗИЧНІ ВАДИ

Відповідно до «Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2016 р.) індивідуальне навчання є спосіб організації навчальної діяльності, який регулюється певним, наперед

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

визначеним розпорядком, забезпечується педагогічними працівниками та організовується для забезпечення права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти.[1,с.1] Діти з порушеннями психофізичного розвитку також мають право на таку форму навчання в разі, якщо за медичними показаннями їм протипоказано знаходитись у колективі, наприклад, наявність епілептичних нападів, психотичних розладів, виразних соматичних захворювань тощо. До учнів, які за станом здоров'я не можуть відвідувати спеціальну школу, вчитель приходить додому.

Здійснюється індивідуальне навчання за індивідуальним навчальним планом, затвердженим директором навчального закладу, який складається на підставі навчального плану тієї школи, що відповідає показникам розвитку дитини. Відповідно за основу береться і стандарт освіти для певної категорії дітей. Якщо ж серйозні розлади здоров'я (соматичного, фізичного, психічного) або специфічні вади розвитку перешкоджають дитині засвоїти загальні навчальні програми, то вони для неї індивідуалізуються.

Для успішної організації індивідуального навчального процесу дітей з психофізичними вадами вчитель має добре володіти знаннями особливостей їх психофізичного розвитку, типових труднощів, що виникають при оволодінні навчальним матеріалом є обумовленими характером захворювання. До початку навчально-корекційної роботи вчитель має детально вивчити документацію про дитину; провести детальну бесіду з батьками про інтереси дитини, її схильності, потреби й улюблені заняття; з'ясувати її характерологічні особливості та особливості поведінки; вивчити стосунки у родині. Для навчання дітей з психофізичними вадами використовуються ті ж методи, що й для навчання дітей з непорушеним розвитком, проте особливості психофізичного розвитку учнів обумовлюють інакші способи застосування цих методів. Зокрема, методи навчання повинні бути корекційно-розвивальними. Це найсуттєвіша відмінність спеціальних дидактичних методів, яка означає, що будь-який метод чи прийом окрім дидактичної мети має розв'язувати і корекційну, спрямовану на розвиток учнів. В організації навчальної діяльності враховується рівень знань, темп роботи, динаміка втомлюваності, обсяг пам'яті, стійкість уваги, довільність психічних процесів дитини, рівень розвитку її мовлення та опорно-рухової системи. Це передбачає, наприклад:

- відбір для кожного уроку певної невеликої за обсягом кількості навчального матеріалу;
- максимальну розгорнутість і поділ складних понять і дій;
- уповільненість навчання;
- повторюваність дій;
- наявність пропедевтичних періодів у навчанні;
- опору на чуттєвий досвід учнів;
- керівництво діями учнів;
- поступовий розвиток пізнавальних процесів;
- оптимізацію темпу роботи та динаміки втомлюваності;
- посилення здатності дитини до саморегуляції;
- розвиток самостійності дитини.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Для кожного типу спеціальної загальноосвітньої школи МОН України рекомендовано відповідні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку та можливостей. Оцінювання ґрунтується на позитивному принципі, тобто передусім враховуються досягнення учня, а не його невдачі.

Навчальні досягнення учнів спеціальної школи оцінюються **рівнями** і відповідними їм балами:

- 1) перший рівень - початковий (1–3 бали);
- 2) другий рівень - середній (4–6 балів);
- 3) третій рівень - достатній (7–9 балів);
- 4) четвертий рівень – високий (10–12 балів).

У **оцінюванні** слід дотримуватись таких вимог:

- оцінку слід обґрунтовувати, тобто учень має розуміти, за що він одержує саме таку оцінку;
- стимулом для учнів має бути не лише кількісна оцінка (бали), а й якісна – емоційний стан вчителя, його слова;
- при оцінюванні слід враховувати не лише знання, вміння й навички учня, а й ставлення до навчання, рівень докладених зусиль (тобто всі компоненти навчальної діяльності);
- слід враховувати специфічні особливості й труднощі дитини;
- оцінка не повинна принижувати учня чи викликати в нього негативні емоції, а стимулювати до покращення своїх результатів, успіхів, викликати позитивні почуття;

Індивідуальне навчання часто надається дітям, у яких окрім основного порушення наявні й специфічні проблеми, зокрема: нестійка увага; знижена здатність до узагальнення, абстрагування, встановлення причинно-наслідкових зв'язків; акалькулія чи дискалькулія, аграфія чи дисграфія; недостатність рухових умінь, грубі порушення моторики; недостатній розвиток просторових уявлень; грубі порушення пам'яті; порушення зв'язного мовлення. При виявленні таких проблем вчителю слід узгодити свої дії з психологом, логопедом чи іншим спеціалістом з метою добору правильних корекцій-них прийомів і відповідного змісту роботи.

Література:

1. Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: наказ МОН №8 від 12.01. 2016.
2. Концепція розвитку інклюзивної освіти, 2010.
3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.com/90072/pedagogika/osnovni_metodi_formi_inklyuzivnogo_vihovannya

Марковська Н. В.

викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Надзвичайно важливим фактором розвитку суспільства є гуманне, турботливе й милосердне ставлення до людей з особливими потребами, яке передбачає їхнє інтегрування в соціальне і, в першу чергу, освітнє середовище. Тож провідною стратегією політики багатьох розвинених держав нині є науково обґрунтоване та доведене практикою твердження, що економічно доцільним є здійснення інвестицій у людський капітал скрізь, де це можливо, замість прямого інвестування в соціальне обслуговування. Відповідно до цієї стратегії інклюзія (включення) осіб з особливими потребами в суспільство розглядаються як стратегічний напрям соціального інвестування для майбутнього.

В Україні кількість людей з обмеженими можливостями збільшилась удвічі порівняно із 1990 роком і тепер сягає 6% (біля 3 млн.), з них більше 165 тисяч – діти. [1].

Головна проблема для цієї категорії населення – рівний доступ до всіх можливостей сучасної цивілізації, в тому числі й до освіти. Розв'язати цю проблему покликана реформа інклюзивної освіти, яка останніми роками набирає обертів і завдяки якій діти й молодь із особливими освітніми потребами отримали право нарівні зі своїми однолітками навчатися в умовах інклюзивного середовища.

Навчання у ВНЗ є важливою ланкою в процесі становлення особистості з обмеженими можливостями з наступною її інтеграцією в суспільство. Однак процес входження в освітнє середовище вищого навчального закладу проходить у молодих людей із проблемами здоров'я дуже складно, що викликано низкою психолого-педагогічних факторів, які сформувалися в попередні періоди їхнього життя і навчання.

Студенти з вадами здоров'я мають певні особистісні особливості: це занижені самооцінка й рівень домагань, певні акцентуації характеру, неконструктивні психологічні захисти, неадекватні взаємини з ровесниками та дорослими, що може викликати як міжособистісні, так і внутрішньоособистісні конфлікти протягом навчання [2].

Однак якісне навчання таких молодих людей конче потребує створення необхідних для них умов. Одним із важливих аспектів забезпечення успішної діяльності студентів з особливими потребами є знання викладачами індивідуальних особливостей студентів з обмеженими можливостями. На

основі цих знань будується система включення таких студентів в нові види діяльності і нове коло спілкування, що дає можливість уникнути дезадаптаційного синдрому, зробити процес адаптації та соціалізації рівним і психологічно комфортним.

Практика показує, що пристосування студентів з особливими освітніми потребами до умов навчання у вищій школі відбувається по-різному, що багато в чому обумовлено природою захворювання, яке призвело до інвалідності.

Наприклад, для молодих людей з порушеннями опорно-рухового апарату характерна слабка пізнавальна активність, яка частково обумовлена недостатністю комунікаційних функцій. Однаково гостро постає ця проблема і під час занять, і в студентському середовищі, оскільки фізичні та мовні дефекти перешкоджають студенту з обмеженими можливостями повноцінно спілкуватися. Педагогам потрібно чітко усвідомлювати й виділяти кому-нікативні бар'єри таких студентів, щоб враховувати у роботі.

Дуже складною категорією є студенти з порушеннями слуху, у яких можливі порушення психічних (сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, емоцій, волі) та сенсорних функцій. Обсяг зовнішніх впливів на слабочуючих людей обмежений, взаємодія із середовищем незначна, спілкування з навколишніми ускладнене. Спостерігається невідповідність в розвитку наочно-образного і словесно-логічного мислення (переважає перше); письмова мова в обох формах – імпресивній (читання) і експресивній (лист) – набуває значної ролі порівняно з усною. Це необхідно враховувати педагогам при обранні методів і форм роботи під час занять.

Наступною проблемною групою є студенти з порушеннями зору, у яких ця вада викликає низку вторинних відхилень: обмежену рухову активність, при значній або повній втраті зору – порушення координації, витривалості, швидкості й ритму рухів, послаблення пізнавальних процесів. Важливе місце в роботі з цією категорією студентів займає використання наочності, яке сприяє розвитку в них спостережливості, уяви, просторового мислення та інших форм пізнавальної діяльності.

До особливої групи можна виділити також студентів із порушення роботи внутрішніх органів: цукровий діабет, бронхіальна астма, захворювання серцево-судинної системи, які теж мають свої особливості [3].

Негативно позначаються на розвитку студентів з особливими потребами часті загострення хвороби. Госпіталізація таких студентів неможлива без відриву від занять, а це, в свою чергу, порушує процес їхнього навчання і спілкування. Ліки можуть впливати на студента як седативно, так і збудливо, що, зрозуміло, заважає нормальній психічній діяльності.

Отже, особливістю навчання студентів з обмеженими можливостями в інтегрованому колективі є те, що, сприймаючи їх як рівних, до них висувають такі самі вимоги, як і до інших студентів. Багатьом студентам з особливими потребами у ВНЗ не вистачає достатньої уваги та підтримки з боку викладачів. Викладач орієнтується на більшість аудиторії, що може призвести до невстигання студента з інвалідністю порівняно з більшістю.

Тож майстерність викладачів ВНЗ полягає в умінні вибрати такі технології, принципи і методи навчання, які сприяють розвитку творчості, формуванню самосвідомості студентів як здорових, так і з вадами здоров'я, а також роблять процес навчання цікавим і захоплюючим.

Література:

1. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Середюк Л. З. Психологічний захист і адаптація студентів з інвалідністю у ВНЗ // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. № 3 (5). К. : Університет «Україна», 2007. С. 37–43.
3. Основы специальной психологии : Учебн. пособие для студ. средн. пед. учебн. заведений // Кузнецова Л. В., Переслени Л. И., Солнцева Л. И. и др.; под ред. Л. В. Кузнецовой. 2-е изд., стер. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 480 с.
4. Таланчук П. М., Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому середовищі // Київ: Соцінформ, 2004. 128 с.

Михайлова І. А.

*викладач кафедри інформаційної діяльності,
документознавства і фундаментальних дисциплін
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ВІДЕО ПРИ ВИКЛАДАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІНФОРМАТИКА І КОМП'ЮТЕРНА ТЕХНІКА»

Науково-педагогічний колектив Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу впевнено працює над впровадженням різноманітних форм подання навчальних матеріалів для підготовки студентів до занять. Як відомо, у коледжі в одній академічній групі навчаються студенти з різними нозологіями. Крім того, у студентів є можливість навчатися за індивідуальним графіком навчання. Практично у

кожній групі є студенти, що скористалися цією можливістю. Тому викладачу потрібно так організувати навчальний процес, щоб донести інформацію до кожного студента.

Починаючи з 2016–2017 навчального року, кожний викладач коледжу має можливість розмістити на сайті дистанційної освіти www.posekmoodle.km.ua навчальні матеріали для підтримки навчальної дисципліни. Протягом року електронний навчальний курс з інформатики і комп'ютерної техніки був наповнений файлами з матеріалами лекційних занять, рекомендаціями для самостійного опрацювання, завданнями для практичних занять, переліком питань до заліку або іспиту. Також, працюючи з електронними навчальними матеріалами курсу, студенти можуть переглянути презентації та виконати тестові завдання.

У 2017–2018 навчальному році директор коледжу Тріпак М.М. виступив з ініціативою створення навчальних відео та аудіо матеріалів, яку підтримали усі викладачі. Звичайно, в Інтернеті міститься велика кількість навчальних відеоматеріалів, але серед них зовсім мало озвучених українською мовою. У жовтні 2018 року викладачами кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін був проведений науково-практичний семінар на тему «Комплектування лекційного фонду виданнями у спеціальних форматах для забезпечення фізичного доступу до інформації студентам з особливими потребами». Зокрема, на цьому семінарі були продемонстровані відеоматеріали з різних навчальних дисциплін, створених викладачами.

При вивченні курсу «Інформатика і комп'ютерна техніка», як і при вивченні інших навчальних дисциплін, програмою [1] передбачено, що частина теоретичного матеріалу опрацьовується студентом самостійно. Студенти, особливо ті, що навчаються за індивідуальним графіком, часто говорять про те, що, прочитавши теоретичний матеріал, не завжди розуміють, яким чином виконати завдання на комп'ютері. Хоча матеріали для проведення практичних занять містять вказівки до виконання, не для всіх студентів цього буває достатньо. Тому й було вирішено в першу чергу створювати навчальні відеоматеріали для підтримки виконання практичних занять.

В даний час створено відео до кожного практичного заняття розділу «Текстовий процесор Writer». Навчальні відео було створено шляхом захоплення відео з екрану. Тривалість різних відео знаходиться в межах від 8 до 30 хвилин. Таким чином, відео можна легко завантажити та переглянути з ноутбука, планшета або смартфона.

Створення та використання власного навчального відео надає переваги як викладачу, так і студенту. Викладач у власному відео акцентує увагу студентів на головному та висвітлює усі нюанси, необхідні для практичного виконання завдань. Він наводить ті приклади, які, на його думку, краще ілюструють навчальний матеріал. Студент під час лекції зосереджується на матеріалі, що викладається, а не на тому, щоб зробити конспект. Після занять у зручний для себе час студент може переглянути відео стільки раз, скільки йому потрібно. У

наочній формі можна побачити, які дії та в якій послідовності потрібно виконувати, щоб досягнути бажаного результату.

Зокрема, маючи таку кількість навчальних матеріалів, студент може опанувати зміст теми дистанційно. Крім того, можна реалізувати так зване «перевернене» навчання [3], коли напередодні заняття студенти переглядають відео, а під час практичного заняття більше часу приділяється відпрацюванню практичних умінь та навичок.

Отже, у подальшому передбачається продовження роботи по створенню навчального відео для дисципліни «Інформатика і комп'ютерна техніка», оскільки «практика супроводу навчальної діяльності переглядом відео навчального призначення існує вже давно і, напевно, вона дає переконливі плоди у рівнях засвоєння знань учнями та студентами» [2].

Література:

1. Михайлова І. А. Навчальна програма з навчальної дисципліни «Інформатика і комп'ютерна техніка».

2. Смалько О. А. Корисна практика розробки навчального відео в процесі підготовки педагогів // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Фізико-математичні науки. Випуск 2. м. Кам'янець-Подільський, 2009. С. 77

3. Романич Н. В. «Перевернене» навчання – ключова тенденція освітніх технологій сучасності. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://oin.in.ua/perevernene-navchannya-klyuchova-tendentsiya-osvitnih-tehnolohij-suchasnosti/>

Науменко В. С.

*викладач Харківського державного соціально-економічного коледжу,
м. Харків, Україна*

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

В сучасній системі освіти особлива роль на сьогодні відводиться інклюзивній освіті, яка передбачає створення необхідних умов для дітей з особливими освітніми потребами для їх інтеграції у суспільство.

В системі освіти необхідна переробка моделі взаємовідносин учасників навчального процесу «викладач-студент», де студенти з особливими освітніми потребами розглядаються як активні учасники на рівні зі здоровими.

За визначенням ЮНЕСКО інклюзивне навчання – це процес інтеграції осіб з особливими освітніми потребами у освітній процес через забезпечення їх участі у навчанні, культурних заходах і житті навчального колективу, незалежно від віку, статі, стану здоров'я, розумових можливостей і навчальних досягнень. Такі діти мають право і можливість навчатися нарівні з усіма іншими та не виключатися із студентського колективу та суспільства в цілому, а навпаки стати його складовою та впевнено почуватися.

Проблемі інклюзивної освіти присвячені праці таких дослідників: Савчук Л.О., Колупаєва А.А., Уманець Г.М., Кулеш В.О., Кобзар О.В. та інших.

Харківський державний соціально-економічний коледж є навчальним закладом інклюзивної освіти, де навчально-виховний процес організовано з урахуванням цих принципів:

- студенти навчаються разом у одній групі, не дивлячись на свої відмінності та деякі труднощі, що виникають у процесі навчання;
- у процесі навчання здобувачі вищої освіти з інвалідністю для успішного оволодіння матеріалом навчальної дисципліни можуть отримувати додаткову допомогу;
- у процесі навчання створюються необхідні умови для реалізації своїх можливостей, як активних учасників процесу навчання.

В процесі навчання відбувається оволодіння знаннями, уміннями і навичками, формується готовність здобувача вищої освіти до життя, професії, формується необхідна модель поведінки, здатність до взаємодії у суспільстві, виховується толерантність, чуйність.

Конвенція про права осіб з інвалідністю – один із найважливіших правових документів, її зміст полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод. Серед них і право на отримання освіти.

Стаття 53 Конституції України гарантує кожному право на освіту.

Закон України «Про освіту» визначає інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників, а інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей. Статті 19 та 20 Закон України «Про освіту» визначають основні вимоги до освіти осіб з особливими потребами та до інклюзивного навчання.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» гарантує отримання освіти відповідно до потреб та можливостей особи з обмеженими можливостями.

На сьогодні на законодавчому рівні урегульовано питання щодо впровадження інклюзивної освіти, але не реалізовано у повному обсязі. Велика кількість навчальних закладів не адаптована до інклюзивної освіти не лише з

точки зору матеріального забезпечення, архітектурної доступності, відсутності спеціальних програм підготовки здобувачів вищої освіти разом зі здоровими, а й готовності реалізації самої моделі інклюзивного навчання через недостатню кількість спеціально підготованих фахівців у цій сфері.

Таким чином після закінчення коледжу здобувачами вищої освіти виникає проблема у виборі навчального закладу для продовження навчання, де б вони могли отримати вищу освіту, стати фахівцями і знайти своє місце у суспільстві та реалізувати себе як особистість.

Література:

1. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання / Київ: Науковий світ, 2010. 195с.

2. Уманець Г. М., Кобзар О. В., Кулеш В. О. Інклюзивна освіта : Особливі й дитині – особлива увага / Донецьк : Витоки, 2010. 135с.

Пагор В. В.

*науковий співробітник Національного
історико-архітектурного заповідника «Кам'янець»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОНЕВРОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1920-1930-ТІ РР.)

У міжвоєнний період відбулося декілька етапів реформування вищої медичної освіти радянської України. Важливим результатом реформи була уніфікація системи освіти. Після того, як більшовики закріпилися при владі, вони розпочали реформувати вищу освіту в Україні, медичну зокрема. В 1920-1921 рр. медичні факультети в Києві, Харкові, Одесі були об'єднані з жіночими медичними інститутами та вищими медичними курсами. На їхній основі створили академії, які згодом реорганізували в медичні інститути.

Постало питання організації психоневрологічних досліджень. У 1920 р. відбувся З'їзд працівників медичної освіти в Україні. На з'їзді була визнана необхідність заснування у Харкові Центрального Українського науково-дослідного психоневрологічного інституту, що і було здійснено Наркоматом охорони здоров'я України в 1921–1922 рр. Організатором і першим директором Інституту став широко відомий у країні і за рубежем невролог, професор О. І. Гейманович. Поряд з цим інститутом, у 1926 р. на Сабуровій дачі був

відкритий Український інститут клінічної психіатрії і соціальної психогієни. Організатором і першим директором Інституту був учень В. М. Бехтерева і І. П. Павлова, основоположник генетичного напрямку в психіатрії, академік В. П. Протопопов [1, с. 3–7].

У середині 1920-х рр. на базі Харківської міської психіатричної лікарні утворено Український державний інститут клінічної психіатрії і соціальної психології. При інституті було організовано лабораторії, наукові відділи, музей та бібліотека [5, арк. 92-92 зв.]. Інститут психіатрії являвся також лікувально-профілактичною установою та знаходився в управлінні Народного комісаріату охорони здоров'я. Мав своєю ціллю вивчення різних проявів психічних захворювань та розробляв методи їх лікування. Заклад став важливою установою для проходження стажування і практичних навчань лікарів-психіатрів, судових експертів [5, арк. 94]. В склад інституту входили відділи профілактики і евгеніки з диспансером, стаціонар клінічної психіатрії, експериментально-лабораторний відділ, судової психопатології з стаціонаром. Окрім цього при інституті діяла науково-дослідна кафедра психіатрії, судової психопатології і дефектології для аспірантів і наукових співробітників України [5, арк. 94зв.].

У 1931 р. в УСРР діяв психоневрологічний факультет при Харківському медінституті. Згодом постало питання утворення окремого інституту. Восени 1932 р. інститут робить перші кроки самостійної діяльності. Газети писали, що ситуація була такою, коли «власних кафедр нема, викладачі не бажають приїздити, розклад змінюється щохвилини» [2, с.1]. Навчальні приміщення погано опалювалися, були схожі на «темний холодний барак». В інституті не було власної їдальні, а їдальня Харківського медінституту відмовлялася готувати студентів психоневрологічного інституту. Кореспонденти газети «Студент психоневролог» вказували: «Директор Бродер був в інституті всього півгодини і то не щодня» [2, с. 1].

Для задоволення зростаючих потреб практичної охорони здоров'я виникла необхідність перебудови системи наукового забезпечення, організації великих комплексних науково-дослідних структур нового типу. У зв'язку з цим у 1932 р. на базі Українського науково-дослідного психоневрологічного інституту, Українського інституту клінічної психіатрії і соціальної психогієни і психоневрологічного факультету медичного інституту було створено Всеукраїнську психоневрологічну академію. Першим Президентом Академії стала О. С. Затонська (дружина наркома просвіти УСРР Володимира Затонського). В інституті кадрів психоневрологічної академії в січні 1933 р. розпочато читання курсу по військовій психоневрології [4, с. 6].

Для вирішення поставлених перед академією задач у її структурі були розгорнуті такі інститути: Інститут клінічної психоневрології, до складу якого ввійшли 10 клінік (3 неврологічних, 5 психіатричних, 1 клініка неврозів і 1 нейро-хірургічна); Інститут експериментальної психоневрології, в складі 13 лабораторій (5 морфологічних, 7 експериментально-фізіологічних і 1 біохімічна); Інститут психо-неврології дитинства (в складі:

психоневрологічна і психіатрична клініки, відділ соціальної психоневрології і психогієни дитинства). 1937 р. академію реорга-нізували в Український психоневрологічний інститут, провели партійну чистку [3, с. 2].

Таким чином, у міжвоєнний період в Україні відбулося становлення психоневрологічної освіти та науково-дослідної роботи. Навчальні заклади почали готувати лікарів-психіатрів, судових експертів. Проводилися наукові дослідження в напрямку дефектології, соціальної психоневрології, психогієни дитинства та ін.

Література:

1. Волошин П. В. История Украинского научно-исследовательского института клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии // История украинской психиатрии: Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы № 15 (Сабуровой дачи) / Под общ. ред. И. И. Кутько, П. Т. Петрюка. Харьков, 1994. Т. 1. С. 3-7.

2. Зріст інституту за чотири роки (від 1932-1935 рр.) // Студент психоневролог. Харків. 1935. №21-22. 7 листопада. С. 1.

3. Михайлик. Підсумки партійної роботи в інституті до XVIII роковин Жовтня // Студент психоневролог. Харків. 1935. №21-22. 7 листопада. С. 2.

4. Хроника // Психогигиену в массы. Харьков. 1933. 23 февраля. №3. С. 6.

5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 166. Оп. 4. Спр. 295. Арк. 94зв.

Петрашева І. І.

*Педагог супроводу (вчитель-дефектолог)
Школи І-ІІІ ступенів № 231 Оболонського р-ну, м. Києва, Україна*

ВІД МУЛЬТИСЕНСОРНОЇ КОМАНДИ СУПРОВОДУ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Система інклюзивної освіти передбачає наявність відповідних кадрових одиниць – мультисенсорна команда (команда супроводу дитини з особливими освітніми потребами), яка в реальному часі, не завжди є відповідно укомплектованою. На сьогоднішній день таких учнів супроводжують лише тьютор (асистент вчителя), вчитель-логопед, практичний психолог. Щодо

вчителя-дефектолога то це поки рідкісне явище в сучасній загальноосвітній школі з інклюзивними класами [2].

Якщо звернути увагу на повний спектр порушень психічного та фізичного здоров'я в інтегрованих дітей (орієнтуючись на щорічні обстеження психолого-медико-педагогічної консультації і переліку рекомендованих корекційних заходів) то слід зауважити, що для реалізації основних положень освітнього маршруту учня з атиповим розвитком, команда супроводу не є повною і потребує включення додаткових фахівців.

Для прикладу візьмо дитину з порушенням комунікативних функцій та нерівномірним інтелектуальним розвитком на тлі раннього дитячого аутизму плюс загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) II-III рівня, порушення шкільних навичок (дислексія, дисграфія, акалькулія та дисорфографія). Стає зрозумілим той факт, що лише логопедичного та психологічного супроводу замало. Такій дитині необхідні окрім вчителя-дефектолога ще й вчитель з ЛФК (лікувальної фізкультури) для зняття нервово-психічної напруги; клінічний психолог (психіатр) для відслідковування динаміки нервово-фізичного стану ЦНС, арт-терапевт, сенсорний педагог, фізичний реабілітолог, вчитель логоритміки і ритміки та музичний терапевт.

Але не усі загальноосвітні заклади можуть дозволити повний перелік вищезгаданих спеціалістів та забезпечити їм належні умови праці. Міністерство освіти намагається вирішити це питання шляхом створення інклюзивного ресурсного центру.

Основним документом, що регулює організацію ІРЦ, є постанова Кабінету міністрів України від 12 липня 2017 р. № 545. Відповідно до Закону №545б місцеві органи самоврядування зобов'язані створити центри з розрахунку один центр на 7 тис. дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (району), та на 12 тис. дітей, які проживають у місті (районі міста). ІРЦ (надалі у тексті - центри) надає послуги дітям з особливими освітніми потребами, які проживають (навчаються) у відповідній об'єднаній територіальній громаді (районі), місті (районі міста), за умови подання відповідних документів. Психолого-педагогічна допомога надається дітям з особливими освітніми потребами, які навчаються у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах (не відвідують навчальні заклади), здобувають повну загальну середню освіту в професійно-технічних навчальних закладах та не отримують відповідної допомоги [3].

Виникає питання. Кожен інклюзивний учень має свій «неповторний букет проблем» і потребує індивідуального підходу. Уявімо собі 7000 таких учнів на один ресурсний центр? Така система матиме вигляд «освітнього конвеєра», що виключає гнучкість всебічного розвитку та соціалізації дитини який зовсім не передбачає професійно-технічну підготовку таких учнів.

Аналізуючи вище вказане можемо зробити висновок про те, що доцільним є створення інклюзивного ресурсного центру на базі школи задля того щоб забезпечити якісний корекційно-розвивальний вплив і з його допомогою охопити не тільки дітей в статусі інклюзії, а й учнів з порушеннями психічного (ментального) здоров'я.

Найпоширеніші з них: СПАУ (Синдром порушення активності та уваги); Тривожний невроз; Депресія; ПТСР (Посттравматичний стресовий розлад); Невроз нав'язливих станів; Синдром Туретта; Зухвалий опозиційний розлад; Кондуктивний розлад; Розлади харчування (анорексія/булімія) [1]. Нажаль на це питання звернено мало уваги в методичному плані то що вже говорити про інтенсифікацію допомоги. Тимбільше незручне розташування ІРЦ (тобто по за межами школи) і погіршення стану дитячого здоров'я на теренах України рано чи пізно примусить переглянути статус мультисенсорної команди супроводу в загальноосвітньому закладі з подальшою його переорієнтацією в структурний корекційний підрозділ в складі ІРЦ.

Література:

1. Психічне здоров'я дітей // Центр інноваційної освіти «ПРО.СВІТ»: URL:<http://www.prosvitcenter.org/uk/10-najposhyrenishyh-psyhichnyh-rozladiv-sered-uchniv/> (дата звернення: 28.03.2018).
2. Снісаренко О. І. Диференціація як система навчання інтегрованих учнів в загальноосвітньому закладі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Вип. 33. 2017. С. 73-80.
3. Що таке Інклюзивний Ресурсний центр? //VEMA KIDS: URL: <https://vemakids.com.ua/ua/article/stvoryuyemo-inklyuzyvno-resursnyy-centr-irc> (дата звернення: 28.03.2018).

Ратушняк Н. О.

*аспірант кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти Тернопільського
національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка,
Україна*

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

На сучасному етапі становлення освіти в Україні відкрилися нові перспективи у її становленні, пов'язані з переосмисленням ставлення до організації навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Практика європейських країн, США, Канади, а віднедавна і нашої країни свідчить, що діти з особливими потребами можуть одержувати освіту не лише в спеціальних, відокремлених від загальної освіти закладах, а й у загальноосвітніх школах за моделлю інтегрованої чи інклюзивної освіти, яка

передбачає надання якісних освітніх послуг дітям незалежно від рівня їхнього розвитку.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної практики щодо впровадження інклюзії в освітній процес дав можливість виокремити праці вчених, які зробили значний внесок у розробку теоретико-методичних основ інклюзивної освіти (О. Таранченко, І. Білозерська, З. Ленів, С. Миронова, О. Гаврилов, М. Матвєєва, А. Колупаєва, Т.Лорман та ін.).

Інклюзивна освіта – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання здійснюється за індивідуальними навчальними планами та забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. [4, с. 29]

Ефективність навчання учнів початкової школи з психофізичними вадами у загальноосвітньому закладі залежить від усвідомлення та подолання існуючих бар'єрів в організації інклюзивної освіти. Серед цих перешкод виділяють: архітектурну недоступність шкіл; недостатність знань і упередженість адміністрації та педагогів шкіл, батьків здорових учнів щодо інклюзивної освіти; відсутність знань у батьків дітей з психофізичними порушеннями про відстоювання прав дітей на освіту; відсутність у школах матеріально-технічної бази для інклюзивної освіти; методична неготовність педагогів і психологів загальноосвітніх закладів; відсутність спеціальних посад (медики, логопеди, корекційні педагоги) для здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами. [3, с. 42]

Для успішної реалізації впровадження інклюзивної освіти учнів початкової школи в життя потрібно працювати насамперед над створенням відповідного освітнього клімату й сукупності практичних підходів.

Перш за все це позитивне ставлення (до ідеї інклюзії; дітей з особливими освітніми потребами та можливостей їхнього розвитку і навчання тощо). Формування позитивного ставлення до інклюзивної освіти необхідно здійснювати на всіх рівнях – від системи навчання студентів педагогічних навчальних закладів до системи підвищення кваліфікації досвідчених учителів-практиків. [2, с. 40]

Національна політика і законодавство мають узгоджуватися з міжнародною політикою. Визначальним чинником у створенні інклюзивних шкіл є підтримка ініціатив шкільних освітніх систем. Шкільна адміністрація, зі свого боку, може налагодити контакти зі спеціальними закладами освіти, надаючи в такий спосіб колективу педагогів допомогу під час переходу до нових ролей, сприяючи обміну досвідом. Необхідно формувати почуття поваги до індивідуальних відмінностей; сприяти впровадженню інклюзивної практики через проведення консультацій, заохочення співпраці; розширювати повноваження вчителів, надаючи їм певної автономії тощо.

Для того, аби школи працювали ефективно, важливо, щоб вони

змінювалися й адаптувалися для задоволення різноманітних потреб усіх учнів. Педагогам потрібно навчитися працювати в командах разом з асистентами учителів та іншим допоміжним персоналом задля досягнення однієї мети. [2, с. 40]

Навчальні програми значно ускладнюють педагогам реалізацію їхніх спроб використовувати інклюзивний підхід. Сьогодні вчителям пропонують працювати за допомогою індивідуального навчального плану. Інклюзія та загальна якість освіти покращаться, якщо вчителі адаптуватимуть методи навчання до потреб учнів з особливими освітніми потребами. [2, с. 40]

Залучення громади до діяльності шкіл надзвичайно важливе для досягнення успіху інклюзивною освітою. Школи, як освітні осередки, мають не лише налагоджувати зв'язки і брати активну участь у житті місцевої громади, а й запрошувати до закладу конкретних членів громади. Корисно налагоджувати партнерські стосунки з місцевими, національними та міжнародними громадськими організаціями. Найважливіша група як у громаді, так і в шкільній спільноті – батьки. Без співпраці та допомоги батьків інклюзія неможлива. [2, с. 40]

Важливим компонентом ефективного впровадження інклюзивної освіти є доброзичливий психологічний клімат, який формує позитивну мотивацію до навчання як здорових учнів початкової школи так і учнів з особливими потребами. Для його створення необхідно пройти три етапи: початковий, основний і заключний.

На першому етапі формують позитивну мотивацію до занять, засвоюють правила роботи учнів у колективі, впроваджують колективні традиції (зокрема вітання і прощання, вправи на згуртування дітей і формування в них установки на взаємну підтримку). Метою початкового етапу є налаштування дітей на позитивну взаємодію та зниження їхнього нервового напруження. Для цього використовують комунікативні ігри.

Другий етап є найтривалішим. Відбувається реалізація зазначених вище напрямів психокорекційного впливу. Темпи просування визначаються зоною найближчого розвитку дітей. Заняття необхідно організувати таким чином, щоб у кожного учня щоразу було якесь досягнення і переживання успіху. Даний етап полягає у формуванні психічних функцій і операцій, передбачених метою заняття, і містить гармонійно поєднані завдання всіх напрямів психокорекції. Перевагу слід віддавати багатофункціональним завданням, спрямованим на одночасну корекцію різних психічних функцій.

Третій етап – завершальний, учнів потрібно налаштувати на самостійність у поведінці, навчальній діяльності, взаємодії з іншими людьми, усвідомлення того, що вони вже не потребують постійної систематичної психологічної допомоги. На даному етапі використовують рефлексивні вправи на усвідомлення результатів і досягнень заняття, вправи на розслаблення та відпочинок. [1 с. 88–90].

Отже для ефективного впровадження інклюзивної освіти в навчальний процес слід звертати увагу на такі чинники, які забезпечать якісне навчання

учнів початкової школи. Серед них виділяють позитивне ставлення до ідеї інклюзії; співпраця школи з батьками та громадськими організаціями; запозичення досвіду зарубіжних країн; командна робота вчителів, корекційних педагогів, асистентів і психологів; вдосконалення навчальних планів відповідно до вимог інклюзивної освіти; підбір методів навчання, які допоможуть реалізувати інклюзії; доброзичливий психологічний клімат під час навчально-виховного процесу. Це дасть змогу ефективніше здійснювати навчальну діяльність учнів початкової школи з вадами психофізичного розвитку у загальноосвітніх навчальних закладах.

Література:

1. Олійникова Н. Д. Методичні рекомендації щодо роботи з дітьми із особливими потребами: Посібник для практичних психологів, соціальних педагогів, педагогів, батьків. Первомайськ, 2011. 136 с.
2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М., Білозерська І. О., Ленів З. П. Основи інклюзивної освіти: Навчально- методичний посібник. Київ. 2012. 308 с.
3. Миронова С. П., Гаврилов О. В., Матвєєва М. П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.
4. Тезаурус методичного працівника / уклад. і голов. ред. В. В. Демченко – Рівне: РОІППО, 2012. 72 с.

Саньоцька Г. Б.

*вчитель початкових класів Тернопільського
навчально-виховного комплексу №28*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Що раніше дитина з певними особливими потребами приходить у шкільний колектив, тим легше їй адаптуватись. У 1-3 класах адаптація проходить легко-діти в цей період допитливі і демократичні, у них ще немає стійких упереджень щодо того, хто як виглядає, що вміє робити і чого не вміє.

Як свідчить практика, якщо дитина з особливими потребами вчиться в колективі звичайних здорових дітей, це позитивно впливає як на цих дітей(їхній розвиток пришвидшується, в майбутньому їм легше стати

повноцінними членами суспільства), так і на інших дітей(вони стають більш терпеливими).

Якщо класний керівник не акцентує увагу на фізичних вадах або розумовому відставанні дитини, а, навпаки, ставиться до неї тепло й дбайливо, учні наслідують його приклад. Проте роль учня з особливими потребами не зводиться до пасивного сприйняття чужого піклування про себе. Він може бути і правою рукою вчителя, і черговим у класі і їдальні, лідером гуртка, він вчиться приймати рішення. І як наслідок-незаперечний прогрес у соціальному розвитку. Батьки дітей з особливими потребами стверджують: «У школі моя дитина більш відповідальна і активна, ніж вдома..»; «Син із задоволенням іде в школу і з нетерпінням чекає закінчення канікул»; «Донька стала менш агресивною, прагне до спілкування, у неї є друзі».

Для того, щоб дитина нормально розвивалась і добре себе почувала, батьки та школа повинні стати для неї однією великою сім'єю. У школі мають бути створені умови для комфортного перебування таких дітей (це і наповнюваність класів, вчитель-адаптор, графік корекційних занять і т.д.

Окреме питання як ставляться батьки до того, що здорові діти навчатимуться з дітьми певної нозології. Це залежить від їхнього культурного рівня. І вчителям обов'язково це питання слід коректно виносити на батьківські збори, засідання круглого столу і т.д.

Дитина з особливими потребами може бути такою ж здібною і талановитою, як її здорові однолітки, але виявити свій талант, розвинути його їй заважає нерівність можливостей. І завдання вчителя в умовах інклюзивної освіти піти назустріч такій дитині, її соціальним потребам і згладжувати обмеження, які заважають процесам соціалізації і індивідуальному розвитку за підтримки держави, яка створює умови і фінансує школу задля розвитку таких дітей.

Повне і послідовне засвоєння базових знань, умінь та навичок, яке під керівництвом вчителя, носить назву інтенсивного навчання. Слово «інтенсивний» від латинського означає напруження, тобто активність. Саме стан активності вчителя і учня забезпечує високий рівень інтенсивності навчального процесу.

Інтенсивне навчання можна застосовувати за будь-якої форми роботи (фронтальної, індивідуальної, групової). Традиційне інтенсивне навчання сприяє активізації навчальної діяльності учнів, допомагає їм повніше і чіткіше зрозуміти поняття та виробити базові навички. Педагог організовує навчання за чітко структурованою схемою (відповідно до навчальних програм певної нозології), розбиває цей процес на маленькі кроки, контролює розуміння пройденого матеріалу, моделює застосування цільових умінь і навичок, забезпечує учням достатньо можливостей для самостійного їх відпрацювання під його керівництвом та з наданням зворотного зв'язку. Весь цей процес має систематичний та послідовний характер.

Базові елементи традиційного інтенсивного навчання передбачають виконання вчителем таких методичних функцій, що лежать в основі ефективного навчання базових понять і навичок.

Актуалізація та перевірка раніше засвоєного матеріалу-перший етап традиційного інтенсивного навчання(перевірка розуміння учнями вихідних понять і вмінь).

1. **Презентація та демонстрація.** Вчитель стисло пояснює завдання уроку. Новий матеріал вивчається невеликими порціями. Цей процес містить демонстрацію з використанням відповідних ілюстрацій та прикладів. На цьому етапі педагог моделює ту чи іншу дію, яка стосується певного завдання.

2.**Кероване практика.** На наступному етапі уроку вчитель в процесі діалогу спонукає учнів надати цільову відповідь, застосовуючи для цього різні підказки, щоб допомогти дітям пов'язати нову інформацію з наявними знаннями.

3. **Зворотний зв'язок і виправлення.** На основі відповідей учнів вчитель повідомляє їм, що вони зрозуміли сутність потрібних понять і навичок. На цьому етапі уроку вчитель може оцінити, наскільки успішно діти засвоїли цільові поняття. Таким чином, він визначає, чи потрібно ще раз їх пояснювати.

4. **Самостійна практика заповнення прогалін або розширення знань.** Учням необхідно мати можливість застосовувати нові знання, вміння і навички, переносити їх на різні ситуації. Завдання вони можуть виконувати індивідуально чи спільно у парах або малих групах. Але важливо, щоб діти були готові їх виконувати і ці завдання відповідали рівню здібностей дитини(успішність їх виконання – (95-100% правильно). Діти також мають усвідомлювати, що вони відповідають за якість своєї роботи.

5.**Часте повторення.** Учням необхідно мати змогу закріплювати й розширювати нові знання, уміння і навички. Тому послідовне й систематичне повторення пройденого матеріалу-невід'ємна риса традиційного інтенсивного навчання. Його рекомендують проводити, принаймі, щотижня або щомісяця, включати відповідні вправи й запитання до домашнього завдання або до чергового тесту. Якщо діти не можуть впоратись з домашнім або індивідуальним завданням, то вчитель повертається до минулої теми і вивчає її з дітьми повторно.

Література:

1. Акімова Н. К. Индивидуальность учащегося и индивидуальный поход / Москва : Знание, 1992.
2. Бондарь В. І. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. 2004, 152с.
3. Данілавічюте Є. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навч. посіб. Київ, 2012. 359 с.

Свирида О. В.

*викладач кафедри економіки, фінансів, обліку
та оподаткування Подільського спеціального навчально-
реабілітаційного соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ АНАЛІЗУ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ (КЕЙС-МЕТОДУ) ПРИ ВИКЛАДАННІ ОБЛІКОВИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Пріоритетним напрямком освітньої системи України, що підтверджено державними законами та нормативними документами, є доступ до якісної освіти. Тому впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес є одним із найважливіших питань, які сьогодні розглядаються в освіті. Особливу увагу приділяють їх впровадженню при навчанні осіб з інвалідністю.

Сьогодні основні методичні інновації пов'язані з використанням активних (інтерактивних) методів навчання, суть яких полягає у тому, що навчальний процес організовується на основі взаємодії, діалогу, в ході якого студенти навчаються критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, враховувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватись з іншими людьми [1, с.248-249].

Це викликано, в першу чергу тим, що в сучасних економічних умовах зростає потреба суспільства в активних, цілеспрямованих, творчих фахівцях.

Пошук шляхів підвищення якості підготовки фахівця до професійної діяльності привів до впровадження інноваційних технологій, спрямованих на моделювання професійної діяльності в навчальному процесі.

Під моделюванням професійної діяльності в навчальному процесі розуміють таке її відображення в змісті навчання, яке, по-перше, дає студентам правильне і повне уявлення про майбутню професійну діяльність і, по-друге, дозволяє їм в процесі навчання опанувати способами і прийомами практичної роботи по виконанню своїх посадових обов'язків.

Одним з методів моделювання професійної діяльності є кейс-метод (або метод аналізу конкретних ситуацій). Кейс метод - це метод навчання, при якому студенти та викладач беруть участь у безпосередньому обговоренні ділових ситуацій і завдань.

Технологія кейс-методу полягає в наступному: з урахуванням певних правил розробляється модель конкретної ситуації, яка має місце у реальному житті, і відбиває той комплекс знань і практичних навиків, які студентам потрібно отримати; при цьому викладач виступає в ролі ведучого, який генерує питання, фіксує відповіді, підтримує дискусію, тобто в ролі посередника у процесі співпраці. [2]

Позитивною стороною методу ситуаційного аналізу є не тільки отримання знань і формування практичних навичок, але і розвиток системи цінностей студентів, професійних позицій, життєвих установок, своєрідного професійного світовідчуття.

Метод кейсів – інструмент, який дозволяє застосувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань. Метод сприяє розвитку у студентів самостійного мислення, уміння вислуховувати і враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловити свою. За допомогою цього методу студенти мають можливість проявити і удосконалити аналітичні навички, навчитися працювати в команді, знаходити найбільш раціональне вирішення поставленої проблеми.

Передбачається, що у реальному житті не існує однозначно правильних рішень. Суть навчання кейс-методом полягає в тому, що кожен пропонує варіанти, виходячи із знань, які є у нього в наявності, практичного досвіду і інтуїції.

Основна функція кейс-методу – навчити студентів вирішувати складні неструктуровані проблеми, які не можливо вирішити аналітичним способом. Кейс активізує студентів, залишаючи їх наодинці з реальними ситуаціями. [2]

Використання кейс-методу при викладанні облікових дисциплін пов'язано із постійними змінами, які викликані реформуванням бух-галтерського обліку, введенням нових законодавчих актів в області обліку і оподаткування. Метод аналізу конкретних ситуацій дозволяє поєднати теоретичний та практичний матеріал, допомагаючи студентам зорієнтуватися в реаліях сьогодення.

При вивченні навчальної дисципліни «Фінансовий облік» в залежності від змісту матеріалу можна використовувати кейси різної складності:

Перша ступінь складності: є практична ситуація, є рішення. Студенти визначають, чи підходить рішення для даної ситуації. Чи можливо інше рішення?

Друга ступінь складності: є практична ситуація. Студентам пропонується знайти правильне рішення.

Третя ступінь складності: є практична ситуація. Студент сам визначає проблему і знаходить шляхи вирішення.

Також розрізняють наступні типи кейсів: кейс-випадок, кейс-вправа і кейс-ситуація.

Кейс-випадок – це короткий кейс, який розповідає про окремий випадок. Його можна використовувати під час лекції, для того, щоб проілюструвати певну ідею або підняти питання для обговорення. Даний кейс можна прочитати дуже швидко і тому студентам не треба готуватися вдома.

Кейс-вправа – надає студенту можливість застосовувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести кількісний аналіз.

Кейс-ситуація – класичний кейс, що вимагає від студента аналізу ситуацій. В ньому найчастіше ставиться запитання: «Чому ситуація набула такого розвитку і як становище можна виправити?». [3]

Кожна з проблемних ситуацій, які розглядаються в кейсі, має відповідати наступним умовам:

- Кейси повинні бути реалістичними, проте не обтяженими деталями, бути за тематикою пов'язані з матеріалом, що вивчається.
- Кейси пропонують розгляд робочих ситуацій, з якими працівники зіштовхуються в конкретних умовах.
- Кейси пропонують множинність розв'язків та вдосконалюють майстерність студентів у вирішенні проблем.
- Кейси вдосконалюють практичні навички, спрямовують на пошук відповідних шляхів, можливих реакцій на різноманітні ситуації, потребують використання специфічних інструментів та понять. [4]

Навчання за допомогою кейсів розвиває здатність аналізувати, уникати помилок, які часто виникають під час виконання конкретних завдань.

Кейс-метод стогодні має активнее застосування в Україні, оскільки відповідає потребам часу і несе в собі великі можливості.

Література:

1. Балягіна І. А., Богорад М. А., Ковальчук Г. О. Методика викладання економіки: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Київ: КНЕУ, 2003. 341с.
2. Біскуп В. С. Застосування методу аналізу ситуацій (case-study) в інтерактивних формах навчання. URL: www.sau.kiev.ua/docs/conference_internet08/v.s.biskup.doc
3. Зубар К. І. Кейс-метод – яскравий приклад інтерактивних технологій. URL: <https://pedkab.wordpress.com>
4. Кейс-метод: історія розробки і використання методу в освіті. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream>

Сидорук Л. М.

*викладач математики кафедри інформаційної діяльності,
документознавства та фундаментальних дисциплін
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

З ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОЛЕКЦІЙ З МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Впровадження в освітній процес інформаційних технологій, дає можливість значно підвищити якість навчання математики, створюючи умови для його адаптації до індивідуальних потреб та здібностей студента. З

допомогою інструментів середовища Moodle створено дистанційний курс дисципліни, де розміщено навчальні матеріали (тексти лекцій, завдання до практичних та самостійних робіт; додаткові матеріали (книги, довідники, посібники, методичні розробки), а також відео, аудіо та презентації тощо.

Для створення навчального відео з математики використовуються програми, які здійснюють відеозапис з екрану монітора та дозволяють записувати і редагувати звук, виконувати монтаж відеоматеріалів.

Відеолекції дозволяють підвищити ефективність навчання. Студенти мають можливість впливати на власний процес навчання, підлаштовуючи його під свої індивідуальні здібності та переваги.

Методичні аспекти викладання математики зумовлюють потребу у відеодемонстрації навчального матеріалу та прикладів розв'язування задач.

У студентів з вадами слуху мало розвинена довготривала пам'ять, тому для повторення та систематизації знань студенти можуть скористатися словником математичних термінів і понять. Використання відеолекцій дозволяє не переобтяжувати студентів читанням текстів під час самостійного опрацювання матеріалу. Час трансляції відео не перевищує 20 хвилин. Достатньо декілька разів переглянути навчальний матеріал, а потім можна його прослуховувати. Це дає можливість зменшити навантаження на зір та опорно-руховий апарат студентам, що мають відповідні захворювання. Завдяки кнопкам навігації студент може зупинити відео, повторно переглянути певний відеофрагмент, збільшити розмір екрану, щоб краще роздивитися формулу чи графік функції тощо.

Пояснення нової теми починається з вивчення нових термінів, запис яких наводиться на екрані [2, с.166].

Одночасно з поясненням змісту лекції на екрані подається текстове формулювання теорем, означень, формул, які озвучені дослівно. Схеми, таблиці та графіки покращують розуміння та візуальне сприйняття інформації.

Відеолекція забезпечує максимальну візуалізацію та високий рівень наочності викладу навчального матеріалу, дозволяє звукову інформацію дублювати зоровим сприйняттям тексту, формул, таблиць, графіків тощо. Це підвищує ефективність засвоєння нового матеріалу студентами, що є особливо важливим для осіб з порушенням слуху.

Для кращого розуміння лекційного матеріалу наведено приклади розв'язування задач. Пояснення основних етапів розв'язання супроводжується звуком.

Під час створення відеолекцій враховано такі вимоги:

- стислий виклад матеріалу, максимальна інформативність тексту;
- використання знайомих студенту слів, скорочень, позначень;
- розміщення кожного положення в окремому абзаці;
- розміщення пояснення до ілюстрацій якнайближче до останніх та забезпечення їх одночасної появи на екрані;
- ретельне обміркування інструкції до виконання завдання щодо його чіткості, лаконічності, однозначності;
- поєднання таких кольорів шрифту та фону: чорний на блакитному;

- використання однакової кольорової схеми для всіх слайдів;
- застосування анімаційних ефектів, що надають відеолекції динамічності, а також дозволяють підкреслити ключові моменти її змісту;
- використання відповідного голосового супроводження, синхронізованого з анімаційним ефектом об'єкта [1].

Створення відеолекцій, дозволяє реалізувати творчий потенціал викладача, дає можливість використовувати свої підходи до розкриття тем та комбінувати матеріали з різних джерел, враховуючи специфіку викладання дисципліни у закладі освіти.

Використання відеоконтенту при вивченні курсу математики створює умови для успішного оволодіння навчальним матеріалом, дає змогу зробити процес засвоєння знань наочним, доступним і цікавим, враховуючи при цьому індивідуальні здібності та можливості студентів.

Література:

1. Алексєєва І. В., Гайдей В. О., Диховичний О. О., Коновалова Н. Р., Федорова Л. Б., Дудко А., Тарабара І. Про створення в НТУУ «КПІ» комплекту відеолекцій у межах всесвітньої ініціативи ЮНЕСКО. URL: <http://science.lpnu.ua/sithe/all-volumes-and-issues/volume-775-2013-1/pro-stvorennya-v-ntuu-kpi-komplektu-videolekciyu-u> (дата звернення: 03.04.2018).

2. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник / Київ : «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

Снісаренко О. І.

*аспірант кафедри психокорекційної педагогіки
факультету корекційної педагогіки та практичної психології
Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
вчитель-дефектолог (супервізор) Школи І-ІІІ ступенів № 231
Оболонського району міста Києва
м. Київ, Україна*

ІНКЛЮЗІЯ В УКРАЇНІ – ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Україна, як і все світове товариство, в останні роки приділяє велику увагу проблемам інтеграції осіб з обмеженими можливостями здоров'я у систему суспільних стосунків. У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки» передбачено ряд завдань, спрямованих на оптимізацію освіти

дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, розширення практики інклюзивного та інтегрованого навчання у дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних (професійно-технічних та вищих) закладах дітей та молоді з особливостями психофізичного розвитку; пріоритетне фінансування, навчально-методичне і матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів, що надають освітні послуги таким особам [3, с. 8-9].

Але реалії практики інтегрованого навчання дещо віддалені від законодавчої бази і мають, на жаль, відтінок профанації ідеї «включення» особливої дитини до масової школи. Профанація, в сучасному розумінні слова – це спотворення (часом навмисне) розуміння або сприйняття будь-якої ідеї. Педагогічні працівники в більшості своїй являються «профанаторами», тобто навмисно спотворюють початковий зміст інтеграції закладений в ідею «Школи для всіх». Вчителі старої ЗОШ, навіть після проходження курсів підвищення кваліфікації, відрізняються від нового покоління спеціалістів тим, що уважно, від початку і до кінця, вислухають усі аргументи, але все одно, роблять по-своєму. Навчають всіх однаково і навіть не намагаються зрозуміти проблему інклюзивної дитини, а тим більше створити для неї умови [2, с. 329].

Темп уроку швидкий і перенавантажений різними видами навчальної діяльності. Учні з атиповим розвитком не встигають за класом по зрозумілим причинам. В молодшій школі «команда спеціалістів», асистент вчителя працюють над тим, щоб дитина могла взаємодіяти з дорослими і дитячим колективом. За цей час навчальний компонент поступово віддаляється. І частіше всього такі учні до початку вступу в середню школу є соціалізованими і адаптованими до умов загальноосвітнього закладу, але засвоїли програму на початковому рівні. Це ще створює додаткові психологічні проблеми особистісного характеру і ще більше віддаляє дитину від колективу однолітків. [1, с.76].

Аналізуючи вище викладені факти з «життя інклюзії» зрозуміло – навчання інтегрованих учнів поки має низьку якість із-за відсутності орієнтації на сильні сторони дитини, які мали б бути враховані в індивідуальній програмі розвитку (освітній індивідуальний маршрут). Також не на останньому місці особиста незацікавленість, інертність, подекуди агресивність вчителів масової школи, які часто «саботують» включення «атипових учнів» до класно-урочного середовища.

Не треба зусиль, щоб зрозуміти яка проблема чекає таких дітей в майбутньому по причині низької якості набутих знань, вмінь та навичок за відносно збереженого (відновленого) навчального потенціалу. Це подальша професійно-технічна освіта. Педагоги спеціальної школи добре знають, що навіть за умов організації потужного корекційно-розвивального навчання та виховання старшокласники з нозологічними порушеннями здоров'я можуть опанувати лише спеціальності передбачені професійно-технічною освітою. Рідко – ВУЗ (3,6 %).

Інша ситуація в загальноосвітніх закладах: неврахування потреб і пізнавального розвитку інклюзивних учнів; фахові конфлікти між педагогами; з

кожним днем потенційні можливості дитини до вирівнюються втрачаються; незацікавленість вчителів в позитивній динаміці навчання і виховання; інертність адміністрації школи. Що вже говорити про профорієнтаційну роботу, яку потрібно починати не пізніше, як з 5-го класу.

Вбачаємо вирішення цього питання шляхом налагодження співпраці між професійно-технічними училищами, коледжами, технікумами і ВНЗ, які вже навчають чи в подальшому планують навчати студентів з особливими освітніми потребами, та загальноосвітніми школами. Метою співпраці, насамперед, має бути пропаганда емпатії та толерантності до осіб з порушеннями фізичного та психічного здоров'я. Відповідальне ставлення до процесу наступності від навчання до соціалізації через трудову діяльність.

Створення умов допрофесійного навчання учнів в умовах освітньої інтеграції та підготовки відповідних педагогічних кадрів професійно-технічної орієнтації, які психологічно та фахово будуть зорієнтовані на якісний і цілісний процес адаптації абітурієнтів з атиповим розвитком до економічних потреб суспільства, а ті в свою чергу, зможуть якісно та в міру своїх можливостей прийняти участь в модернізації усіх галузей української промисловості, виробництва та господарства і розвантажити державний бюджет на предмет соціального та матеріального утримання «людей з обмеженими можливостями здоров'я», які за наявності грамотного корекційно-розвивального навчання зможуть принести користь суспільству в трудовому еквіваленті.

Література:

1. Снісаренко О. І. Диференціація як система навчання інтегрованих учнів в загальноосвітньому закладі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Вип. 33. 2017. С. 73-80.
2. Снісаренко О. І. Стратегія диференціації навчання інклюзивних учнів із затримкою психічного розвитку в умовах загальноосвітнього закладу. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць*. Вип. 10. 2017. С. 327-341.
3. Шульженко Д. І. Освітньо-психологічна інтеграція (інклюзія) дітей із аутизмом: монографія // Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 444 с.

Толстова О. М.

викладач інформаційних технологій, Криворізького коледжу економіки та управління ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПРОБЛЕМАМИ

*У наших школах не повинно бути нещасливих дітей,
душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні
Сухомлинський В. О.*

Найбільшою цінністю людського суспільства є дитина, а найважливішим показником його розвитку є гуманне, турботливе й милосердне ставлення до дітей з особливими потребами, які не мають змоги вести повноцінне життя.

Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення, включення) в порівнянні з традиційною не набула такого потужного розвитку та не має такої скарбниці напрацювань, оскільки є надто молодою. Всім нам відомі історичні факти про те, яке ставлення було в Давньому Римі та Спарті до немовлят, народжених з певними фізичними вадами. Вони не мали не лише права на розвиток, а й навіть на життя. Пройшло чимало часу, перш ніж педагогіка міцно стала на рейки гуманізму і дискримінація дітей з обмеженими можливостями залишилася в минулому.

Лише у XVIII ст. в Західній Європі почали з'являтися школи для сліпих та глухонімих дітей. Зародились та набули розвитку такі галузі педагогіки як тифлопедагогіка, сурдопедагогіка та ін. На початку XX ст. провідні педагоги багатьох країн дійшли висновку про доцільність включення навчального процесу дітей з обмеженими фізичними можливостями в загальний освітній процес. Так отримала право на існування інклюзивна освіта, яка передбачає створення такого освітнього середовища, що відповідає б потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Давно доведено, що дитина, навіть народжена здоровою, але позбавлена можливості повноцінного спілкування з однолітками, з часом може отримати затримку соціального та інтелектуального розвитку, у такої особи спостерігається пригнічення емоційної сфери. Адже спілкування – найважливіша соціальна потреба людини. Це дає підставу стверджувати, що виховання дітей з обмеженими можливостями у спільному освітньому середовищі, може дати певний оздоровчий ефект та можливість прогнозувати позитивну динаміку щодо протікання хвороби.

Всесвітньо відомий психолог Л. С. Виготський ще на початку XX ст. передбачав, що згодом медичні технології дозволять подолати різні дефекти розвитку дитини, але педагогічні їх неодмінно випередять.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

Світу відомі такі імена: Крісті Браун, Оскар Пісторіус, Ерик Вайхенмайер, Марлі Матлін, Рэй Чарльз, Хелен Келлер, Луї Брайль, Леся Українка – всі вони мали різні фізичні вади, але завдяки грамотній організації виховного процесу та раціональній співпраці викладачів і батьків, любові та турботі оточуючих і наявності високої власної мотивації дали їм змогу досягти унікальних результатів, здобути світове визнання. До речі, Луї Брайль, втративши зір в ранньому дитинстві, згодом сам став тифлопедагогом і творцем азбуки Брайля, тим самим «відкрив очі» на цей світ мільйонам незрячих людей.

Таким чином, необхідним є впровадження новітніх форм освіти, які б надавали можливість особливим дітям навчатися з фізично здоровими дітьми, саме це й передбачає інклюзивна освіта.

В навчальному закладі, де я викладаю комп'ютерні дисципліни, навчається 13 студентів, що мають фізичні вади різних нозологій.

На заняттях таким студентам вважаю за потрібне надавати завдання, які б гарантували створення ситуації успіху і відчуття радості від успіху, постійно приділяти увагу індивідуалізації роботи з такими членами студентського колективу. Необхідно для кожного знайти посильну розумову працю, доступні шляхи подолання труднощів, залучати до цікавої роботи, яка б забезпечувала інтелектуальний розвиток і почуття власної гідності. Особливо це стосується першокурсників, оскільки процес адаптації до умов навчального процесу є нелегким, потребує встановлення стосунків, побудованих на повазі, співучасті, готовності до вирішення проблем, з якими зіштовхується підліток, – усе це повинно створити сприятливий психологічний комфорт під час навчального процесу.

Дуже важливим є залучення такої категорії студентів до гурткової роботи, підготовки рефератів. Виступи з доповідями сприяють опануванню ними основними навичками публічного виступу, самоствердженню в студентському середовищі, появі відчуття поваги до себе з боку оточуючих та їх ототожненню зі здоровими однолітками.

Ми, педагоги, безсильні поліпшити стан фізичного здоров'я підлітків таких категорій, але в наших руках їх емоційний стан. Співчуття, терпіння, сприйняття підлітка таким, як він є, уважність, створення спокійного мікроклімату – основний інструментарій викладачів, які працюють зі студентами з особливими потребами. Потрібно вселити впевненість у тому, що хвороба може бути подолана, допомогти знайти ту життєву перспективу, яка б відповідала їх здібностям, виявити і застосувати свої власні резерви.

Спостерігаючи за процесом навчання в спільному студентському середовищі, можна помітити такий свого роду симбіоз: присутність в колективі студентів з обмеженими можливостями позитивно впливає на фізично здорових, вони стають більш відповідальними, толерантними, доброзичливими, що на сьогодні є надто актуальним, оскільки інформаційний простір, в якому зростає молоде покоління, не завжди сприяє вихованню гуманних почуттів, а, навпаки, жорстокості та проявам насилля.

Разом з тим, не є допустимим створення для таких підлітків «теплих умов», відгородження їх від виконання своїх обов'язків. Псевдо жалісливість – не є кращим помічником в цій справі, адже її мета – виховання соціально активної особистості.

Отже, така модель організації навчально-виховного процесу, при якій враховані індивідуальні особливості студентів з обмеженими можливостями, застосовані різноманітні форми та методи роботи з ними, забезпечить формування соціально адаптованого члена суспільства.

Література:

1. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vmurol.com.ua>.

2. Інклюзивна освіта в Україні потребує розвитку [Електронний ресурс] / Освіта.ua. Режим доступу: <http://osvita/36734/>.

3. Ткачук О. В. Особливості формування ціннісного ставлення до права студентів із особливими потребами [Електронний ресурс] // Режим доступу: ipv.org.ua/data/06_2014/zbirnuk_2012.pdf.

4. Іноземцева С. В. Використання педагогічних ідей В. О. Сухомлинського в роботі з дітьми з особливими потребами // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ttmniv/2008_21/11.html.

Фаїн А. В.

викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ХІМІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Кожна особистість унікальна і цінна для суспільства. Сучасна система освіти все більше концентрує в собі функції соціалізації особистості, в тому числі осіб з обмеженими фізичними можливостями. Сьогодні гостро відчувається потреба в тому, щоб допомогти молоді з інвалідністю повноцінно

включитися в життя суспільства, що передбачає реалізацію права на освіту, вдосконалення і створення спеціалізованих освітніх структур, технологій навчання тощо.

Аналіз психологічних досліджень, що проводяться в Подільському спеціальному навчально-реабілітаційному соціально-економічному коледжі свідчать, що для багатьох студентів з особливими потребами властиві труднощі, пов'язані із навчанням [1, с. 32]. Основною причиною таких труднощів є швидка втома, часта відсутність на заняттях, у зв'язку з хворобою, та інші причини, що пов'язані з специфікою захворювання студента з інвалідністю. Усунення таких труднощів стає можливим з впровадженням дистанційного навчання в навчальному закладі.

Дистанційне навчання (Distance education) – це сучасний вид освітніх послуг, які надаються майже в усіх університетах світу впродовж п'ятдесяти років. Важливим завданням дистанційного навчання є розвиток інтелектуальних та творчих здібностей особистості за допомогою вільного та відкритого використання усіх освітніх ресурсів та програм, у тому числі, доступних у мережі Інтернет [2, с. 267].

Особливості організації дистанційного навчання з хімії потребують особливого підходу. Під час формування навчального курсу крім лекційного матеріалу, необхідно застосовувати демонстраційні матеріали, відеофільми та відеофрагменти дослідів, комп'ютерні моделі, віртуальні лабораторії тощо. Розглянемо окремі складові дистанційного курсу з хімії.

Важливою складовою дистанційного курсу з хімії – є комп'ютерні демонстраційні матеріали. Для демонстрації я використовую слідуєчі складові: інтерактивна періодична система хімічних елементів, плакати, схеми, таблиці. Такий матеріал в повідній мірі містить електронний мультимедійний підручник «Хімія. 10 клас» та «Хімія. 11 клас» розроблений компанією СМІТ. Такі демонстраційні матеріали допомагають студентам вбудувати окремі факти в чітку систему, спрощують запам'ятовування, розвивають увагу та уяву.

Відеоматеріали, що використовуються в дистанційному курсі складаються з відеолекцій, відеофрагментів та відеодослідів. Важливо перед переглядом таких матеріалів поставити запитання, на яке необхідно буде відповісти по завершенню. Тоді такий відеоматеріал буде інтерактивним, а перегляд стане свідомим та більш уважним.

Дистанційний курс передбачає використання комп'ютерних моделей будови окремих речовин, що дозволяє краще зрозуміти їх просторову будову. Для студентів з ДЦП можна також застосувати комп'ютерну програму «Конструктор молекул», адже зазвичай такі вади спричиняють порушення сприйняття мікросвіту.

Важливе значення має використання віртуальних лабораторій. Робота з реальними хімічними препаратами для багатьох студентів з фізичними обмеженнями є небезпечною. В своїй практиці я використовую електронний мультимедійний підручник «Віртуальна хімічна лабораторія. 10 клас» розроблений компанією СМІТ, віртуальна лабораторія «Хімія 8-11 кл». Такі

електронні засоби навчання дозволяють формувати звіт з окремих лабораторних робіт з подальшим його друком.

Для контролю знань при дистанційному навчанні я, в основному, використовую тестовий контроль знань та он-лайн - тестування – тесторіум. Тесторіум - це безкоштовна система по створенню тестів та проведення тестування, призначена для викладачів і студентів будь-яких навчальних закладів. Основна мета цієї системи – полегшити роботу викладача та надати студентам можливість самостійно перевірити свої знання.

Отже, технологія дистанційної освіти має можливість змінити парадигму освіти для студентів з обмеженими можливостями. Швидкий розвиток ІКТ прискорює процес розвитку і сприяє створенню нових можливостей для навчання цієї вразливої групи студентів. Використання інтерактивних технологій під час створення дистанційних курсів, дає можливість створити ситуацію успіху для всіх студентів не залежно від їх функціональних обмежень.

Література:

1. Левчук Л. В., Ковальчук В. І. Особливості дистанційного навчання в США: Молодий вчений // № 5 (45) травень, 2017. С. 46.

2. Олійник О. В. Комуникативні особливості інформаційних технологій навчання студентів // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст.: матеріали міжнар. наук.-теор. конф. молодих учених / Харк. держ. акад. культури. Харків: ХДАК, 2008. С. 26.

3. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. № 6(8). Київ: Університет «Україна», 2009. С. 22.

Шевченко Ю. В.

*практичний психолог ЗДО «Веселка»
м. Обухів, Україна*

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Статистика свідчить, що кількість дітей з відхиленнями у розвитку поступово збільшується. Так, за даними Європейської академії дитячої інвалідності, у будь-якій країні світу 2–3% усіх дітей – це діти-інваліди, ще 10-20% – діти, які не мають ознак інвалідності, але підлягають постійному медико-педагогічному супроводу.

Статистика Міністерства охорони здоров'я України констатує, що в Україні дітей з інвалідністю близько 160 тисяч, зокрема з патологією нервової системи, до яких належать і діти з ДЦП, – близько 100 тисяч [1, с.128]. Постає запитання – хто і яким чином навчатиме таких дітей? Перед батьками хворого малюка стоїть непростий вибір: школа-інтернат чи навчання вдома? Це «вибір без вибору», адже необхідно визначити подальший шлях розпитку, режим і життєвий уклад своєї дитини та сім'ї. Від того, де буде знаходитись дитина більшу частину часу (вдома з мамою чи в навчальному закладі), залежить рівень її подальшого розвитку.

Як відомо, ефективна адаптація та інтеграція дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку до суспільства неможливі без здобуття ними повноцінної дошкільної, шкільної та позашкільної освіти.

На сьогодні для забезпечення навчання, виховання, надання корекційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами в Україні функціонує система спеціальної освіти: спеціальні дошкільні навчальні заклади, дошкільні групи і спеціальні класи, навчально-реабілітаційні центри та школи-інтернати, а також індивідуальна та інклюзивна форми навчання.

Рухаючись в напрямку європейської інтеграції та роблячи поступові кроки у реформуванні вітчизняної системи спеціальної освіти, а також виходячи з інтересів родин таких дітей, 1 жовтня 2010 року Міністерством освіти і науки України було затверджено Концепцію розвитку інклюзивної освіти. У Концепції визначено, що інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання та виховання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [1, с.98].

Нині постала проблема перед педагогами загальноосвітніх навчальних закладів, до яких в групи та класи прийшли діти з особливими освітніми потребами. Адже дитина з особливими освітніми потребами – це не просто дитина, яка не встигає у навчальній діяльності за відносно здоровими однолітками. Кожна з них – це окремий, незвичний, ще не зовсім пізнаний світ.

Дошкільна освіта дітей з особливими освітніми потребами сприяє розвитку та формуванню їх особистості, забезпечує соціально-психологічну реабілітацію та адаптацію шляхом спеціально організованого навчально-виховного процесу у комплексі з корекційно-розвитковою та лікувально-оздоровчою роботою, готує їх до навчання у школі та адаптації до соціума. Законами України «Про дошкільну освіту», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» дітям, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, за рахунок держави гарантовано право на здобуття дошкільної освіти в державних та комунальних дошкільних навчальних закладах із гнучким режимом роботи, їх утримання, забезпечення технічними та іншими засобами

реабілітації, орієнтації та сприйняття інформації, іншими засобами індивідуальної корекції [3, с. 176].

Найбільш ефективною і поширеною формою навчання дітей з особливими освітніми потребами на даний момент є спеціальні загальноосвітні школи-інтернати та навчально-реабілітаційні центри, у яких створено найкращі умови корекційно-орієнтованого навчально-виховного, лікувально-відновного, реабілітаційного процесів, що сприяє послабленню або виправленню порушень розвитку дитини та максимальному використанню її збережених можливостей. Діяльність зазначених закладів не обмежується лише навчально-виховним процесом. Тепер це ще й координаційно-методичні центри для вчителів, які навчають дітей за корекційними програмами на індивідуальній формі навчання та в «інклюзивних» класах [2, с. 21].

Звичайно, універсального рецепту, як працювати з дітьми з особливими потребами, не існує. Кожного дня це нові, часто неочікувані завдання перед педагогами, саме тому вони повинні бути терплячими та винахідливими, адже такі діти часто просто не мають досвіду спілкування з людьми, які не належать до членів їхніх родин. Вони не вміють товаришувати, співпереживати, допомагати та співпрацювати з іншими, їм важко поділитися своїми емоціями та побажаннями. Виходячи з цього, перше і найголовніше завдання, яке стоїть перед вчителями, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами – це спочатку соціалізувати, а потім уже чогось навчати своїх вихованців.

Література:

1. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : Навчально-методичний посібник // Кол. авторів: Колупаєва А. А, Софій Н. З., Найда Ю. М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л. І. / Київ: ФОП Парашин І. С., 2010. С. 98, 128.
2. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями : доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994 г. Київ, 2000. С. 21.
3. Специальная педагогика : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений // Л. И. Аксеонова, Б. А. Архипов, Л. И. Белякова и др.; под ред. Н. М. Назаровой / Москва : Изд. центр «Академия», 2001. С. 176.

Щегельська Н. В.

студент магистратури ОЕЕ. МЗТ-11 THEU

Науковий керівник: Гуменюк І. Л.

кандидат економічних наук, викладач облікових дисциплін

Подільського спеціального навчально-

реабілітаційного соціально-економічного коледжу,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ІНТЕГРУВАННЯ МОЛОДІ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ПРОСТІР ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сучасному етапі розвитку корекційної освіти в Україні та Європейського союзу зростає роль досліджень, спрямованих на пошук ефективних шляхів організації і впровадження інтегрування дітей, які мають особливості психофізичного розвитку, в загальноосвітній простір. Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема А. Колупасва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. [1] Якісний процес інтегрування молоді з обмеженими можливостями в соціальне середовище та закладах соціального обслуговування населення різноманітних форм власності має важливе значення для розробки основ теорії соціальної політики, також і для практичного здійснення соціально-педагогічної роботи, підтримки і допомоги різних соціальних груп молодих людей з обмеженими можливостями. Проблема інтегрування молодих людей з функціональними обмеженнями в Україні актуальна особливо молоді з руховими чи сенсорними порушеннями. У сучасних умовах доступність вищої освіти для молоді з обмеженими можливостями є важливою соціальною та педагогічною проблемою. З'являються суперечності між необхідністю подолання соціальної ізоляції молоді з функціональними можливостями і відсутністю відповідних соціально-педагогічних та психологічних умов, необхідних для їхньої життєдіяльності. Передусім потрібно створити систему забезпечення, яка сприяє ефективній соціальній інтеграції саме цієї категорії осіб [2].

Сучасне суспільство наслідує гуманітарні традиції, провідує принцип толерантності, декларує демократичний напрям розвитку, створює комфортні умови для кращого життя всім категоріям громадян. В усіх цих комплексах непростим є розв'язання проблеми соціальної інтеграції осіб з обмеженими можливостями. Це пов'язано з тим, що число цих осіб з кожним роком збільшується. [5]

Жодне суспільство не може уникнути інвалідності що є соціальним явищем. В 80-ті роки ООН було визнано, що кожен десятий житель планети інвалід, що становить 10% населення Землі, а у 2014 році зріс до 15%, що засвідчує глобальність та масштабність цієї проблеми.

Інтеграція в європейській освітній простір потребує вироблення і впровадження нових підходів. Основними являється саме творче використання досвіду сусідніх з Україною держав – членів ЄС, адаптування законодавства України до вимог Болонського процесу, спільна підготовка фахівців у європейських вузах та обмін випускниками, а також підготовка фахівців, спроможних захистити інтереси України у жорстких умовах світової конкуренції, враховуючи членство в СОТ та інші виклики.

Саме ці мотиви спонукають до поглибленого осмислення основних шляхів реалізації цілей Лісабонської стратегії, яка на сьогодні виступає визначним чинником європейської інтеграції в освітній та науковій сферах.

Якщо поділяти думку академіка В. І. Лугового відносно того, що гіпертрофія національної вищої школи супроводжується явними багатоаспектними структурними деформаціями. Спонтанний процес закладоутворення не зменшує диспропорцій у насиченості територій студентами в розрахунку на 10 тис. населення (з 2000 р. до 2008 р. розбіжності територій за цим показником, навпаки, зросли з 10 до 12 разів для студентів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації), що має наслідком консервацію відмінностей в територіальній забезпеченості фахівцями з вищою освітою, а, крім того, не пов'язується із кадровим науковим та науково-педагогічним потенціалом регіонів [3].

Вища освіта є провідним чинником підвищення соціального статусу, досягнення духовної, матеріальної незалежності і соціалізації молоді з обмеженими функціональними можливостями й відображає стан розвитку гуманізації суспільства і демократичних процесів.

Результативній інтеграції осіб з обмеженими можливостями в колектив вищого навчального закладу сприятимуть впровадження інтегрованого навчання, взаємодія основних складових процесу інтегрування: організація взаємодії суб'єктів педагогічного процесу в умовах сприятливого мікроклімату, що забезпечує взаєморозуміння, довіру, визнання і пошану кожної особистості; активна участь самих осіб з обмеженими можливостями у процесі інтегрування.

Література:

1. Бацман О. С. До питання адаптації студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах // Соціальні технології : актуальні проблеми теорії та практики. 2010. № 44. 22–28 с.
2. Дікова – Фаворська О. М. Креативний метод освіти осіб з обмеженими функціональними обмеженнями здоров'я // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління : зб. наук. праць ДонДУУ. Т.Х. Вип.116. «Соціологія державного управління». Серія «Спеціальні та галузеві соціології». – Донецьк : ДонДУУ, 2009. 324 с.
3. Луговий В. І. Інтеграція в європейські простори вищої освіти і досліджень як складова геополітики України: успіхи і труднощі реалізації // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип.1. Ужгород: Ліра, 2009. 263 с.

Секція 2. Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії

4. Мирошніченко Н. О. Соціально-педагогічні умови інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. пед. наук за спец. 13.00.05 – соціальна педагогіка / Київ, 2008. 22 с.

5. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі : [монографія] / Київ : Університет «Україна», 2015. 436 с.

**Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови
та перспективи розвитку**
**Rehabilitacja społeczna: współczesne warunki i
perspektywy rozwoju**

Adam Płachciak

Profesor nadzwyczajny, dr hab.
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

RELIGIA A RESOCJALIZACJA SKAZANYCH

Resocjalizacja to całokształt wpływów wychowawczych wywieranych na jednostkę, która z rozmaitych powodów wykazuje objawy nieprzystosowania i wykolejenia społecznego. Przedmiotem resocjalizacji są osoby, wobec których zarówno proces socjalizacji, jak i wychowania nie powiódł się. Stanowi ona zarówno nurt poszukiwań teoretycznych, jak i działań praktycznych. Z jednej strony jest teoretyczną dyscypliną naukową, jako że w procesie historycznego rozwoju wypracowała pewien zespół twierdzeń, które były i które są nadal poddawane nieustannej weryfikacji zgodnie z zasadami tworzenia wiedzy naukowej. Z drugiej strony resocjalizacja stanowi wymiar praktyczny, stawiając sobie za cel dokonywanie zmian i modyfikacji tych parametrów osobowościowych czy zdarzeń, które są określane jako niekorzystne, szkodliwe, wadliwe, patologiczne oraz zgubne dla jednostki ludzkiej lub społeczeństwa. Jako nauka i praktyka resocjalizacja zmierza do poszukiwania takich czynników psychologicznych i społecznych, których dostrzeżenie i wykorzystanie stwarza niezwykle szanse do organizowania kryminogennych zjawisk społecznych oraz zachowań dewiacyjnych i przestępczych.

Czasami pojęcie resocjalizacji jest zamiennie stosowane z terminem «reedukacji». Czapów oraz Jedlecki posługują się określeniem «resocjalizującej reedukacji», pojmując przez to proces uczenia się, w toku którego osoby poddane wpływom wychowawczym ulegają zmianom w tym sensie, że wyeliminowane zostają niepożądane nawyki oraz uzależnienia, stanowiące źródło zachowań destrukcyjnych i antagonistycznych w stosunku do obowiązujących zasad w danym społeczeństwie.¹ Należy więc przyjąć, że resocjalizacja jest procesem korekcyjnym. Jej celem jest skorygowanie niepożądanego przebiegu socjalizacji, a w rezultacie dokonanie w osobowości jednostki, która demonstruje objawy niedostosowania społecznego. Jest to proces trudny, jako że nie chodzi tutaj tylko o korektę

¹ C. Czapów, S. Jedleński, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 1971, s. 106.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

określonych postaw, czy zachowań, ale o całkowite przekształcenie osobowości całego człowieka.²

W resocjalizacji penitencjarnej coraz częściej podkreśla się znaczenie obecności czynników religijnych w reedukacji osób odbywających karę pozbawienia wolności za popełnione przestępstwa.³ Przytaczane w literaturze przedmiotu dane biograficzne byłych więźniów na temat stymulowania ich wiary w Boga podczas odbywania kary pozbawienia wolności okazują się być poważnym dowodem przemawiającym za religią jako istotnym elementem oddziaływań resocjalizacyjnych oraz czynnikiem ograniczającym rozwój karier przestępczych.

Praca duszpasterska z osobami skonfliktowanymi z prawem, moralnością, społeczeństwem – jak zauważa P. Wojtas – polega na: (1) przywróceniu ich najpierw samym sobie (na zaakceptowaniu własnej sytuacji bytowej i przyjęciu prawdy o sobie samym; (2) odnajdywaniu moralności na podstawie chrześcijańskiej kodyfikacji wartości i powinności; (3) zaakceptowaniu konieczności uregulowania powinności prawnych (zrozumieniu obowiązku odbywania kary); (4) uwrażliwieniu na potrzebę zadośćuczynienia ofiarom lub ich najbliższym i społeczeństwu.⁴

Osiągnięciu tych celów służy niewątpliwie możliwość spełniania praktyk religijnych na terenie zakładu karnego w obrębie realizowanego programu duszpasterstwa więziennego. Człowiek będący istotą społeczną, potrzebuje wyrazić swoje wewnętrzne przeżycia w społeczności ludzkiej. Praktyki religijne są nie tylko sposobem zbliżania się do Boga, ale też często stanowią niezwykle cenny grunt, na którym dochodzi do głębszej refleksji na temat potrzeby wybaczenia, naprawienia popełnionych krzywd, pokonywania niechęci, a nawet nienawiści do innych.

Zdaniem niemieckiego socjologa M. Webera religia stanowi akt, który integruje człowieka na mocy czegoś, co jest poza światem.⁵ Ma być to postawa, pewien rodzaj adaptacji podmiotu do czegoś idealnego, albo do pewnej całości. Tak rozumiana definicja religijności suponuje, że człowiek jest bytem niepełnym, czy psychiką, która dla swej integracji potrzebuje odniesienia do rzeczywistości innego rodzaju niż on sam. Także Emil Durkheim zwraca uwagę na wyraźnie społeczny, jednoczący grupę ludzką sens religii.

Charakterystyczną cechą osobowości ludzi, którzy znaleźli się w więzieniu jest lęk. Jak potwierdzają badania, prawie wszyscy skazani odbywający karę pozbawienia wolności, bez względu na rodzaj popełnionego przestępstwa, mają za sobą traumatyczne wspomnienia z przeszłości, gdy byli ofiarami napaści, pobicia, molestowania, czy też świadkami takich zdarzeń.⁶

² A. Płachciak, *Bóg za kratami*, Warszawa 2007, s. 129 – 130.

³ J. Świta, M. Kuć (red.) *Duszpasterstwo penitencjarne w pracy pedagogicznej*, Lublin 2007; J. Zagórki, *Udział osób duchownych w realizacji sprawiedliwości naprawczej i wykonywaniu kar kryminalnych*, Warszawa 2004; K. Ostrowska, *Znaczenie stymulowania rozwoju religijnego w resocjalizacji więźniów (referat)*, [w:] *Materiały seminaryjne nr 23 „Rozwój postaw religijnych sukcesem resocjalizacji”*. Ogólnopolskie spotkanie ewangelizatorów, Warszawa 17 – 18. 03 2001 r.

⁴ P. Wojtas, *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*, [w:] J. Świta, M. Kuć (red.), *Duszpasterstwo penitencjarne w pracy pedagogicznej*, Lublin 2007, s. 18 – 19.

⁵ M. Weber, *Etyka protestancka a duch kapitalizmu*, Lublin 1994.

⁶ K. Dubiel, *Posługa duszpasterska kapelana więziennego w kontekście przemian mikro- i makrosocjalnych*, [w:] J. Świta, M. Kuć., *Duszpasterstwo penitencjarne w pracy pedagogicznej*, Lublin 2007, s. 41.

Wiara religijna stanowiąca ważny element systemu wartości człowieka, może okazać się niezastąpionym czynnikiem w podejmowaniu wysiłku niwelowania niepożądanych stanów lękowych oraz neurotycznej wrogości do otoczenia, wynikających z poczucia niepewności i zagrożenia. Wysiłek nad rozwojem religijnym więźniów nie jest daremny on prowadzi do rozwiązania wielu nurtujących ich problemów. «Codzienne doświadczenie pokazuje – jak pisze L. Kołakowski – że ludzie, którzy potrafią oswoić swoje cierpienie dzięki mocnej wierze w celowy porządek, gdzie ostatecznie wszystko odnajduje swój sens, są lepiej przygotowani do znoszenia nieuniknionych ciosów Losu i trudniej poddają się rozpacz; świadectwa tych, którzy przeżyli koszmar obozów koncentracyjnych wydają się potwierdzać oczekiwanie, że ludzie tacy z lepszym skutkiem trwają w moralnym oporze wobec nieznośnych presji, zwiększając w ten sposób także szanse fizycznego przetrwania.⁷

Przenosząc powyższe rozważania na grunt praktyki, należy powiedzieć, że uwzględnienie całej sfery życia duchowego więźnia w pracy penitencjarnej posiada fundamentalne znaczenie. Wartości bowiem wynikające z życia religijnego skazanych mogą niewątpliwie przyczynić się do poprawy ich stanu psychicznego, ułatwić znoszeniu trudów izolacji więziennej oraz zaszcześcić nadzieję na przyszłość po opuszczeniu zakładu karnego.

Literatura:

1. Czapów C., Jedleński S., *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 1971.
2. Dubiel K., *Posługa duszpasterska kapelana więziennego w kontekście przemian mikro- i makrospołecznych*, [w:] J. Świtka, M. Kuć., *Duszpasterstwo penitencjarne w pracy pedagogicznej*, Lublin 2007.
3. Kołakowski L., *Jeśli Boga nie ma*, Londyn 1987.
4. Ostrowska K., *Znaczenie stymulowania rozwoju religijnego w resocjalizacji więźniów (referat)*, [w:] *Materiały seminaryjne nr 23 «Rozwój postaw religijnych sukcesem resocjalizacji»*. Ogólnopolskie spotkanie ewangelizatorów, Warszawa 17 – 18. 03 2001 r.
5. Płachciak A., *Bóg za kratami*, Warszawa 2007.
6. Świta J., Kuć M. (red.), *Duszpasterstwo penitencjarne w pracy pedagogicznej*, Lublin 2007.
7. Weber M., *Etyka protestancka a duch kapitalizmu*, Lublin 1994.
8. Wojtas P., *Duszpasterstwo więzienne w pracy penitencjarnej*, [w:] J. Świtka, M. Kuć (red.), *Duszpasterstwo penitencjarne w pracy pedagogicznej*, Lublin 2007
9. Zagórki J., *Udział osób duchownych w realizacji sprawiedliwości naprawczej i wykonywaniu kar kryminalnych*, Warszawa 2004.

⁷ L. Kołakowski, *Jeśli Boga nie ma*, Londyn 1987, s. 26.

Maja Prudzenica

*Dr. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki
W Jeleniej Górze*

WYKLUCZENIE SPOŁECZNE – IDENTYFIKACJA POJĘCIOWA

Znaczną rolę w popularyzacji pojęcia wykluczenia społecznego (ekskluzji społecznej) ma Unia Europejska, która od blisko dwóch dekad (termin pojawia się w unijnych dokumentach – w «Second European Poverty Programme» już w 1988 r.) używa go do określania zakresu swoich działań. Warto zwrócić uwagę na to, że obok strategii zatrudnienia drugim najważniejszym obszarem polityki społecznej UE jest strategia integracji, czyli zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego⁸. Z ważniejszych dokumentów dotyczących wykluczenia społecznego należy przytoczyć «Strategię Lizbońską» z 2000 r. oraz tzw. «Nowy Początek Strategii Lizbońskiej» z lutego 2005 r. Ważne z punktu widzenia poruszanej problematyki są także «Wytyczne dla Polityk Zatrudnienia Państw Członkowskich» (lipiec 2005) oraz «Strategiczne Wytyczne Wspólnoty na lata 2007–2013» (lipiec 2005).

Pojęcie wykluczenia społecznego jest pojęciem coraz bardziej dostrzegalnym i popularnym. Zastąpiło wprowadzone wcześniej konstrukcje pojęciowe ubóstwa lub podklasy (underclass). Obecnie termin wykluczenia społecznego obejmuje rodzaj sytuacji, w których członek społeczeństwa nie jest w stanie normalnie uczestniczyć w działaniach obywateli. Może mieć wymiar jednostkowy lub grupowy. Może dotyczyć całości życia lub określonych jego segmentów (praca, edukacja, konsumpcja). Może być analizowane w perspektywie procesualnej jak i statycznej. Jest obiektem badań w naukach społecznych, ekonomicznych, prawnych, pedagogicznych, itp. Jest opozycją wobec zintegrowania, scalenia, włączenia.

Pod określeniem «wykluczenie społeczne» rozumie się najczęściej sytuację, kiedy pewna grupa staje się w jakimś stopniu niezdolna do uczestnictwa w ważnych aspektach życia społecznego, doświadcza ubóstwa i deprivacji oraz nie może korzystać ze swoich praw⁹.

Ostatecznie definicja wykluczenia społecznego przyjęta w dokumencie «Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski» precyzuje, że: «...wykluczenie społeczne to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie, zgodne z prawem pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób. W tej definicji występują trzy ważne elementy. Sytuacja wykluczająca będąca splotem czynników czy warunków wykluczających (odpowiedź na pytanie co/kto wyklucza?). Jednostka wykluczana, czyli osoba lub grupa znajdujące się w sytuacji wykluczającej (odpowiedź na pytanie, «kto» jest

⁸ S. Golinowska, *Wstęp* [w:] *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Badania. Metody. Wyniki*, S. Golinowska, E. Tarkowska, I. Topińska (red.), Warszawa 2005, s. 12.

⁹ Por. B. Gaś, *Profilaktyka w szkole*, WSiP S.A., Warszawa, 2006 r., s. 48-49

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

wykluczany?). Zgodne z prawem społeczne funkcjonowanie, korzystanie z zasobów publicznych i zabezpieczanie własnej egzystencji w godny sposób, co w wyniku sytuacji wykluczającej jest uniemożliwione lub znacznie utrudnione (odpowiedź na pytanie, z czego wykluczana jest dana jednostka?). Pełnienie ról społecznych (m.in. rodzinnych, zawodowych, obywatelskich, towarzyskich), korzystanie z zasobów publicznych (m.in. dobra, usługi, infrastruktura) i godne zabezpieczanie egzystencji (zdobywanie dochodów i gromadzenie zasobów) są ze sobą ściśle powiązane»¹⁰.

Jest więc to zjawisko wielowymiarowe oznaczające niemożność uczestniczenia nie tylko w życiu gospodarczym ale i politycznym i przede wszystkim kulturowym. To brak dostępu do zasobów, instytucji i dóbr, ograniczenie praw społecznych i deprivacja potrzeb.

Wyróżnia się też cztery podstawowe wymiary wykluczenia społecznego¹¹:

- wyłączenie z aktywności zawodowej (bezrobocie, niepełnosprawność),
- wyłączenie z konsumpcji (ubóstwo),
- wyłączenie z mechanizmów wpływu i władzy (marginalizacja kulturowa i polityczna),
- wyłączenie ze społeczności (samotność).

Ważnym elementem wyjaśniającym zjawisko wykluczenia jest identyfikowanie zasadniczych kwestii odpowiedzialnych za sytuację życiową ludzi dotkniętych tymi procesami są to¹²:

- czynniki biologiczne, które są zwykle pochodną ograniczenia własnych zdolności, stanu zdrowia, sprawności np. niepełnosprawni, chorzy, upośledzeni,
- czynniki rynkowe wiążące się z konkurencyjnością na rynku pracy, a także popytem i popytem na określone kategorie wykształcenia, czy zawodu, np. niskie wykształcenie, niepopularne zawody, nieodpowiednie kwalifikacje,
- czynniki kulturowe wynikające z odmiennych wzorców, obyczajów, wartości i przekonań np. mniejszości religijne, etniczne.

Wykluczenie społeczne oznacza nakładanie się kilku wymiarów marginalizacji. Jest to brak możliwości podjęcia, nie ze swojej woli, społecznie akceptowanej, zwyczajowej drogi życiowej lub wypadaniu z niej. Dotyczy osób, rodzin lub grup ludności, które posiadają jedną lub więcej cech wyróżniających:

- brak dostępu do odpowiednich instytucji pozwalających na wyposażenie w kapitał,
- życiowy jego rozwój i pomnażanie, co występuje np. w wyniku niedorozwoju tych jednostek spowodowanego brakiem priorytetów, brakiem środków publicznych, niską efektywnością funkcjonowania,
- brak kapitału życiowego umożliwiającego utrzymanie pozycji społecznej,
- brak odpowiedniego poziomu kwalifikacji, wejście na rynek pracy lub założenie rodziny, co dodatkowo utrudnia dostosowywanie się do zmieniających się warunków społecznych i ekonomicznych;
- doświadczanie niszczącego działania innych osób, np.: przemocy, szantażu, indoktrynacji, doświadczanie przejawów dyskryminacji wnikających ze źle funkcjonującego ustawodawstwa, kulturowych uprzedzeń oraz stereotypów,

¹⁰ Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski, Warszawa 2003 r., s. 21-23.

¹¹ Por. J. Grotowska-Leder, K. Faliszek (red.), *Ekсклюzyja i inkluzja społeczna (wykluczenie społeczne)*, s. 28-29.

¹² Tamże, s. 28-29.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

- dotknięcie niekorzystnymi procesami społecznymi, wynikającymi z masowych i dynamicznych zmian rozwojowych, np. deindustrializacji, kryzysów, gwałtownego upadku branż czy regionów,
- posiadanie cech utrudniających korzystanie z powszechnych zasobów społecznych z powodu niesprawności, uzależnienia, długotrwałej choroby albo innych cech indywidualnych,
- życie w niekorzystnych warunkach ekonomicznych (ubóstwo materialne).

Матвейчук Л. О.

*доктор наук з державного управління,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Кам'янець-Подільського національний університет ім. Івана Огієнка,
Україна*

ЕЛЕКТРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ – ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Перспективним напрямом соціальної реабілітації в Україні є розвиток стосунків у е-форматі, і в першу чергу з державними органами. Наявність в Україні відповідної правової бази щодо е-взаємодії є підґрунтям побудови е-взаємовідносин, що в свою чергу розширює права та можливості індивідуумів з фізичними обмеженими можливостями.

За умов розвитку цифрової економіки ефективність сфери державного управління все більшою мірою залежить від упровадження інформаційних технологій. Невипадково Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [3], Стратегією реформування державного управління України на 2016-2020 роки [4], Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року [2] передбачені завдання щодо трансформації системи державного управління, у тому числі надання е-адміністративних послуг, із застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ). У цьому контексті високим рівнем актуальності відзначаються зміна формату відносин, застосування сучасних механізмів на засадах інноваційних технологій.

Як приклад інноваційного механізму соціальної реабілітації розглянемо е-діяльність Державної фіскальної служби України (далі – ДФС), розкривши розвиток е-формату взаємодіє учасників податкових відносин.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Робота в е-правовому полі ДФС залежить від рівня розвитку відомчої інфраструктури, яка формується в податкових органах в умовах переходу від фіскальної моделі роботи до сервісної. Нинішній стан інформатизації ДФС дає змогу розвивати е-формат відносин з бізнесом та громадянами. На сьогодні інформаційні системи «Податковий блок» і «Управління документами» та е-податковий сервіс генерують сучасну інформаційну інфраструктуру національної податкової служби.

Е-податковий сервіс організовано через відомчий веб-портал ДФС України [1]. Фіскальні органи популяризують е-сервіс «Електронний кабінет платника податків», який забезпечує: ідентифікацію платника податків, відображення реєстраційних даних платника податків, відображення податкової звітності та квитанцій про її отримання, формування та подача податкової звітності в е-форматі, перегляд інформації про розрахунки платника податків з бюджетом, зокрема інформації про податковий борг, перегляд календаря платника, перегляд довідників податкових інспекцій та податкових документів.

З урахуванням тенденцій розвитку інформаційного суспільства, у рамках розбудови е-єряду в системі ДФС було створено загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс для забезпечення суспільства своєчасною, достовірною та повною довідковою інформацією. Інформаційними складовими загальнодоступного інформаційно-довідкового ресурсу е-документи, які систематизовані по розділах: нормативні й інформаційні документи, запитання-відповіді з Базы знань, письмові консультації, коментарі та пропозиції, актуальні запитання, останні зміни в законодавстві.

У складі інформаційно-довідкового департаменту ДФС України діє Акредитований центр сертифікації ключів, який безкоштовно надає послуги е-цифрового підпису державним органам, підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності, іншим суб'єктами господарської діяльності та фізичним особам. Он-лайн сервіс надає клієнтам можливість безкоштовно підписувати та подавати до контрольних органів таку е-звітність до: органів ДФС, Пенсійного Фонду України, Державної служби статистики України. Слід зазначити, що стрімке зростання кількості громадян які користуються цифровим підписом, дозволило застосувати нові механізми взаємодії населення та бізнесу з органами влади.

Щодо етапів розвитку е-фіскальної служби, то їх систематизацію проведено через призму е-податкових відносин. Розвиток цього напрямку можна поділити на такі основні етапи:

– перший – *інформаційний*: створено у кожному регіоні веб-портали регіональних підрозділів ДПС, які в подальшому трансформувалися в єдиний портал ДФС України, розміщені нормативно-правові акти з питань оподаткування, інформаційно-довідкові матеріали з питань оподаткування, матеріали з питань податкової політики і державного управління оподаткуванням;

– другий – *інтерактивний*: на порталі розпочато надання е-податкових послуг (подача звітності в е-виді, реєстрація податкових накладних в

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Єдиному реєстрі податкових накладних), введено відомчі інформаційні системи, надано доступ до бази даних (реєстраційні дані платників податків, адреси масової реєстрації платників податків, платники ПДВ), розміщено е-форми декларацій, рішення місцевих рад за областями щодо місцевих податків і зборів; е-довідники та реєстри, бюджетні рахунки, впроваджено сервіс «Єдина база податкових знань»;

– третій – *транзакційний*: впроваджено двосторонню взаємодію ДФС з бізнесом та громадянами. Механізмом взаємодії платників податків і податкових органів є е-сервіс «Електронний кабінет платника податків». Крім цього сервісу, на веб-порталі є можливість задекларувати свої доходи в режимі он-лайн, сформувати звітну декларацію та надіслати до ДФС України. Саме на цьому етапі перебуває розвиток е-податкових взаємовідносин в Україні.

У світовій практиці існують ще два етапи:

– четвертий – *трансформаційний*: транзакційні сервіси об'єднуються в комплексні послуги державних органів;

– п'ятий – це найскладніший рівень, для якого характерний тільки е-формат взаємозв'язків.

Враховуючи вищесказане, наступними етапами розвитку е-формату ДФС України можуть бути об'єднання в комплексі послуги міністерств і відомств та розвиток е-формату взаємодії, яка передбачає розбудову е-зв'язків: горизонтальних – між державними органами, вертикальних – внутрішньо-відомчих, міжнародних – між країнами, інфраструктурних, зв'язків між податковими органами і платниками податків, зв'язків із зацікавленими сторонами (приватний сектор, наукові установи).

Щодо перспективності розвитку е-податкових стосунків не має сумніву, особливо для категорії підприємців з фізичними обмеженими можливостями. З іншого боку, для побудови е-формату взаємодії з фіскальними органами країни необхідна належна підготовка суб'єктів господарювання та відповідний рівень використання ІКТ в їх діяльності.

Отже, проблема соціальної реабілітації суб'єктів господарювання з обмеженими функціональними можливостями вирішується шляхом переформатування податкових стосунків в е-формат. За цих умов державне управління оподаткуванням стає відкритим, формуються нові зв'язки між владою, громадянами та бізнесом, змінюється роль фіскальних органів шляхом трансформування їх в інформаційно-сервісну службу.

Література:

1. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>.
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. №385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. №5\2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

4. Стратегія реформування державного управління на 2016-2020 роки : Розпорядження КМУ від 24.06.2016 р. № 474-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249140701&cat_id=246711250.

Криловець М. Г.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна.*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Головним стратегічним завданням національної освіти визначено формування освіченої, творчої особистості. А для цього намічається досягнення якісно нового рівня змісту освіти, який має бути приведений у відповідність із сучасними й перспективними потребами особи й суспільства.

Освіта – основна запорука майбутнього нашої Батьківщини, важлива складова її національної безпеки. І розбудова її, така потрібна сьогодні, значною мірою залежить від нас.

Система підготовки соціальних педагогів, що склалася у вищій школі, не завжди забезпечує умови для становлення творчої особистості її випускників, їхньої готовності до нестандартної професійно-педагогічної діяльності. Успіх реалізації усіх ланок педагогічної підготовки студентів визначається впровадженням у практику навчання нових підходів до його організації і сучасних педагогічних технологій та інновацій. Поки що, сьогодні пріоритетне місце в практиці роботи вищих навчальних закладів займає класична технологія, тобто лекційно-семінарська система навчання. Хоч лекційному викладанню притаманний цілий ряд переваг порівняно з іншими формами організації навчання у вищій школі, про те за певних умов лекція може мати й низку недоліків. Іноді у змісті лекцій не відображаються актуальні проблеми сучасної науки; порушується логіка вивчення тем і розділів; не завжди забезпечується ефективний зв'язок лекцій з іншими формами організації

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

навчання, особливо з самостійною роботою студентів; лекції читаються в непристосованих для цього аудиторіях; відсутні підручники і навчальні посібники; не набуло поширення проблемне навчання, передовий досвід; недостатній належний контроль за якістю читання лекцій; із-за недостатнього співробітництва кафедр має місце дублювання змісту навчального матеріалу.

Технологія підготовки соціальних педагогів має ґрунтуватися на інноваціях у галузі освіти та відповідати вимогам розвитку педагогічної теорії та практики. Це, перш за все, створення нової парадигми навчання та використання інноваційних форм, методів та засобів навчання.

Інновація означає нововведення, завдяки якому відбуваються нові пошуки та отримання нових позитивних змін і досягається необхідний ефект. Педагогічні інновації у вищій школі передбачають якісно нові перетворення як цілісного педагогічного процесу, так і його складових, що приводять до істотного підвищення його результативності.

Для розв'язання цієї проблеми варто проаналізувати сильні та слабкі сторони традиційної організації навчально-виховного процесу. Аналіз має спиратися на нові знання та передбачати нові перспективи.

Останнім часом особливої популярності набула модульно-рейтингова система оцінювання академічних досягнень студентів. Інноваційний аналіз теоретичних і практичних здобутків цієї системи показує, що вона має перспективи наукового обґрунтування, як оцінка різновидів освітньої діяльності та рівня опанування програмованого матеріалу студентом.

Підвищується значення і самостійної роботи, яка може стати основною формою підготовки, можливості використання комп'ютерної техніки. Комп'ютеризація системи навчання у вищій школі – один з найпоширеніших напрямів впровадження нововведень, що дозволяє суттєво активізувати пізнавальну активність студентів. Комп'ютер повинен перетворитися в ефективний інструмент, який полегшить процес засвоєння знань з соціально-педагогічних дисциплін, зробить його більш цікавим і живим. Задля цього активно має впроваджуватися програмне забезпечення навчально-виховного процесу. Створення автома-тизованих навчальних програм дозволяє моделювати педагогічні ситуації, тиражувати і широко поширювати найбільш вдалі педагогічні прийоми, є технічною основою концентрації педагогічної майстерності.

При впровадженні інноваційних та інформаційних технологій навчання, основну увагу потрібно зосереджувати на розвитку системного мислення і творчої активності студентів.

Інтеграція України в світову спільноту потребує нових навичок і знань у царині досконалого володіння іноземними мовами. Без таких знань прилучатися до міжнародного співробітництва неможливо.

Гармонійний розвиток особистості передбачає і формування здорового способу життя молоді. Формування здорового способу життя виражається у закріпленні комплексу оптимальних навичок, умінь та життєвих стереотипів, які охоплюють раціональну організацію праці, дозвілля, харчування, фізичну активність, сферу індивідуальної гігієни, сімейне життя, виключаючи шкідливі звички.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Життєвий досвід свідчить, що офіційна та сімейна педагогіка мають повернутися до християнських моральних принципів виховання. На жаль, в Україні – колысці християнства у Східній Європі, ще недостатньо приділяється увага щодо використання виховного потенціалу християнства в освітніх закладах різного рівня.

Наша держава має багату тисячолітню християнську культуру, яка лежить в основі національних, духовних і моральних цінностей.

В процесі викладання соціально-педагогічних дисциплін потрібно більше наводити прикладів з християнської етики, проявів низки добродійностей: турботи, милосердя, опіки, співчуття, любові, формувати у студентів поміркованість, стриманість, наявність внутрішніх переконань, прагнень до здійснення добрих справ.

Навчально-виховний процес при підготовці соціальних педагогів потрібно організовувати таким чином, щоб майбутні фахівці відчували розуміння і моральну відповідальність покладених на них завдань суспільством, необхідність постійного самовдосконалення.

Тріпак М. М.

кандидат економічних наук, доцент, директор Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Боровисюк Т. В.

викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства та фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

РЕАБІЛІТАЦІЯ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СПЕЦІАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИДИ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ, ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Одна із найактуальніших проблем державної політики – забезпечення людям з інвалідністю повноцінних умов для здобуття освіти, в тому числі, вищої. З цією метою Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» передбачають можливість запровадження дистанційної та індивідуальної

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

форми навчання; визначають поняття «особа з особливими освітніми потребами», «інклюзивне освітнє середовище»; у вишах (університетах, коледжах) доцільно створювати спеціальні навчально-реабілітаційні підрозділи. Ці Закони є новими з огляду на закріплені в них імперативні гарантії для навчання дітей та молоді з особливими освітніми потребами на рівні з іншими учнями, студентами. Однак, реалії життя свідчать, що в суспільстві не завжди створюються умови й гарантії для реалізації права осіб з інвалідністю на освіту: в контексті інклюзивної освіти законодавча база йде значно попереду можливостей шкіл або ж вузів. Досліджуючи питання інклюзії в освіті України, є підстави стверджувати, що діяльність спеціальних закладів вищої освіти сьогодні є необхідною та доцільною: лише ці заклади здатні у повній мірі забезпечити своїм вихованцям з інвалідністю навчально-реабілітаційний супровід, забезпечити їм доступ до якісної, зокрема вищої, освіти з урахуванням обмежень життєдіяльності.

Студент з інвалідністю – це молода людина, яка різко потребує послуг реабілітації, т.ч., і в період здобуття ним вищої освіти.

Спеціальний заклад вищої освіти упродовж всього терміну навчання здійснює комплексну реабілітацію студента з інвалідністю: професійна (освітня) реабілітація є, хоч і пріоритетною, але лише невід'ємною її складовою. В цьому і полягає основна відмінність та особливість спеціального закладу вищої освіти.

Особливо важливим для здійснення завдань комплексної реабілітації студентів з інвалідністю є створення безбар'єрного доступу до усіх приміщень соціальної інфраструктури, а також забезпечення закладу освіти необхідними технічними засобами: засобами пересування (крісло колісне, палиці, ходунки, поручні, милиці) спеціальними засобами для орієнтування та обміну інформацією (диктофон, мобільний телефон для письмового спілкування), спеціальними засобами для самообслуговування (наколінники, наліктники, подушки протипролежні), спеціальними засобами для догляду, особистої гігієни (крісло спеціальне, сидіння на унітаз, сидіння-надставка на унітаз, підставки для ванни, умивальників), спеціальними засобами для освіти (ресурси сайту дистанційної освіти, мультимедійна техніка, копіювальні прилади, системи підсилення звуку, диктофони, ноутбуки), спеціальним фізкультурно-спортивним обладнанням (кардіотренажери, силові тренажери, додаткові засоби для розвитку якостей).

Визначимо основні шляхи реалізації реабілітаційних послуг в спеціальному закладі вищої освіти.

Фізична реабілітація – це процес, який має на меті підтримати або відновити втрачене здоров'я студента з інвалідністю. Завдання фізичної реабілітації реалізуються через: проведення навчальних занять з фізичної культури в групах за нозологіями захворювання; проведення занять спортивних секцій не лише з традиційних, а й видів спорту для інвалідів (сидячий волейбол); проведення занять реабілітаційних груп; проведення індивідуальних занять ЛФК (поза розкладом занять); проведення занять з арт-терапії; надання

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

послуг оздоровчого масажу; навчання студентів виконанню техніки оздоровчого масажу/самомасажу; організація та проведення пішохідних прогулянок/ туристичних походів.

Медична реабілітація – відновлення здоров'я студента з інвалідністю. Медична реабілітація передбачає медикаментозне лікування за узгодженням з вузьким спеціалістом. Медична реабілітація передбачає: проведення фізіотерапевтичних процедур; раціональне збалансоване/ лікувальне (дієтичне) харчування; сезонна медикаментозна профілактика (при хронологічному гастродуоденіті, виразковій хворобі ДПК, ревматичних захворюваннях) за узгодженням з вузьким спеціалістом; проведення санітарно-освітньої роботи; дотримання санітарно-епідемічного режиму/ режиму дня; цілодобовий нагляд за студентами після хірургічних втручань/операцій, за хворими студентами; нагляд за студентами, що користуються слуховими апаратами, їх консультування.

Трудова реабілітація – це створення спеціальних чи спеціально пристосованих робочих місць для проведення занять навчальної практики (практичних занять). Трудова реабілітація зумовлює необхідність створення спеціалізованих навчальних/комп'ютерних аудиторій; укладання договорів для проходження студентами виробничої практики із підприємствами, які створили спеціальні/спеціально пристосовані робочі місця з урахуванням потреб особи з інвалідністю; сприяння працевлаштування студентів з інвалідністю.

Професійна реабілітація – це система заходів, спрямованих на створення для особи з інвалідністю доступного та сприятливого освітнього середовища. Професійна реабілітація спрямована на: формування у студентів з інвалідністю позитивної мотивації до змісту професійної підготовки; методично обґрунтована організація освітнього процесу; створення інтегрованих групах; створення умов для навчання за індивідуальним планом навчання; організація позааудиторної діяльності студентів з метою оптимізації їх міжособистісного спілкування, створення умов для виявлення їх здібностей, індивідуального самовираження, самоутвердження, активного залучення до громадського життя групи, навчального закладу, міста; навчання викладачів та кураторів груп у напрямку виявлення та подолання труднощів адаптації студента з інвалідністю; ліцензування спеціальностей, працевлаштування за якими є посилюючими для осіб з інвалідністю; повна відповідність освітніх програм вимогам державних стандартів; впровадження на заняттях спеціальних освітніх технологій, розробка спеціального навчально-методичного забезпечення занять (відповідно до нозології захворювань); створення сайту дистанційної освіти; участь науково-педагогічних працівників у наукових/просвітницьких заходах з питань реабілітації осіб з інвалідністю; співпраця з реабілітаційними установами.

Соціальна реабілітація – комплекс заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціального захисту студента з інвалідністю. Соціальна реабілітація здійснюється у формі соціального соціально-побутового патронажу: допомога студенту з інвалідністю в догляді за тілом, житлом,

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

речами, часткова допомога в прибиранні приміщення, вживанні їжі; харчування студентів з інвалідністю в їдальні; виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів, відвідування хворих у закладах охорони здоров'я, направлення на госпіталізацію, консультування у лікарів та інших спеціалістів; надання побутових послуг (прання білизни, ремонт одягу, взуття); оформлення документів на отримання пенсій, стипендій, оплати платежів, санаторно-курортне лікування; організація відпочинку; проведення консультацій у спеціалістів з різних питань; організація роботи щодо надання необхідних видів протезно-ортопедичної допомоги, сприяння у забезпеченні допоміжними засобами (милицями, палицями, окулярами); вирішення різних питань у державних та інших підприємствах, установах і організаціях, контроль за наданням встановлених студенту пільг.

Побутова реабілітація – це комплекс заходів спрямований на відновлення функцій самообслуговування, досягнення самостійності в побуті особи з інвалідністю. Побутова реабілітація здійснюється у відповідності до державних будівельних норм України. Першочерговими стануть облаштування глибини тамбурів, ширини коридорів, дверних прийомів, пандусів, посадкових місць для інвалідів у їдальні, актовій залі, спортивній залі.

Особливо важливою є **психолого-педагогічна реабілітація**: з'ясування психологічних особливостей вихованців з інвалідністю, збереження їх психічного здоров'я, надання допомоги з адаптації та інтеграції у освітнє середовище, формування самоутвердження і належної самооцінки особою своїх можливостей.

Зазначимо, що необхідною умовою для надання студентам з інвалідністю комплексу реабілітаційних послуг стане: наявність бюджетного забезпечення для державного утримання студентів з інвалідністю; функціонування в структурі закладу оздоровчо-реабілітаційного управління; у штатному розписі передбачені: лікар, шеф-кухар, дієтсестра, фахівці-реабілітологи.

Реалізація завдань усіх видів реабілітації дозволить студенту з інвалідністю отримати відповідну і посильну до фізичних можливостей престижну спеціальність, повірити в себе, свої сили, можливості, стати корисним суспільству і державі.

Немає єдиного та завершеного списку шляхів реалізації реабілітаційних послуг: кожен навчальний заклад їх визначає самостійно, враховуючи потреби всіх студентів незалежно від нозології захворювання, тому надані рекомендації потрібно сприймати та застосовувати індивідуально, творчо та диференційовано.

Література:

1. Бенедь В., Гарієвський Ю., Ковальський В., Кучер В. Якісна і повноцінна освіта – найбільш надійний захист для інваліда // Проблеми освіти та реабілітації інвалідів : матеріали наук.-практ. семінару, 28 квіт. 2010 р. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2010. С. 6–8.

2. Таланчук П. М., Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі : навч.-метод. посіб. / Київ : Соцінформ, 2004. 128 с

Федорчук В. М.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та психології Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Сторожук Н. Р.

викладач кафедри соціальної роботи та психології Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ТРЕНІНГОВА ПРОФІЛАКТИКА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблема профілактики протиправної поведінки неповнолітніх набуває особливої актуальності з огляду на те, що виховання молодого покоління відбувається в кризових (духовних, соціальних, економічних, політичних) умовах, які є тією чи іншою мірою торкаються більшості сімей. Такі умови сприяють зростанню протиправної поведінки неповнолітніх, що потребує, в першу чергу, проведення ефективної профілактичної роботи з молоддю. Адже профілактична робота є більш дієвим інструментом (в порівнянні з виправними установами) з погляду економічних, психологічних, соціальних та інших затрат.

У проведенні реальної профілактичної роботи серед неповнолітніх одним із найефективніших методів є соціально-психологічний тренінг (СПТ) комунікативної компетентності, який дозволяє не тільки підвищити компетентність у спілкуванні, але й набути навичок міжособистісної взаємодії.

Феномен тренінгу у тому, що він відповідає всім вимогам сучасності. Ефективність технології СПТ визначається тим, що учасникові надається можливість безпосередньо в самому процесі спілкування оцінити свою індивідуальність, навички спілкування і здійснити їх корекцію.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Ми розглядаємо тренінг як найефективнішу модель залучення особистості до міжособистісного спілкування, діяльність у широкому розумінні цього слова, які спрямовані на самопізнання, розвиток, саморозвиток та самовдосконалення особистості, здатної до самоактуалізації власного потенціалу в різних сферах. При цьому тренінг комунікативної компетенції виступає базовою моделлю розвитку особистості, на яку можуть нанизуватися інші модулі-тренінги спеціального спрямування, наприклад, формування команди, особистісного зростання, емоційного інтелекту, лідерства, продаж, креативності тощо [2].

Визначаючи поняття спілкування, Б.Д. Паригін, розглядає його як «...складний і багатогранний процес взаємодії та взаємовпливу людей один на одного. Воно може розглядатися не тільки як акт усвідомленого, раціонально оформленого мовленнєвого обміну інформацією, але і як безпосередній емоційний контакт між людьми. Ця людська взаємодія може бути досить різноманітною як за змістом, так і за формами прояву. Вона може змінюватися від високих рівнів духовного взаємопроникнення партнерів до найбільш згорнутих і фрагментарних контактів...» [1, 28].

Загальновідомим у психології є те, що на розвиток комунікативної компетентності впливає загальний рівень розвитку особистості, її вихованості, культури, яка формувалася з раннього дитинства. Це своєрідний фундамент, від якого залежить ефективність її спілкування в різних сферах життєдіяльності.

На нашу думку, СПТ є найперспективнішим методом психолого-педагогічної профілактики протиправної поведінки неповнолітніх, що пов'язана з різноманітними людськими контактами. Результати тренінгу не можна зводити лише до розвитку когнітивного компоненту (навчання), завдяки йому в кожного учасника формується адекватне розуміння самого себе і корекція самооцінки, відбувається вивчення індивідуалізованих прийомів міжособистісної взаємодії для підвищення її ефективності, розвивається емоційний інтелект тощо.

Під час тренінгових занять (міні-лекції, проєктивні малюнки, арт-терапевтичні техніки, рольові ігри тощо) в учасників тренінгу розвиваються комунікативні уміння і навички, соціально-перцептивна чутливість, здатність до емпатії, оволодіння способами вираження своїх емоцій (як позитивних, так і негативних). Вони навчаються конструктивним способам виходу з конфліктних ситуацій, вираження своїх почуттів і переживань без конфліктів і насилля; у них формуються здібності прогнозувати поведінку іншої людини, розвиваються уміння й потреби в пізнанні інших людей, гуманістичному ставленні до них.

Крім того, в учасників тренінгу корегується стиль життя. Насамперед це вміння спілкуватися, підтримувати дружні зв'язки і конструктивно вирішувати конфлікти в міжособистісних відносинах. Також це здатність брати на себе відповідальність, ставити цілі, конструктивно відстоювати свою позицію та інтереси. Нарешті, життєво важливими є навички самоконтролю, упевненої поведінки, зміни себе і оточуючої ситуації.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Отож, тренінг дозволяє здійснювати психологічну профілактику протиправної поведінки неповнолітніх, яка передбачає навчання прийомам та методам саморегуляції, самовиховання, самонавчання і закріплення позитивних змін, які стосуються когнітивної, емоційної і поведінкової сфери молоді, а також формування базових цінностей для її подальшого особистісного зростання.

Література:

1. Парыгин Б. Д. Анатомия общения / СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 1999. 301 с.
2. Федорчук В. М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача» : Навчально-методичний посібник / Видання друге. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2006. 240 с.

Дуткевич Т. В.

кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Соціальна робота становить важливий напрям державної підтримки населення, у здійсненні якої беруть участь різноманітні фахівці, серед яких лікарі, практичні психологи, соціальні працівники, юристи.

Помітною тенденцією психологічної підготовки фахівців на початку ХХІ ст. стало значне посилення ролі прикладної та практичної психології, використання їх можливостей у формуванні професійних компетентностей, зокрема, вмінь і навичок. Здатність психології включатися у вирішення конкретних проблем життя суспільства, професійної діяльності, особистісного простору людей призвела до того, що прикладні та практично направлені навчальні дисципліни займають помітне місце в сучасних освітніх програмах. Набирає темпів інформатизація психологічної підготовки. Інтернет і електронні навчальні курси в режимі реального часу, які пропонують провідні університети світу, набувають свого поширення і у підготовці соціальних працівників.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

У зміст психологічної підготовки соціальних працівників закладаються ті навчальні дисципліни, які дають розуміння основних психологічних понять і закономірностей, а також розкривають різні аспекти їх професійної діяльності. Основи психологічних знань, розуміння базових понять науки дозволяє сформуванню загальної психології. Робота з дітьми, з людьми з особливими потребами, з особами похилого віку, з самотніми пенсіонерами тощо спирається на знання вікової психології, патопсихології. Проблеми спілкування, міжособистісних взаємин, які є необхідною складовою роботи з людьми, є змістом психології спілкування, соціальної психології, конфліктології.

Ще один аспект у діяльності соціального працівника – це те, що у структурах соціальної допомоги передбачені посади психолога, з яким соціальним працівникам потрібно співпрацювати. Посадові обов'язки, засоби та способи їх виконання психологом і соціальним працівником помітно різняться. При цьому вони переслідують спільні цілі підтримки і допомоги особистості і повинні взаємодіяти. Головні відмінності полягають у засобах досягнення фахових цілей. Психолог зосереджує зусилля на роботі з внутрішнім духовним світом особистості: його діагностиці, гармонізації; активізації та стимуляції особистості; її здатності адаптуватись у нових умовах. У цьому руслі спрямовуються консультативна просвітницька, пропедевтична, профілактична та корекційна робота психолога.

Соціальний працівник акцентує увагу на аспектах соціальної підтримки найбільш вразливих верств населення, насамперед, на нормалізації їх соціальних зв'язків і статусу. Водночас, у роботі соціального працівника можуть ефективно використовуватись традиційні психологічні засоби, спрямовані на особистісне зростання, а через це сприяти соціальній реабілітації. На нашу думку, взаємодія психолога і соціального працівника у такому випадку передбачає розподіл та узгодження їх професійних функцій. Розробка психологічних засобів відбувається за провідної ролі психолога, а їх практичне використання – за провідної ролі соціального працівника. Така взаємодія особливо доцільна у роботі з різними категоріями людей, що перебувають у скрутному або екстремальному становищі, дезорієнтовані, зневірені, соціально ізольовані.

Наступний аспект, який заслуговує урахування у психологічній підготовці. За своїми внутрішніми глибинними причинами соціальна дезадаптація, що властива для соціально вразливих людей, значною мірою обумовлена станом емоційної сфери особистості, яка є своєрідним містком між неусвідомленим і свідомим, між органічним, фізіологічним і психічним.

Центральний конфлікт емоційної сфери потребуючих (реципієнтів) соціальної допомоги полягає у тому, що інтенсивне прагнення до діяльності блокується відсутністю вмінь реалізувати його відповідно до своїх можливостей. З одного боку, зберігається бажання діяти якомога активніше, а з іншого, – наявна відмова від дій.

Натомість соціально адаптовані люди орієнтовані на реальність, у них гармонійно поєднані такі діяльнісні компоненти як мета, активність у ситуації

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

та спосіб дій у ній. Ці люди орієнтовані на успіх роботи та її високу якість.

Відтак у роботі з дезадаптованими особами повинні співпрацювати психолог і соціальний працівник, реалізуючи відповідну програму соціальної допомоги. Її стратегічне завдання: подолати емоційну пасивність дезадаптованих у пошуку оптимальних шляхів узгодження власних потенцій із соціальними стандартами. Зокрема, відомий психолог Віктор Франкл, який довгий час досліджував людину в екстремальних ситуаціях, сам пережив жах нацистського концтабору, зауважив: «Доти, доки людина спрямовує увагу на почуття неповноцінності у собі і «бореться» з ним, вона продовжує страждати від нього; проте, щойно вона зосередить увагу на будь-чому, окрім себе, наприклад на завданні, почуття неповноцінності почне атрофуватися» [1, с. 332].

Саме в ході активної діяльності людина шукає свій шлях, набуває самостійності й міра соціальної допомоги поступово знижується.

Отже, психологічна підготовка соціального працівника є необхідною складовою його фахової освіти. Важливим є побудувати зміст цієї підготовки з урахуванням останніх тенденцій розвитку психології, а також професійних ситуацій у роботі соціального працівника, що потребують психологічних компетенцій.

Література:

1. Франкл В. Человек в поисках смысла / Общ. ред. Л. Я. Гозмана, Д. А. Леонтьева. Москва, 1990.

Білецька Т. В.

*кандидат соціологічних наук, доцент кафедри
соціальної роботи та психології
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ

Сучасне українське суспільство знаходиться сьогодні на етапі суттєвих трансформацій, зумовлених розширенням демократії, формуванням громадянського суспільства, яке не можливо уявити без громадянина, що

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

активно бере участь в суспільно-політичних процесах на основі власного вибору, самостійно прийнятого рішення, усвідомлених вчинків і повної особистої відповідальності за їх результати. Визнаємо, що характер формування політичної соціалізації молоді суттєво впливатиме на якісні характеристики подальшого розвитку українського суспільства загалом, що зумовлює необхідність та актуальність її дослідження.

Процес політичної соціалізації є предметом аналізу соціологічних, філософських, політологічних, педагогічних наукових праць. Водночас, проблема політичної соціалізації молоді в сучасній Україні поки що належить до мало досліджуваних, а фундаментальні праці у цьому напрямку відсутні.

Не існує чіткості і у визначеннях самого поняття політичної соціалізації, що породжує різні оцінки відносно сутності даного процесу та факторів, що здійснюють на нього вплив. У західній літературі сформувалося декілька підходів щодо політичної соціалізації: в основі одних знаходяться психологічні механізми формування політичної свідомості і поведінки людини (Г. Алмонд, С. Верба) [1]; інші пояснюють її як процес оволодіння людиною певних політичних ролей (А. Коен, Р. Мертон) [2]. Існує також підхід, за яким політична соціалізація є внутрішнім процесом людини, в результаті якого відбувається політизація почуттів, емоцій, поглядів (Г. Лассуелл, Е.Фром).

Об'єктивні умови життя сучасної молоді породжують цілий комплекс протиріч, ускладнюючи процес соціалізації та інтеграції цієї групи в суспільство. З одного боку відсутність чи недовірливість багатьох соціальних механізмів та соціальних норм у суспільстві створюють таку ситуацію, коли молоді певною мірою немає чого засвоювати (інтеріоризувати), і уявлення про те як все повинно бути, молоді люди формують самотужки, спираючись на невеликий життєвий досвід.

Можна визначити наступні показники ефективності політичної соціалізації особистості:

– політична орієнтованість, яка передбачає по-суті все те, що людина чує і знає про політику, може відібрати і адекватно проаналізувати політичну інформацію.

– політико-правова компетентність – визначається сукупністю наявних у людини знань відносно своїх невід'ємних прав і відповідно обов'язків, вміння оперувати якими розкриває перед нею можливість реалізації своїх потреб і прагнень.

– політична активність, під якою ми розуміємо безпосередню участь людини в політичній сфері, яка відображає характер її взаємодії із владою. В це поняття ми вносимо не тільки правові, але і моральні якості молодої людини [3, с. 293].

Для більш глибокого аналізу процесу політичної соціалізації доречно, на наш погляд, визначити два головних протиріччя, що супроводжують його:

– з одного боку існує нагальна суспільна потреба в політичному розвитку особистості, водночас з іншого, наявною є тенденція відчуження молодих людей від політичних інститутів і агентів соціалізації.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

– виникли якісно нові соціально-політичні структури і відносини, що з одного боку створюють основу для вибору різних форм і напрямків соціальної активності молоді, а з іншого у основної частини молодих людей відсутній досвід засвоєння нових підходів і орієнтації в політичній діяльності, що зумовлений низьким рівнем політичної культури [4, с. 52].

На основі вище викладеного можемо визначити декілька висновків щодо процесу політичної соціалізації молоді в сучасних умовах:

1. Цей процес не є лінійним і безконфліктним, він містить складності і протиріччя, що зумовлені діалектичною єдністю свободи і необхідності, нового і консервативного, виховання та самовиховання. Це зумовлює потребу поглибленого теоретико-методологічного аналізу політичної соціалізації і інших взаємопов'язаних із нею явищ, тенденцій і протиріч, що відбуваються в українському суспільстві.

2. Пріоритетним у соціалізації повинно бути підвищення міри політичної свободи, відповідальності молоді, яка в перехідний період розвитку українського суспільства виявилася однією із найбільш незахищених соціальних спільнот.

3. Відношення до молоді повинно будуватися на базі принципово нової концепції – концепції самореалізації молодого покоління в процесі соціальної творчості, здійснення власних інноваційних проектів при активній підтримці державних і суспільних інститутів.

4. Відхилення в процесі політичної соціалізації, виявлені у таких її елементах як потреби, інтереси, цінності, можуть бути вирішені шляхом корекції процесу соціалізації.

Література:

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Полис. 1992. № 4. С.122-134.

2. Коэн А.К. Отклоняющееся поведение и контроль над ним // Американская социология: перспективы, проблемы, методы / Сокращенный перевод с англ. В. В. Воронина, Е. В. Зиньковского / Москва : Прогресс. 1972. С. 282-296;

3. Щеглов И. А. Политическая социализация личности и современный исторический процесс // Социально-гуманитарные знания. 2000, № 4. С. 290-295.

4. Молодь у дзеркалі соціології / заг. ред. О. Балакірієвої і О. Яременка. Київ : УІСД. 2001. 210 с.

5. Панина Н. Молодежь Украины: структура ценностей, социальное самочувствие и морально-психологическое состояние в условиях тотальной аномии // Социология: теория, методы, маркетинг. 2001. № 1. С. 5-26.

Голова Н. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент, викладач кафедри
соціальної роботи та соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна*

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ
ПОТРЕБАМИ В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД**

Протягом останніх 30 років у світі склалися стійкі тенденції і механізми формування соціальної політики щодо осіб з особливими потребами, виявлена підтримка урядів різних країн у розробці підходів до вирішення проблем цієї соціальної групи і надання їм допомоги державними і громадськими інститутами.

Головні принципи формування соціальної політики у Білорусі, щодо захисту та реабілітації осіб з особливими потребами, загалом зводяться до наступних: уряд відповідальний за впровадження системи, спрямованої на усунення умов, що сприяють появі інвалідності, і вирішення питань, пов'язаних з наслідками інвалідності.

Державне регулювання системи соціального обслуговування населення, умови надання соціальних послуг, отримання соціальних пільг в Білорусі регулюються законами «Про соціальне обслуговування» (2000 р.), «Про державні мінімальні соціальні стандарти» (1999 р.), Конституцією та іншими правовими актами.

У систему державних мінімальних соціальних стандартів, включаються державні мінімальні стандарти: оплата праці; пенсійне забезпечення; освіта; охорона здоров'я; культура; житлово-комунальне обслуговування; соціальний захист, реабілітація та обслуговування.

Провідні позиції в управлінні соціальним захистом та реабілітацією, осіб з особливими потребами, займає Міністерство праці та соціального захисту Республіки Білорусь, воно активно співпрацює з міністерствами освіти, охорони здоров'я, іншими республіканськими органами державного управління.

До система соціального обслуговування, зокрема захисту та реабілітації в Республіці Білорусь відносять: центри соціального обслуговування сімей та різних категорій населення, які потребують соціального захисту та реабілітації (дітей, молоді, громадян похилого віку, інвалідів та інших категорій громадян); соціально-реабілітаційні центри, спеціальні клініки для безнадійно хворих людей (хоспіси); соціальні притулки; психолого-педагогічні центри; центри (відділення) соціальної допомоги на дому; центри тимчасового (денного і нічного) перебування і патронажу; стаціонарні установи соціального обслуговування (будинки-інтернати для геронтологічної групи населення та інвалідів, психоневрологічні інтернати, дитячі будинки-інтернати для дітей з

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

особливостями психофізичного розвитку та ін); геронтологічні центри; організації соціального обслуговування, які виготовляють засоби реабілітації (протезно-ортопедичні вироби, інвалідну техніку тощо); реабілітаційно-трудова майстерні; юридичних і фізичних осіб, у тому числі індивідуальних підприємців, які надають соціальні послуги.

Оснoву сучасної системи соціального захисту та реабілітації, в Білорусі, становлять територіальні центри соціального обслуговування населення. На початок 2004 р. в Білорусії функціонувало 138 таких центрів, на кінець 2009 р. такі центри створено у кожному сільському і міському районі (соціальний норматив – один центр на адміністративний район). Мережа нових нестационарних установ розвивається на базі відділень соціальної допомоги на дому, створених в структурах соціального забезпечення. На обліку в територіальних центрах соціального обслуговування перебуває майже 700 тис. громадян, у 2017 р. соціальні працівники відвідали майже 165,0 тис. клієнтів соціальної роботи [2, с.45–48].

Головним напрямком роботи територіальних центрів в Білорусі є: обслуговування на дому людей похилого віку та осіб з особливими потребами; консультування; реабілітація; гуманітарна допомога; соціально-психологічна допомога; адресна соціальна допомога; медичні послуги.

В останні роки в країні отримав розвиток програмно-цільовий метод вирішення конкретних проблем щодо поліпшення становища дітей, використання якого дозволяє забезпечити більш ефективно міжвідомча взаємодія, цільову спрямованість виділених ресурсів, залучення додаткових джерел фінансування. Найбільш продуктивно цей підхід використовується в реалізації великомасштабної Президентської програми «Діти Білорусії», основною метою якої є вирішення проблем дітей, які опинилися у важких життєвих ситуаціях. До складу програми «Діти Білорусії» входять підпрограми: «Діти Чорнобиля», «Діти-інваліди», «Діти-сироти», «Розвиток соціального обслуговування сім'ї та дітей», «Розвиток індустрії дитячого харчування». Проводиться цілеспрямована робота щодо поліпшення умов життя і добробуту сімей і дітей, забезпечення їх соціальним та правовим захистом, соціальна інтеграція, осіб з обмеженими можливостями, що знаходяться в особливо важких життєвих ситуаціях [1, с.67-68].

Отже, уряд Республіки Білорусь забезпечує особам з особливими потребами, досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя, у тому числі у сфері доходів, освіти, зайнятості, охорони здоров'я, участі в суспільному житті; інваліди мають право жити в соціумі, де вони народилися, - уряд країни засуджує ізоляцію осіб з особливими потребами.

Література:

1. Козлов А. А., Иванова Т. Б. Практикум социального работника. Серия «Учебные пособия» / Ростов-на –Дону: «Феникс», 2014. С.67-68.

2. Поліщук В. А. Професійна підготовка фахівців для соціальної сфери: зарубіжний досвід. Посібник / Тернопіль, 2017. С.45-48.

Дудченко В. С.

кандидат філософських наук, доцент, викладач кафедри соціальної роботи та психології Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

ДУХОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПРАГМАТИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ СОЦІУМУ

Глобалізаційні тенденції, утворення єдиного світового ринку, стрімке поширення продукції масової культури, панування технологічної цивілізації - ці процеси призводять до дисбалансу матеріального та духовного в житті світової спільноти та окремої людини в умовах агресивної зовнішньої політики.

У 70-х. р. ХХ. ст. у своїй статті «Футурошок» О.Тоффлер писав про те, що відбувається зараз – є дечим більш масштабним, глибоким і значним, ніж промислова революція. Серед істориків та археологів, соціологів та економістів, психологів та представників інших наукових дисциплін зміцнюється переконання в тому, що майже всі соціальні процеси прискорюються, причому стрімко, із шаленою швидкістю. Важко не погодитись з класиком в тому, що прискорення соціальних і технологічних змін створює все більше адаптаційних труднощів, які ведуть до шокового стану як окремого індивіда, так і суспільства загалом, спричиняють крах духовних цінностей.

За останні десятиліття проблема формування вартостей нового покоління стала однією з найнагальніших через те, що розвиток суспільства на зламі епох чи в умовах нестабільності можливий тільки за умов успішного формування нових цінностей на ґрунті вічних загальнолюдських. Незважаючи на велику кількість робіт, проблема ще й досі залишається нерозв'язаною; нез'ясованими залишаються й механізми формування системи духовних цінностей у дітей, підлітків, людей середнього і зрілого віку.

Загострюється проблема реалізації істинних потреб і цілей особи, а не нав'язаних образів поп-культури, що в своїй суті руйнують відчуття духовної цінності і цілісності індивіда. В нашій країні означені проблеми ускладнюються специфікою соціально-економічних та культурно-історичних процесів в умовах зовнішньої агресії з боку Російської Федерації.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

На думку переважної більшості науковців криза українського суспільства, що перш за все проявляється у втраті ціннісних основ життя, має своєю причиною порушення спадкоємності в культурі – певному розриві, що утворився між пост сучасною та традиційною національною культурою. «В сучасній вітчизняній науці все більше уваги приділяється дослідженням духовності української нації. При цьому духовність розуміється як невід’ємна, найважливіша частина життя людини й суспільства» [3, с.1].

У пострадянський період в українському суспільстві постала проблема відродження духовності нашого народу. Б. Кістяківський наголошував на тому, що з факту величності російської культури не потрібно виводити самотності української культури. Вважав, що устремління України до культурної самотності можна пояснити як центробіжний рух на противагу централізму і деспотизму російської влади. Філософ підкреслював, що для українського народу характерна особлива воля чиякасьмістична сила. Писав: «якщо культурна самотність України – Божа справа, то ніякі земні сили не здолають її» [1, с.2].

Сьогодні, після майже тридцяти років незалежності України, питання про те, відбулося духовне відродження чи ні, залишається відкритим. Можливо, значною мірою тому, що феномен духовності є концептуально не визначеним, складним і багатограним, його смислові обрії досі залишаються «розмитими», спотвореними псевдо-цінностями.

С. Кримський, ідентифікувавши даний феномен так, що духовність завжди виступала як принцип самопобудови людини, як вихід до вищих ціннісних інстанцій конститування особистості та її менталітету. На його думку: «духовність – це здатність переводити універсум зовнішнього буття до внутрішнього всесвіту особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується самототожність людини, її свобода від жорсткої залежності перед ситуаціями, які постійно змінюються» [4, с.23].

Культурно-історична, духовна ідентифікація нації – це життя як всього народу, так і життєвий світ кожної окремої людини. Співвідношення національного та особистісного буття – важлива проблема для сучасного соціокультурного вектору розвитку нації. Етнічна визначеність людини зумовлена духовними та культурними надбаннями, національністю батьків, мовними і релігійними традиціями, особливостями побуту. Доля дає людині етнічну приналежність, духовність людина формує та вибудовує самостійно, особисто обирає свою національну ідентичність. Через самовизначення особи, яка відносить себе до певної нації, вона виникає та існує як елемент духовної трансгресії.

Саме в духовній сфері формуються ціннісні орієнтири людства, виробляються і задовольняються духовні потреби людини. Внаслідок цього формується духовний потенціал суспільства, культурна самоідентичність особи, вся соціокультурна унікальність нашої світової спільноти. В річищі сказаного важко не погодитись з С. Кримським: «Не випадково з 21 цивілізації, виділених А. Тойнбі у всесвітній історії, збереглися тільки 5, а саме ті, котрі (як

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

християнська, мусульманська, індійська) виробили вищі етичні та духовні цінності»[5, с.109].

Говорячи про духовні орієнтири сучасного українського суспільства, то слід враховувати загальні світові та національні соціокультурні реалії. Це ті самі ідеї, які панують над усім сучасним світом, ідеї швидкого збагачення, швидкоплинності, ефемерності, новизни життя, що нас оточує. Глобалізація відкрила шлях для нескінченної різноманітності у всьому, а отже вибір замість того, щоб духовно збачувати особистість, став настільки складним, важким та контраверсійним, що перетворився на свою протилежність. Нам видається, що сучасне суспільство руйнується на очах. Сім'я, школа, церква, політичні та громадські організації, засоби масової інформації й безліч субкультур рекламують досить відмінні одне від одного цінності.

Панування масової і псевдокультури виражається в тому, що вони грають основну роль як в соціалізації людини, так і в подальшому формуванні її як особистості. Сім'я і школа в наш час – погані вихователі, їм не під силу конкурувати з мас-культурою у формуванні цілісного світогляду. Сім'я як соціальний інститут переживає гостру кризу, про що свідчить велика і все зростаюча кількість розлучень.

Мас-культура – ось основне джерело цінностей (псевдоцінностей!) сучасного покоління в епоху панування засобів масової інформації, перш за все телебачення, а також кіно і масової літератури.

Можна сказати, що сучасна культура - це музей соціальної і культурної паталогії. Якщо визнати, що «таке мистецтво правдиво зображує людське суспільство, то людина і його мистецтво втратить нашу повагу, а тим паче захоплення» [6, с.453].

Досить серйозною проблемою видається людська самотність. «Людина задається питанням про власну самотність, і чому не може позбутися самотності – оскільки не може витримати ні відцуратися її. Така доля людини – бути одинокою і усвідомлювати це»[2, с.152].

У сучасних кризових умовах існування української спільноти, за наявності економічної та політичної нестабільності, актуалізується проблема збереження духовно-релігійної самоідентифікації українського народу.

Можна скільки завгодно говорити про значення духовного відродження української національної культури, про порятунок історичної пам'яті нації, про значення культурології для прогнозування майбутніх культурних процесів, але без прийняття зважених економічних, соціальних і політичних заходів у сфері національної самобутності не можна вести мову про перспективи духовного відродження української нації.

Література:

1. Богдан Кістяківський: Філософський аналіз української культури [Електронний ресурс] / М. Альчук. — Режим доступу до ст.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu/Filos/2008_28/19.html

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

2. Дудченко В. С. Ненасилля як духовний фактор соціокультурного розвитку людства: соціально-філософський аналіз: монографія / В.С. Дудченко. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 160с.

3. Дудченко В. С. Духовність української нації в період трансформаційних змін // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. Київ, 2011. Спецвипуск, 2011. С. 278-284.

4. Крымский С. Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации / // Вопросы философии. 1992. С. 21-29.

5. Крымський С. Б. Ціннісно-смісловий універсум як предметне поле філософії // Філософська і соціологічна думка. 1996. № 3 - 4. С. 102 - 117.

6. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. Общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов. Москва : Политиздат. 1992. 543 с.

7. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. Общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов. Москва: Политиздат. 1992. 543 с.

Кравець Н. П.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психокорекційної педагогіки
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна*

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВ З ПОРУШЕНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Питання соціалізації учнів з порушеним інтелектом, сутність якого в оволодінні способами, нормами, еталонами практичної діяльності та ставлення до інших осіб і до себе, було й залишається актуальним для корекційних педагогів. З метою соціалізації учнів корекційний педагог встановлює тісні зв'язки зі школами, з соціумом, оскільки основною формою соціальної допомоги є налагодження зв'язків між учнями з типовим розвитком і учнями з особливими освітніми потребами, які навчаються у спеціальній школі або в масовій в умовах інклюзії. Адже вони часто неконтактні, замкнуті, страждають комунікативною фобією; внаслідок інтелектуального недорозвитку не здатні на належному рівні вступати у спілкування з оточуючими, особливо з незнайомими людьми, що часто призводить до соціальної ізоляції. Долати соціальну ізоляцію допомагає підготовка корекційним педагогом спільних

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

різноманітних культурно-освітніх заходів учнів з типовим і з порушеним розвитком, завдяки яким підтримуються творчо обдаровані підлітки з числа даної категорії школярів (в міру їхніх інтелектуальних можливостей).

Неабияка роль у такій роботі відводиться творам художньої літератури, завдяки яким формуються загальнолюдські цінності: життєві компетентності, людинолюбство, милосердя, толерантність та ін. Літературні твори спрямовані на формування певної системи мотивів, що стають рушійною силою поведінки дітей у мікро- та у макросоціумі, оскільки позитивно впливають на їхню соціалізацію та корекцію розумової, емоційної, вольової сфер кожного школяра. Крім того, художня література виховує читачів на прикладах вчинків літературних героїв, оптимізує психолого-педагогічну корекцію поведінкових порушень, творчий розвиток, соціальну адаптацію [3]. Неабияка роль відводиться інсценізації уривків з прочитаних творів та роботі з віршами, що сприяє подоланню властивого дітям з порушеним інтелектом дефіциту міжособового спілкування у процесі виступів чи декламації віршів, завдяки чому забезпечується одне із завдань соціальної роботи – налагодження взаємостосунків між особистістю і соціумом.

Тому важливо, щоб корекційний педагог організовував зустрічі дітей з порушеним інтелектом та дітей з типовим розвитком. Сприяють зустрічам насамперед місцеві бібліотеки, розташовані за місцем проживання дітей і місцезнаходженням масової, інклюзивної та спеціальної шкіл.

Зважаючи на це, ми з бібліотекарями організовували читання творів художньої літератури семикласниками з порушеним інтелектом і гімназистів з типовим розвитком, спільну інсценізацію уривків з них. На основі прочитаного провели конкурси на кращого читця, ілюстратора, «артиста», декламатора та на кращий подарунок воїнам АТО (аплікації і «рукавичка-подяка»). Спочатку гімназисти були насторожені, з недовірою поставилися до учнів з порушеним інтелектом, зокрема не прагнули до спілкування з ними та до спільної діяльності. Але коли ті почали швидко і вправно виготовляти аплікації, ситуація змінилася. Гімназисти прийняли їх як рівних.

Здійснюючи соціально-педагогічний менеджмент, координували зусилля учителів і учнів щодо необхідності впливу педагогічного колективу та батьків на дітей з порушеним розвитком. Зокрема радили батькам, які твори читати дітям з позакласного читання з огляду на притаманні художній літературі функції: пізнавальну, корекційну, виховну, освітню, розвиткову, індивідуального підходу, естетичну тощо, чим забезпечується освітній і корекційно-розвитковий вплив творів художньої літератури на учнів-читачів.

Властиві розумово відсталим школярам порушення мовлення на фонетичному, лексичному й синтаксичному рівнях, недоліки мовленнєвих функцій, зокрема сигніфікативної, комунікативної та регулювальної призводять до неадекватного сприймання слова на всіх рівнях [2]. Вкладений у контекст читаного твору індивідуальний смисл учня-читача часто не співпадає з індивідуальним смислом автора твору. Ми намагалися подолати вказаний недолік у процесі спільного аналізу школярами з типовим і порушеним розвитком змісту та смислу твору з огляду на те, що пережиті почуття стають

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

основою моральних звичок, базою для стійкого емоційного ставлення до різноманітних суттєвих явищ життя, що міняє поведінку підлітків-читачів у плані соціалізації [1].

Отже, завдяки використанню художньої літератури в процесі спільної роботи учнів з типовим розвитком та учнів з порушеним інтелектом останні стають більш самостійними, ініціативними, соціально відповідальними, у них формується належна поведінка в соціумі.

Література:

1. Кравець Н. П. Аналіз художнього твору – важлива складова читацької діяльності розумово відсталих учнів // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / за ред. В. О. Гаврилова, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. Вип. XII. с. 202 – 206.

2. Кравець Н. П. Оптимізація соціальної інтеграції учнів допоміжної школи на основі корекції сигніфікативної функції мовлення // Дефектологія, 2000. №3. с. 18 – 22.

3. Кравець Н. П. Творчий розвиток учнів з особливими освітніми потребами як один із шляхів їх соціалізації // Topical issues of social pedagogy: Collective monograph. CARICOM, Barbados, 2017. pp. 79-99.

4. Kravets N. P. Innovations on Literature Lessons with pupils with mental retardation // Innovative processes in education: Collective monograph. AMEETS p. z o.o., Lodz, Poland, 2017. pp. 75-90.

5. Монтессори М. Помогите мне сделать это самому / Сост., вступ. статья М. В. Богуславский, Г. Б. Корнетов. М.: Издат дом. Карапуз» 2000. 272 с.

6. Кравець Н. П. Український фольклор на уроках читання як засіб соціалізації учнів допоміжної школи // Сім'я та родинне виховання у національній етнопедагогічній культурі: збірник наукових статей / гол. ред. В. П. Коцур. Переяслав-Хмельницький: ПЦ «Ризографіка», 2005. С. 300 – 304.

7. Кравець Н. П. Формування читацької діяльності як особистісного компоненту соціально-трудової адаптації розумово відсталих учнів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць / відп. ред. В. М. Синьов. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 30. С. 102-113.

8. Кравець Н. П. Читацька діяльність як чинник формування соціальної компетентності розумово відсталих учнів // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць / відп. ред. В. М. Синьов. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 20. с. 325 – 330.

Москалюк О. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету,
м. Хмельницький, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Актуальним питанням сьогодення є здобуття вищої освіти молоді з особливими потребами. У Національній доктрині розвитку освіти чітко зазначено, що рівний доступ до якісної освіти є національним пріоритетом і передумовою виконання міжнародного та національного законодавства щодо реалізації прав громадян (незалежно від національності, статі, соціального походження і майнового стану) на отримання якісної освіти.

Вивчення світового досвіду надання освітніх послуг особам з обмеженими функціональними можливостями доводить, що реалізація їхнього права на освіту та максимальний розвиток здібностей набуває особливого значення для повноцінної життєдіяльності таких людей і благополуччя суспільства в цілому. Людина з особливими потребами – не пасивний член суспільства, а особистість, здатна до розвитку, особистість, яка має право на задоволення власних соціальних потреб.

Варто зазначити, що студент з інвалідністю – це, насамперед, людина, яка має обмежені можливості, зумовлені фізичними, психологічними, сенсорними і соціальними бар'єрами, що не дають їй змогу легко та повноцінно інтегруватися й адаптуватися, жити повноцінним життям як інші члени суспільства [1, с.26]. Ці студенти складають найменш захищену у соціальному плані категорію студентства. Саме тому їх інтеграція у освітнє середовище останнім часом набула особливої гостроти.

Процес інтеграції громадян з обмеженими функціональними можливостями в Україні має певні здобутки та досягнення, але, на жаль, далеко не повністю відповідає вимогам часу та потребам суспільства.

У наукових дослідженнях найчастіше виділяють такі види інтеграції студентів з особливими потребами у середовище вищого навчального закладу:

- *соціальна інтеграція* – відновлення основних функцій студента як суб'єкта основних сфер суспільства;
- *фізична інтеграція* – виявлення та активізація компенсаторних можливостей організму інваліда для організації подальшого активного самостійного життя;
- *психологічна інтеграція* – усунення зі свідомості особистості уявлення про безвихідь її становища, формування упевненості у собі, мотивації подолання кризових ситуацій;

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

- *педагогічна інтеграція* – створення соціально-педагогічних умов для розвитку потенційних можливостей студента (різні форми підготовки до життя у суспільстві, до професійної діяльності, оволодіння певними видами трудової діяльності тощо) [2].

Студентам з особливими потребами досить часто важко налагодити контакти з соціальним оточенням, повною мірою реалізувати своє право на освіту та отримати доступ до необхідної інформації. Крім того, їх успішна інтеграція ускладнюється ще й тим, що їх сприймають як соціально неповноцінних. Вони мають обмежене коло спілкування, що часто призводить до соціальної ізоляції; у них занижена самооцінка; розвинутий комплекс неповноцінності; відчуття неспроможності виконувати важливі людські функції; підвищена потреба у захисті; вони не вміють конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.

Важливою умовою інтеграції є впровадження у свідомість учасників освітнього середовища ідеї рівних прав і можливостей для студентів з обмеженими можливостями. У першу чергу це стосується взаємодії студентів з обмеженою дієздатністю з іншими студентами та викладачами, адже часто психологічно не підготовлені організаційні заходи з інтеграції є неефективними. Ідею інтеграції студентів з особливими потребами на словах підтримує більшість, хоча простежується неоднозначне ставлення до них з боку інших членів колективу. Дуже часто здорові студенти вважають інвалідів нещасними, підозрілими, неконтактними, агресивними., тобто простежується амбівалентне ставлення, коли зі співчуттям перемішуються відраза та неприйняття.

На сучасному етапі суспільство має не лише «прийти» до визнання та ствердження права людей з особливими потребами на повноцінну та якісну освіту, але й усвідомити необхідність створення умов для повноцінної реалізації цього права. Освітнє середовище вищого навчального закладу має сприяти тому, щоб студенти з особливими потребами могли вступати у формальні та неформальні стосунки завдяки розвитку і збагаченню власної самоцінності, усвідомлення гідності «Я-особистості», формуванню у собі впевненості.

Співпраця з викладачами, психологами, одногрупниками є просто необхідною і допоможе студентам з особливими потребами уникнути конфліктних ситуацій із симптомами, що їх супроводжують: фобіями, відразою до навчання, неуспішністю, почуттям неповновартості, заниженою самооцінкою тощо [3].

Таким чином, успішна інтеграція позитивно впливає на студентів з особливими потребами, а сприятливе освітнє середовище, отримані знання та навички сприяють відновленню почуття гідності, соціальної придатності, самоповаги та самоствердження.

Література:

1. Бацман О. С. До питання адаптації студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2010. № 44. С. 22-28.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

2. Мірошниченко Н. О. Соціально-педагогічні умови інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. пед. наук за спец. 13.00.05 – соціальна педагогіка / Київ, 2008. 22 с.

3. Москалюк О. І. Особливості соціалізації студентів з особливими потребами у ВНЗ // Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації: Тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький: ХІСТ Університету «Україна», 2010. С.115-117.

Панчук Н. П.

*кандидат психологічних наук, доцент, викладач
кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Актуальність проблеми морального розвитку зумовлена необхідністю підвищення рівня вихованості підростаючого покоління, особливо дітей з обмеженими розумовими можливостями. Сьогодні в Україні зростає роль морального виховання підростаючого покоління. У Законі України «Про освіту» метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу.

Проблему формування моральної поведінки дітей з особливими освітніми потребами вивчали дослідники, зокрема такі, як Б.П. Брунов, О.В.Матвієнко, С.П.Миронова, Л.А. Осауленко, та ін.

Формування моральної свідомості – складний і тривалий процес, який починається з засвоєння елементарних етичних уявлень і йде шляхом формування цілісної системи поглядів, в основі якої лежать переконання людини. Моральна свідомість дитини існує в уявленнях, поняттях, переконаннях, ідеалах. У дошкільному і молодшому шкільному віці формуються елементарні уявлення про мораль, судження про те, що добре і що погано, що можна робити і чого слід уникати. У цьому процесі дитина вчиться правильно оцінювати вчинки, обирати адекватну ситуації форму поведінки,

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

усвідомлювати свої дії. Оцінювання вчинків відбувається за способом їх здійснення, результатами і мотивами [2].

Зміст морального виховання, згідно думки С.П.Миронової, ґрунтується на таких моральних відносинах: ставлення до політики власної держави, Батьківщини, інших країн і народів; ставлення до праці; ставлення до суспільних надбань, матеріальних цінностей і природи; ставлення до людей; ставлення до себе [1].

Навички моральної поведінки є невід'ємною складовою розвитку дитини, визначають її вчинки, зумовлюють ставлення до навколишньої дійсності, дорослих і однолітків. Важливо не лише те, як дитина поводить себе, а й те, як вона приймає рішення про певний вчинок: самостійно чи під впливом дорослих. Звична поведінка дитини формується поступово, з набуттям досвіду. Часто рівень моральних уявлень випереджає розвиток поведінки дитини, оскільки формування навичок поведінки потребує більше часу і вправлення, ніж формування заснованих на пам'яті уявлень. Крім того, у процесі виховання педагог не завжди може забезпечити єдність знань дітей про моральні норми з вимогами дорослих щодо їх поведінки. Тому втілення уявлень про моральні норми у реальні вчинки дітей за життєвих ситуацій є дуже складним завданням.

Ефективність реалізації завдань морального виховання залежить від правильного вибору форм і методів. Серед словесних методів формування свідомості учнів виділяють: розповідь, пояснення, бесіда, диспут; метод прикладу. Тема розповіді повинна бути актуальною для класу. Ефект буде помітним, коли учні довіряють учителю, готові з ним співпереживати, а відповідна реакція буде очікуваною і позитивною. Пояснення – метод тлумачення явищ, подій, правил і норм поведінки, розкриття соціального, морального, естетичного змісту вимог до дитини, вчинків, подій, явищ, допомога в оцінці учнями людських взаємин. Готуючись до етичної бесіди, педагог має враховувати, що досвід учня містить окремі враження, результати спостережень, ставлення до вчинків літературних героїв та однолітків. Важливо актуалізувати для дитини цей досвід. Це допоможе зрозуміти, що її дії стосовно іншої людини не байдужі дорослим, ровесникам і що вчинки в колективі, сім'ї, суспільстві мають моральний смисл. Потрібно підвести учнів до самостійних висновків, менше говорити самому, а більше спрямовувати і поправляти учнів. Особливо складними є індивідуальні бесіди. З молодшими школярами бесіди потрібно проводити індуктивним методом (від конкретних вчинків до узагальнення). Вибір вихователем виду етичної бесіди залежить від конкретної педагогічної ситуації. Бесіди, які стосуються повсякденного життя, проводять в усіх вікових групах. Це обговорення прочитаних художніх творів або вчинків дітей, аналіз спостережень за поведінкою людей, розповіді про виконання доручень колективу. Часто для бесід спеціально відводять конкретне заняття, даючи заздалегідь завдання простежити за певним явищем, подією або подумати над конкретною проблемою. Диспут – це прийом формування моральних переконань шляхом суперечки, дискусії в процесі вербального спілкування з членами колективу. Метод передбачає організацію візрця для наслідування з метою оптимізації процесу соціального успадкування. Роль

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

педагога-вихователя у цьому процесі полягає в організації позитивного прикладу, який зміг би захопити вихованця. Переконавання передбачає цілеспрямований вплив на свідомість, волю й почуття вихованців з метою формування в них стійких переконань, певних норм поведінки [2].

Таким чином, корекційна спрямованість морального виховання учнів з інтелектуальними порушеннями полягає у подоланні розриву в розвитку свідомості, поведінки, характеру і почуттів. Особлива увага звертається на подолання розходження між словом і ділом; намірами, бажаннями і реальними вчинками; розумом і емоційними проявами [1]. Ці завдання можна розв'язати на основі комплексного підходу до всіх сторін особистості дитини.

Література:

1. Миронова С. П. Сучасні підходи до морального виховання учнів з вадами інтелекту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/26_SSN_2010/Pedagogica/71684.doc.htm
2. Осауленко Л. А. Формування моральної поведінки учнів з вадами розвитку. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zolointernat.ck.ua/wp-content/uploads/2015/.../Osaulenko.pd...

Гірняк Г. С.

*кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри психології у виробничій сфері Тернопільського
національного технічного університету ім. Івана Пулюя,
м. Тернопіль, Україна*

Домбровський І. В.

*викладач кафедри економіко-математичних методів
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Різні аспекти реабілітації дітей з обмеженими можливостями є предметом широкого кола досліджень. Нині активно триває пошук оптимальних шляхів успішної реабілітації та позитивної адаптації в суспільстві дітей з обмеженими можливостями здоров'я, що дозволяє віднести підняту проблему до числа першорядних і вважати її об'єктом міждисциплінарного дослідження [3].

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Зокрема дослідження у сфері медичної реабілітації та соціальної адаптації хворих на ДЦП проводили Семенова К.А. та Махмудова Н.М., розробкою основних концептів спеціальної освіти осіб з порушеннями опорно-рухового апарату займалися Приходько О.Г. та Харіфуліна З.К., питаннями психологічної діагностики розвитку школярів в нормі та патології опікувалися Романова Е.С. та Усанова О.С., на виявлення різних аспектів групової психотерапії з даною категорією клієнтів спрямовані праці Рудестам К. та Семаго Н.Я.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – це важке захворювання, яке виникає у дитини в результаті ураження головного і спинного мозку на ранніх етапах її формування (внутрішньоутробному, в період пологів або в період новонародженості). Основним клінічним симптомом при ДЦП є порушення рухових функцій, крім цього, у дітей з ДЦП мають місце порушення слуху, зору, мовлення, інтелекту [2].

Рання соціальна депривація, що проявляється у порушенні соціальних контактів спричинює низку відхилень у формуванні особистості у дітей з патологією опорно-рухового апарату і часто зумовлює появу негативних рис характеру (егоцентризм, тривожність, підвищену сугестивність тощо). Зокрема, агресія і високий рівень тривожності виникають внаслідок того, що соціальне оточення, в тому числі і сім'я неправильно реагують на недугу дитини. Формування заниженої самооцінки, «комплексу неповноцінності» тягнуть за собою агресивні імпульси у поведінці, протестність, появу страхів тощо.

У сім'ях, де виховуються діти з ДЦП, часто переважає гіперопікуючий, або гіпоопікуючий стиль виховання, в залежності від чого і проявляються ті чи інші особливості дітей. Перший стиль виховання детермінує виникнення підвищеної тривожності, відчуття внутрішнього дискомфорту, а другий - зумовлює виникнення емоційної замкнутості та заниженої самооцінки.

Основним завданням психологічного супроводу є формування адекватної особистості за допомогою застосування спеціальних методів і прийомів виховання та навчання, завдяки яким відбувається компенсація і часткове усунення порушених функцій. У нашому дослідженні, особливу увагу приділено тривожності, що виникає внаслідок дисгармонійних стосунків між дітьми, які страждають на ДЦП та їх батьками [1].

Експериментальну групу дослідження склали 30 підлітків, які страждають на ДЦП, 19 з них живуть в неповних сім'ях і виховуються матір'ю, а в деяких випадках матір'ю і бабусею, 11 досліджуваних живуть в повних сім'ях. Вік випробуваних від 12 до 15 років. Всі підлітки на момент проведення дослідження перебували в Центрі реабілітації хворих дітей на ДЦП.

Комплексне дослідження особистісних особливостей дітей з ДЦП, а також специфіки дитячо-батьківських взаємин проводилося нами у декілька етапів. На першому етапі ми досліджували особистісні характеристики дітей. Даний етап переслідував дві основні цілі - знайомство з дітьми та їх батьками, а також вивчення показників самооцінки і рівня тривожності. На другому етапі нами досліджувалася внутрісімейна атмосфера, котра зумовлена певним стилем міжособистісних взаємин батьків і дітей.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

За результатами проведеної діагностики ми розділили експериментальну групу на дві підгрупи: 1) діти, які відчувають на собі переважно гіперопікуючий вплив батьківського виховання (16 осіб); 2) діти, які відчувають на собі переважно гіпоопікуючий вплив батьківського виховання (14 осіб).

Логічним завершенням емпіричного дослідження стало складання та апробування корекційної програми, що включає в себе два блоки: робота з дітьми та батьками. Психокорекційні заняття з дітьми спрямовані на всебічний розвиток, активізацію збережених функцій, нормалізацію взаємин з оточуючими. Важливим напрямком психокорекції дітей з церебральним паралічем є робота з батьками. Перед психологом стоїть завдання пом'якшити той емоційний дискомфорт, який відчувають батьки у зв'язку з важкою хворобою дитини, а також сформувати у батьків позитивні установки на активну допомогу дитині, знаходження адекватного стилю сімейного виховання дітей з ДЦП [5].

Внаслідок застосування розробленої корекційної програми, що сприяє оптимізації взаємин підлітків страждаючих на ДЦП з їхніми батьками рівень загальної тривожності підлітків (дослідженої за методикою А.М. Прихожан) зменшився на 23%.

Отже дітям з таким складним захворюванням, як церебральний параліч важлива не тільки медична, а й психолого-педагогічна допомога. Їх батькам потрібно разом зі спеціалістами – соціальними педагогами, психологами, лікарями скласти єдиний комплекс впливу на дитину. Разом з тим повинна проводитися необхідна корекційна робота, спрямована на загальний розвиток дитини, попередження виникнення у неї небажаних особистісних рис.

Психологічна корекція є важливою ланкою всієї системи психологічної допомоги дітям з церебральними паралічами. Основна мета психокорекції – виправлення наявних порушень в психічному розвитку дітей, гармонізація їх особистості та профілактика можливих відхилень у розвитку, зумовлених як внутрішньою специфікою психічного порушення (тяжкість і структура дефекту), так і зовнішньою (фактор соціального оточення) [4].

Література:

1. Гірняк А. Н. Особливості соціалізації підлітків із ДЦП // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму»], (Кам'янець-Подільський, 24-25 квітня 2017 р.). – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 238-240.

2. Діти з ДЦП: психічний розвиток : [Електронний ресурс] // Освіта України – Освіта.ua. Режим доступу до стат. : <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28073/>

3. Остроградський М. В. Реабілітація дітей з обмеженими фізичними та психічними можливостями в соціокультурному просторі : [Електронний ресурс] / М. В. Остроградський. Режим доступу до стат. : <http://lit.govuadocs.com.ua/docs/1107/index-241033.html?page=4>

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

4. Психологічна корекція гностичних процесів у дітей з церебральним паралічем : [Електронний ресурс] Режим доступу до стат. : <http://um.co.ua/3/3-7/3-72731.html>

5. Психолого-педагогічна корекція відхилень у психічному розвитку дітей із ДЦП : (матеріали з сайту Навчальні матеріали онлайн) [Електронний ресурс] – Режим доступу до стат. : http://pidruchniki.com/82850/psihologiya/psihologo-pedagogichna_korektsiya_vidhilen_psihichnomu_rozvitku_ditey

Островська Н. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи
Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
м. Хмельницький, Україна*

КУЛЬТУРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК НАПРЯМ СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Соціалізація являє собою комплексний процес засвоєння індивідом певної системи знань, норм і цінностей, які дозволяють йому бути повноправним членом суспільства. Відповідно, культурна соціалізація – це процес постійної передачі суспільством і освоєння індивідом протягом усього його життя за допомогою соціальних інститутів, культурних цінностей, норм, правил, реалій та ідеалів культури, вироблення культурних потреб і інтересів, установок, життєвих орієнтацій, етнокультурної самоідентифікації, організації дозвілля, художніх уподобань – в результаті: формування культурних картин світу, що дозволяє індивіду функціонувати в просторі культури суспільства.

На сьогодні в Україні спостерігається дуже низький рівень інформованості населення щодо розширення можливостей культурного розвитку сучасного активного громадянина, зокрема особи з інвалідністю обмежені не лише об'єктивно, а й суб'єктивно – неадаптованість транспортних засобів, непристосованість або відсутність пандусів, недостатність додаткового супроводу фахівців (перекладача жестової мови, супроводжуючих для осіб з обмеженнями руху або зору тощо). Особливо це стосується дітей та молоді з інвалідністю, оскільки ця вікова категорія буде формувати та будувати нашу

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

країну завтра, тому від сформованості світогляду дітей та молоді сьогодні залежить майбутнє нашої країни завтра.

Можливими шляхами вирішення окресленої проблеми вбачається: підвищення рівня соціальної активності громадян, закладів та організацій соціально-культурної та освітньої сфери з метою створення умов доступу людей з інвалідністю до соціально-культурних та освітніх об'єктів; популяризація серед населення культурної спадщини нації через просвітницьку діяльність; лобювання інтересів громади щодо забезпечення рівного доступу до об'єктів культурної спадщини на рівні влади.

Саме це зумовлює необхідність розробки напряму соціально-педагогічної роботи з культурної соціалізації дітей та молоді з інвалідністю.

Метою такої роботи є подолання соціально-культурної ізоляції та підвищення соціальної активності людей з інвалідністю; підвищення рівня інформованості осіб з інвалідністю про напрями діяльності мережі соціально-культурних та освітніх закладів міста з вільним доступом для осіб з інвалідністю.

Основними **етапами** соціально-педагогічної роботи з культурної соціалізації дітей та молоді з інвалідністю є:

1) *організаційний* – створення команди фахівців з культурної соціалізації дітей та молоді з інвалідністю із залученням фахівців державних та громадських організацій територіальної громади з метою встановлення між ними тісної взаємодії; укладання договорів про співпрацю з інституційними закладами утримання та виховання, реабілітації та професійної діяльності осіб з інвалідністю для проведення спільних соціально-культурних заходів та проектів; діагностика об'єкта культурної соціалізації тобто конкретної цільової групи дітей і молоді з інвалідністю, визначення її особливостей; діагностика суб'єктів діяльності з культурної соціалізації дітей та молоді з інвалідністю молоді щодо з'ясування їх компетентнісного потенціалу та діагностики наявних ресурсів – законодавчої бази, матеріально-технічних умов та можливостей територіальної громади, закладів та організацій соціального та культурного спрямування з вільним доступом для осіб з інвалідністю, неурядових організацій тощо; науково-технологічне забезпечення ефективного процесу організації роботи фахівців з культурної соціалізації дітей та молоді з інвалідністю, змістовне наповнення програми; планування заходів з культурної соціалізації дітей та молоді з інвалідністю відповідно до вікових груп та рівня їх культурної соціалізації; підготовка інформаційних буклетів щодо мережі соціально-культурних та освітніх закладів з вільним доступом для людей з інвалідністю.

2) *змістовний* – реалізація заходів з культурної соціалізації дітей та молоді з інвалідністю, метою яких є підвищення рівня інформованості щодо мережі соціально-культурних та освітніх закладів з вільним доступом для людей з інвалідністю; знання психологічного бар'єру в людей з інвалідністю щодо можливостей бути активним учасником соціально-культурного життя міста; набуття досвіду відвідування соціально-культурних закладів.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

3) *оціночний* – опитування осіб з інвалідністю щодо суб'єктивних вражень від участі у проекті; щодо інформованості про наявність та напрями діяльності культурних закладів міста; щодо мотивації на активну участь у соціально-культурних заходах міста та області; розповсюдження особами з інвалідністю, які взяли участь у роботі, інформації щодо мережі соціально-культурних та освітніх закладів з вільним доступом для людей з інвалідністю серед інституційних закладів утримання та виховання, реабілітації та професійної діяльності осіб з інвалідністю.

Отже, результатом такої роботи може стати: підвищення рівня інформованості громади, зокрема дітей та молоді з інвалідністю, щодо мережі соціально-культурних та освітніх закладів з вільним доступом для людей з інвалідністю; знаття психологічного бар'єру в людей з інвалідністю щодо можливостей бути активним учасником соціально-культурного життя, набуття досвіду соціально-психологічної взаємодії та налагодження нових соціальних зв'язків; набуття досвіду відвідування соціально-культурних закладів та формування мотивації на подальшу участь у соціально-культурних проектах; зростання соціально-культурного освіченості осіб з інвалідністю; підвищення соціальної активності та спрямованості здорових громадян, орієнтованих на підтримку та підвищення соціалізації осіб з інвалідністю.

Література:

1. Лещук Г. В. Соціалізація особистості як соціально-педагогічне явище // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Педагогіка, соціальна робота, 2011. Випуск 20. С. 71–73.

Палилюлько О. М.

кандидат історичних наук, викладач кафедри соціальної роботи та психології Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець-Подільський, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

«Коли інклюзивне навчання буде повністю опановане, ми зможемо відмовитись від ідеї, що всі діти для того, щоб приносити користь суспільству, мають бути схожими один на одного. Замість цього ми будемо шукати і підтримувати таланти, властиві всім людям. Ми починаємо розглядати нетипові способи, щоб виховувати корисних членів суспільства, і в процесі цієї роботи ми зможемо дати всім дітям відчуття того, що вони потрібні».

Норман Кунц, американський адвокат з питань прав людей з обмеженими можливостями, автор Декларації взаємної залежності

Сучасне українське суспільство досягло такого рівня соціального розвитку, коли не може собі дозволити втратити жодну підрастаючу особистість, а визнання Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилює увагу батьків, держави і громадськості до їхніх проблем з народження і до повноліття та відповідальності за розвиток, навчання і виховання. Діти з особливими освітніми потребами теж не повинні залишатися без належної уваги. Адже історично так склалося в нашій державі, що вони були позбавлені можливостей отримувати освіту поруч зі своїми однолітками, їм відмовляли у доступі до загальноосвітньої навчальної програми і навчали у спеціальних закладах. Сучасна педагогічна практика доводить, що закриті освітні установи, якими є спецшколи, в цілому не дають максимальної можливості для соціалізації їх випускників. Учні подібних шкіл не отримують навичок щодо вирішення багатьох життєвих питань, рідко встановлюють різні соціальні контакти самостійно. Зрештою обмеження соціальних контактів позначається і на особистісному розвитку осіб з особливими потребами, оскільки буденне життя за стінами освітніх установ абсолютно інше, складне, повне суперечностей. Вищі навчальні заклади освіти інклюзивної орієнтації також повинні надавати можливість отримання якісної вищої освіти. Це дасть можливість особам з особливими потребами конкурувати на ринку праці і сприятиме їхній успішній соціалізації, забезпеченню їхньої повноцінної участі в житті суспільства, ефективній самореалізації в різних видах професійної і соціальної діяльності. Інтегроване навчання осіб з особливими потребами

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

повинно ґрунтуватися на ідеї наближення їхнього навчання, життя і побуту до умов та стилю життя суспільства, в якому вони живуть. Тому на сьогодні одним із найважливіших явищ у сучасній спеціальній освіті є рух за інклюзивну освіту. Інклюзія потрібна нашій державі як засіб досягнення соціальної справедливості в інтересах учнів з особливими освітніми потребами.[2, с.23]

Адже інтегрування дітей з особливостями розвитку в загальноосвітній простір України є одним із напрямів гуманізації всієї системи освіти, що відповідає пріоритетам державної політики, окресленим у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» та підтриманим низкою законодавчо-нормативних документів, серед яких Закони України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (від 5 черв. 2014 р.) та «Про внесення змін до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (від 23 трав. 2017 р.).

Як свідчить досвід багатьох країн, інтеграція дітей з особливими освітніми потребами відбувається в інклюзивних школах, які приймають усіх дітей за місцем їх проживання. Тобто, такі діти та молодь можуть навчатися у загальноосвітніх школах за умови реалізації інклюзивної моделі освіти, зорієнтованої на особистість, що заохочує вірити в свої сили, бути собою, спонукає до реалізації особистісних можливостей, широкого самовираження, внутрішньої активності. Але інклюзивна освіта потребує змін на всіх рівнях освіти, оскільки це особлива система навчання, яка охоплює різноманітний контингент учнів і диференціює освітній процес, зважаючи на потреби дітей усіх груп та категорій.[2, с.13]

Сьогодні, педагогами обговорюються проблеми інтеграції дітей з особливими освітніми потребами і активно розробляються підходи до навчання і виховання їх в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Вивчення особливостей створення комфортного інклюзивного освітнього середовища має важливе значення для успішного виховання та соціалізації учнів з особливими потребами. Важлива складова успішного функціонування інклюзивної системи освіти – це командний підхід, тобто тісна співпраця педагогів, батьків та кола фахівців в одному напрямку. В інклюзивному освітньому середовищі всі діти здатні досягати успіху.[2, с.13]

Таким чином, інклюзивне освітнє середовище – це середовище, де всі діти незалежно від своєї освітніх потреб здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною соціуму.

Література:

1. Іноземцева С. В. Використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu/TtMNiV/2008_21/11.html.

2. Даніелс Елен Р., Стаффорд Кей. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів: Львів Тов. «Надія», 2002. 256с.

3. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. 2011. №1. С. 19.

Глізнєцова Л. О.

*викладач соціально-економічних дисциплін
Тульчинського коледжу ветеринарної медицини
Білоцерківського національного аграрного університету,
м. Тульчин, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується посиленням уваги до проблем формування особистості, здатної повноцінно сприймати, розуміти та примножувати матеріальні й духовні цінності. Серед актуальних проблем особливо відчутними і гострими є питання пов'язані із складним й багатоаспектним явищем у системі соціалізації молоді з обмеженими фізичними можливостями шляхом її освіти, працевлаштування, подальшого повноцінного життя, формування особистості — становлення людини як соціальної істоти внаслідок впливу навколишнього середовища і виховання на внутрішні сили розвитку.

Виховання є основною складовою формування особистості дітей та молоді з особливими потребами, під впливом якого здійснюється їх розвиток. Вирішальним чинником є організація діяльності, підбір індивідуального змісту виховання, який сприяє розвиткові й формуванню особистості, усуває фактори, які можуть мати негативний вплив, ізолює особистість від несприятливих для її розвитку та формування умов, які неможливо усунути.

Визначальну роль у формуванні особистісних якостей відіграє соціальне середовище. Саме під впливом соціальних обставин розвиваються і формуються сутнісні, особистісні особливості людини. Адаптація до соціуму відбувається зі значними ускладненнями, і тому важливо на цьому етапі не допустити психологічної ізоляції дитини. Діти з порушеннями психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного та психічного розвитку, зумовлені, вродженими чи набутими розладами. Неприйнятність у групі однолітків діє на дитину край негативно. Протидією цьому є компенсація

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

негативних переживань позитивними, поглиблене спілкування з іншими, значущими для дитини людьми – педагогами та вихователями. В даному випадку має бути поєднано індивідуальний підхід до дитини з особливими потребами та комплексний підхід до оточення, що має на меті формування позитивного її сприйняття. Педагогу необхідно добре знати психологічні особливості дітей з особливими потребами та варіанти їх проявів у навчально-виховному процесі. Важливого значення набуває й підготовка учнівського та батьківського колективу шляхом формування позитивного ставлення до них. Так само певну підготовчу роботу слід провести й з дитиною. Вона має бути готовою до подолання труднощів, до співпраці з іншими на рівноправних засадах. У дітей з особливими потребами часто виникають труднощі спілкування з іншими людьми, особливо ведення діалогу. Допомогу у подоланні цієї проблеми мають надати вчитель, психолог та логопед. Рівень та її зміст визначається після повного обстеження дитини та спостереження за нею в процесі навчання й виховання.

Формування особистості дітей та молоді з особливими потребами можливе лише за умови діагностування реального стану за навчально-освітніми, професійно-освітніми, інтерактивними, комунікативними, соціально-статусними, рекреаційними, психологічними та інклюзивними аспектами. Результати психологічної діагностики проведеної серед дітей, свідчать про успішність їх адаптації. Для оцінки успішності соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами застосовуються критерії рівня особистісної самореалізації, способу життя, соціального самопочуття, життєвої орієнтації. Кінцевою метою є їх інтеграція в соціумі. Проміжними цілями виступає медико-соціальна реабілітація дітей з обмеженими можливостями та зміцнення їх здоров'я, формування навичок і вмінь побутового самообслуговування, загальна та професійна освіта, працевлаштування та формування позитивної самооцінки. Адаптація дітей з особливими потребами можлива за умови науково-методичного, навчально-методичного, інформаційно-аналітичного, нормативно-правового, фінансового, матеріально-технічного, психологічного та кадрового забезпечення. Ефективна адаптація дітей з особливими освітніми потребами передбачає дотримання відповідних критеріїв оптимальності, використання спеціальних адаптаційних технологій. Критерії оптимальності відносяться до цілей адаптації і засобів їх досягнення. У якості цільових виступають критерії гуманності, самоефективності, рівних можливостей, нормалізації, толерантності, а також діяльнісний критерій. В якості інструментальних – критерії державної, громадської, психологічної підтримки, самопомоги, проблемної орієнтованості, внутрішньої мотивації, комплексності, системності, співробітництва.

Дитина з особливими освітніми потребами має загальні для усіх дітей потреби, головна з яких – потреба в любові та обстановці, що стимулює її розвиток. Дитина повинна вести життя, максимально наближене до нормального; кращим місцем для неї є її дім; учитися можуть усі діти, якими б тяжкими не були порушення розвитку. Вони повинні не просто вчитися і

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

виховуватися, а жити повним, емоційно насиченим життям, в якому вони можуть задовольняти свої природні, соціальні і духовні потреби і підготувати себе до дорослого самостійного життя в якості морального, законослухняного члена суспільства, що знайшов своє місце в житті та приносить своєю діяльністю щастя собі і добро та користь всьому суспільству.

Література:

1. Актуальні проблеми спеціальної психології та педагогіки: [зб. наук. праць/ наук. ред. Вишемирський В.С. та ін.]. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2005. 202 с.
2. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі / Т. Ілляшенко // Психолог, 2009. №10. С.14-18.
3. Колупаєва А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір // Дефектологія. 2003. № 4. С. 10-12.

Гуменюк І. М.

*викладач кафедри соціальної роботи та психології
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ НА ПРАЦЮ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Актуальність проблеми права інвалідів на працю в Україні полягає в тому, що інвалід, як громадянин і носій конституційних прав, повинен мати закріплену в нормативно-правових актах достатню можливість скористатися проголошеними в державі правами громадян на працю і не відчувати при цьому дискримінації до людей з інвалідністю.

В Україні права інвалідів на участь в активному житті суспільства й захист їхніх інтересів закріплені низкою законодавчих та нормативно-правових актів. Вони спрямовані на створення їм рівних з іншими громадянами можливостей у реалізації цивільних, політичних та інших конституційних прав і свобод. В Основному Законі держави права і свободи інвалідів окремо не обумовлюються, а надаються їм з усіма громадянами України, підкреслюючи тим самим їх рівноправність.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Однак реалії життя свідчать, що в суспільстві сьогодні не завжди створюються умови й гарантії для реалізації права осіб з обмеженими можливостями на освіту, професійну підготовку та добровільну посильну працю. Висвітленню існуючих проблем у цих сферах і визначенню шляхів їх подолання в останні роки присвятили свої дослідження Т. М. Белицька, Г. В. Беспелянська, Л. В. Коваленко, К. О. Кольченко, С. А. Місяк, Г. Ф. Нікуліна, В. М. Сушкевич, П. М. Таланчук, В. В. Хабаров та ін.

Проте, оскільки інтеграція людей з обмеженими фізичними можливостями у суспільство неможлива без реалізації декларативних прав на працю, залишається необхідність подальшого різнопланового і різнобічного вивчення шляхів їх (прав) реалізації.

Актуальність цієї теми дослідження полягає в тому, що сьогодні в суспільстві Української держави на тлі позитивних законодавчих змін існують протиріччя між формальним конституційним правом, що забороняє дискримінацію за станом здоров'я, і реальною диференціацією соціального стану осіб з інвалідністю і без неї.

Метою даної статті є аналіз і розкриття основних підходів до реалізації права на працю особами з обмеженими можливостями, щоб ці права не залишилися за висловом Т. М. Белицької, «пустоцвітом на теренах українського законодавства» [1, с.314].

Відповідно до Конституції України кожному громадянину гарантовано право на працю, вільне обрання професії та можливість заробляти собі на життя працюю. Разом з тим, реалії життя показують, що інваліди не можуть конкурувати із здоровими на ринку праці, особливо в сучасних економічних умовах. Проблема їхнього працевлаштування є сьогодні однією із найгостріших. Українським законодавством визначено квотування робочих місць від загальної кількості працюючих для працевлаштування інвалідів на підприємствах та організаціях усіх форм власності. Нажаль, сьогодні відчуваються суттєві труднощі щодо виконання цієї норми [2, с.16]. Примус не завжди спрацьовує, а створення позитивної мотивації у роботодавців, як зазначають В. М. Сушкевич і Н. С. Скрипка, «є великою проблемою».

Безумовно, було добре сумістити інтереси роботодавця і інваліда, але не секрет, що механізм такої взаємної зацікавленості сьогодні відсутній і неможливий без чіткого законодавчого регулювання [3, с.24].

Суттєвою перешкодою для реалізації права на працю є неналежна для пересування інвалідів інфраструктура – транспорт, зупинки, неприбрані вулиці, відсутність дотримання правил використання громадського транспорту, облаштування вулиць та переходів і т. і. Відсутність у державі офіційної реєстрації осіб з інвалідністю, які мають бажання працевлаштуватися, є також значною перешкодою для реалізації права на працю інвалідами, тому що роботодавці не можуть підібрати і здійснити пошук необхідних для них працівників, які мають інвалідність, щоб їх працевлаштувати за встановленою законом квотою. Сказане свідчить про те, що гарантії права на працю, надані державою, недостатні і не реалізуються стосовно інвалідів.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Отже, в межах чинного законодавства України важко або і неможливо захистити право інваліда на працю. Роботодавці не висловлюють своє заперечення на існуючу практику існуючого податку, який не використовується для створення нових робочих місць для інвалідів, а йде на збагачення окремих структур, що побудували на правах інвалідів свій узаконений бізнес.

Таким чином, на підставі викладеного можна зробити висновок, що реалізація принципу рівності прав щодо людей з особливими потребами має великі складності. Вони зумовлені не тільки проблемами недосконалого законодавства, створення певних матеріальних умов, а й проблемами залучення таких людей до повноцінного суспільного життя, створення комфортної психологічної атмосфери в суспільстві. Нормативно-правова база України відстає від запитів практики працевлаштування інвалідів, їх праці та захисту права на працю. Подолання означених проблем має комплексний характер і залежить від держави, роботодавців і кожного з нас.

Література:

1. Белицька Т. М. Інформація про становище інвалідів в Україні: загальна характеристика, здобутки та проблеми, які потребують розв'язання на законодавчому рівні // Права інвалідів в Україні. – 2/ге вид., доп. і перероб. – Київ : Сфера, 2002. С. 311–317.

2. Сушкевич В. М., Скрипка Н. С. Працевлаштування людей з інвалідністю в Україні: реалії і перспектива // Підтримка процесу працевлаштування випускників з інвалідністю вищих навчальних закладів України: аспект прав людини / Київ : ВГО студентів-інвалідів «Гаудеамус», Університет «Україна», 2006. С. 16–23.

3. Коляденко Н. В. Проблеми надання соціальної допомоги особам з обмеженими можливостями // Ринок праці та зайнятості населення. 2007. № 1. С. 24–27.

Дужева О. Г.

*викладач кафедри соціальної роботи та психології
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Пещанюк Н. О.

*викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства і
фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-
реабілітаційного соціально-економічного коледжу,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ВАДАМИ ЗОРУ

Ставлення соціуму до осіб з інвалідністю є проявом його культурного і соціального розвитку. Фахівці в усьому світі займаються пошуком ефективних програм та методик щодо відновлення працездатності дітей та молоді з інвалідністю, соціальної реабілітації та адаптації.

Питання розвитку особистості дитини з інвалідністю висвітлюються в психологічних та педагогічних дослідженнях (Г.В. Бурменська, Г.В. Дубровіна, Д.Б. Ельконін, С.Д. Максименко та інші). Різноманітні питання соціальних та психологічних проблем розглядались у працях В. Л. Багрицького, О.М. Леонтєва, О.Р. Лурія, А.С. Макаренка, А.С. Співаковської та ін.. Питаннями корекційної педагогіки займались О.В. Безпалько, І.Д. Зверєва, А.Й. Капська, Л.М. Кобринна, Н.М. Назарова, Л.С. Волкова та інші.

На даний момент існує дві точки зору щодо того чи близька психологія незрячої людини до особливостей психіки особи без вад зору або ж вона специфічна.

Одна з них приймає за основу те, що в психічному розвитку дефект зору впливає на весь хід розвитку особистості, і як результат це призводить до недооцінки можливостей компенсації дефекту за рахунок інших сенсорних систем. Наявність особливостей в пізнавальній діяльності незрячих людей доводили О.І. Скребицький, А.М. Щербіна, Ф. Цех, К. Бюрклен. Науковці відстоюють позицію своєрідного стандарту психічного розвитку, найчастіше заниженого порівняно із рівнем зрячої людини.

Завдяки теорії і практиці компенсації і корекції зорового дефекту ідея зближення розвитку дітей з порушеннями зору та зрячих укріпилася.

Розроблені системи корекції і компенсації зорового дефекту сприяють формуванню сенсорної, емоційної та інтелектуальної сфер особистості.

Великий внесок у вирішенні даної проблеми зробив вчений Л.С. Виготський. Відповідно до його ідей сліпота – це не тільки відсутність зору (дефект окремого органу), вона викликає глибоку перебудову всіх сил

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

організму та особистості. Л. С. Виготський наголошував, що основним джерелом компенсації при сліпоті є мовлення[1]. Тому не існує принципової різниці у вихованні сліпої і зрячої дитини.

Отже, найбільш поширеною є теорія про те, що психіка незрячих та слабоворих людей суттєво не відрізняється від психіки зрячих людей, проте має певні особливості, у зв'язку із тим, що зір відіграє важливу роль у процесі відображення і контролю за діяльністю.

У дітей з порушеннями зору формуються власні індивідуальні особливості, які необхідно враховувати в освітньому процесі. Важливе місце у встановленні особистості відіграють батьки та педагоги від яких залежить наскільки самостійною буде дитина.

Розвиток дітей з вадами зору дещо відрізняється від розвитку дітей з нормальним зором. В деяких випадках спостерігається дещо сповільнений розвиток, викликаний нижчим об'ємом уявлень, недостатньою вправністю рухової сфери, обмеженістю в оволодінні простору, а саме головне – меншій активності при пізнанні оточуючого світу.

Періоди розвитку дітей з вадами зору більш довготривалі, тому що їм необхідно виробити власні способи пізнання оточуючого світу [2].

Необхідно враховувати дані знання та використовувати їх у процесі навчання та виховання. Правильно підібрані методи та прийоми, сумісна діяльність, включення дитини у повноцінне спілкування, взаємодопомога педагогів та батьків значно підвищить рівень засвоєння нового навчального матеріалу.

Надмірна опіка з боку батьків призводить до пасивності дитини, відсутності самостійного пізнання оточуючого світу, невіри у власні сили, низькою зацікавленістю до пізнання, без чого успішне навчання не можливе [4].

Спеціально організоване навчання складається з основних правил: громадська профілактика, соціальне виховання; суспільна праця осіб з вадами зору.

Внаслідок обмеження у можливостях переміщення в просторі, люди з інвалідністю відрізняються ступенем активності. Людина з вадами зору отримує із зовнішнього світу меншу частину інформації, що ускладнює розвиток, і тому психічні процеси протікають повільніше, ніж у здорових людей [3].

Люди з порушеннями зору потребують адаптованого навчання і виховання з метою зниження залежності розвитку від дефектів зору.

Література:

1. Выготский Л. С. Вопросы воспитания слепых, глухонемых и умственно отсталых детей: сб.ст. / Москва : Изд-е Наркомпроса, 1924. С. 5-30.
2. Григор'єва Г. В. Особливості володіння невербальними засобами спілкування дошкільнятами з порушеннями зору. Дефектологія. 1998. № 5.
3. Каган В.Е. Стереотипи мужності– жіночості та образ «Я» у підлітків: навчальний посібник/ В.Е. Каган. Спб.: Пітер, 2003. 344 с.

4. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання // Видання доповнене та перероблене : наук.-метод. посіб. / Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

Коваль К. П.

*аспірант кафедри менеджменту та державної служби
Чернігівського національного технологічного університету
Науковий керівник: **Оліфіренко Л. Д.**,
доктор державного управління, доцент, професор кафедри
менеджменту та державної служби
Чернігівського національного технологічного університету,
м. Чернігів, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ ПОСЛУГ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Соціальна робота як професійна діяльність зароджувалася ще в найдавніші часи та еволюціонувала від форми родової підтримки через систему етнічної, конфесійної, державної підтримки та на стадії поділу праці стала легітимною професією.

Для того, щоб громадяни України мали змогу реалізовувати своє право на соціальне обслуговування у 2003 році прийнято Закон України «Про соціальні послуги» № 966-IV (далі – Закон), що покликаний закласти правове підґрунтя щодо надання послуг у сфері соціального захисту особам, які їх потребують.

Термін «соціальні послуги» Закон тлумачить, як комплексні заходи з надання допомоги, спрямовані на суб'єктів, які опинилися у життєвих обставинах, що є надто складними для подолання їх самотійно. Саме те, що зазначені суб'єкти самотійно не в змозі подолати обставини, що склалися, є умовою для можливості отримання ними послуг сфери соціального захисту.

Закон передбачає різні види послуг, на отримання яких можуть розраховувати громадяни України: соціально-побутові, –медичні, –економічні, –педагогічні послуги; психологічні та юридичні послуги, послуги з працевлаштування та інформаційні.

Оскільки стаття 1 Закону дає визначення лише загальному терміну «соціальні послуги», ст. 5 Закону містить невичерпний перелік і вміст кожного з видів соціальних послуг, то як саме надаватимуться ці послуги має бути

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

визначено підзаконними актами, які разом формують нормативно-правовий механізм надання послуг соціального захисту.

Закон також пояснює поняття державного стандарту соціальної послуги. Це поняття має включати в себе зміст конкретної послуги, обсяги, умови та порядок надання, показники якості та можливі інші умови та обмеження для оцінювання як послуги, що надається, так і відповідності діяльності суб'єкта-надавача соціальних послуг встановленому стандарту.

Станом на 01.01.2018р. Міністерством соціальної політики України (далі МСПУ) вже затверджено стандарти надання деяких видів послуг соціальної сфери. Розглянемо, наприклад, «Державний стандарт догляду вдома», затверджений наказом МСПУ від 13.11.2013 № 760 (далі – Стандарт), у якому концепт «надавач соціальної послуги вдома» має вже дещо інше визначення ніж поняття суб'єкта-надавача соціальних послуг у Законі та передбачає наявність професіоналів – компетентного персоналу сфери соціального захисту, в той час як на практиці догляд вдома найчастіше здійснюється рідними особи, яка опинилася в складних життєвих обставинах або сусідами, з отриманням відповідних виплат та можливості зарахування до страхового стажу періоду догляду. Стандарт дійсно містить такі необхідні поняття як визначення індивідуальних потреб, зміст соціальної послуги догляду вдома, механізми оцінювання дотримання стандарту догляду вдома, що, виходячи з усього, не розповсюджуються саме на фізичних осіб, які на підставі Закону також мають право бути надавачами соціальних послуг.

Стаття 12 Закону наголошує, що сфера соціальних послуг включає як державний так і недержавний сектори, тобто використовуватися та розвиватися мають всі форми власності.

Головними засадами надання соціальних послуг мають стати запобігання виникненню складних життєвих обставин, а також створення умов для можливого самостійного розв'язання цих обставин. Саме тоді може бути реалізовано принцип максимально ефективного використання бюджетних та позабюджетних коштів, що передбачений статтею 3 Закону.

Аналіз діючої правової бази України відповідно до нормативно-правового механізму надання послуг соціального захисту показав, що для того, щоб система надання послуг дійсно була функціональною та сприяла задоволенню потреб громадян, які потребують надання цих послуг, методи та способи їх призначення мають бути не лише задекларовані у Законі, а й застосовувалися на практиці завдяки чітко визначеному механізму надання послуг суб'єктами різних форм власності.

Література:

1. Про соціальні послуги [Електронний ресурс] : Закон України від 19.06.2003 №966-IV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
2. Про затвердження Державного стандарту догляду вдома [Електронний ресурс] : Наказ від 13.11.2013 № 760 / МСПУ. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13>.

3. Оліфіренко Л. Д. Інституціональний простір як показник дієвості реформування // Тези доповідей Всеукраїн. науково-практ. інтернет-конф «Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні» (20 квітня 2016 року). Полтава : Полтав. нац. тех. ун-ту ім. Ю. Кондратюка, 2016. С. 59-61. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dist.pntu.edu.ua/mod/book/view.php?id=43365&chapterid=2233\\$](http://dist.pntu.edu.ua/mod/book/view.php?id=43365&chapterid=2233$)

Кравченко Є. О.

*викладач Харківського державного
соціально - економічного коледжу*

Кудрявцева Т. Є.

*інженер з охорони праці Харківського державного
соціально - економічного коледжу, м. Харків, Україна*

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ХАРКІВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ СОЦІАЛЬНО - ЕКОНОМІЧНОМУ КОЛЕДЖУ

Законом України «Про внесення змін до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» від 23.05.2017 р. № 2053- VIII встановлені основні засади щодо здобуття освіти та професійної підготовки осіб з обмеженими фізичними можливостями, що виникли внаслідок будь-яких вроджених або набутих вад і захворювань організму.

Невід'ємною частиною здобуття освіти особами з обмеженими фізичними можливостями є їх медико-психологічна, соціальна та фізична реабілітація.

Харківський державний соціально-економічний коледж є одним із вищих освітніх закладів, в якому особи з інвалідністю можуть в процесі навчання одержати комплекс реабілітаційних послуг. На сьогодні в коледжі поряд із здоровими здобувачами освіти навчаються особи з інвалідністю, які складають 56% від загальної кількості студентів.

Складовою комплексної реабілітації осіб з інвалідністю є медична реабілітація. Заходи з медичної реабілітації в коледжі проводять фахівці медичного підрозділу коледжу. Медична реабілітація здобувачів освіти з інвалідністю проводиться за такими напрямками:

- лікарями коледжу проводиться медичний огляд та тестування осіб з інвалідністю і встановлюється потреба у відновному лікуванні, профілактичних заходах, консультуванні в високоспеціалізованих медичних закладах;

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

- надаються рекомендації стосовно організації навчального процесу для конкретної особи з інвалідністю, які розглядаються на медико-педагогічній раді коледжу;

- визначається група (основна, спеціальна, підготовча) для занять з фізичного виховання;

- протягом навчального року проводяться лікувально–профілактичні заходи: курси відновлювального лікування в умовах медичного підрозділу коледжу;

- протягом навчання здійснюється динамічне спостереження та контроль за фізичним, соматичним та психічним станом особи з інвалідністю, контролюється вчасне проведення необхідних лабораторних та інструментальних досліджень;

- для сприяння у забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення особам з інвалідністю, оформлюються документи для МСЕК та отримання індивідуальної програми реабілітації.

Велика увага в нашому закладі приділяється соціальній реабілітації. Протягом усього строку навчання здійснюється соціально-педагогічний супровід осіб з інвалідністю:

- організація змістовного дозвілля молоді, відвідування культурно-мистецьких заходів;

- робота органу студентського самоврядування, більша частина членів якого є студентами з особливими потребами;

- впровадження соціальної технології щодо реабілітації та адаптації у суспільство людей з інвалідністю через їх творчу самореалізацію: участь у фестивалях, конкурсах, концертах, змаганнях, заходах з охорони довкілля;

- здійснення посередництва між студентом (його сім'єю) та державними службами і громадськими організаціями, діяльність яких спрямована на соціальний та правовий захист населення

Якісною відмінністю у нашому коледжі є те, що постійно діє психологічна служба. Практичний психолог та соціальний педагог здійснюють психологічний супровід осіб з інвалідністю, займаються діагностикою психологічного стану студентів, проводять індивідуальні соціально-психологічні консультування,

Достатньо уваги приділяється в коледжі фізичній реабілітації, яка базується насамперед на рекомендаціях, визначених в індивідуальній програмі реабілітації конкретної особи.

Заняття з фізичного виховання та заняття спортом проводяться висококваліфікованими педагогами та фахівцями з фізичної реабілітації, що дозволяє залучити до роботи майже всіх осіб з інвалідністю. Коледж співпрацює з тренерами ТОВ «Інваспорт». Декілька років поспіль групи студентів з обмеженими фізичними можливостями мали змогу отримати курси фізичної реабілітації в умовах Західного реабілітаційного центру для параолімпійців, а тренерський склад центру відібрати тих, які виявили бажання і здібності для

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

подальших регулярних занять спортом. Саме в такий спосіб до параолімпійської збірної України потрапили наші випускниці: Павленко Л., Ходзінська А., Литовченко М., Ляшенко Л.

Навчаючись в коледжі, особи з обмеженими функціональними можливостями отримують якісні професійні знання та одночасно комплексну реабілітацію і по закінченні закладу мають більше можливостей інтегруватися у суспільство: продовжити навчання, знайти роботу, створити сім'ю, досягти певної фінансової самостійності, розширити коло спілкування тобто інтегруватися у суспільство.

Література:

1. Закон України « Про внесення змін до закону України « Про освіту « щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» від 23.05.2017 р. № 2053- VIII
2. «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання» // науково- методичний посібник / А. А .Колупаєва Л. О. Савчук «Інклюзивна освіта». Київ, 2011 р.
3. «Медицинская реабилитация» Т. А. Золотарева, К. Д. Бабок, К.: Ким, 2012

Марціновська І. П.

*асистент кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Проблема посттравматичних стресових розладів (далі ПТСР) у дітей та підлітків є недостатньо вивченою. Незважаючи на вагомість вивчення цієї проблеми, у нашій країні переважно виконувалися роботи, присвячені вивченню впливу окремих видів травматичних переживань на особистість дитини, наприклад, таких психотравмуючих ситуацій, як емоційна та сенсорна депривація, психологічні особливості дітей-сиріт, дітей з інвалідністю, дітей з неповних сімей, описана поведінка дітей, які побували в зоні стихійних лих Т. Паньком, Я. Коломінським.

Психофізіологічні особливості впливу стресу на дитячий організм висвітлені в публікаціях О. Анапрієнко, О. Гайдей, С. Болтівця, Л. Гармаш,

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

В. Войціцького, Т. Кульбачки, О. Кочерги, О. Васильєва та ін. Вплив стресу на розвиток психосоматичних захворювань у школярів розглядали М. Скорик, М. Коваль, Н. Коцур, Л. Товкун, Л. Гармаш та ін. Розвиток досліджень в галузі вивчення посттравматичного стресу дозволяє розглядати цю проблему з іншої, більш широкої точки зору [1;2].

Зрозуміти особливості формування і прояву посттравматичних розладів у дітей різних вікових груп може допомогти розгляд їх з позиції уявлень про рівні захисної системи людини, а також про зміну рівнів переважаючого нервово-психічного реагування [3]. В.В. Ковальов, виходячи з біогенетичної теорії етапності розвитку людини, вважав, що особливість нервово-психічних реакцій на психотравмуючу ситуацію у дітей і підлітків в різні вікові періоди пов'язані зі зміною рівнів переважного нервово-психічного реагування. Ним було виділено 4 основних рівні: соматовегетативний (0-3 роки); психомоторний (3-7 років); афективний (5-10 років); емоційно-ідеаторний (11-17 років) [1].

У дітей 3-7 років поряд з соматовегетативним рівнем нервово-психічного реагування включається і переважає психомоторний. Провідною в клінічній картині ПТСР з'являється не властива до травми гіперактивність, що поєднується з прагненням до усамітнення. Характерний віку негативізм набуває після психічної травми загострених реакцій. З'являються нові індивідуально-повторювані ігри, що відображають зміст психотравмуючої ситуації, тривогу, страх смерті. Знижений фон настрою, висока тривожність зумовлює появу симптомів регресу, підґрунтям якого є страх дорослішання, несвідоме прагнення до безтурботного раннього дитинства, до безпеки, яку гарантували діадні стосунки з мамою. У дітей 5-10 років основним віковим рівнем переважного нервово-психічного реагування стає афективний. На афективному рівня: емоційна лабільність з переважанням гіпотимії. На фізичному рівні: енурез, енкопрез, заїкання та тіки. Втрачають свою актуальність колишні інтереси; з'являються прояви уникнення спілкування з однолітками та друзями. [2].

У дітей та підлітків 11-17 років переважаючим рівнем нервово-психічного реагування стає емоційно-ідеаторний. Переживання психотравмуючої ситуації в препубертатному та пубертатному віці має вектор роздумів про сенс життя, смерть, власне призначення, а у травмованих молодих дітей вперше з'являються ознаки втрати ілюзій Тейлора. У цьому віці можуть сформуватися клінічно чітко окреслені нав'язливі ідеї, спогади, зміст яких пов'язаний із психотравмою. Чим старше підліток, тим менше відмінностей у клінічних проявах ПТСР від дорослих. Різноманітність клінічної картини, ступінь тяжкості ПТСР, особливості перебігу, успішність корекції та терапії у дітей з посттравматичними стресовими розладами залежить від багатьох факторів. І. Добряков пропонує умовно розділити їх на три групи [4, с. 133-150]: фактори, що є важливими до травми (преморбід); фактори, що є важливими під час травми; фактори, наявні після травми. У формуванні та розгортанні ПТСР у дітей великого значення набуває емоційний стан і поведінка оточуючих їх значущих дорослих, передусім батьків. Також несприятливо впливають на

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

наслідки психічної травми дисфункціональні стосунки родині, в якій виховується травмована дитина.

Відповідно до діагностичних критеріїв DSM-V та протоколів NICE щодо ПТСР (309.81; F43.10) у дорослих, підлітків та дітей віком старше 6 років застосовують діагностичні фактори, які поділено на групи: А, В, С, Д, Е [6, с.85]

Посттравматичні розлади у дітей є недостатньо вивченими. Дослідження необхідно спрямовувати на розробку організаційних, психокорекційних, психотерапевтичних, педагогічних та реабілітаційних заходів для дітей різної вікової категорії. Від успішності цього багато в чому залежить рівень психічного здоров'я дитячого населення.

Література:

1. Попова Р. Р. Психологическая помощь в кризисных и чрезвычайных ситуациях : Учебное пособие / Казань : Издательство Казанского ун-та, 2013. 135с.

2. Силенок И. К. Характеристика посттравматического синдрома подростков // Вестн. Адыгейск. гос. ун-та. Серия 3: Педагогика и психология., 2013. № 3

3. Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей: Учебное пособие // М.: Издательство Московского университета, 1985 [Електроний ресурс]//Режим доступу: http://pedlib.ru/Books/2/0243/2_0243-6.shtml

4. Агазаде Н. В., Никольская И. М., Добряков И. В. и др. // Оказание психологической и психиатрической помощи при чрезвычайных ситуациях: Учебное пособие / [Електроний ресурс] //Режим доступу: <http://resurs-uar.ru/files/opit/250314/2.pdf>

5. Синопис діагностичних критеріїв DSM-V та протоколів NICE для діагностики та лікування основних психічних розладів у дітей та підлітків / Серія «Психологія. Психіатрія. Психотерапія»/Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2014, 112 с [Електроний ресурс] //Режим доступу: <http://undisspn.org.ua/assets/sinaps.pdf>

Очеретенко Т. Ю.

*лікар вищої категорії, головний лікар міської дитячої поліклініки № 1,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Андрущенко А. С.

*лікар-педіатр, завідувача відділенням по наданню медичної допомоги
дітям в навчальних закладах міської дитячої поліклініки № 1
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТА МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ З ОБМЕЖЕНИМИ
ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ
В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ МІСТА КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО**

ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як *»процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі».*

Тобто це такий спосіб отримання освіти, коли учні або студенти з особливими освітніми потребами навчаються в загальному освітньому середовищі за місцем свого проживання, – і це є альтернативою інтернатній системі, за якою вони утримуються та навчаються окремо від інших дітей, або домашньому та індивідуальному навчанню.

У 2010 р. рішенням Кам'янець-Подільської міської ради V скликання 57 сесії від 28.05.2010 р. № 45, рішенням Виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради від 08.04.2010 р. № 445 визначені базовими для запровадження інклюзивної форми навчання загальноосвітні навчальні заклади: ЗОШ № 2, НВК № 3, ЗОШ № 6, ЗОШ № 7, ЗОШ № 11, ЗОШ №12, НВК № 16, ДНЗ № 1, ДНЗ № 20, ДНЗ № 22.16.

На інклюзивному навчанні перебувають діти, які визнані інвалідами дитинства. В місті Кам'янці-Подільському кількість таких дітей збільшилась до 152.

Щороку кількість дітей-інвалідів збільшується.

Таблиця 1

Кількість дітей, охоплених інклюзивним навчанням у ЗНЗ та ДНЗ міста Кам'янця-Подільського (абс. число)

Навчальний рік	Кількість навчальних закладів	Кількість класів, груп	Навність асистента вчителя (вихователя)		Назва порушень											
			Кіл-сть по-сад	Кіл-сть осіб	Всього	Тяжкі порушення мови	глухі	туговухі	сліпі	слабозорі	З порушеннями опорно-рухрового	Затримка психічного розвитку	З розладами спектру аутизмц	З синдромомо Дауна	Складні порушення розвитку	З порушення емоційно-вольової сфери
2016/2017	10	63	10	10	121	21	-	6	-	22	4	49	8	5	-	-
2017/2018	10	74	42	17	152	24	-	3	-	41	7	64	9	1	-	-

Дану категорію дітей необхідно забезпечити фізичною та медико-психологічною реабілітацією. Медичну допомогу в навчальних закладах надають сестри медичні, лікарі-педіатри, які знаходяться в штаті міської дитячої поліклініки у відділенні по наданню медичної допомоги дітям в навчальних закладах. Із нормативних розрахунків в школах, сестри медичні працюють в залежності від кількості учнів на 0,5 ставки, 0,75 ставки, на 1,0 ставку. Лікарі-педіатри, в залежності від навантаження, консультують до шести навчальних закладів на одну ставку.

Таблиця 2

Структура дітей-інвалідів до 18 років міста Кам'янця-Подільського

	2015р	2016р	2017р
	абс. число	абс. число	абс. число
уроджені аномалії	127	132	135
хвороби нервової системи	71	69	70
розлади психіки та поведінки	44	46	44
хвороби ендокринної системи	30	33	40
хвороби вуха та соскоподібного відростка	30	32	32
кістково-м'язева система	18	19	17
хвороби ока	12	14	19
новоутворення	16	14	13
травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин	10	12	13
хвороби шкіри і підшкірної клітковини	8	11	11
хвороби крові, кровотворних органів	3	4	6
інфекційні та паразитарні хвороби	4	4	5
органи дихання	3	3	4
хвороби сечостатевої системи	2	3	4
Інші причини	5	7	8
Всього	383	403	421

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Медична реабілітація – це основний вид реабілітаційного процесу. Завдання: відновлення здоров'я, усунення патологічного процесу, попередження ускладнень та рецидивів, відновлення (часткове чи повне) компенсації втрачених функцій, підготовка до побутових та виробничих навантажень, запобігання стійкої втрати працездатності (інвалідності).

Медична реабілітація здійснюється, в першу чергу, за допомогою медикаментозного лікування, фізичної активації (лікувальна фізкультура, масаж, фізіотерапія), психологічних методів та складається з різноманітних і тривалих етапів медичної, психологічної та соціальної корекції.

Психологічна реабілітація – система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, процесів, якостей, властивостей особистості, створення сприятливих умов для її розвитку та утвердження. Психологічна реабілітація передбачає проведення психологічної діагностики особистості дитини-інваліда, визначення та використання форм, методів, засобів, терміну та процедур психологічної корекції, консультування та психологічного прогнозування.

Заходи з психологічної реабілітації:

- психологічна діагностика – психологічне обстеження дитини-інваліда, визначення її індивідуального психологічного стану з метою виявлення можливих відхилень у психофізичному розвитку та прогнозування можливостей її інтеграції в суспільство;

- психологічна корекція – це спрямований і обґрунтований психологічний вплив на психічні структури особистості (пізнавальну, мотиваційну, емоційно-вольову, комунікативну) з метою виправлення наявних відхилень та забезпечення повноцінного розвитку й функціонування особистості;

- психологічне консультування – організоване спілкування, взаємодія між двома людьми шляхом бесіди, у ході якої психолог надає допомогу, спрямовану на підтримку дитини, на роботу з її станами, переживаннями, взаєминами, проблемами, конфліктами;

- психологічна профілактика – своєчасне попередження відхилень у сприйманні та поведінці дітей-інвалідів та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктних ситуацій.

Для здійснення медичної та психологічної реабілітації в повному обсязі, заклад, в якому навчаються або перебувають діти з особливими потребами, повинен бути забезпечений професійними медичними та освітянськими кадрами, матеріально-технічними засобами, спеціальним навчальними та реабілітаційними програмами, медичною обліковою документацією.

На сьогоднішній день основна кількість дітей-інвалідів в Україні навчається в багатопрофільних навчальних реабілітаційних центрах, спеціалізованих групах ДНЗ. В нашому місті працюють: Кам'янець-Подільський багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр, кількість учнів – 107 і Кам'янець-Подільська спеціальна школа-інтернат I-III ступенів Хмельницької обласної ради, кількість учнів – 320, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, кількість студентів – 215.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Протягом часу існування в цих навчальних закладах покращувалась матеріально-технічна база, удосконалювався навчальний процес, штатний розпис, можливості фізичної та медико-психологічної реабілітації учнів та студентів. Діти та молодь з проблемами здоров'я навчаються по спеціальних програмах з визначенням термінів навчання і їх складності. Виділені години на реабілітацію. З дітьми працюють спеціалісти різного профілю: освітяни, психологи, дефектологи, логопеди, реабілітологи, інші. Медичну реабілітацію здійснюють лікарі за профільними дитячими спеціальностями, фельдшера, сестри медичні, фізіотерапевтичні, масажисти, ортоптисти, інші. Заклади забезпечені спеціальним обладнанням, яке встановлене в класах, аудиторіях, кімнатах для відпочинку, в спальних кімнатах, залах ЛФК, фізіотерапевтичних, масажних, ортоптичних, аудіо кабінетах, інших.

Інклюзивну форму навчання можна розглядати, як альтернативу навчанню в закладах інтернатного типу. Але, оцінюючи можливості фізичної та медико-психологічної реабілітації в загальноосвітніх закладах України, на сьогоднішній день, необхідно зазначити - при інклюзивному навчанні вони є недостатніми. Для забезпечення розвитку та ефективності реабілітаційних можливостей потрібні суттєві фінансові витрати, що є проблематичним в умовах економічної кризи в Україні. Тому, основною формою навчання дітей з особливими потребами залишаються багатопрофільні реабілітаційні центри.

Література:

1. Сварник М. Інклюзивна освіта в Україні: попередній аналіз ситуації // Інклюзивна освіта / Збірник матеріалів проекту. Київ. 2013.
2. Мисула І. Р., Вакуленко Л. О., Лобода В. Ф., Швед І. І. Медична та соціальна реабілітація. Тернопіль. 2005. с.320
3. Статистичні звіти Кам'янець-Подільської міської дитячої поліклініки за 2015-2017 роки.

Палагнюк М. Я.

*магістрантка 1 курсу спеціальності «Дошкільна освіта»,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник: Панчук Н. П.
кандидат психологічних наук, доцент, викладач
кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВОЇ СФЕРИ ДОШКІЛЬНИКА ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У контексті особистісно-орієнтованої моделі сучасної освіти важливим є положення про здійснення психолого-педагогічного впливу через внутрішній світ дитини. Важливими сходинками до її внутрішнього світу є позитивні емоційні переживання, які за умови цілеспрямованого виховного процесу, перетворюються у почуття. Саме тому особливої актуальності сьогодні набуває завдання щодо вивчення особливостей індивідуальних емоційних проявів через розкриття переживань дитини. У зв'язку з цим, формування і корекцію недоліків емоційної сфери старшого дошкільника необхідно розглядати як пріоритетний напрямок у роботі дитячого психолога.

Важливу роль у розробці проблеми особистісного становлення та емоційного розвитку дошкільника відіграють праці: О. І. Кульчицької (формування моральних почуттів), О. Л. Кононко (психологічні основи особистісного становлення дошкільника), С. Є. Кулачківської (емоційні взаємини дитини з дорослими), Т. І. Поніманської (гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності), Ю. О. Приходько (ціннісне ставлення дошкільників до однолітків), С. П. Тищенко (розвиток внутрішнього світу дитини).

Важливою для нас є думка Т. І. Поніманської про «необхідність формувати у дошкільнят відкритість до світу людей як потребу особистості, навички соціальної поведінки ...формувати готовність до сприймання соціальної інформації, виховувати співчуття, співпереживання, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки» [4, с.8], що є очевидною передумовою формування емоційної культури дитини. Переживання у дошкільників досить часто виступають єдиним фактором, що спонукає або гальмує активність. Діти молодшого дошкільного віку здатні швидко давати оцінку-штамп «добрий – поганий», досить лише однієї несприятливої ситуації, як одразу іде незадовільна оцінка «ти поганий». Причиною є недостатній досвід переживань. Саме тому слід «формувати у дітей досвід переживань і відчуттів та разом з тим необхідність обережності в спонуканні дитини до вживання у мові оцінок, які швидко перетворюються у мовні штампи» [3, с.24]. За допомогою почуттів

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

дитина виявляє своє ставлення до того, що їй подобається чи не подобається, що хвилює, чому вона радіє. Дошкільники ще не здатні приховувати своїх почуттів і проявляють їх як реакцію на ситуацію, що склалася. У старшому дошкільному віці почуття стають більш стійкими, вже з'являються улюблені друзі, улюблені місця де дитина любить проводити час. Важливою умовою розвитку емоцій у дитини є те, наскільки у неї організована здатність до емпатія. Головною умовою є досвід взаємодії дорослого і дитини, позитивна емоційна валентність та емоційна привабливість, яка походить від дорослого. Якщо з якихось причин порушується контакт дитини та дорослого, дитини стає безпомічна у засвоєнні предметного змісту [3, с. 27]. У старшому дошкільному віці дитина намагається встановити схожість та відмінність з близькими їй людьми – батьками, братами, сестрами і т. д. У неї з'являються почуття радості, гордості за вчинки інших, дитина «копіює» моральні стандарти, поведінку, манери людини, на яку хоче бути схожою. О. Л. Кононко [2] визначає за результат процесу ідентифікації – розвиток зачатків почуття совісті, вміння поділяти чужі переживання, продумувати і планувати стосунки з близькими людьми. Суттєвою зміною ролі емоцій старших дошкільників є те, що вони перетворюються у суб'єкт емоційних переживань. У формуванні цих процесів важливого значення набувають не лише близькі дитині люди, але і герої літературних творів, поведінку яких вона апробує у своїх вчинках, доки почуття не стають утвердженими та стабільними: «Завдяки почуттям у дошкільника виникають ті чи інші моральні орієнтири, стабілізуються цінності, утверджуються часові обмеження, що дозволяють формуватися довільній поведінці з її фінальністю, результативністю, завершеністю» [1, с. 36]. Ці зміни, у психічному розвитку старших дошкільників визначають специфіку цього вікового періоду. Вік 5–7-ми років характеризується розвитком естетичних, моральних та інтелектуальних почуттів. Дитина здатна оцінювати добре та погане, прекрасне та огидне в житті, літературі та інших видах діяльності.

З метою розвитку емоційної сфери необхідно передбачити гармонійне виховання різних почуттів і емоцій, формувати в дитини необхідні навички в керуванні своїми почуттями і емоціями; навчити дитину розуміти свої емоційні стани і причини, що їх породжують. Корекційна робота дорослого починається з того, щоб навчити дитину пізнавати свій внутрішній світ, виділяти та розрізняти свої почуття, формуючи особистісне бачення емоційного тону. Поступово дошкільник оволодіває навичками розрізнення почуттів, що спонукає його до певних дій та вчинків, а також розуміє прояви своєї поведінки за наявності різних можливостей. Пізнання самого себе, свого внутрішнього світу, сповненого позитивних та негативних штампів, насиченістю емоцій від слабких до яскраво виражених, можливе через призму своїх сильних чи слабких сторін, бачення себе в позитивному, але реальному світі.

Література:

1. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. Вікова та педагогічна психологія / Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

2. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : Автореф. дис... д-ра психол. наук. / Київ, 2001. 37 с.

3. Кошелева А. Д. и др. Эмоциональное развитие дошкольников: Учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 179 с.

4. Поніманська Т. І. Дитина в соціумі: робота за освітньою лінією: Дошкільне виховання, 2012. № 9. С. 8-11.

Пасічник О. І.

*магістрантка 1 курсу спеціальності «Дошкільна освіта»,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

*Науковий керівник: **Панчук Н. П.**
кандидат психологічних наук, доцент, викладач
кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПСИХОКОРЕКЦІЯ НЕДОЛІКІВ ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Головна мета модернізації дошкільної освіти на сучасному етапі – цілісний та гармонійний розвиток дитини як особистості. Дошкільне дитинство – особливий період у розвитку дитини, саме у цей період закладаються основи розвитку емоційної сфери дошкільника. Що старшою стає дитина, відповідно їхня емоційна сфера стає багатшою та різноманітною.

Проблема емоційного розвитку досліджувалася багатьма психологами та педагогами (Л. С. Виготський, Л. С. Зіньківський, О. В. Запорожець, Л. І. Неверович, В.Т. Кудрявцев, Л.П. Стрелкова та ін). Вивченням емоційних станів дітей займалися такі відомі психологи, як М. Л. Фігурін, Н. П. Денисова, М. М. Аскаріна, К. Г. Бібанова, які наголошували на важливості розвитку емоційної сфери, зокрема на вихованні почуттів з перших років життя дитини.

Психологи звертають увагу на те, що однією з умов виникнення у дітей старшого дошкільного віку складних емоцій є взаємозв'язок і взаємозалежність емоційних і пізнавальних процесів.

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

В емоціях присутні полярність приємного і неприємного, протилежності напруження і розрядки, збудження і пригніченості. Різні види емоційних проявів вказують на проблему в емоційній або особистісній сфері. Діти старшого дошкільного віку проявляють свої почуття в різних життєвих ситуаціях. Важливо фіксувати ступінь прояву емоції кожної дитини в певній ситуації. І саме цю індивідуальну реакцію слід узяти за основу для оцінювання емоційного стану. Позитивні чи негативні емоції, що переживають діти старшого дошкільного віку, обов'язково повинні мати зовнішній прояв, коли емоції не мають зовнішнього прояву, вони переходять у внутрішні переживання, що негативно можуть позначитися на здоров'ї дитини. Емоційний стан дитини впливає на перебіг процесів пізнання, розвитку вольових зусиль та виникнення мотивації, адже мотивацію підвищують позитивні емоції, а знижують негативні. Наприклад, позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності вказує на те, що саме в цій діяльності дитина самореалізується. Тому батькам та вихователям потрібно подбати про створення сприятливих умов для життєдіяльності дітей [1, с. 36].

Сучасні діти не завжди можуть висловити та усвідомити свій внутрішній стан, можуть проявляти свої емоції у різкій формі, тому виникають труднощі у взаєминах з однолітками та дорослими.

Важливим фактом емоційної сфери дошкільника стає переживання з приводу реакції дорослих на його дії та вчинки: «як відреагує мама?», «батько буде сваритись». Тому, щоб уникнути подібних переживань, О.А. Окерешко наголошує, що батькам слід формувати емоційну сферу своїх дітей, а саме:

- вербалізувати, тобто пояснити дітям емоційний стан;
- стимулювати дітей до прояву власної думки щодо тієї чи іншої ситуації, емоційного стану або переживання, що спричинила ситуація;
- навчити дітей адекватно виражати свої емоції [2, с. 10].

Вихователям, у свою чергу, теж потрібно докласти зусиль, щоб провести розвивальну роботу щодо формування емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку. Тобто, підбирати ігри та вправи відповідно до індивідуальних особливостей розвитку дітей, разом із практичним психологом провести корекційно-розвивальне заняття, що дасть змогу подолати негативні емоції дітей, знизити в них агресивні прояви, тривожні стани, сприятиме розпізнанню емоційних станів.

В.О. Сухомлинський звертав увагу педагогів на такі провідні аспекти у системі виховання дитячих емоцій:

- емоційну культуру неможливо сформувати без постійного духовного спілкування педагога і дитини, без взаємного проникнення у світ думок, почуттів та переживань один за одного;
- незамінним емоційним стимулом думки є процес різнобічного пізнання оточуючої дитину дійсності: «важливо, щоб джерелом думки і почуттів було пізнання явищ природи, її краси» [3, с. 557].

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Отже, слід пам'ятати, що дошкільник не вмє виражати свої емоції та почуття без спеціальних знань про них. Емоції проходять шлях розвитку, набуваючи багатого змісту і складної форми прояву під впливом соціальних умов життя та виховання. Слід пам'ятати, що основними методами, які дають змогу оцінити емоційний стан та з'ясувати особливості емоційного розвитку дитини, є спостереження, експеримент та проєктивні методики. Тому вихователям і батькам необхідно постійно дбати про розвиток емоційної сфери дитини, зокрема у соціальному оточенні у природному довіллі та у різних видах організованої діяльності.

Література:

1. Мойзріст О. М. Вивчаємо своєрідність емоційного розвитку дитини. Практичний психолог: дитячий садок. 2017. № 4. С. 34-42.
2. Окерешко О. А. Розвивальна робота щодо формування емоційної сфери дошкільників. Практичний психолог: дитячий садок. 2014. № 2. С. 9-13.
3. Сухомлинський В. О. Живопис. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 3. Київ: Радянська школа, 1977. С. 557-565.

Складанівський О. Л.

викладач кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу, м. Кам'янець - Подільський, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВО - ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ДОПРИЗИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У зв'язку з прямим та опосередкованим застосуванням збройної сили Російською Федерацією проти суверенітету та територіальної цілісності України у сучасному українському суспільстві та системі освіти гостро актуалізуються питання патріотичного виховання і його складової – військово-патріотичного виховання молоді. Військово-патріотичне виховання молодих людей з особливими потребами є складною та водночас багатогранною

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

проблемою, однією з найменш опрацьованих і найбільш актуальних як для системи української освіти, так і для держави в цілому [1-3].

Сьогодні загалом військово – патріотичному вихованню приділяється багато уваги в працях вітчизняних науковців. Зокрема, М. М. Баки, А.М. Бахтіна, І.М. Герасиміва, А.А. Гудими, К.О. Пашка, М.М. Фуки, Ю.П. Щирби та інших[1-5].

В системі військово - патріотичного виховання та допризовної підготовки молоді з особливими потребами Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу важливим елементом є вивчення навчальної дисципліни «Захист Вітчизни».

Метою навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» [3-5] є ознайомлення студентів з основами нормативно-правового забезпечення захисту Вітчизни, цивільного захисту та охорони здоров'я; набуття знань про функції Збройних сил України, їх характерні особливості; вивчення основ медико-санітарної підготовки; здійснення прикладної фізичної і психологічної підготовки до захисту Вітчизни; формування та вдосконалення життєво необхідних знань, умінь і навичок студентів щодо захисту Батьківщини; професійна орієнтація молоді щодо служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством.

Під час організації та проведення військово-патріотичної роботи доцільно керуватись наступними нормативно-правовими актами: Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-XII; Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 № 1934-XII; Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939-1945» від 09.04.2015 № 315-VIII; Закон України «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 № 317-VIII; Постанова Верховної Ради України «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12.05.2015 № 373-VIII; «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки», затверджена Указом Президента України від 13.10.2015 № 580/2015; «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки», затверджена Указом Президента України від 26.02.2016 № 68/2016; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року» від 23.09.2015 № 998; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016 – 2020 роки» від 30.09.2015 № 1018; Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.06.2012 № 687.

Слід зауважити, що активізацію військово-патріотичного виховання забезпечує гурткова робота відповідного напрямку [2], в якій слід керуватися

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, програмою навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» тощо. В цілому, військово-патріотичне виховання здійснюється у формі лекцій, бесід, розповідей, зустрічей із ветеранами війни, праці та військової служби, походів місцями бойової слави, пошукової роботи, участі в роботі клубів та гуртків військово-патріотичного спрямування.

Військово-патріотичне виховання молоді з особливими потребами в межах вивчення навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» сприяє забезпеченню вирішення важливих завдань українського суспільства, зокрема консолідації нації, створенню національного резерву для Збройних сил України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством.

Література:

1. Захист Вітчизни : для 10-11 кл. загальноосвіт. навч. закладів / М. М. Бака [и др.]. Київ : Вежа, 2008. 448 с.: мал.
2. Захист Вітчизни : підруч. для 10 класу / [Бахтін А. М. та ін.]. Київ : Ліра-К, 2012. 406 с. : іл., табл.
3. Захист Вітчизни : підруч. для учнів 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту, для хлопців) / І. М. Герасимів, К. О. Пашко, М. М. Фука, Ю. П. Щирба. Тернопіль : Астон, 2011. 279 с. : іл. Бібліогр.: с. 278–279.
4. Захист Вітчизни : підруч. для учнів 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту, академ. рівень, профілю рівень, для хлопців) / К. О. Пашко, І. М. Герасимів, Ю. П. Щирба, М. М. Фука. Харків : Сиція, 2012. 279 с.: іл. Бібліогр.: с. 279.
5. Захист Вітчизни : підруч. для учнів 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту, академ. рівень, профіл. рівень, для дівчат «Основи мед. знань») / А. А. Гудима, К. О. Пашко, І. М. Герасимів, М. М. Фука. Тернопіль : Астон, 2011. 279 с. : іл., табл. Бібліогр. : с. 277-278.

Стохла С. М.

*магістрант педагогічного факультету
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник: Дуткевич Т. В.
кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психології освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ НАДМІРНОЇ РУХЛИВОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

За останні роки значно зросла кількість дітей, які мають негаразди у психічному здоров'ї, патологію поведінки, порушення опорно-рухового апарату, розумову загальмованість й емоційну розкутість, що створює передумови для розладів рухової активності, як у бік її надмірного зниження, так і некерованого зростання. Збільшилась кількість дітей із розладами психіки та поведінки на 16,7 %. Серед розладів психіки переважають розлади особистості, непсихотичні та невротичні розлади, пов'язані зі стресом (Н. І. Коцур, Л. С. Гармаш, Л.П.Товкун [3, с. 82]).

На жаль, майже 80 % дошкільнят мають одне або кілька захворювань, 35% – відхилення у фізичному чи психічному розвитку; показники їх фізичної підготовленості, функціональних можливостей відповідають низькому і нижчому від середнього рівням (Л.Л.Галаманжук [2, с. 37]).

Проблемою рухової активності, фізичного розвитку дітей займалося чимало представників психолого-педагогічної науки (О.Л. Богініч, О.В.Варуха, Е.С.Вільчковський, Л. Л.Галаманжук, Н. Ф.Денисенко, В. В.Єфремова, О. М.Іонова, К. В.Левшунова, М. О.Рунова, Л. А. Сварковська та ін.). Загально визнаною є провідна роль рухової активності для формування у дитини перших проявів довільності (оволодіння власним тілом), її важливе значення для психічного, зокрема розумового, розвитку [1].

Надмірна рухливість спричиняє комплекс порушень поведінки дітей, основними з яких є відставання у розвитку психомоторної активності (розгальмованість рухів, зниження координації, точності, влучності рухів, тремтіння, неспроможність зберігати нерухому позу тощо), зниження показників довільності психічних процесів (емоційні розлади, зниження зосередженості, концентрованості, стійкості уваги; порушення сприймання тощо), послаблення регулятивних механізмів і наочності (невміння діяти за вказівкою, інструкцією, за зразком тощо). Така дитина потребує спеціальних виховних впливів, оскільки виглядає як неслухняна, вперта, невміла, занадто розкута, некерована. Жорсткі виховні прийоми тільки ускладнюють справу: у

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

дитини виникають прояви перевтоми, перенапруження нервової системи, які можуть негативно відбиватись на стані її здоров'я взагалі.

Вихідне психологічне обстеження виявило 33,4% дітей з надмірною рухливістю і 20% – з рухливістю вище середнього рівня. З цими дітьми було проведено подальшу корекційну роботу. Виявлено, що провідною психологічною проблемою поведінки надмірно рухливих дітей є відставання у розвитку довільності, що розглядається як основна і центральна лінія розвитку особистості дитини. На етапі дошкільного дитинства довільність проявляється у поведінковій активності дитини, яка за допомогою вказівок дорослих поступово переходить в організовану поведінку. Зниження навчованості надмірно рухливих дошкільнят становить загрозу і для їх подальшого навчання у школі, бо спричинятиме зниження навчальної успішності.

У зміст корекційної програми підібрано вправи, що забезпечують розвиток довільності уваги і мовлення, володіння своїм тілом, довільності рухів, зорово-рухової координації, групової згуртованості, дають можливість для релаксації, заспокоєння, виходу накопиченої енергії. Робота проводилась у формі ігрових занять із забезпеченням рухової активності дітей. Під час занять ведучий виявляв позитивне емоційне ставлення до дітей.

Проведена корекційна робота дозволила подолати серйозні проблеми у поведінці дітей експериментальної групи, а саме:

- Навчила виконувати правила, інструкції, діяти за певним планом, програмою, у певній послідовності, за принципом «спочатку подумай, а потім – дій».
- Забезпечила зростання точності, координованості рухів, вправності, спритності, навички мілкої моторики.
- Сформувала уважність дитини до себе, своїх станів, своїх учинків, здатність до їх оцінки.
- Сформувала навички групової роботи, здатність враховувати інтереси одноліток, рахуватись із ними.

Знайшла підтвердження гіпотеза про те, що поведінка надмірно рухливих дітей дошкільного віку відзначається недостатнім розвитком довільності, який виявляється у низьких показниках уваги й моторно-рухової активності. Доведено, що психологічна корекція поведінки надмірно рухливих дітей є ефективною за умови включення вправ на формування довільності поведінки та проведення роботи в ігровій формі із забезпеченням рухової активності дітей.

Корекційна програма може бути використана у процесі роботи щодо усунення порушень поведінки надмірно рухливих дошкільників, у ході їх підготовки до шкільного навчання.

Література:

1. Вільчковський Е. С., Денисенко Н. Ф. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах : навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 128 с.
2. Галаманжук Л. Л. Концепція розвитку превентивної рухової активності дітей дошкільного віку в процесі занять фізичною культурою // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. № 1. 2015. С. 36-43.

3. Коцур Н. І., Гармаш Л. С., Товкун Л. П. Динаміка стану здоров'я учнів на першому році навчання // Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції / За загальною редакцією проф. О.М. Микитюка. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. С. 121-124.

Чемерейко Н. В.

*магістрант педагогічного факультету
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник: Дуткевич Т. В.
кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психології освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ПРОЯВІВ ЕМОЦІЙНОГО НЕБЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Діяльність закладів дошкільної освіти повинна відповідати вимогам Законів України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2011), у яких зазначено, що забезпечення емоційного розвитку дітей – важлива умова збереження їх психофізичного здоров'я. Тому важливою науковою проблемою є дослідження психолого-педагогічних чинників, здатних забезпечити розвиток гармонійної особистості зі здоровою психікою.

Емоційний розвиток дитини розглянуто у сучасних роботах українських психологів і педагогів (Г.В.Беленька [3], С.О.Ладивір [1], Т.О.Піроженко [2] та ін.).

Емоційне неблагополуччя дитини має широкий спектр різноманітних поведінкових проявів, які можуть свідчити про один з трьох можливих видів емоційних розладів: по-перше, надмірно бурхливі емоційні реакції, імпульсивність, агресивність, конфліктність, неспроможність до співдії з ровесниками при збереженому прагненні дитини до спілкування; по-друге – замкнутість, скутість, нервово-психічна напруженість, відсутність бажання спілкуватись; по-третє – лякливність, страхи.

Емоційне неблагополуччя дітей потребує спеціально організованої корекції, оскільки хронічні негативні емоційні стани є небезпечними для

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

здоров'я дитини, негативно позначаються на формуванні її особистості, призводять до глибоких несприятливих наслідків для неї в подальшому житті.

Вхідна психодіагностика, проведена за допомогою методів анкетування, спостереження за дітьми в різних видах діяльності, малюнкових проєктивних методик, показала, що лише 20% дітей середнього дошкільного віку відчують сприятливу сімейну атмосферу, а решта малюків переживають різні види емоційного неблагополуччя у сім'ї: тривожність (30%), конфліктність (20%), почуття неповноцінності (15%), ворожість (15%). У своїх малюнках діти виявили багато негативних внутрішніх переживань, про що свідчать зображення зі збідненою кольоровою гамою (12%), з перевагою чорного (7,5%), фіолетового (30%), синього (10%), чорного і фіолетового (7,5%) кольорів.

Серед досліджуваних дітей емоційно благополучні становлять 18,7%; відносно емоційно благополучні – 56,3%; емоційно неблагополучні – 25%. Отриманий відсотковий розподіл даних свідчить про те, що у дітей переважно спостерігаються позитивні емоційні стани, однак значна частина з них переживає негативні емоційні стани, що не може не турбувати вихователів і батьків. Такі випадки потребують спеціальної коригувальної роботи.

Основною метою корекційних занять було – налаштувати дітей на позитивні емоції, життєрадісне світосприйняття, вчити їх управляти своїми емоціями і познайомити з різними видами емоцій. Корекційна робота з дошкільнятами тривала чотири місяці у формі системи 16 спеціальних занять з використанням в якості основних методів психотерапії (казкотерапії, ігрової і танцювально-рухової терапії, музикотерапії, арт-терапії, лялькотерапії).

За наслідками проведеної корекції в експериментальній групі емоційно благополучних дітей було 18,7%, стало – 27,5%, відносно емоційно благополучних – було 55,0%, стало – 63,8%, емоційно неблагополучних – було 26,3%, стало – 8,7%. Максимальна зміна становить 17,6% (зменшення кількості дітей у групі емоційно неблагополучних).

Емоційно благополучних дітей у контрольній групі було 18,7%, стало – 17,5%, відносно емоційно благополучних – було 57,6%, стало – 56,3%, емоційно неблагополучних – було 23,7%, стало – 26,2%. Максимальна зміна становить лише 2,5% (збільшення кількості дітей у групі емоційно неблагополучних). Розподіл дітей контрольної групи за станом їх емоційного благополуччя під час вхідної і кінцевої психодіагностики майже не змінився. Відбулись незначні зміни (переважно на 5%, максимум – на 10%) у бік покращення, так і погіршення емоційного благополуччя дітей. Натомість у дітей експериментальної групи відбулись більш суттєві зміни (переважно на 15%, максимум – на 20%) у бік покращення емоційного благополуччя дітей.

У дослідженні доведено, що емоційне неблагополуччя є досить поширеним явищем серед дітей дошкільного віку. Психологічна корекція у формі спеціально організованої системи корекційних занять з використанням в якості основних методів психотерапії (казкотерапії, ігрової і танцювально-рухової терапії, музикотерапії, арт-терапії, лялькотерапії) слугує ефективним

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

засобом для зниження і профілактики емоційного неблагополуччя у дітей дошкільного віку.

Література:

1. Ладивір С. О. Радість розвитку. Взаємодія з дитиною / Київ : Редакція газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. 128 с.
2. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку // Навч.-метод. посібник / Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.
3. Розвиток дитини-дошкільника: сучасні підходи та освітні технології [Текст] : монографія / Г. В. Беленька [та ін.] ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ : НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2009. 272 с.

Шевчук Т. Ю.

*магістрантка 1 курсу спеціальності «Дошкільна освіта»,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
Науковий керівник: **Панчук Н.П.**
кандидат психологічних наук, доцент, викладач
кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПСИХОКОРЕКЦІЯ РОЗВИТКУ УЯВИ ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБАМИ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

Актуальність проблеми викликана тим, що уява як пізнавальний психічний процес є соціально зумовленою. Її механізм формується в результаті засвоєння дитиною соціального досвіду і стає засобом навчання і виховання в умовах цілеспрямованого керівництва педагогом. В процесі такої взаємодії дитина засвоює вироблені і зафіксовані в суспільстві засоби створення нових образів. Сюжетно-рольова гра створює необхідний для творчості емоційний настрій, сприяє виробленню у дитини здібності, яка характеризує уяву дорослої людини, – діяти з використанням образів, уявлень. Актуальність її пояснюється також гострою проблемою педагогічної практики в науково обґрунтованих

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

рекомендаціях щодо форм організації та методів здійснення розвивальної роботи з дошкільниками у цьому напрямі.

Проблему розвитку уяви в дитинстві досліджували О.М. Дьяченко, Г.Д. Кирилова, Н.Н. Палагіна, О.Є. Кравцова. Умови виникнення уяви у зв'язку з розробкою теорії гри вивчали Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін. Проблемою психологічних особливостей сюжетно-рольової гри в дошкільному віці займались Л.С. Виготський, В.У. Давидов, Е.І. Ігнат'єв, С.Л. Рубінштейн, Д.Б. Ельконін, В.А. Крутецький, Т. Рібо, К.Г. Паустовський, Л.М. Галігузова. О.М. Дьяченко та ін. Ігри дітей-дошкільників досліджували М.Я. Басов, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, Д.В. Менджерицька, О.І. Тіхєєва, С.Л. Новосолова та ін.

У розвитку уяви використовуються різні види ігор. Згідно класифікації, Н.В. Кудикіної [2] виділяють:

1) групу творчих ігор, яка включає: сюжетно-рольові, театралізовані, драматизації, конструктивно-будівельні, ігри-фантазування, ігри з елементами праці. Їх педагогічна цінність в тому, що старші дошкільники самостійно придумують ігровий зміст і творчо його реалізують, демонструючи знання, уміння й навички; відтворюють власні враження, оволодіваючи етикою спілкування, засвоюючи досвід взаємодії з дорослими та ровесниками;

2) ігри за правилами, до яких входять наступні види, а саме: дидактичні, рухливі, ігри з елементами спорту, інтелектуальні, ігри-подорожі, пізнавальні, комп'ютерні, хороводні, народні, ігри-розваги. Завдяки цим іграм у дітей дошкільного віку можна розвивати мотиви інтересу до розв'язання інтелектуальних задач.

У дошкільному віці уява розвивається в процесі сюжетно-рольової гри. Основою гри виступає фантазія і творчість дошкільника, який сам створює образи, комбінуючи і поєднуючи в уяві те, що бачив або переживав, з тим, що йому читали або розповідали. Згідно думки Дж. Родарі, ігри-фантазування сприяють розвитку фантазії, уяви. Уява дозволяє сприймати найфантастичніші казкові образи і ситуації як реальні. На думку вченого, в процесі сприйняття дитина постійно збагачується враженням про предмети, явища і зв'язки між ними. Виникає велика кількість нових зв'язків між предметами і явищами [3].

Для виконання ролі дошкільнику потрібно уявити, що саме герой повинен робити в певній ситуації, планувати його дії, спрямовувати розвиток та хід гри. Згідно думки Л.С. Виготського, гра дитини – це не простий спогад про пережите, а творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і побудова на їх основі нової дійсності, що відповідає потребам і уподобанням самої дитини [1]. Уява в старшому дошкільному віці стає все більш спрямованою, довільною, переходить у внутрішній план, удосконалюються прийоми створення образів, планування продуктивної діяльності. Наприкінці дошкільного віку діти опановують гру за правилами, яка формується на основі сюжетно-рольової гри.

Особливістю керівництва творчими іграми є залучення опосередкованих прийомів педагогічного впливу. Суттєвою особливістю ігор за правилами є

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

вербально сформульовані вимоги до поведінки і дій їх учасників. Специфіка керівництва ними полягає в опорі педагога на заохочення дітей до виконання правил конкретної гри та контроль за їх дотриманням [2].

Таким чином, найважливіше значення в ігровій діяльності дошкільника відводиться сюжетно-рольовим іграм, завдяки яким відбувається формування усіх психічних процесів дитини, зокрема уяви, без достатнього розвитку яких неможливе виховання особистості. Дошкільний вік є сензитивним для розвитку уяви. Для розвитку уяви й творчості дошкільника найбільш сприятливою є позиція дорослого, яка надає простір дитячій самостійності, ініціативності, заохочує найменші прояви фантазії дитини, сприяє зацікавленості дітей у придумуванні власної історії. Окремими прийомами формування уяви виступають: заохочення до розробки задуму, до планування його втілення, до створення уявних ситуацій; стимулювання уяви під час читання дитячої літератури; постановка творчих завдань, проблемних ситуацій ігрового змісту. Таким чином, особливості навчання дитини впродовж дошкільного дитинства культурі гри і елементам художньої творчості забезпечують появу здатності спрямовано добирати прийоми реалізації продуктів уяви й здійснювати пошук самої ідеї.

Література:

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва: Образование, 1991. 96 с.
2. Кудикіна Н. В. Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00. Київ, 2004. 404 с.
3. Родари Джанни. Грамматика фантазии : Пер. с итал.: Добровольская Юлия Абрамовна Москва : Самокат, 2015. 240 с.

Шульга В. М.

*викладач-методист, викладач фізичного виховання
«вищої категорії», керівник фізичного виховання
Криворізького коледжу економіки та управління
державного вищого навчального закладу
«Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана», Україна.*

БАДМІНТОН, ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Мій досвід педагогічної діяльності як вчителя фізичної культури в загальноосвітній школі, керівника фізичного виховання і викладача фізичного виховання в ВНЗ I-II рівнів акредитації та тренера з бадмінтону в ДЮСШ надає мені можливість багатогранного бачення стану викладання фізичної культури та виховання в закладах освіти. Діти з обмеженими можливостями потребують певної уваги з боку педагогічних колективів, але з іншого боку ми не повинні «припинювати» їх особистість. Під час перебування таких дітей на «традиційних» уроках фізичної культури та фізичного виховання дуже часто призводить до їх психологічного травмування, що зумовлено цілком зрозумілими причинами. Тому створення «лояльного» середовища та середовища для реалізації кожної особистості в умовах інклюзивної освіти на уроках фізичної культури і фізичного виховання потребує певної корекції та нових методів викладання. У загальноосвітній школі в дитини повинна сформуватися стала компетенція до необхідності занять спортом як одного з чинників, який допомагає реалізації особистості, відновленню організму та збереженню здоров'я людини. Державні стандарти фізичної культури та виховання на всіх рівнях передбачають певні обсяги рухової активності, які необхідні молоді для повноцінного розвитку, але сучасні ігрові технології в повсякденному житті студентів призводять до поступового заміщення рухливих ігор на комп'ютерні. Цей фактор спонукав мене до пошуку можливостей залучення в освітній процес таких спортивних ігор, які будуть цікавими та корисними для якомога більшої кількості учнів та студентів. У навчальній програмі для вищих навчальних закладів України I-II рівнів акредитації передбачено, що у процесі фізичного виховання можливе використання традиційних і нетрадиційних засобів і методів фізкультурної освіти та фізичного удосконалення [1], а добір засобів і методів здійснюється за розсудом викладачів з урахуванням фізкультурних і спортивних інтересів та індивідуальних особливостей тих, хто займається фізичними вправами, рівня їхнього здоров'я, фізкультурної освіти, фізичної підготовленості, наявності умов для занять, екологічного добробуту [2]. Приблизно такі самі вимоги ми бачимо і в інших програмах. Виходячи з цього, я почав пошук, ще понад 10 років назад, засобів і методів, які б дозволили якомога краще реалізувати

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

принципи фізичного виховання та були б ефективними для якомога більшої кількості дітей включаючи і дітей з обмеженими можливостями. Спортивні ігри на заняттях є тою альтернативою, що підвищує якість рухової активності, але тільки свідоме бажання займатися спортом, а не «каральний метод» навчання, може призвести до зміни пріоритетів в учнів та призвести до якісно іншого сприйняття дітьми занять фізичними вправами. Власне, мій досвід роботи показує, що традиційні види спорту в загальноосвітніх школах сприймаються лише певними групами учнів і тільки невелика кількість дітей займається із задоволенням всіма видами спорту. Це пов'язано в першу чергу із загальною координованістю дітей (якщо дитина вміє, то їй подобається, це стосується й інших предметів), тим більше якщо дитина має певні обмеження. Дійсно, є й інші причини, як то матеріальна база, соціальне оточення і т.п. Але факт залишається фактом, деяким дітям на заняттях з фізичного виховання цікавіше погратися телефоном. Як же можна вирішити цю проблему? У багатьох країнах світу заняття проходять у переважній більшості в спортивних секціях за інтересами. Це можливо і є вихід, але наші реалії на сьогодні не дозволяють мати споруди та якісну матеріальну базу для належної організації секційної роботи. Тому треба шукати нові методи роботи в наших умовах. Під час творчого пошуку, я по - новому відкрив для себе бадмінтон як вид спорту, що активно розвивається в світі. Отримав пропозицію від ДЮСШ відкрити секцію бадмінтону в м. Кривий Ріг де працював тренером протягом 4-рьох років. За час роботи я отримав певний багаж знань, який дозволив моїм вихованцям три роки поспіль входити в 10 кращих команд України з бадмінтону. Але цей вид спорту по своїй суті дозволяє займатися не тільки підготовленим спортсменам, а і достатньо легко сприймається майже всіма категоріями людей. В моїй практиці були заняття з групами здоров'я, де певна кількість тих хто займалися, мали певні фізичні обмеження, але з великим задоволенням проводили час на заняттях. За власної ініціативи я проводив заняття для дітей з вадами слуху та на протязі року бачив їх реальне бажання грати в бадмінтон. Під час власного вдосконалення тренерських навичок на практичних семінарах, що проводила Дніпропетровська обласна федерація бадмінтону я дізнався, що в Словачії, за останні роки, у закладах загальної освіти модуль бадмінтон поступово став пріоритетним, враховуючи його переваги пов'язані, в першу чергу, з мінімізацією дитячого травматизму, хоча бадмінтон – це також достатньо динамічна гра, яка потребує і значних фізичних навантажень. А під час непрофесійної гри фізичне навантаження легко може дозуватися індивідуально, враховуючи можливості кожного учня. Організація освітнього процесу за модулем бадмінтон чітко прописана в програмі з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів [3], але сам вид спорту не дуже популярний серед викладачів. У багатьох складається враження, що це тільки пляжна гра, однак, як виявилось, навіть граючи на пляжі неякісним інвентарем, яким важко грати на відкритих площадках, ми все ж отримуємо початкові навички гри. І я вже мав думку, що в наших реаліях введення модуля бадмінтону майже утопія, оскільки він потребує значних матеріальних затрат. Проте для

Секція 3. Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку

якісного викладання волейболу та баскетболу також потрібен далеко не один м'яч, а для початкового рівня навчання бадмінтону достатньо і недорогого інвентарю. Таким чином я з впевненістю можу сказати, – впровадження модуля бадмінтон в освітній процес може якісно покращити викладання фізичної культури та фізичного виховання і дозволить дозовано, відповідно до самопочуття кожної особистості, отримувати фізичні навантаження, які дуже потрібні кожній людині. Тому мною було розроблено та затверджено «Дніпровською академією неперервної освіти» методичну розробку «Методика впровадження модуля бадмінтон в освітній процес. За моєю участю уже було проведено 2 практичних семінари для викладачів фізичного виховання та планується проведення інших семінарів з метою популяризації модуля бадмінтон.

Література:

1. Раєвський Р. Т., Третяков М. О. Навчальна програма для вищих навчальних закладів України І-ІІ рівнів акредитації / Київ : 2003, п. 2.3.1., 9 с.
2. Раєвський Р. Т., Третяков М. О., Навчальна програма для вищих навчальних закладів України І-ІІ рівнів акредитації / Київ : 2003, п. 2.3.2., 9 с.
3. Гусев В. Г., Михальчук М. Н., Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів, 5-9 класи, варіативний модуль бадмінтон.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

***Інновації партнерської взаємодії освіти,
економіки та соціального захисту
в умовах інклюзії та прагматичної
реабілітації соціуму***

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції

Підписано до друку 8.05.2018 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублювальній машині.
Умов. друк. арк. 20,5. Облік.-вид. арк. 24,8.
Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46004

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

ПОДІЛЬСЬКИЙ СПЕЦІАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОЛЕДЖ

*Ми - перший та єдиний навчальний заклад
КОЛЕДЖ в Україні:*

- Де працює Вчена рада;
- Де присутня та здійснює свою діяльність Наглядова рада;
- Де надаються послуги не тільки освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст», а й освітнього ступеня «Бакалавр»;
- Де є «Бакалавр» - освітній ступінь, який здобувається на першому рівні вищої освіти;
- Де структурними підрозділами є кафедри, а не циклові комісії, як у багатьох навчальних закладах I-II рівня акредитації;
- Де існують факультети - структурні підрозділи вищого навчального закладу;
- Де Статут коледжу прирівнюється, згідно діючого законодавства України, до Статуту Університету;
- Де існує Студентська рада - орган студентського самоврядування, а очолює її студентський декан;
- Де пропонується високоякісна реабілітація для усіх студентів;
- Де студенти коледжу є активними учасниками оздоровчого процесу, та забезпечуються чотириразовим харчуванням безкоштовно;
- Де здійснюється кваліфіковане медичне обслуговування;
- Де виховуються майбутні Чемпіони та Паралімпійські Чемпіони світу;
- Де є активна співпраця та досягнуті домовленості з багатьма вищими навчальними закладами.

*Ми - це престижний вищий навчальний заклад,
в якому існує багато можливостей для здійснення перших кроків
до успішного майбутнього!*

Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж пропонує:
ОКР «Молодший спеціаліст»

051 «Економіка»
071 «Облік і оподаткування»
231 «Соціальна робота»

ОС «Бакалавр»

051 «Економіка»
071 «Облік і оподаткування»
231 «Соціальна робота»
053 «Психологія»

Адреса:

м. Кам'янець-Подільський,
вул. Годованця, 13

Офіційний веб-сайт:

posek.km.ua

м. Кам'янець-Подільський